

A portrait of a man with dark hair, wearing a light-colored suit jacket and a white shirt. The portrait is mounted on a dark, textured album page. The photo has a white border and shows some signs of age and wear.

Ion VINEA — portret în
ulei de Magdalena Rădu-
lescu. (Colecția scriitoru-
lui.)

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

« Îmi scrii că n-ai călătorit ca un geamantan și ți-ai făcut destule însemnări. Dacă ți-e în regulă itinerariul călătoriei, ia-l da capo în lucrare, dă-i o culoare interesantă, procură-ți scrierile lui A. Dumas în călătoriile lui în Italia, vezi cum scrie, fie-ți de povață chipul cum tractează, nu însă și materia. Despre materie să nu iei pe nimeni înainte decât natura, lucrurile ce le-ai văzut, descoperirile ce ai făcut singură, întâmplările ce ți s-au înfățișat, meditațiile ce ai făcut, simțurile ce ai cercat singură, recapitulează în minte ce emoții ai avut, ce cugetări ți s-au născut, ce impresii ai avut, ce fisionomii de locuri, de cetăți și de oameni ai întâlnit și ceea ce ai văzut și ai simțit, aceea scrie, căci totdeauna iese firesc... »

(I. Eliade RĂDULESCU)

« Duce-te-ai pe ceea lume
Ruptă-n ghiare de oțel!
Duce-te-ai pe-a mării spume
Mult departe de castel
Ca să scape dulcea floare
De-al tău chin neomenos,
Și apare zimbitoare
Cu-al ei chip gingaș, voios... »

(Vasile ALECSANDRI)

Ion CREANGĂ, I. L. CARAGIALE și George COȘ-
BUC — Însemnări pe margini de cărți;

Costache NEGRUZZI — despre o mitologie românească;

Ion GHICA — în audiență la Curtea Angliei;

Ioan SLAVICI — raportor teatral;

precum și versurile lui Vasile ALECSANDRI și memorialul
de călătorie al lui Ion Eliade RĂDULESCU, din care am
extras fragmentele de mai sus, constituie substanța rubricii
«...eternii noștri păzitori ai solului veșnic», dedicată clasicilor
în numărul viitor al revistei.

82.09
M 30

MANUSCRIPTUM

3/1974 • (16) ANUL V

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

REDACȚIA

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV,
NICOLAE FLORESCU, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT

EUGEN MIHAICIUC

16
Biblioteca Jud. Huned - Do
SALA DE LECTURĂ

178872

24

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București,
telefoanele 50.32.90—50.23.10

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Clișeele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA ȘCÎNTEII”

178872

SUMAR

Mihai EMINESCU

- 6—11 *Despre muncă* (stabilirea textului și comentariu de Marin BUCUR)

Mărturii pentru timpul de azi

Mihail SADOVEANU, Mihai RALEA, Victor EFTIMIU, Alfred Margul SPERBER

- 12—17 « *Cuprindeți cu privirea pământul patriei* »; « *Îndreptătită mândrie patriotică* »; « *Cu dragoste și speranță* »; « *Răspunsul meu* » (Tablete radiofonice prezentate de Iulius ȚUNDREA)

Ion VINEA

- 18—21 « ...sfârșitul războiului, sfârșitul nazismului... » (Pagini de Jurnal adnotate de Constandina BREZU)

Lucian BLAGA

- 22—23 « ...a fi un cetățean loial al patriei... » (Cu o notă de Pavel ȚUGUI)

Poezie, proză, teatru, critică

B. FUNDOIANU

- 24—27 Portret din amintire (Microeseu de Al. PHILIPPIDE)
26—32 *Cînt de război*; *Cruciada IV*; *Poporul meu* (Versuri comentate de Paul DANIEL)
Le temps du poème -II; *Le poète en patrouille* (Echivalențe românești de Romulus VULPESCU)

33—34 Magda ISANOS

- Siluete din « orașul cu minuni » (Al. HUSAR)
35—42 [*Domnișoara Vanda*]; *Toto*; *Omul cu cizme roșii* — povestiri fantastice
43—44 Protest împotriva unei realități brutale (Documentar juridic de Veronica GORGOS)

Alice VOINESCU

- 45 Dialoguri cu eroii tragici (Maria Ana MURNU)
46—55 *Oreste*; *Electra* și cititorul din 1960 — fragmente dramatice

Octav ȘULUȚIU

- 56—59 Devotamentul lecturii (Nicolae FLORESCU)
60—65 *Lămurire* [pentru un proiectat volum de cronici]; *Pe margini de cărți*: Eusebiu Camilar — *Negura*; Sărmanul Klopstock — *Feciorul lui nenea Tache Vameșul*, vol. IV; Victor Papilian — *Nușele oltenesci*

Destăinuiri

Rotonda 13: Miron Radu PARASCHIVESCU

«...misiunea de comunist, cea mai înaltă noțiune morală...». Evocări 66—78
de Geo BOGZA, George MACOVESCU, Dorina RĂDU-
LESCU, Ștefan ROLL și Ștefan VOICU

Restituiri

Mihail KOGĂLNICEANU

Omul și scriitorul anilor '52—54 (Dan SIMONESCU) 79
Concurent al călugărilor de la Neamț (Acte și documente comentate 80—85
de Al. BARDIERU)

Din dosarul unei existențe

Panait ISTRATI

Jurnalul începuturilor (Al. TALEX) 86—87
În afara lumii, în lume și pentru lume... — caiet Nr. 1 86—92
Dosarul de la Siguranță (Al. OPREA) 93—95
«avem onoare a vă semnala pe scriitorul comunist Panait Istrati...»;
«...acest domn agită în mare măsură spiritele muncitorilor...»
(Note și rapoarte informative transcrise de Diana
CRISTEV)
«...anul trecut numai tu și Rolland știați de mine» (Confesiuni epis- 111—115
tolare prezentate de Maria SOVEJA)

Per aspera...

Camil PETRESCU

Proiect de roman nerealizat (Preambul de Al. BOJIN) 116—124

...Ad astra

Matciu I. CARAGIALE

Arhetipurile Crailor de Curtea veche (III) (Barbu CIOCULESCU) 125—131

Pasiunea eseului

Vasile PÂRVAN

Considerații pe marginea Cântării României (Cuvânt introductiv 132—140
de Al. DIMA)

SUMAR

Epistolar

E. LOVINESCU

141—146 6 scrisori către Elena FARAGO (Comentariu de C. D. PAPASTATE)

Caiete de creație

Liviu REBREANU

147—162 Schițe pentru viitoarele romane (II) (Prezentare și note de Niculae GHERAN)

Punct—contrapunct

163—166 În dezbateri: seria «Scriitori români» a editurii „Minerva”. Preopinienți: Șerban CIOCULESCU, Iorgu IORDAN, Cornel REGMAN

Scriitori români în arhive străine

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

167—168 la Bratislava (Correspondență comunicată de Jindra HUŠKOVÁ)

Scriitori străini în arhive românești

Marcel PROUST

169—172 O scrisoare către Constantin BASARAB-BRÎNCOVEANU (Comentariu de Irina ELIADE)

File de album

Ion VINEA

hors texte Am executat portretul din imaginație (Evocare de Milița PETRAȘCU)

Cronica edițiilor

Mircea ZACIU

173—178 Cenotaf pentru «Junimea»

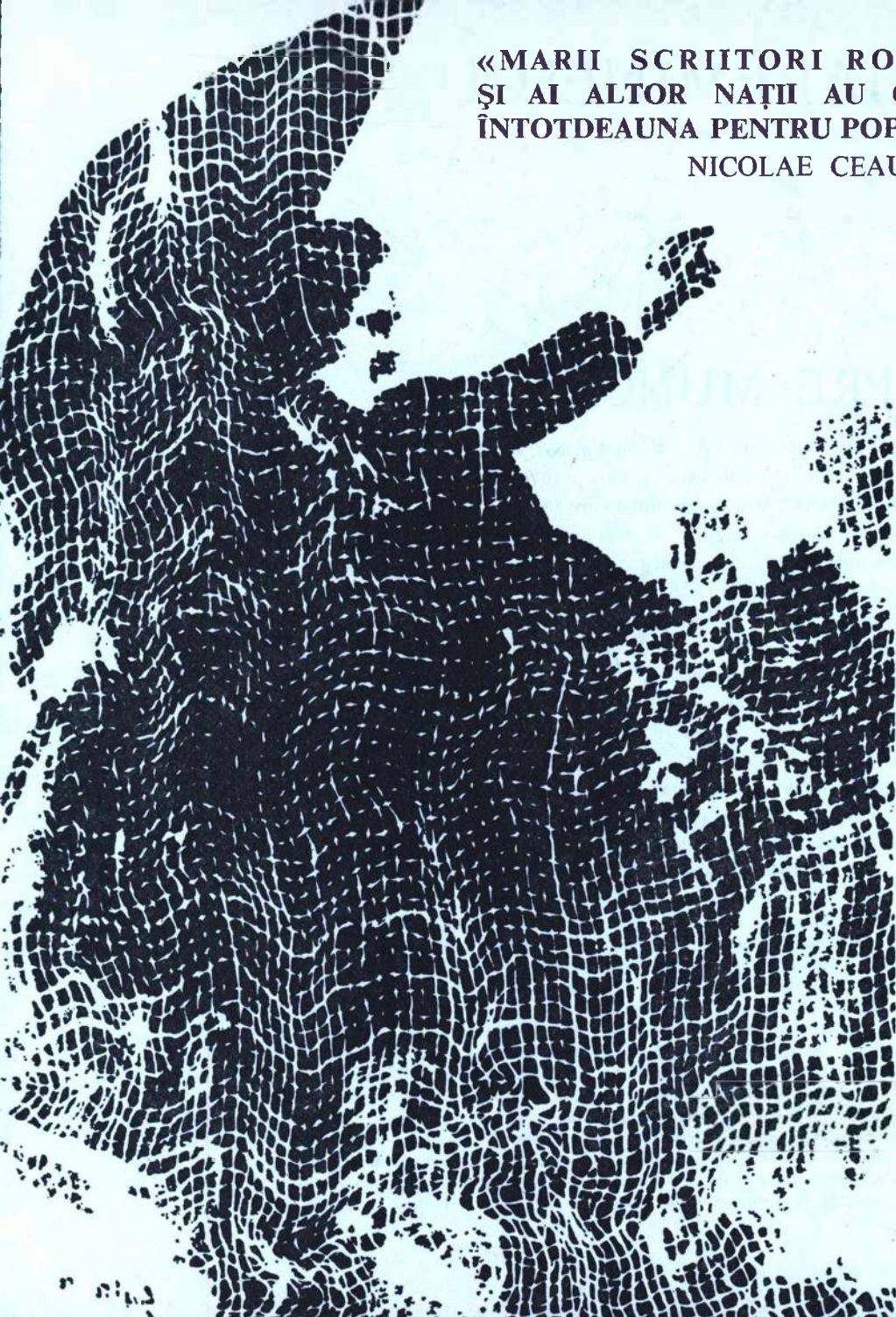
179—185 *Fișier bibliografic* • *Creșterea colecțiilor*

Dragoș VRÂNCEANU a citit pentru dumneavoastră

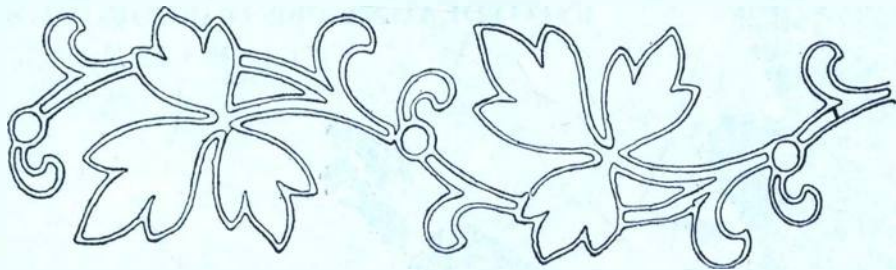
186—189 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

«MARII SCRITORI ROMÂNI
ȘI AI ALTOR NAȚII AU CREAT
ÎNTOTDEAUNA PENTRU POPOR...»

NICOLAE CEAUȘESCU

MIHAI EMINESCU

DESPRE MUNCĂ*

Munca, zice Adam Smith (*Wealth of Nations*, book I, chap. 6) este cel întâi preț, banul de cumpărătură cel de-ntii, cu care s-au plătit toate lucrurile; este cea din urmă și cea mai reală măsurătoare, după care se poate prețui și compara valoarea ei.

Mac Culloch «munca e singurul izvor al avuției» — nici apă, nici frunze, nici piei, nici o producțiune spontană a naturii nu are valoare, afară de valoarea muncii care s-a întrebuințat la câștigarea ei. Se poate însă ca unul sau mai mulți indivizi să-și aproprieze puterile naturii sau să și le aroge cu escluderea < oricui > oricărui altuia, și acei cari și-au arogat-o aceasta, pot să ceară un preț pentru serviciul puterilor naturii. Dar oare dovedește aceasta că-i costă ceva pe cei cari și-au arogat acest drept? Dacă *A* are pe moșie un cataract, desigur că va primi rentă pentru el. E clar însă că munca pe care-o face apa e tot atât de gratuită, ca și aceea a vântului care pune-n mișcare aripele unei mori. Singura deosebire între amândouă e că nu stă în puterea oricărui individ de-a se servi de munca vântului, că nimeni nu poate sustrage darul naturii și cere un preț, pe ceea ce ea dă de bunăvoie; pe cînd *A*, apropiindu-și căderea apei și obținînd stăpînire asupra-i, posedă puterea de-a opri ca cineva să se oprească de căderea apei sale și poate vinde serviciile ei.

* În volumul de manuscrise 2270 (*Fiziocratie*, II, pp. 53—60), de la Biblioteca Academiei Române, se află intercalat între calculele de fizică un paragraf special dedicat muncii, de fapt un comentariu pe marginea unor teorii extrase din opere celebre ale economiștilor englezi, privitoare la această problemă. La prima vedere nu pare să existe nici o legătură între teoriile de fizică, schemele și calculele minuțioase ale poetului avid de cultură științifică pozitivă și discuția despre muncă. Eminescu, însă, cuprinde în marele univers al fizicii și al legilor ei de acțiune și de desfășurare în natură și societate și domeniul forței fizice

a muncii, efortul uman ca efort și consum fizic indispensabil speței umane. Domeniul muncii omenești este astfel înglobat în ansamblul acțiunii fizice universale.

S-a spus pe bun temei că Eminescu avea o viziune modernă asupra muncii, socotind-o factorul prim, existențial al vieții omenești. G. Călinescu vedea în Eminescu cel dintîi scriitor român care, asociindu-și prin cultură, o pregătire în științele economice, sociale și politice, putuse să-și formeze o concepție avansată despre factorul muncă ca temelie unică a vieții sociale, care justifică umanitatea, exprimînd puterea și geniul uman. «Munca este acțiune

ducerile făcute gata din latinește și grecește, și ar face-o asta zilnic fără să observe sau fiindu-i cu totul indiferent dacă elevul învață ceva sau nimic. Ce am zice asemenea de-un economist care, departe de-a voi să deprindă colectivitatea națională din care face parte la diferitele soiuri de munci productive câte există în lume — ar face-o să importe totul din străinătate și să remie pururea inapță și incapabilă de-a produce singură și bărbătește ceea ce-i trebuie. Rău dascăl, am zice, rău economist. Înțelegem ca oamenii betrani, dar și societățile betrane să n-aibă nevoie de dascăli; dar societățile tinere și popoarele tinere au nevoie de dascăli, riguroși chiar, pentru a se depinde cu < le > lucrări și indeletniciri utile.

Aristocrația domnitoare în România e aristocrația advocaților, cea mai rea din toate. Ce am zice în adevăr de un om care toată ziua ar dovedi cînd că albul e < cînd > negru, cînd negrul că e alb?

Dar în genere ce e de zis despre niște oameni cari, cu cit sunt mai iscusiți, cu atîta sunt în stare să încurce mai mult bunul simț al judecătorilor și să le ia ochii? Să trăiască advocații proști, zicem. Iată o rasă de animale foarte puțin periculoasă.

«facultăților omului» la găsirea de modalități ale speculei forței de muncă a altor indivizi, iese din perimetrul definiției date de poet muncii. Munca este intrinsecă producției de bunuri și variază după specificul fiecărui produs. Valoarea ei variază în funcție de calitate și cantitate. «Într-un cuvînt, munca își are hierarchia sa firească. Funcțiunile cari cad în cercul ei formează o scară, se superpun, se hierarchizează în raport cu numărul, soiul și întinderea facultăților al căror concurs l cere». Însă și această ierarhie nu este definitivă niciodată în decursul istoriei. Progresul neconținut al uneltelor modifică raportul muncii fizice. Dar munca, indiferent că este fizică sau intelectuală, rămîne «materia primă necesară tuturor industriilor», adică tuturor ramurilor producătoare de bunuri materiale.

Articolele politice ale poetului vor dezbate pamfletar, necruțător această monstruoasă contradicție dintre muncă și monopolul asupra muncii, dintre acțiunea pozitivă a milioanelor de oameni și clasa trîndavă, «superpusă», a neproducătorilor, «bugetofagii, cumularzii, gheșeftarii de toată mîna»². Conceptul asupra muncii va fi introvertit campaniei sale politice contra liberalilor, ca lume care și-a alterat fondul uman din cauza înstrăinării de muncă. Activitatea cu finalizare în producția de bunuri și parazitismul social al clasei dominante, dintre

producătorii care nu consumă și consumatorii care nu produc, iată polii luptei dintre adevăr și minciună, dintre necesitate și inutilitate, dintre realitate și improvizație. «Într-o țară unde nu se muncește decît foarte puțin, unde nu există altă industrie decît bugetul și gheșeturile publice, și unde societatea, fără a fi în stare să producă ceva, a contractat toate nevoile societăților avute prin producția lor, neapărat că trebu[i]e să se găsească o mulțime de asemenea indivizi nemernici.»³

Pentru Eminescu, «stratul social» care da atunci țării «producția cea mare», averea, o forma țărînimea cea deposestată de dreptul de a se bucura de ceea ce produce. Ea ținea țara pentru că ea năștea bunurile materiale, ea asigura consumul și surplusul de bunuri. Deasupra ei se afla lumea care trăiește din cîștig, adică din specula muncii altora, afaceriștii de toată ziua, speculanții, «moftangii» politici și economici. «Capitaliile cele mari ale acestei clase consistă în sume colosale de fraze, în cuvinte deșarte; arta de a scrie și citi e echivalentă în România cu dreptul de a domni peste munca și înțelegerea altora.»⁴ De aceea, adevăratele clase «pozitive», necesare istoric, reale ca funcție socială, sînt clasele sociale productive, legate de procesul muncii. Numai cine contribuie prin muncă la îmbogățirea comunității umane, care înainte de a consuma produce și produce mai mult

² M. Eminescu, *Opera politică*, volumul II, ediție îngrijită de I. Crețu. București, „Cugetarea-Delafraș”, p. 9.

³ *Ibidem*.

⁴ M. Eminescu, *op. cit.*, p. 41.

Munca consistă în aplicarea facultăților omului la producție. J. B. Say o definește astfel: « Acțiune < constantă > stăruitoare la care cineva se supune pentru a executa una din operațiunile industriei sau măcar o parte a acestor operațiuni ». Oricare ar fi acea operațiune la care se aplică munca, ea e productivă pentru că concurge la crearea unui produs. Astfel, munca învățatului care face experimentările și cărți e productivă; munca antreprenorului, deși nu pune el însuși imediat mîna la lucru, e productivă; în fine, munca lucrătorului cu mîna, de la salahorul care sapă pămîntul, pînă la matelotul care manipulează o corabie, e asemenea productivă (*Traité d'Economie politique*, liv. I, chap. VII). N. B.: Dar dacă într-un mod artificial se monopolizează căile de comunicație?

Toate operațiunile producției cer, mai mult ori mai puțin, concursul muncii. E dar important a cerceta natura acestui agent indispensabil, în ce condiții poate fi pus în serviciul producției și în ce împrejurări posedă maximul eficacității sale.

Natura muncii e în esență diversă. Fiecare industrie cere din partea muncitorului punerea în acțiune a unor facultăți particulare. Lucrătorul cu mîna și hamalul (porte-

decît consumă, numai acela, în concepția lui Eminescu, are o valoare real-socială, o autenticitate umană conform destinului nostru pe pămînt. « Vedem că activitatea tuturor claselor pozitive ale societății consistă în a argumenta prin munca lor valoarea producției naționale, în a o înzezi, în a o însuși chiar. »⁵

Opusă lor este clasa « cenușarilor », « încurcătorilor de legi—clasa dominantă în România », « care se distinge prin absoluta ei improductivitate »⁶. Aceasta este « clasa avocaților », « un proletariat fără nici o importanță »⁷, « clasă consumatoare care cade ca lăcusta asupra țării: clasa patrioților, a speculanților țării »⁸. Eminescu are în vedere oligarhia parazitară improvizată de liberali, plaga funcționarilor și a politicienilor, a negustorilor pe spezele țării. Patria reală este numai a acelor care îi întrețin viața prin muncă. Ideea de muncă generează ideea de echitate și de injustiție, de adevăr și fals în societate. Munca este luptă, iar lupta este pentru a prima principiul muncii drept principiu absolut de apreciere a valorii umane. Factor indispensabil uman, ea nu trebuie să devină un motiv de oprimare și de condamnare a unei anumite clase de către o clasă dirigentă în societate. Munca determină armonia ori dezarmonia societății umane, ea unește sau învrăjbește colectivitatea în funcție de cum se

repartizează produsele muncii și de cine participă la crearea lor.

Eminescu privește munca într-un context adînc de factori și de relații. Munca este un datum uman, dar nu un blestem pentru unii, ca alții să aibă partea de huzur; munca, în metamorfozele ei istorice și în devenirea ei dialectice, mutățile conceptului de muncă, felul în care se dezvoltă munca fizică, intelectuală, interacțiunea lor, în consensul legii progresului uman. Există o tendință de dezvoltare continuă a mijloacelor de exercitare a travaliului fizic, pînă la substituirea și dominarea de către travaliul intelectual, dar niciodată munca nu înțețează de a apărea ca o necesitate. Cînd o categorie socială detestă munca sau o transformă în lumea speculației pentru funcții și puteri, rolul ei social este nul. Dreptul obligatoriu la muncă nu trebuie să fie o datorie exclusivă a păturilor sociale de jos. Unii numai pierd din ceea ce produc, alții numai consumă fără să producă. « Între liber și libert nu există punere la cale în privința dreptului public, căci condițiunile sunt absolut inegale. Cel dintîi n-are decît de pierdut, cel de-al doilea numai de cîștigat. »⁹ Abandonarea muncii înseamnă disoluție socială, condamnare la moarte: « conrupîndu-se însuși nervul vieții oricărei societăți, iubirea de muncă, nu mai e nici măcar speranță de îndreptare »¹⁰.

⁵ *Idem*, p. 53.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Idem*, p. 103.

⁸ *Idem*, p. 114—115.

⁹ *Idem*, p. 536.

¹⁰ *Idem*, volumul I, p. 387.

faix) nu dezvoltă lucrind aceleași facultăți ca învățatul și artistul. Aceștia nu se servesc decît de puterea lor fizică, pe cînd ceilalți se servesc mai cu seamă de < facultățile lor individuale > inteligențele lor. Aceeași diversitate se observă încă în funcțiunile, între cari se împarte fiecă ramură a producțiunii.

Într-o manufactură de bumbac de ex.[emplu], lucrătorul torcător sau țesător nu are să desfășure aceleași facultăți ca mecanicianul, contramaistrul sau directorul. Într-o armată soldatul nu are a dezvolta aceleași facultăți ca generalul etc. Într-un cuvînt, munca își are hierarchia sa firească. Funcțiunile cari cad în cercul ei formează o scară, se superpun, se hierarchizează în raport cu numărul, soiul și întinderea facultăților al căror concurs îl cere.

Cu toate acestea, astă hierarchie firească a muncii nu e fixă. Progresul industrial lucrează în toate zilele ca s-o modifice. Iată cum. Progresul industrial substituie în genere puterii fizice a lucrătorului o putere mecanică mai puțin costisitoare și mai puternică. În industriile pe cari le transformă progresul, se vede ca o urmare că și munca omenească își schimbă succesiv natura; din curat-fizică la origine, mai cu seamă în funcțiunile inferioare, ea devine din ce în ce mai intelectuală. Dacă examinăm de ex.[emplu] industria locomotiunii în diferitele perioade ale dezvoltării ei, vom fi surprinși de întinderea și de însemnătatea transformațiunilor pe care, sub influența progresului, le-a suferit munca, al căror concurs ea-l cere. La început e omul însuși cel care poartă sarcinile punînd la < lucrare > lucru puterea sa musculară. Tot astfel mai e încă în unele părți ale Indiei, unde brațul și umerele kulilor sunt singurele < vechi > vehicule obicinuie pentru a transporta călători și mărfuri. Dar industria locomotiunii a progresat. Omul îmblînzește calul, măgarul, catrîlul, elefantul și-i supune ca să-i poarte sarcini. El inventă încă carul, căruța, corabia. Numai decît se modifică natura muncii cerute pentru transportul mărfurilor și al oamenilor. Puterea musculară nu mai [e] de ajuns, ba nu mai joacă decît un rol secundar în industria transporturilor; cel întîi rol aparține acum îndemănării și inteligenței. Trebuie mai multă îndemănare și inteligență pentru a priveghia un cal, un măgar, un catir, un elefant, pentru a conduce o trăsură sau un car, pentru a îndrepta o corabie. În sfîrșit vine cel din urmă progres. Vaporul e aplicat la locomotiune. Locomotiva, cu lungul ei șir de vagoane, se substituie calului, căruței, diligenței; corabia cu vapor ia locul corăbiei cu pinză. Funcțiunea muncitorului în industria transportului cîștigă, prin această nouă transformare, un caracter intelectual mult mai pronunțat. Amploiații drumului de fier au a desfășura mai multă inteligență și mai puțină putere fizică decît căruțașii, mesagerii și [i] alții pe cari i-au înlocuit. În industria transporturilor pe apă, inter-

Dar mîntuirea, salvarea se află în muncă, căci «progresul real» este numai acela făcut de popor «pe calea muncii fizice și intelectuale»¹¹. «A apăra munca noastră națională în contra exploatării uzurare de tot soiul trebuie să fie ținta de căpetenie a măsurilor de luat»¹².

Privită teoretic ca o parte din ansamblul legilor fizicii, munca era nu o anexă a teoriilor

acestei științe, ci o determinantă a valorii umane. În afara muncii, a participării la efortul de producere de bunuri materiale și spirituale, desfășurarea vieții sociale apare ca un act nefiresc, inuman, inutil istoricește, de unde condamnarea irevocabilă a claselor parazitare și a «declasaților» care alcătuiau oligarhia stăpînitore în România vremii lui Eminescu.

¹¹ *Idem*, p. 540.

¹² *Idem*, p. 541.

vențiunea vaporului suprimă munca omenească care se cerea pentru a manevra aparatul motor al corăbiilor, catargul, pinzele, funiile ș.[i] a.[ș]a m.[ai] d.[e]parte]. Același aparat, care necesita însă aplicarea a o sumă oarecare de putere musculară [indescifrabil], vaporul a substituit [indescifrabil] o mașină, al cărei < serviciu > personal de serviciu, încălzitori și mecanicieni, n-are nevoie < n-are nevoie > de-a aplica altceva decât inteligența lor.

Examinând deci industria locomotivii de la punctul ei de purcedere pînă la cel din urmă punct la care a ajuns, băgăm de seamă că proporția în care se reclamă concursul forței musculare și a forței intelectuale a omului s-a modificat progresiv, și că cea din urmă a ajuns a se substitui aproape cu totul celei de-ntăi. Obținem același rezultat studiind acțiunea progresului intelectual în celelalte ramuri ale producției și ajungem la concluzia importantă că industria modernă cere în proporție mai mică decât cea din primele veacuri ale lumii, intervențiunea puterii musculare a omului, dar că reclamă din contra, ba încă într-un grad mai mare, concursul facultăților intelectuale și morale.

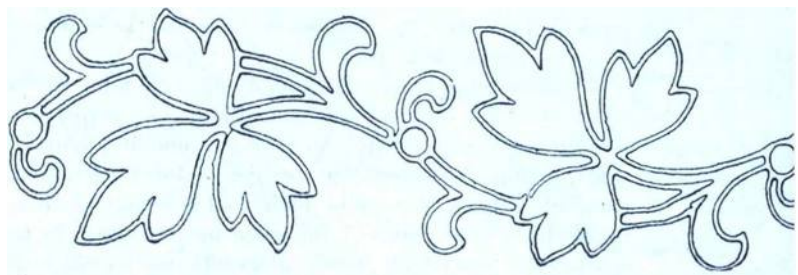
< Însă > Natura muncii însă exercită o influență determinantă asupra condițiilor în care ea poate fi pusă în serviciul industriei. Astfel de ex.[emplu] remunerarea unui simplu muncitor cu mîna, care nu desvoltă decât putere musculară, e în josul scării salariilor, pentru că întreținerea necesară lucrului cu mîna se reduce la puțin lucru. Cînd, din contra, e vorba de concursul facultăților intelectuale ale lucrătorului, cheltuielile de întreținere necesare acestuia, în alte cuvinte cheltuielile de producțiune ale muncii sale, se ridică mult mai sus. [Î]i trebuie o alimentare mai rafinată, o întreținere mai completă; altfel facultățile ce le pune-n lucrare nu vor întîrzia a se stinge.

Inegalitatea între munca musculară și cea intelectuală se adaugă încă prin cheltuielile de reînnoire a lucrătorilor, după profesiunile ce sunt chemați a exercita. Cheltuielile de educație și de ucenicie cari sunt aproape nule pentru lucrătorii întrebuințați la munca musculară, se ridică din contra foarte sus pentru advocați, medici, preoți, administratori, magistrați, ingineri etc. Astfel meseria de avocat cere o ucenicie lungă și costisitoare. Oricît ar fi < prevăzut > înzestrat c-o doză convenabilă de elocvență firească și cu alte facultăți necesare pentru a reuși la barou, toate acestea nu sunt de ajuns. Aceste dispoziții naturale trebuiesc mai întîi dezvoltate într-un mod general; apoi trebuie să-și asimileze cunoștințele și practicele meșteșugului; trebuie studiate jurisprudența și arta de-a se servi de ea. Aceste cheltuieli de ucenicie vor rămănea pururea mai ridicate decât acelea ale croitorului sau zidarului și cu atît mai ridicate peste cheltuielile de educație ale salahorului sau căruțașului. Unealta umană primitivă — unealta umană complicată și perfecționată.

Situația cea mai favorabilă este aceea în care lucrătorul poate să-și aleagă liber o ocupație conformă cu aptitudinile sale, în care el are un maximum de interes de-a lucra bine.

Munca e o materie primă necesară tuturor industriilor, dar într-o proporție determinată prin natura lucrurilor.

MĂRTURII PENTRU

Mihail SADOVEANU CUPRINDEȚI CU PRIVIREA PĂMÎNTUL PATRIEI

Personalitatea lui Mihail Sadoveanu și-a adăugat, în anii de după Eliberare, dimensiunea participării neobosite, de fiecare zi, la edificarea societății socialiste. Scriitorul a salutat cu entuziasm fiecare biruință în făurirea vieții noi, fiecare efort creator în transformarea peisajului țării, fiecare nouă izbândă în domeniile științei și culturii.

Se știe că între înaltele atribuții pe care Mihail Sadoveanu le-a îndeplinit, după 23 August 1944, a fost și aceea de președinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii.

Rîndurile pe care le reproducem mai jos reprezintă un scurt fragment dintr-o cuvîntare rostită de Mihail Sadoveanu în această calitate.

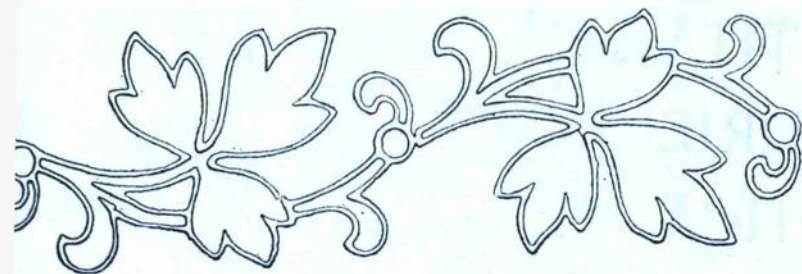
*Textul — în actuala formă — a fost difuzat în-
tîia oară la 2 mai 1961.*

Strălucite sînt victoriile pe care poporul nostru le-a obținut în lupta sa pentru construirea unei patrii puternice și înfloritoare. Dintr-o țară înapoiată, jefuită de moșieri, bancheri și fabricanți, patria noastră, azi liberă și independentă, a devenit un vast șantier pe care poporul, stăpîn pe soarta și viitorul său, transformă în realitate vie cele mai îndrăznețe visuri. Răsar pe tot întinsul țării fabrici nouă și uzine; pe unde domneau pustiul și paragina cresc minunatele șantiere socialiste. Regiuni întregi, altă-

ZIUA RĂSĂRITULUI NOU

Între zecile de mii de înregistrări radiofonice datorate scriitorilor, savanților, oamenilor de artă, publiciștilor, profesorilor etc., extrem de numeroase sînt cele prin care autorii lor își exprimă odată cu adeziunea totală la idealurile vieții noi, sentimentul responsabilității și participării directe la opera de edificare a socialismului. Nu greșim afirmînd că din această fonotecă, de fapt un adevărat muzeu sonor, nu lipsește nici unul dintre

TIMPUL DE AZI

dată cufundate în bezna înapoierii, a mizeriei materiale și spirituale, sint trezite la o viață nouă, nebanuită înainte de oamenii acestor ținuturi. Zi de zi, sufletele ni se umplu de mindrie și încredere în puterile noastre cînd aflăm că-n țara noastră se produc mereu mai multe mașini necesare diferitelor ramuri industriale, că se construiesc cuptoare nouă, că se înalță furnale puternice, că intră în funcțiune fabrici nouă și uzine. Harta țării se transformă neîncetat. Minunatului peisaj al patriei noastre, mina omului îi adaugă rodul creației sale. Cuprindeți cu privirea, dragii mei prieteni, pămîntul patriei noastre și veți vedea-o înnoindu-se, zi cu zi. Plecați urechea pe inima țării care veacuri de-a rîndul n-a știut decît ce-i suferința și o veți auzi bătînd mereu mai puternică, mai tînără, mai fericită.

scriitorii contemporani intrați în conștiința cititorilor. Peste decenii și secole, datorită mijloacelor tehnice atît de perfecționate, scriitorii acestui timp vor putea fi auziți citîndu-și lucrările ori depănîndu-și gîndurile și amintirile despre anii cînd în spațiul carpato-danubian triumfa, prin eforturile întregii colectivități, orînduirea socialistă.

« Radiodifuziunea — mărturisea acum cîțiva ani academicianul Alexandru Rosetti — este de-

Mihai RALEA

ÎNDREPTĂȚITĂ MÎNDRIE PATRIOTICĂ

Mihai Ralea a fost un colaborator de seamă al Radiodifuziunii, conferințele sale, transmise pe calea undelor, reliefindu-i gândirea raționalistă, idealul umanist de care a fost călăuzită întotdeauna opera sa.

În consonanță cu năzuințele cele mai profunde ale poporului român, glasul lui Mihai Ralea a răsunat adeseori, în ultimelo decenii, la congrese și conferințe închinată păcii, precum și ca deputat în Marea Adunare Națională, profesorul desfășurând o largă activitate pe tărâm social-politic.

Textul de față a fost desprins dintr-o cuvîntare rostită de Mihai Ralea ca deputat în Marea Adunare Națională.

El s-a difuzat la 18 august 1964.

Ca urmare a eforturilor creatoare ale poporului, a muncii sale entuziaste, a fost creată și se dezvoltă o puternică industrie socialistă, pulsează o viață nouă în satele noastre, un avînt fără precedent cunoaște activitatea științifică și culturală. Îmbunătățirea continuă a nivelului de trai material și cultural, sporita grijă a regimului democrat-popular pentru om, pentru viața lui, pentru condiția umană, în genere, iată ce constituie o izbitoare diferență față de ororile trecutului. Transformările înnoitoare săvîrșite în țara noastră sînt un prilej de îndreptățită mîndrie patriotică pentru poporul român, făuritor al tuturor acestor realizări. Să exprimăm aici admirația cea mai fierbinte pentru capacitatea multiplu creatoare a clasei muncitoare, pentru elanul și energia cu care ea muncește, pentru înalta conștiință patriotică-cetățenească de care dă dovadă, ca forță conducătoare a societății noastre contemporane. Cît de schimbat ne apare, în comparație cu cel de altădată, tabloul de azi al vieții celor care prin truda lor fac să rodească ogoarele, plaiurile și cîmpiile noastre. Dintr-un complex înapoiat, satul românesc a fost scos de către regimul democrat-popular la lumina civilizației și a culturii. Politica de pace a țării noastre e garantată de trei considerente: istoria noastră, concepția noastră de viață, condițiile muncii noastre. Invadați adeseori de forțe dușmănoase, am știut să ne apărăm. În al doilea rînd, concepția noastră de viață e aceea a unui stat și a unei societăți socialiste. E absurd, e imposibil de conceput, ca într-o organizație socialistă să răsără alte idei decît acelea ale realizării integrale, ale păcii pe pămînt. În fine, condițiile muncii noastre nu pot indica decît o urmărire tenace și sinceră a unei vieți pașnice.

pozitara unui tezaur cu o forță de penetrație educativă, în prezent și în viitor, aproape inestimabilă. Mă refer la păstrarea și difuzarea prin mijlocirea benzii electromagnetice a unor pagini literare, puncte de vedere, amintiri și alte forme de manifestare a spiritului, în lectura autorilor — personalități proeminente care astăzi nu mai sînt printre noi. Această tezaurizare reprezintă un act cultural de prima mărime.»

Am adăuga faptul că aceste înregistrări cultivă ideea permanenței și actualității scriitorilor și oamenilor de artă care au sporit zestrea noastră spirituală, contribuind la educația estetică și patriotică a publicului larg, îndeosebi a tineretului.

Victor EFTIMIU

CU DRAGOSTE ȘI SPERANȚĂ

Un volum care ar înmănușia textele emisiunilor semnate la Radio de Victor Eftimiu, ar fi într-utotul sugestiv pentru aria extrem de largă a subiectelor abordate, a impresiilor comunicate pe calea undelor, despre scriitori, pictori, actori, despre avîntul culturii în anii de după Eliberare, despre chipul nou al țării.

Pagina pe care o publicăm aici provine din emisiunea: „Scriitorul și climatul social-spiritual contemporan”, din 28 iunie 1969.

Apropierea aniversării celor 25 de ani de cînd s-a petrecut marele eveniment al acelui neuitat 23 August, cînd țara, datorită insurecției armate, s-a scuturat de jugul fascist, eliberînd poporul nostru, deschizîndu-i drumurile spre progres, spre pace, spre libertate, spre suveranitate, această apropiere, această aniversare e un prilej să recapitulăm tot ce s-a făcut de atunci în toate domeniile, începînd cu domeniul agricol, continuînd cu marile investiții industriale, cu progresul culturii care s-a rîspîndit în cele mai întunecate coclauri ale țării. E un progres în lumea culturală extraordinar. Și cu acest prilej, recapitulînd, facem bilanțul acestor lucruri și sîntem recunoscători înțelepciunii celor care conduc țara. Toate aceste lucruri nu fac decît să ne gîndim cu dragoste și cu mari speranțe la viitorul țării.

Trăim într-o atmosferă fericită de pace, de înțelegere, de prestigiu, atît înlăuntrul, cit și-n afara țării, și este bine și dorim să păstrăm această situație fericită a Republicii Socialiste România în concertul popoarelor civilizate, contribuînd nu numai la prosperitatea țării noastre, ci și la prestigiul ei peste hotare, la adaosul de civilizație pe care-l aducem în lumea întreagă.

Într-un cuvînt, scriitorul trăiește într-un climat sănătos, favorabil creațiunii. Și e datoria lui să beneficieze de acest climat și să dea opere din ce în ce mai valoroase, pătrunse de sentimentul patriei, al iubirii de oameni, al păcii, al progresului, al tuturor virtuților care fac ca un popor să fie vrednic de existența lui, să trăiască și să prospere din ce în ce mai mult.

*Amintiri
Caldă amintire
Victor Eftimiu*

Alfred Margul SPERBER

RĂSPUNSUL MEU

« Trăsătura care domină personalitatea poetică a lui Alfred Margul Sperber constă în fericita și rara îmbinare a unei adânci sensibilități cu un simț social, tot atât de adânc. Emoția personală, în-
toldeana intensă, a poetului capătă astfel o valoare generală » — scria academicianul Alexandru Philippi, în prefața la volumul Poezii al acestui valoros scriitor de limbă germană.

Mărturisirile de mai jos au fost încredințate microfonului în emisiunea „Partidul și creația mea”, din 15 martie 1959.

16
Mărturie pentru
timpul de azi

Demult, pe cînd eram elev de școală primară, l-am întrebat pe Gheorghe Melnic, fiu de țărani săraci, colegul meu de bancă, de ce în timpul iernii lipsea cu lunile de la școală.

— Fiindcă n-am ce încălța, a fost răspunsul.

— Și de ce n-ai ce încălța? am stăruit eu cu nevinovăție.

— Fiindcă părinții mei sînt oameni săraci, a răspuns Melnic cu glas înăbușit.

Au trecut de atunci 54 de ani, dar nu l-am uitat nici pe Melnic, nici răspunsul lui. Astăzi, în țara noastră partidul conduce poporul spre belșug, spre realizarea celor mai înalte aspirații, spre fapte care-i dau o nestinsă strălucire epocii noastre: epoca grandioaselor construcții ale socialismului, a făuririi unei vieți noi. În ceea ce privește creația mea personală, pot să spun că abia după 23 August 1944, ea s-a putut împlini cu adevărat. Ca poet, eu am fost îndrumat tot timpul de partid spre o activitate vie,

O vastă carte radiofonică despre anii noștri — însumînd zeci de volume — alcătuiesc paginile cu caracter de document social și artistic, purtînd semnăturile, întărite cu propriile glasuri, ale creatorilor culturii socialiste românești. Această carte radiofonică s-a întocmit, an de an, în bogata suită a emisiunilor și ciclurilor de literatură și artă, în inițiativele și manifestările cultural-artistice deosebite care au marcat marile evenimente social-politice ale ultimului deceniu. Sînt nu puține ciclurile radiofonice care ar merita să se bucure de studii și de culegeri din textele pe care le-au găzduit. Pînă la apariția unor asemenea culegeri, se cuvine să relevăm cu satisfacție, includerea, în ultima vreme, în volume de eseuri și însemnări, de comentarii, cronici și reportaje, a unor texte difuzate la Radio. Într-o antologie radiofonică (ne gîdim atît la un volum, cît și la un disc pe care orice iubitor de literatură l-ar socoti un veritabil act de cultură), grupînd mărturii și însemnări ale scriitorilor noștri despre noua istorie a patriei,

adică spre ceea ce cititorii, masele largi ale poporului muncitor aşteaptă de la opera literară. Ce înseamnă pentru mine partidul care îndrumă cu neasemuit avânt masele noastre muncitoare pe drumul făuririi vieţii noastre noi, socialiste, o arată cel mai bine împrejurarea că prin el, prin partid, mi-a fost pentru întâia oară în viaţă făurită fericirea de a pune creaţia mea pe deplin şi exclusiv în slujba oamenilor muncii. Astăzi, poetul poate scrie după cum îi cere inima, după cum îi cer interesele poporului care-şi construieşte o viaţă nouă sub conducerea partidului. Şi anume, o poezie de năzuinţă adevărat omenească, de necesitate.

Noi slujim viaţa, şi sarcina ce ne-am luat-o-i omul. Sintem în slujba lui. Şi omul i-un cuvânt atotcuprinzător, imens. Omul e frumosul şi marele şi bunul. Pământul e şi cerul.

Ne aflăm în mijlocul puternicului avânt pe care l-a dăruit tuturor creatorilor din România vremea noastră, total schimbată şi atât de nesfârşit de bogată în imbalduri şi realizări. Scriitorii de limba germană există în România de multe secole. În ultimele decenii, li s-au creat — ca de altfel tuturor scriitorilor din ţară — condiţii optime pentru afirmarea deplină a personalităţii lor creatoare. Ei se simt strîns legaţi de me-leagurile pe care trăiesc, uniţi frăţeşte pentru totdeauna cu întreg poporul.

la loc de frunte s-ar afla rînduri precum cele de faţă, toate vibrînd de o fierbinte dragoste pentru pămîntul străbun, de adîncă preţuire pentru împlinirile în opera de făurire a noului destin al patriei. Ne-am reîntîlni, într-o asemenea carte, cu impresionanta mărturie sadoveniană, de la sărbătorirea ce i s-a făcut, în 1950, la 70 de ani de viaţă, mărturie al cărei final este parcă o sinteză a operei scriitorului « vastă cit o ţară »: « Dacă am astăzi o bucurie, n-o am pentru laudele ce aduceţi foilor pe care le-am înnegrit. Am bucuria că exprimînd sufletul acestui popor am putut ajunge la ceasul dezrobirii lui ».

După cum, pentru a mai rămîne cîteva clipe în acelaşi domeniu al sărbătoririi unor scriitori de frunte, am retrăi momentul în care Tudor Arghezi îşi rostea cuvîntul de mulţumire, la Ateneul Român din Capitală, în mai 1960, cînd împlinise 80 de ani: « Secera şi ciocanul sînt sculele însufleţite ale grandioasei munci de transformare a ţării întregi. Fenomen realizat numai în cîţiva ani de zile ».

În aceeaşi posibilă şi — îndrăznim să spunem — necesară antologie, G. Călinescu ar trebui să figureze şi cu această mărturisire în care-l vedem şi auzim pe cărturarul-cetăţean de înzestrare genială: « Cit despre meseria mea, (...) n-am putut

să nu-mi dau seama că a scrie pentru cei mulţi este a scrie pentru multă vreme » (s. n.).

Poetul-filozof din Lancrăm şi-ar avea locul în această carte, cu articolul publicat la 29 aprilie 1960, în „Contemporanul“, şi intitulat: Probleme şi perspective literare. Scria Lucian Blaga în acest articol cu titlu atât de modest: « Izbinzile sînt o evidenţă a tuturor simţurilor, le vezi, le auzi, le pipăi ». Fireşte, în posibila carte la care ne referim mereu, scriitorii în plină activitate creatoare, de la Alexandru Philippide, Geo Bogza, Zaharia Stancu la reprezentanţii generaţiei afirmate în ultimii ani, ar contura un tablou extraordinar de bogat şi de sugestiv al patriei socialiste în cel de-al VIII-lea deceniu al secolului.

*

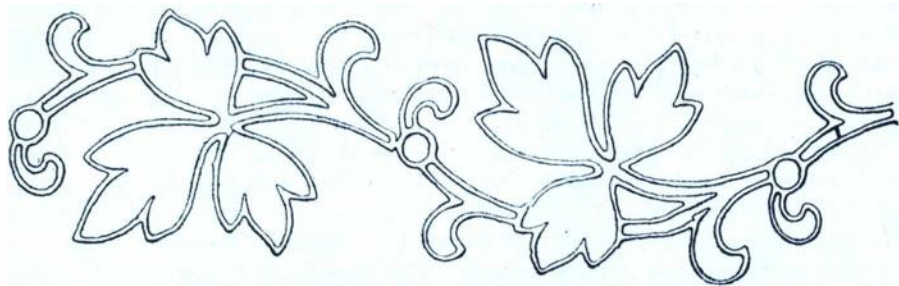
« Ziua răsăritului nou », numea Mihail Sadoveanu, cu o inspirată metaforă, evenimentul istoric de la 23 August 1944.

Reunim sub această emblemă-simbol o suită de mărturii şi de însemnări din fonoteca Radio-televiziunii.

Este un omagiu adus României socialiste, la cei 30 de ani de libertate, cîţi se împlinesc în August 23.

Iulius ȚUNDREA

ION VINEA

« ...SFÎRȘITUL RĂZBOIULUI, SFÎRȘITUL NAZISMULUI... »*

15 octobre 1940. *Matinée d'automne. Ai retrouvé [sic !] ce cahier. Cette nuit bombe avec les journalistes < anglais qui partent ces jours-ci..... Folle imprudence. Qu'est-ce qu'il s'en suivra? >*

Examen de perspicacité :

Il n'y aura pas de débarquement sérieux allemand en Angleterre. Il y a des serpents de mer.

Il y aura menace de conquête de la Turquie — le chemin vers Mossoul etc.

Déplacement de la guerre vers l'Asie.

(L'Afrique champ de bataille vers Suez. Les Boches.)

Finalement l'Amérique entre en guerre. Il est déjà certain que les It.[aliens] attaqueront les Grecs. Ils seront battus; les It.[aliens]. Cela peut amener la paix séparée italo-britannique.

15 octombrie 1940. *Dimineață de toamnă. Am regăsit acest caiet. În noaptea asta « bomba » cu ziariștii englezi care pleacă zilele acestea.... Curală nebunie. Ce-o să mai fie?*

Examen de perspicacitate:

Nu va fi debarcare serioasă germană în Anglia. Sint « șerpi de mare ».

Turcia va fi în pericol de a fi cucerită — drumul spre Mossoul etc.

Deplasarea frontului spre Asia.

(Africa câmp de bătăie deschis spre Suez. Nemții.)

În cele din urmă America intră în război. E deja sigur că italienii vor ataca Grecia. Vor fi bătuți italienii. Această pacea poate să aducă pacea separată italo-britanică.

*Așa cum s-au desfășurat în aparență faptele, abia dacă poate fi sesizat, în toată gravitatea pe care a avut-o în existența scriitorului, scurtul răstimp de « inactivitate » impus lui Vinea de suspendarea „Faciei”. În realitate, câteva pasaje, din *Jurnalul* pe care poetul îl reia în 1940, lămuresc deplin, chiar în concizia lor, măsura în care Vinea a fost afectat de desfășurarea evenimentelor politice, deși în cursul anului 1941 semnătura lui va fi întâlnită aproape zilnic în paginile unci alte publicații. Notația seacă: « Sint proscris » dez-

văluie ceva din frământările prin care trecea atunci gazetarul.

Îmi iese ar fi fost ca o perioadă de acest fel, plină de zguduiri interioare, să se fi soldat în destinul scriitorului cu o senzațională apariție pe plan literar — așa cum s-a întâmplat de altfel în alte cazuri — sau măcar cu fructuoase acumulări. Însemnările intime din anii '40—44 vin să afirme contrariul, și anume, că împrejurările au atentat la însăși condiția de a fi a artistului, chiar dacă, arătam mai sus, aparențele ar lăsa impresia unei

Quelles seront les compensations offertes aux italiens?

< La superiorité anglo-américaine s'affirme > en commençant par le mois d'avril-mai 1941. Les B.[oches] interviendront dans les Balkans.

Les troupes d'occupation allemandes vont se trouver partout en mauvaise posture après la conquête des Balk<ans> et de la Russie.

Si la Russie a sauvegardé sa neutralité jusqu'au printemps 1941, elle deviendra [sic]! une menace. Ses blés, son pétrole attireront la foudre. [...] Elle sera difficilement rossée.

La Russie ne peut manquer de soutenir la Turquie si celle-ci vient d'être attaquée par l'Allemagne (sans intervenir directement). Elle n'aidera pas les S.[erbes].

[...]

< Au Japon aussi. Mai 1941 guerre b.[oche]-russe. >

< Suède et Turquie — situations analogues. >

< L'entrée officielle de l'Am.[érique] en guerre dépendra et suivra de près celle des Soviétiques. >

L'automne 1941 sera décisif.

Care vor fi avantajele oferite italienilor?

Superioritatea anglo-americană se afirmă începând din aprilie-mai 1941. Nemții vor interveni în Balcani.

Trupele de ocupație germane se vor afla pretutindeni în poziții defavorabile după cucerirea Balcanilor și a Rusiei.

Dacă Rusia își va apăra neutralitatea până în primăvara lui 1941, va deveni o amenințare. Grânele, petrolul său vor atrage fulgerul. Ea va fi cu greu zdrobită.

Rusia nu se poate da se lături de a sprijini Turcia dacă aceasta va fi atacată de Germania. (Fără să intervină direct.) Nu-i va ajuta pe Sirbi.

În ce privește Japonia la fel; mai 1941 războiul germano-rus.

Suedia și Turcia, situații asemănătoare.

Intrarea oficială a Americii în război va depinde și va urma de aproape pe aceea a Sovietelor.

Toamna lui 1941 va fi decisivă.

naturi adaptabile. Realitatea e că opera sa literară fundamentală Vinca a gândit-o și proiectat-o, în principalele ei articulații, până în pragul războiului. Tot ce va fi făcut de acum până la sfârșitul vieții sale a ținut efectiv numai de domeniul definițiilor. Notațiile succinte demonstrează un interes aproape exclusiv pentru evenimentul cotidian — dincolo de posibila interpretare a actului de sinceritate pe care ni-l propune acest document — uneori prin sentențioase propoziții ca acestea: «*Mon ennemi no. 1, c'est moi même*».

Jurnalul acelor ani de război și nesiguranță conține un adevărat examen de conștiință și nici lecturile pe care le divulgă prin semnificative citate din filozofi și autori preferați, nici cugetările asupra poeziei sau referințele foarte la obiect pe marginea romanțelor în lucru nu constituie fondul propriu-zis al preocupărilor scriitorului.

Cotidianul capătă astfel prioritate în conștiința lui Vinca, însemnări de jurnal surprinzându-l ambalat în mijlocul realităților momentului, scriitorul căutând să precizeze față de sine cursul posibil al războiului într-un viitor apropiat. Potrivit aspirațiilor și convingerilor din totdeauna ale gazetarului, delimitarea propriei poziții față de

împrejurările istorice respective apare mai net conturată decât oriunde în presă sau în confesiunile sale publicate. Vinea militase neîntrerupt, încă din anii tinereții, pentru un mai bun destin al omenirii. Caracterul umanist, democratic, al scrisului său este binecunoscut și, în raport cu această poziție, izolarea, de care l-au bătut într-o vreme unii dintre conștrații săi, nu mai apare ca o ruptură, nu înseamnă indiferență. Dimpotrivă, paginile de jurnal ale poetului sînt o nouă mărturie a atitudinii lui, deschis antifasciste. E de observat, dealtfel, că încă din 1936, într-un splendid articol din „*Facla*”, Vinea întrevăzuse profetic care ar fi putut să fie soarta țării în cazul în care ea ar fi fost direct amorsată politicii hitleriste.

Ce evoluție au luat evenimentele potrivit «examenului de perspicacitate» al poetului, examen încredințat în amănunt *jurnalului*? Instrumentele sale de detectare își au propriul lor temel în vasta experiență de gazetăr politic pe care o acumulase, de-a lungul anilor, scriitorul. Convingerea netă în victoria forțelor democratice asupra nazismului, străbate de la un capăt la altul paginile de jurnal ale lui Vinca.

Constantina BREZU

*Il fait nuit. Je suis seul.
Il se peut que H[it][ler] sois tenté par le sort de Ch.[arles] XII et de Napoléon.
Tentation de l'abîme, — et de la steppe.*

29 Octobrie¹. [sic!] Pas le sou. Aucune source. Aucun travail. Je suis proscrit. Condamné à la faim.

Ce soir je suis resté chez moi. Pas mangé. Maman avait pour son maigre dîner une tasse de café d'orge.

Je suis dans ma chambre et je ne bouge pas — pour ne pas déranger Flo qui b[ouge] dans la sienne, à côté. Je me défends de tousser. Tout cela parce que Flo est ma locataire. C'est pas par camaraderie.

Il fait nuit. Il pleut. Je roule des projets dans ma tête, aucun n'est réalisable.

Que faire? Où fuir et à quelle fin? Que v-a-t-il advenir de ma mère si je pars?

Demain, après-demain — autant de problèmes terribles [sic!].

(Téléphone; électricité; bain; abris.)

Lundi 7 Juillet 41, soir

Nouvel examen de perspicacité:

Après 2 semaines de bataille, les Allemands sont arrivés devant la ligne Staline. [...]

C'est une rude campagne. Jamais résistance russe ne pourra être réduite et la guerre de Russie ne prendra jamais totalement fin. L'hiver: terrible p[our] l'envahisseur.

Après quoi, H[itler] proposera la paix. L'offre sera repoussée.

E noapte. Sînt singur.

E posibil ca Hitler să împărtășească soarta lui Carol al XII-lea și a lui Napoleon. Tentativa prăpastiei și a stepei.

29 octombrie. Nici un ban. Nici o resursă.

Nimic de lucru. Sînt proscris. Condamnat la foamete.

Astăzi-seară am rămas acasă. N-am mîncat nimic. Mama avea la cîna ei sîracă o ceașcă de cafea de orz.

Sînt în camera mea și nu mă mișc ca să n-o deranjez pe Flo care se agită în camera ei, alături. Îmi țin tusea. Toate acestea pentru că Flo este chiriașă mea. Nu din camaraderie.

E noapte. Plouă. Îmi trec prin minte tot felul de proiecte, niciunul nu e realizabil. Ce e de făcut? Unde să fugi și în ce scop? Ce se va întîmpla cu mama dacă plec? Mîine, poimîine, altele probleme îngrozitoare.

(Telefon; electricitate; baie; adăpost.)

Luni 7 iulie 41, scara

Nou examen de perspicacitate:

După două săptămîni de luptă, nemții au sosit în fața liniei Stalin.

Este o campanie grea. Niciodată rezistența rusă nu va putea fi lichidată și războiul Rusiei nu se va sfîrși cu totul. Iarnă cumplită pentru invadator.

După care Hitler va propune pacea. Oferta va fi respinsă.

¹ Sus, în dreapta filei, e notat gros, cu creionul, anul 1941, peste o datare anterioară 1940, dar care era reală potrivit succesiunii și logicii însemnărilor. Revizuiindu-și în pripă jurnalul — de unde

o sumedenie de ștersături tot atît de pripite — Ion Vinca a pus data 1941, pentru că în text apare, cum se poate observa, frecvent, anul acesta, ca moment al posibilelor evenimente pe care autorul e tentat să le prevadă.

Nouvelle campagne africaine en automne. Lybie conquise, l'Amérique entre officiellement en guerre.

Hiver terrible. Si le régime H[i][lerien] ne s'écroule pas, campagne en Turquie printemps 42.

Supériorité avialique anglo-américaine en 42. Elle amène la fin de la guerre, fin du nazisme, retraite éperdue des garnisons européennes allemandes.

23. I./1942, Vendredi

Au dégel la cavalerie russe va opérer sur les derniers des Allemands.

Stratégiquement la coup de Russie est perdue par les Allemands.

Régime H[i][l[ie]r[ie]n] ou un nouveau régime allemand demandera la paix à l'A.[mérique]

J'ai l'impression qu'une guerre de partisans use les troupes allemandes.

Nouă campanie africană în toamnă. Libia cucerită. America intră oficial în război. Iarnă cumplită. Dacă regimul hillerist nu se prăbușește, campanie în Turcia în primăvara lui '42.

Superioritate aviatică anglo-americană în '42. Ea aduce sfârșitul războiului, sfârșitul nazismului, retragerea disperată a garnizoanelor europene germane.

23. I./1942. Vineri

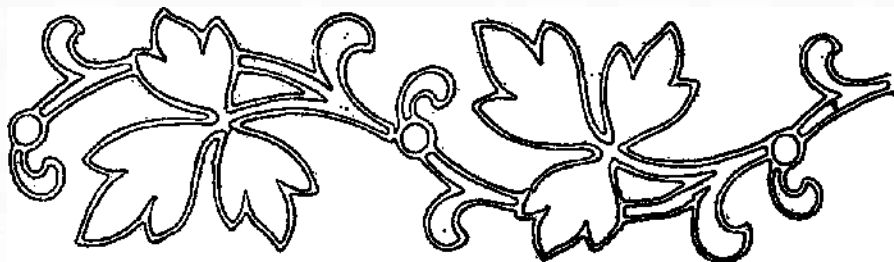
O dată cu dezghețul cavaleria rusă va intra în acțiune atacând pe ultimii nemți.

Din punct de vedere strategic, atacarea Rusiei de către nemți a fost o greșeală.

Regimul hillerist sau un nou regim german va cere pace Americii.

Am impresia că un război de partizani uzează trupele germane.

LUCIAN BLAGA

«...A FI UN CETĂȚEAN LOIAL AL PATRIEI...»*

Privind înapoi asupra vieții mele, descopăr uneori cu mîhnire, altcori cu adevărată amărăciune că drumul meu a fost însoțit de multe, foarte multe rătălmăciri.

Orice rătălmăcire cere o lămurire.

Lămurirea pe care aş vrea s-o dau în rîndurile de față publicului nostru cititor încearcă să fie o lămurire de ansamblu cu privire la ultimii cincisprezece ani ai drumului meu.

Data de 23 August 1944 marchează desigur o întorsătură istorică cu repercusiuni în viața tuturor românilor. Țara noastră a trecut de atunci prin radicale răsturnări de orînduire socială. Desigur, filozofia mea s-a alcătuit între cele două războaie de pe poziții idealiste. Împrejurarea aceasta nu m-a împiedecat însă, și nu mă împiedcă, de-a fi un cetățean loial al patriei așezate pe temeiuri nouă. Un slujitor am ținut să fiu încă din primul moment, un slujitor, după puterile mele, al orînduirii socialiste ce se construiește în Republica noastră de democrație populară. De atîția ani urmăresc cu luare-aminte ce se înfăptuiește în țară. Se realizează în toate sectoarele activității, îndeosebi în acelea cari sunt legate de ideea colectivului uman și de interesele într-adevăr obștești, impresionante, mari progrese. Acestea nu mai sunt o chestiune de apreciere pe scara aproximațiilor, ci de constatare, pur și simplu, pe scară matematic controlabilă. Izbînzile sunt o evidență a tuturor simțurilor. Le vezi, le auzi, le pipăi. S-a pornit un fluviu; cota apelor o poți citi de pe țărm.

O muncă, vibrînd, în toate sectoarele ei, de nota inedită a trepidației de uzină, se desfășoară în toate cîmpurile de activitate ce s-au deschis brațelor și spiritului. Însuși m-am integrat, după libera mea alegere și după necesități decurgînd din noul duh al planificărilor, într-un sector al acestei munci. Lucrez în sectorul Literatură.

* Se poate afirma cu certitudine că istoricele transformări petrecute în țară după 23 August 1944 au avut ecouri profunde asupra conștiinței tuturor generațiilor de scriitori și artiști.

Articolul cu titlul inițial *O lămurire*, pe care îl încredințăm acum tiparului, inaugurează astfel ciclul meditațiilor lui Lucian Blaga despre problema realităților socialiste, fiind o confesiune de maximă sobrietate și modestie, relevantă prin sinceritate și echilibru.

Scrise la începutul lunii iulie 1959, aceste rînduri demonstrează adeziunea poetului la noile realități ale țării.

În această lumină, Lucian Blaga își examinează și propria-i activitate din ultimii-cincisprezece ani, socotindu-se încadrat în marel șuvoi creator ce cuprinsese întregul nostru popor.

Înțelegînd că o imperioasă necesitate ridicarea nivelului cultural al maselor, marele poet apreciază ca una din cele mai de seamă realizări «faptul că astăzi ne putem mîndri cu o Literatură Universală mutată în casa noastră». Dealtfel, nu mică a fost și contribuția sa la îndeplinirea acestui nobil deziderat, avînd în vedere că în nr. 12 al revistei „Steaua” din 1956 apare esul *Rainer Maria Rilke*, în nr. 5 al aceleiași reviste din 1957

Încă din adolescență gândul că noi românii nu aveam tălmăcite în limba noastră decît foarte puține din operele cari constituiesc patrimoniul consacrat al Literaturii Universale, era pentru mine o negrăită suferință. Pe drumurile mele literare am fost totdeauna urmărit de regretul că literatura noastră nu este și o oglindă a celei universale. Privind la ceea ce se înfăptuia în această privință la alte popoare, nu puteam decît să-mi retosc în orice împrejurări părerea de rău că scriitorii români nu manifestă suficient interes pentru arta tălmăcirilor. Constatam cu admirație, și, recunosc, cu oareșicare pizmă, că în limba rusă, sau în germană, sau chiar și în limba maghiară, există un asemenea «univers». În literatura germană uriași ai poeziei, de la Goethe pînă la Rilke, și-au închinat o parte mare a activității lor tălmăcirii unor capodopere din Literatura Universală. De la înființarea Editurilor de Stat s-a produs însă și la noi, pe linia împămîntenirii literei universale, o mirabilă, încîntătoare, cotitură. Fapta, ce nu poate fi îndeajuns elogiată și de ale cărei ecouri se va resimți puternic viitoarea noastră literatură, se datorește impetuoaselor inițiative culturale ale Regimului.

La înjghebarea Literaturii Universale pe limba noastră am ținut să fiu de față cu modesta mea contribuție, căreia i-am jertfit cel mai prețios timp: în cincisprezece ani am asimilat graiului nostru doi clasici gemani și un oareșicare număr de lirici de circulație mondială. Am tradus pe *Faust* al lui Goethe și în cea mai mare parte operele lui Lessing. Ca una din cele mai de seamă realizări ale regimului din Republica noastră de democrație populară, în domeniul scrisului, socot faptul că astăzi ne putem mîndri cu o Literatură Universală mutată în casa noastră. «Creșterea limbii românești», testamentul lui Ienăchiță Văcărescu, trebuia dus la îndeplinire și pe calea aceasta.

Tiparnițele de Stat au scos la lumină în ultimii ani, potrivit unei comprehensiuni de amploare crescîndă, mii și mii de cărți, printre cari tălmăcirile din clasicii universali ocupă unul din primele locuri, atît prin importanță, cît și prin numărul de cititori. Încă nu s-a pomenit în analele vieții românești atîta sete de hrană pentru minte și inimă. Cel mai îmbucurător efect al acestei prodigioase activități de transpunere dintr-o limbă în alta, se va vedea însă numai mai tîrziu. Mă gîndesc anume la efectul asupra creațiilor literare originale. Scriitorilor români li se deschide în acest chip, înțîia oară, posibilitatea de a-și încerca puterile țîntînd la o comparație cu ale fraților lor de alte graiuri, din alte părți ale pămîntului. Unitatea de măsură, cu care românii își vor măsura de acum înainte propriile lor produse literare, a crescut de la proporții provinciale la proporții intercontinentale. Iată unul dintre cele mai mulțumitoare rezultate ale strădaniilor românești din anii ce s-au sours de la 23 August 1944 înoace.

Firește, cele arătate în rîndurile de mai înainte nu vor să însemne că în anii la cari mă refer, aș fi neglijat în vreun chip creația poetică personală. Din contră, opera mea poetică a sporit, în tăcere. De la un anotimp la altul, mi-am reluat creațiile, cizelînd, modificînd, alegînd. Cea mai arzătoare dorință a mea a fost mereu aceea de a le desăvîrși, pentru a le putea împărtăși publicului fără mustrare de cuget.

articolul *Cum l-am tradus pe Faust*, ca și tălmăcirea magistrală a unor capodopere ale literaturii universale, precum *Faust* de Goethe și *Natan înțeleptul* de Lessing, (E.S.P.L.A., 1956).

Antologia *Din lirica universală* apărută în 1957 și cele două volume de *Opere* Lessing, publicate în 1958 la E.S.P.L.A., completează profilul acestei activități remarcabile de traducător din literatura universală, desfășurată cu rară devoțiune de Lucian Blaga.

Articolul *Probleme și perspective literare* (vezi „Contemporanul”, nr. 18, din 29 aprilie 1960).

articol reprodus și în „Scînteia” din 30 aprilie 1960, reia unele idei din confesiunea pe care o publicăm acum, marcînd astfel consecvența și fermitatea convingerilor marelui poet.

Asupra acestui moment fructuos din existența lui Lucian Blaga, ne rezervăm dreptul de a reveni, cu noi date și documente revelatorii, într-unul din numerele viitoare ale revistei.

Pavel ȚUGUI

poezie

proză

teatru

critică

B. FUNDOIANU

Portret din amintire

DUPĂ MULTE NAUFRAGII PE CARE, DE-A LUNGUL FURTUNILOR vremii, le-a suferit biblioteca mea, observasem, mai zlele trecute, cu plăcută mirare, că s-a păstrat, abia zărită în cartierele mereu refăcute și înnoite ale rafturilor, o cărțuie, format mic, cu exact două coli de tipar. Își vor mai aduce aminte de ea foarte puțini dintre cei foarte puțini care au rămas din contemporanii ei. E prima carte a lui B. Fundoianu, Tăgăduința lui Petru, apărută în 1918 la Iași. Cîteva rinduri adresate «amicului Philppide» pe pagina de titlu interioară, poartă data de februarie 1918. La vremea aceea se strinseseră deja cîțiva ani de cînd ne cunoscusem, Fundoianu și cu mine, elevi amîndoi și colegi de clasă ai liceului Național din Iași. Deși cu fire deosebite în unele privințe, ne împrietenisem repede și ne înțelegeam foarte bine, mai cu seamă cînd era vorba de poezie. Această înțelegere reciprocă și acest entuziasm față de poezie formau de fapt temelul trainic al prieteniei noastre. Fundoianu avea o mare curiozitate intelectuală, pe care și-o satisfacea cu imense lecturi, ce mergeau de la clasică pînă la epoca modernă. Lecturile lui treceau cu mult mai departe, și în trecut și în prezent, de limitele programelor școlare. Avea un gust sigur în alegerea și în judecarea valorii poetice și nu ținea seamă de părerile unanim admise în manualele de literatură; mă grăbesc să precizez că, înainte de a critica și a combate aceste păreri, Fundoianu le cerceta și le studia cu conștiințiozitate. Nu judeca un lucru fără să-l cunoască sau cunoscîndu-l numai din auzite. Acest fel de-a vedea, forma, de asemenea, unul din motivele de apropiere dintre noi, fiind și eu ca și el neîncercător în părerile consacrate în istoria literară și în critica literară drept literă de evanghelie. Aveam desigur uneori ocazia să nu ne potrivim în păreri ori în preferințe, dar discuțiile noastre contradictorii ne făceau, în mod, poate, neașteptat, să ne apropiem și mai mult unul de altul. Ele întăreau o simpatie simplă și adine umană și totodată de pură intelectualitate.

Împotrivirea noastră la înguste judecăți de valoare aplicate poeziei își făcea loc la orele de literatură de la liceu. Profesorul nostru de franceză din clasa a șasea era un francez. Era un francez din Auvergne și nu se putea dezbăra de accentul provinciei sale, înlocuind aproape întotdeauna pe s cu ș. În programul cursului

era înseris și *Le Cid* al lui Corneille. Parcă-l aud și acum pe profesorul nostru cum ne citea, e drept că aici fără prea mult accent, pasaje din piesa lui Corneille și cum se oprea din când în când ca să ne spună, de data aceasta însă cu accentul lui din Auvergne: «Chouliguez cha, ch'est un beau vers». Erau într-adevăr versuri frumoase acelea pe care le remarcă el, dar Fundoianu și cu mine mai descopeream și altele, de exemplu «Cette obscure clarté qui tombe des étoiles», vers pe care profesorul, urmînd părerea multor critici celebri pe vremuri, îl considera drept inteligibil. Ce înseamnă acea lumină obscură? a exclamat el cînd a ajuns la versul acesta. Fundoianu ridică mina și ceru voie să vorbească. Lumină obscură, spuse el, nu este un nonsens, ci înseamnă numai o lumină slabă, difuză, crepusculară și misterioasă. Profesorul a dat din umeri și i-a spus să stea jos. Noi, care ajunsesem la Stéphane Mallarmé și care culegeam din reviste vechi și prăfuite pe la anticari puținele poezii publicate pînă atunci de Arghezi, nu ne împăcam cu îngustimea unui clasicism fals și a unei limpezimi superficiale ce nu erau decît principii găunoase ale lenei de-a gîndi și ale unui conformism comod, principii care mai domneau pe vremea aceea într-o

bună parte din istoria literară și din critica literară, și la noi și în alte țări.

A trecut cîțva timp în care, după plecarea lui Fundoianu, prin 1920, la București și a mea, în 1922, în Germania, ne-am văzut mai rar. Apoi ne-am înfîlțit din nou, pe la începutul lui 1924, în Paris, unde el sosise în 1923. Vreme de peste patru ani, de-acum înainte, aveam să fim foarte des împreună. În mișcarea de răzvrătire înnoitoare care cuprinsese pe-atunci arta și literatura Europei, Fundoianu era, dacă nu chiar în primele rînduri, întotdeauna și din ce în ce mai mult foarte aproape de ea, păstrîndu-și însă mereu facultatea lui de ascuțită judecare critică, cu un simț mediteranean al construcției armonioase, chiar atunci cînd se arunca în vîltoarea înnoirilor vehemente. Aceasta era și atitudinea mea în privința înnoirii. Simpatia născută pe vremea adolescenței se întărea și sporea în acei ani ai tinereții noastre.

Cînd mulți adepți ai mișcării de răzvrătire înnoitoare (de la Dada la suprarealism) se grăbeau să afirme că tot ce este trebuie distrus ca arta și poezia să înceapă de la nimic, Fundoianu concepea înnoirea cu păstrarea măcar a cîtorva rădăcini trainice din care s-ar putea să crească viștăre noi. El făcea aceasta cultivînd mai cu seamă înnoirea expresiei și considera înnoirea fondului ca pe o aventură interesantă, dar cu rezultate deocamdată din domeniul himerelor.

Nu publicase încă nimic în franțuzește. Seria însă mult. O viață materială plină de greutate și de lipsuri în micul apartament din rue Monge, în care locuia cu sora lui mai mare Lina și cu cumnatul său Armand Pascal, nu-l întuneca entuziasmul cu care își susținea ideile în opusculile și eseurile, pe care mi le citea, de multe ori mie cel dintîi. Nu mai știu dacă măcar unele din ele se vor fi păstrat, publicate sau nepublicate. Îmi aduc aminte mai ales de unul din aceste opusculuțe intitulat *Faut-il bruler le Louvre?* Doar titlul îmi mai sună în memorie. Care va fi fost răspunsul la această întrebare nu mai știu. Judecînd după idelle lui în care înnoirea și tradiția se imbinau, cred că răspunsul la întrebarea dacă trebuie ars Luvrul nu a fost afirmativ. Mai țin minte, de asemenea, mulțumirea de artă și de gîndire pe care mi-a lăsat-o o piesă a lui intitulată, cred, *Critique de Six personnages en quête d'auteur*, întoarcere pe dos a motivelor din celebra piesă a lui Pirandello. De pe atunci stilul francez al lui Fundoianu era format. Fraza lui cu meandre subtile din acele opusculuțe pe care mi le citea mi-a rămas în amintire cu o impresie

de uimire plăcută și de ciudățenie armonioasă pe care aveau să mi-o lase și scrierile publicate de el mai târziu.

În discuții, argumentarea lui Fundoianu era vehementă și subtilă. Avea o elocvență cu totul lipsită de artă oratorică. Nu se asculta vorbind. Voia să probeze și să convingă, fiind el însuși adânc convins de tot ce spunea. Vocea îi sporea adesea pînă la stridență, mîlăindu-și însă des vigoarea în popasuri de ironie ușoară, uneori numai cu cîte-o replică scurtă. Memoria îi era bine și solid mobilată cu sumedenie de citate, pe care le făcea întotdeauna exacte, rod al lec-turilor lui atente și pe îndelete și al gustului său foarte personal, așa cum erau și observațiile lui critice. Voia mereu să vadă clar, ca și Stendhal, pe care îl prețuia mult, îndeosebi în Souvenirs d'egotisme și în Vie de Henri Brûlard, lucrări de confesiune și de autoanaliză severă.

Încă de pe atunci Fundoianu se îndrepta tot mai mult spre căutarea unui adevăr moral. Fiind el însuși un mare neliniștit, îl preocupa cercetarea neliniștii moderne, o cercetare înverșunată (și acest calificativ nu e pus la intîmplare fiindcă Fundoianu avea un aprig spirit polemic, cu fine dar tăloase aruncări de frază). Vocația lui de filozof și de căutător polemic al adevărului moral avea cu timpul să covîrșească vocația de poet și să culmineze în lucrarea sa La Conscience malheureuse.

Și acum — odată ce am plecat de la o carte a lui — mă apropii de încheierea acestei schițe de portret din amintire, tot cu prilejul amintirii unei cărți. Aceasta e din 1928: Trois Scenarii Cinépoèmes de B. Fondane. Originală și aceasta în ce privește ideea de-a serie, cum spune el în prefață, «scenarii întornabile», adică existente în sine, ca o specie literară autonomă. Transcriu dedicația, pentru că ea, într-un răscoal excelent, cuprinde o însușire de bază a stilului său, și anume armonia stranie a contrastelor: «Lui Philippide, tel qu'en moi-même enfin l'éternité me change, pentru atîția ani de prietenie fără căpăstru, cu inima la butonieră, cu glasul în palmă». Rîndurile acestea sînt din iunie 1928. Data aceasta e și data plecării mele din Paris — și aceea a despărțirii mele, pe totdeauna, de Fundoianu. Știri de la unul la celălalt au fost destule și după aceea, dar de întîlnit nu ne-am mai întîlnit niciodată. El n-a mai venit în țară, și cînd eu, în toamna lui 1946, am fost la Paris, prietenul meu din adolescență, bunul meu prieten din anii de entuziasm ai tinereții, nu mai era acolo. Murise asasinat la Auschwitz, la începutul lui 1945.

Cînt de război

*Luceafăr viu,
De ce lucești pe cer, tîrziu?
Acuși trompeta va trezi
Pe toți și-n luptă vom porni,
Soldații toți în rînd.*

*Pricep acum,
Tu o să ne lucești în drum,
Cînd toți porni-vom la război.
În rînduri, rînduri, doi cu doi.
Pricep, luceafăr blînd !*

*Cîntînd, la pas,
Vom zice țării bun rămas,
Atunci trompeta o suna,
Și munți și văi or răsuna
De cînturi de război.*

*Și-atunci cîntînd,
La moarte-om merge toți pe rînd,
Căci țara pentru-a apăra,
La luptă toți om alerga,
Cîntînd doi cîte doi.*

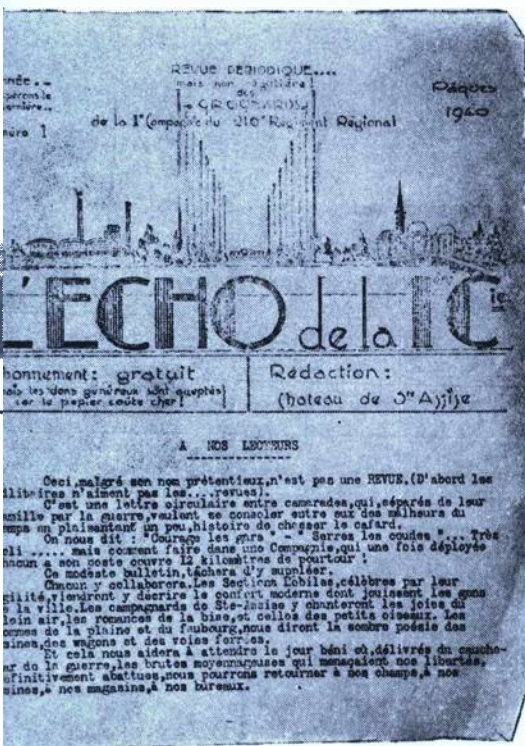
[1913]

În poezia Paradă, cu care se deschide volumul de versuri al lui Fundoianu, Privelisti, apărut în 1930 la „Cultura Națională”, penultimul vers din ultima strofă sună așa: «Te-astept să vii, trompetă de spaimă, Catastrofă». Poezia a fost scrisă desigur înainte de 1930, așadar cu cel puțin cincisprezece ani înainte de eumulita trompetă a morții din lagărul sinistru. Coincidență înfloritoare, aproape parcă o eumulită presimțire, o prevestire a lui către el însuși... Găsește în josul paginii acesteia, câteva cuvinte scrise de mine cu creionul în cadenta poeziei citate: «Și pentru el trompetă de spaimă a venit,

sunindu-i moartea». Nu mai știu exact când am scris aceasta, e foarte probabil însă că atunci când am aflat de moartea lui la Auschwitz. Se cuvine acum, trebuie chiar numaidecât, să schimbăm natura acelei trompete, s-o transformăm în goarna de care vorbește Mallarmé în a sa Prose pour Des Esseintes: «L'or de la trompette d'Été», și să înțelegem prin «aurul trimbiței de vară» lumina statornică a unei prețurii profunde de care să se bucure amintirea și opera lui Fundoianu.

noiembrie 1972

Al. PHILIPPIDE

Cruciada IV

*Fierbeam ca mustul când se schimbă-n vin.
Și ne-am pornit mulțimile întrege,
În suflet cu credinți — și-n inimi lege,
Subt suzeranul nostru Baldovin.*

*Ci-n drum, cu-alai, veniră din senin
Cîțiva; ziceau că nu știu ce le-om drege,
Și ne-am pornit mulțimile pîrbege —
Și-am biruit din greu; dar cu venin.*

*Azi ni-i popasu-aici. Și nu știu bine!
Văd fasturile rare bizantine,
Și nici măcar picior de musulman!*

*Și ne-om porni, de-a fi să ne ridice!
Dar eu tot cred că n-asteptăm în van —
Eu cred — că-i asteptăm pe turci aice!*

Iași, II 1916

LE TEMPS DU POÈME

II

[C'est toute la douleur du monde...]

C'est toute la douleur du monde
qui est venue s'asseoir à ma table
— et pouvais-je lui dire: „Non!“?

Je m'étais fait si petit,
une petite chenille, et j'ai éteint ma lampe;
— mais pouvais-je savoir qu'elle mûrissait dedans
et pouvais-je empêcher qu'elle sortît un jour,
une chanson entre ses ailes?

J'ai dit à la douleur du monde
qui s'est couchée sur mon ventre:
— „N'ai-je pas assez de la mienne“?

Vois: j'ai ma propre soif!
On ne peut pas toujours demeurer une chenille,
la terre m'est rugueuse au ventre,
elle me fait mal votre terre,
je suis né pour voler...“.

D'un bond, je lui tournais le dos —
mais elle était déjà dans mon songe.
Est-ce mon sang qu'elle voulait?

J'ai dit à la douleur du monde:
— „C'est une ruse, une sale ruse.
Voilà que tu chantes en t'en allant...“
— Mais à ma place, dites, l'auriez-vous oubliée?

Benjamin Fondane

II

*[Toată durerea lumii...]**

*Toată durerea lumii
la masa mea venise să se-așeze
— și-aș fi putut să-i spun eu : „Nu !” ?*

*Mic mă făcusem, mic de tot
— pui de omidă — și mi-am stins și lampa ;
dar cum puteam ști că durerea se pîrguiește pe dinuntru
și cum puteam s-o-mpiedic să iasă, într-o zi,
purtînd un cîntec între aripi ?*

*Am spus către durerea lumii
— pe pîntecul meu se cuibărise —
— „Nu mi-e de-a mea lehamite-ndeajuns ?*

*Vezi : setea proprie mi-e dată !
Nu poți rămîne pururea omidă,
subt pîntec simt că-i zgrunțuros pămîntul ;
îmi face rău pămîntul vostru,
eu sunt născut să zbor...”.*

*Scurt, spatele i l-am întors —
dar ea se și afla în mine.
De sîngele meu, oare, înseta ?*

*Am spus către durerea lumii :
— „E-un șirellic, un șirellic scîrbos.
Acum, plecînd, poftim că mai și cînți...”.*

— Dar voi, în locul meu, ați fi uitat-o, spuneți ?

* Din volumul păstrat în manuscris : *Au temps du poème (Pe vremea poemului)*, partea a VI-a : *Refus du poème (Refuzul poemului)*.

PERMANENȚA UNEI ATITUDINI MILITANTE

LA 2 OCTOMBRIE, ÎN TOAMNA ACESTUI an, se vor împlini trei decenii de la atît de tragică dispariție a poetului B. Fundoianu. Cu acest prilej, dorim, prin cîteva elemente mai puțin cunoscute, să ne oprim asupra personalității sale care ne dezvăluie nu numai un talentat scriitor, ci și un înflăcărat luptător umanist.

Încă din anii debutului, Fundoianu era un asiduul cititor al operelor de căpetenie ale literaturii române, începînd cu bătrîinii cronicari, pînă la meșterii neîntrecuți ai cuvîntului: Eminescu, Bălcescu, Xenopol, Alecsandri sau Sadoveanu. Încerca să-și aproprie ceva din tezaurul culturii noastre folclorice, citind aproape toate culegerile apărute în acest timp și străbătînd satele din nordul Moldovei în căutarea rapsozilor populari. În mod firesc, așadar, motivele de inspirație ale tînărului Fundoianu vor fi, în anii începuturilor sale lirice, atît trecutul eroic al poporului român, cît și natura blîndelor plaiuri moldovene. În afară de pasteluri și sonete cu tematică istorică, poetul va așterne pe pagini de caiet numeroase versuri străbătute de o puternică dragoste pentru locul nașterii sale.

Una din primele sale poezii de inspirație istorică Fundoianu intenționa să o publice chiar în revista „Viața Romînească”, care își avea redacția pe aceeași stradă, Cuza Vodă 52, la cîțiva pași de locuința lui. Să-l fi ispitit cumva această întîmplătoare vecinătate?... Cert este că, pe la sfîrșitul verii anului 1915, Fundoianu își ia inima în dinți și trimite spre publicare pe adresa revistei un sonet cu rezonanțe patriotice specifice liricii românești din acea epocă, însoțit de o scurtă scrisoare. Poezia, bineînțeles, nu a apărut, în schimb, autorul primește peste puțin timp o carte poștală în care i se explică motivul pentru care aceasta nu poate să vadă lumina tiparului. Îscălite de Topîrceanu, cele cîteva rînduri sînt interesante, deși exclusivismul lor pare cam exagerat pentru exigențele pe care revista ieșeană le impunea liricii patriotice. Dar iată conținutul scrisorii:

Poporului meu

Maestrului
MIHAI CODREANU

*Popor al meu, de cumpene bătut,
Urzica farm-o-n lujerele rozii,
Fă brazi înalți din ramură de lozii
Și pune viață-n vasele de lut.*

*Din vremi adînci lumini ți-au dat
și scut,
Și sfaturi drepte-ți dară voievozii —
În cîntece de-argint le-au dus rap-
sozii
Și le-au purtat prin fiștece ținut.*

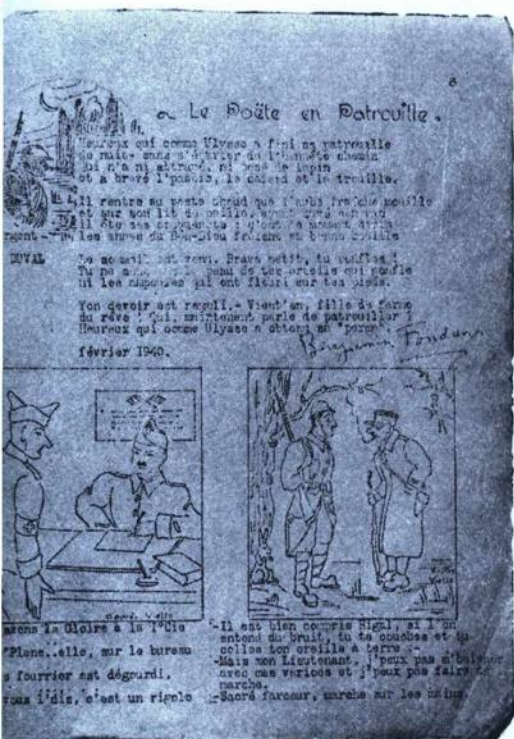
*Te-au repezit ca vulturul prin aer,
Și piatra-n drum ți-au pus-o ca s-o
sfărmi;
Și cu răbdare-n trup te-a vrednicit —*

*Dar vei învinge căci, de bunăseamă,
De șapte ori de ai păcătuît
Ai șapte vieți în pieptul de aramă.*

[1916]

Poetu-n patrulare

Sergentului DUVAL

Ferice insul care, precum Ulise,-abia e
 întors din rond de noapte doar pe drum drept
 bătut :

ce-n piept n-a tras și-n piept netras, piept
 a ținut
 uritului, pilelii și spaimei care-nmoate.

În corpul cald de gardă, trîntit pe-un pat de paie
 — jîlăve-n zori — și flească de-atît molan bătut,
 își leapădă bocancii... divin e-acel minut :
 par mutra cumsecade serafii că-i ogoaie.

Veni și somnul. Sforăi ca un răcan de
 treabă ;
 nu simți cum ți se umflă și degete și labă
 și nici din pielea roasă pe tălpi cum cresc
 bășici.

Făcută-i datoria. De patrulat ce-ți pasă?
 Hai, slujnică de fermă din vis, acum, aici...
 Ferice de Ulise-n permisie acasă.

„Viața Românească“

Iași, Str. Cuza Vodă 52

Iași, 31 august 1915

Stimate Domn,

Sintem și noi pentru fragmentul de «ideal național», cîntat de D[umnea]v[oastră].
 N-avem nimic de zis împotriva inimioaselor rinduri pe care le scrieți. O poezie patriotică,
 însă, și în condițiile actualității, pentru a fi publicată, ar trebui să aibă o strălucire
 pe care nici un poet actual nu i-o poate da.

Altfel, înclină mai mult spre «tendință», decît spre «artă», și nu-i frumos.

Din partea Comitetului
 G. TOPÎRCEANU

Numeroasele scrisori pe care B. Fundoianu avea obiceiul să le adreseze revistelor demonstrează că poetul nu se prea lăsa descurajat de orice critică sau refuz, chiar cînd acestea veneau din partea unor publicații de prestigiu. Continuă să scrie, cu același entuziasm nestîngherit, versuri sociale și de inspirație istorică, adresîndu-se cu perseverență și altor publicații mai puțin sau mai mult răspîndite, cum era, de pildă, ziarul „*Dimineața*“, condus de Constantin Mille — «apostolul pentru dreptate», cum îl va numi tînărul poet într-o scrisoare.

Spre bucuria neîțîrmită a lui B. Fundoianu (care de data aceasta își va semna versurile cu pseudonimul Alex. Vilara) marele cotidian de dimineață îi publică mai multe sonete — unele chiar în pagina întâi. Astfel, rînd pe rînd, apar în ziarul amintit poeziile *Bucovinei*: (an XII, nr. 4035, 29. V. 1915), *1914—1915* (an XII, nr. 4070, 7. VII. 1915), *Glasul gliei* (an XII, nr. 4110, 12. VIII. 1915) — sonet identificat de mine după manuscrisele originale și după unele scrisori de familie găsite în arhiva poetului —, *Treziți-vă, ni-s frați!* (an XII, nr. 4123, 3. IX. 1915). Este interesant de subliniat că după publicare primește chiar și onorarii, prin mandate poștale de cîte 10 lei, fapt care nu era în acel timp în obiceiul pămîntului, mai ales în ce privește poezia... Din același ciclu fac parte și cele patru poezii pe care le publicăm în numărul de față al revistei „*Manuscriptum*“.

B. Fundoianu s-a dovedit și după stabilirea sa în Franța — în anul 1923 — același luptător neînficat și neobosit în slujba marilor idealuri umanitare. Poetul a rămas mereu legat de țară, de popor, de pămîntul în care s-a născut și a trăit. El se numără printre scriitorii români de expresie franceză, care au slujit cu credință cultura română peste hotare, traducînd și popularizînd prin cronici și articole elogioase o seamă din scrierile marilor noștri creatori, printre care Argehi, Bacovia, Rebreanu, Maniu, Vineu, Minulescu, Philippide etc.

În momentele de grea cumpănă prin care trecea întreaga Europă în perioada interbelică, Fundoianu s-a alăturat grupului de tineri intelectuali români progresiști care se afla în Franța, în frunte cu savantul C. I. Parhon, denunțînd prin articole vehemente primejdia fascismului

care amenința popoarele din întreaga lume... «Astăzi, libertatea de gîndire, posibilitatea însăși a operei de artă sînt supuse la carantină; cum ar putea scriitorul să se dezintereseze de rezultatele unei lupte în care pielea lui e în joc? Dreptul scriitorului la libertate îl confundăm deci cu dreptul individului la viață» — scria Fundoianu în preajma declanșării celui de al doilea război mondial.

În timpul cînd se afla mobilizat ca soldat, în rîndurile armatei franceze, Benjamin Fondane redacta un ziar de front. Ziarul avea opt pagini, format 20 × 26 centimetri, era bătut la mașină și sapirografiat. Conținea articole, știri scurte, mici piese, poezii, desene, vignete și caricaturi. Un exemplar a fost primit — nu știu prin ce minune în acea perioadă atît de critică — și de familia sa din România. El constituie, pentru monograful vieții și activității lui Fundoianu, un document grăitor de mare preț. Ziarul amintit are pe frontispiciu următorul text:

«Anul I — Să sperăm și ultimul...» Iar în partea dreaptă: «Nr. 1 — Paști 1940». Sub acest text se află «capul» ziarului care se intitulează:

«ECOUL COMPANIEI 1-A.

Revistă periodică... dar nu cu apariție regulată a bătrînilor răcani din Compania 1-a a Regimentului 216 Regional».

Sub aceste rînduri se mai poate citi: «*Abonamentul gratuit*, dar donațiile generoase sînt acceptate, deoarece hirtia costă scump!

Redacția: Castelul «Ste Assise»

În fruntea paginii a 8-a se află poezia *Poetu-n patrulare*; semnată de Benjamin Fondane, este dedicată «sergentului Duval».

Apreciem aceste versuri, pe bună dreptate, ca inedite, dacă ținem seama că din tirajul atît de redus — în condițiile războiului din Franța în 1940 — probabil n-a mai rămas nici un exemplar, din cele «de uz intern» apărute.

Numele lui B. Fundoianu (Benjamin Fondane) se află gravat pe zidurile Pantheonului din Paris, alături de ale altor personalități care au luptat și s-au jertfit în Rezistență, pentru libertate, pentru cultură, pentru o cauză dreaptă în lume.

Paul DANIEL

MAGDA ISANOS

Siluate din

«orașul cu minuni»

CAIETUL MAGDEI ISANOS, SALVAT CA PRIN MIRACOL din bombardamentul de la Iași din noaptea de 5 spre 6 iunie 1944, cuprinde, în cele cincizeci de pagini ale sale, patru povestiri fantastice. Două dintre ele au titlul dat de autoare, Toto și Omul cu cizme roșii, celorlalte lipsindu-le — primei, foaia de titlu, celei de a doua, jumătate din pagina care-l purta.

Aparent izolate una de alta, povestirile însă se leagă între ele prin câteva elemente comune: toate își desfășoară acțiunea în același oraș și sînt pînă la un punct contemporane. Mai mult, Omul cu cizme roșii adună, la balul generalei, și personaje din celelalte povestiri, încercînd o sinteză a volumului și oferind o imagine globală a orașului în care se petrec faptele. De fapt, acest mic tirgușor este și eroul principal al volumului, cu toată nedeterminarea, vagul de spațiu și timp în care plutește. Învăluit în atmosferă de vrujă și taină, el are totuși ceva din peisajul citadin al Moldovei de la începutul secolului nostru, ceva din Orașul cu fete sărace al debutului lui Radu Tudoran, din Oraș patriarhal al lui Cezar Petrescu sau din Orașul cu salcimi al lui Mihail Sebastian.

Dar, prin ciudatele evenimente care vin să-i tulbure viața pașnică de pînă atunci, tirgul semiurban își definește profilul propriu, nu atât prin elemente plastice, cit morale, și, treptat, ni se dezvăluie — așa cum spune însăși autoarea — ca un «oraș al minunilor». Este un loc al excepției și superlativelor, cu «cei mai frumoși copii» și «cele mai frumoase femei», unde întîmplările miraculoase își au mediul firesc, un loc populat de personaje stranii, claustrate în propria lor taină sau manie. Sîntem, desigur, în plin fantastic, dar de fiecare dată el are altă semnificație în cuprinsul povestirilor: în Toto miraculosul se află numai în imaginația copiilor, în Omul cu cizme roșii „minunea” ia naștere din traumatismul purității care cade victimă forțelor răului, iar Domnișoara Vanda este, în fond, o metaforă a creației.

Dacă prin fantastic definim, din punct de vedere estetic, crearea unui univers fictiv ca posibil, saltul din realitate în fantastic n-are, în proza Magdei Isanos, sensul unei evaziuni din real în ireal, ci tocmai sensul de adîncire a realului, de potențare a lui. Ceea ce este aici ciudat se înscrie în ordinea morală a lumii și își află o explicație în acea zonă a vieții în care fantasticul «este» real, iar realul «pare»

proză

teatru

critică

poezie

Magda Isanos, în vara anului 1941, împreună cu bunica, surorile și fetița ei, pe terasa locuinței din București a părinților săi. (Strada Popa Nan, 49.)

fantastic. Ceea ce face din domnișoara Vanda, de pildă, un caz patologic sau din domnișoara Cristina o victimă a diavolului, e un șoc moral violent, un accident biografic.

Adeziunea scriitoarei la miraculos se explică prin faptul că ea dă povestirilor sale un caracter simbolic; de aici polisemia, dar și lirismul lor. Proza Magdei Isanos are deci firești, adinci corelații cu poezia, trădând același larg suflu animist care nu exclude perspectiva istorică a vieții. Perfect încadrate în atmosfera de ansamblu, personajele se individualizează firesc nu atât

prin limbaj, cât prin gest. Alături de amănuntele fizice, autoarei nu-i scapă nici costumația, portretul domnișoarei Cristina fiind, astfel, lucrat la gherghes cu o finețe într-adevăr feminină. Accentul cade însă întotdeauna pe profilul psihologic, schițat sigur în câteva linii sumare.

Proza Magdei Isanos trăiește mai ales prin stilul ei cald, oral, fără a avea servoarea patetică și acuitatea viziunii poetei. Totuși, și povestirile răsar din aceeași «dragoste de oameni neînvinși».

Al. HUSAR

[DOMNIȘOARA VANDA]

Portret în ceară de Leandru Popovici.

[...] Când gospodinele treceau spre piață, d[omnișoara] Vanda stătea de-acum în fața teighelei ocupată să ajusteze o rochiță sau să picteze un obraz trandafiriu. Ele-i dădeau vesele bună dimineața și fata răspundea, iar dacă se simțea veselă din vreo pricină oarecare amîndoi obrajii săi făceau două gropițe cînd ea surîdea și fiecare se simțea atunci mulțumit privind-o.

Toată lumea din orașul acela o iubea pe d[omnișoara] Vanda. Ea se purta cu micii săi cumpărători întocmai ca o zîna bună, îi ridica de subțiori pînă la rafturile de sus ca ei să-și aleagă păpușa, fetițelor le îndrepta moțul din păr, băieților (care veneau să cumpere paiate și maimuțoi), le aranja mai bine reverul hăinuței «marinar» și pentru fiecare din clienții ei avea buzunarele rochiei pline cu bomboane, biscoturi și fructe zaharisite. Și-n orașul acela erau copii mulți și se cumpărau mereu păpuși.

Însă nimenea nu bănuia că se petrece-n micul atelier al d[omnișoara]rei Vanda un lucru grozav. Atît de măiestrite erau păpușile din mina cea subțire și albă a fetei,

că sufletele copiilor mici, morți de curînd, crezîndu-le trupuri vii, intrau în păpușile de pîslă și porțelan și rămîneau întemnițate acolo. Adeseori seara, cînd d[omnișoa]ra Vanda lucra de zor lîngă lampă, un murmur ciudat, un suspin ușor infiora aerul și ea ridica o clipă ochii și asculta speriată, dar îndată se liniștea zicîndu-și că i s-a năzărit și totuși, fără voia ei, d[omnișoa]ra Vanda se gîndea că prea sunt mari și rugători ochii cei neînsuflețiți ai păpușilor, prea o urmăresc aceste priviri dureroase ce parcă ar vrea să plîngă și nu pot. Însă de unde să-i vină-n minte d[omnișoa]rei Vanda că zeci de suflete de copii stau închise-n trupușoarele de porțelan și pîslă, că sufletele acestea sunt vii și simțitoare și că sufăr de-a nu se putea sluji de trupurile acelea moarte și plîng de durere că s-au prins în aceste capcane frumoase.

Cine-ar fi crezut că luminosul, coloratul atelier de păpuși e un iad unde suflete fragede se pirjolesc?

Fără îndoială că nimeni, d[omnișoa]ra Vanda ridea făcînd gropițe-n obraji, ridica de subțiori clienții mărunți care priveau pe rînd ochii mari și stranii din rafturi exclamînd: «Pe-aceasta, pe-aceasta» și soarele lumina colțul acela tîlnit și părea că ride la fiecare petec colorat întîlnit pe fiecare obraz trandafiriu și mai ales în părul frumoasei vînzătoare.

Un domn foarte zvelt și tînăr care locuia-n casa de vis-à-vis, de-o săptămînă de cînd se mutase acolo nu mai părăsea fereastra dinspre stradă; oricine trecea-l putea vedea acolo, palid și-atît de visător [de] parcă n-ar fi trăit pe lumea aceasta. Într-o dimineață cînd d[omnișoa]ra Vanda se așezase după teighea, el veni cu fața toată surizătoare și ceru o păpușă. «Pentru o nepoțică de-a mea», adăugă grăbit, deși d[omnișoa]ra Vanda, făcînd drăgălașele sale gropițe-n amîndoi obraji, îl poțea să-și aleagă una, fără cea mai mică umbră de îndoială că scopul său ar fi altul decît acela de-a cumpăra o păpușă. Tînărul trecu după teighea, dar nu-nvrednici cu nicio privire minunatele păpuși pe care ea, binevoitoare, le arăta, cu toate acestea el spunea mereu «Da» și clătina plin de voie bună capul la fiecare vorbă a d[omnișoa]rei Vanda, privind-o atît de mult și fierbinte-n ochi, încît fata se făcuse mai trandafirie decît păpușile ei și nu mai știa ce să spună.

Atunci ciudatul cumpărător tresări ca trezit din somn și peste măsură de grăbit alese la-nțîmpare o păpușă. Dar cînd d[omnișoa]ra Vanda îi întinse pachetul alb dreptunghiular, el ca și cum nici nu l-ar fi văzut, cuprinse-n palme capul fetei și vorbi cu-n glas șoptitor și parcă trist: «Te iubesc, d[omnișoa]ră Vanda, te iubesc».

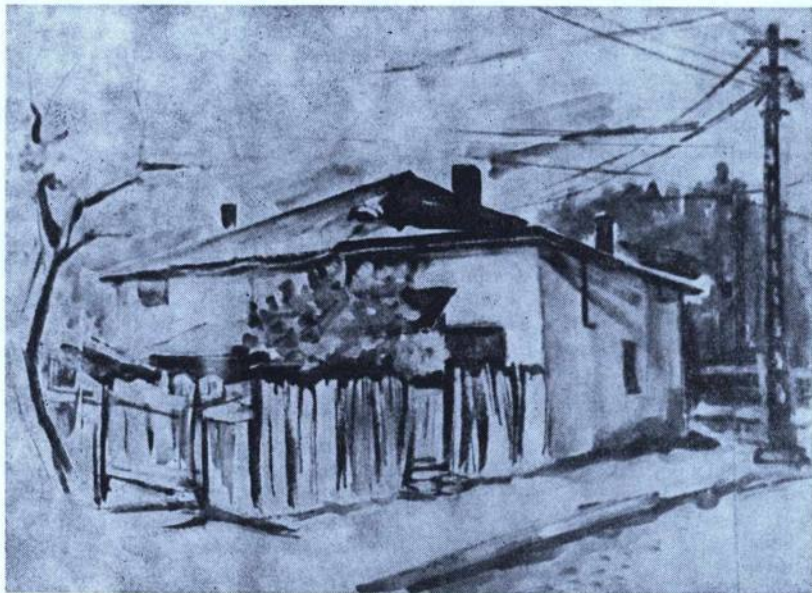
Din ziua aceea vînzătorea de păpuși fu și mai frumoasă, gropițele din obraji săi răsăreau mereu și diminețile ea cînta c-o voce puternică și clară care făcea pe trecători să întoarcă totdeauna capul și să suridă, fiindcă toți știau în oraș că d[omnișoa]ra Vanda se logodise cu-n tînăr străin, ce-i drept însă, pare-se foarte de treabă și bogat.

Mai erau cîteva zile pînă la nuntă, era seara tîrziu și ca de obicei logodnica cea fericită lucra lîngă lampă. C-o pensulă subțire ea desena arcu unei guri de păpușă, deodată s-auzi un foșnet în spatele ei și niște zgomote ușoare. Speriată, d[omnișoa]ra Vanda se ridică și privi jur-împrejurul ei.

Din rafturi, din cutii, de pretutindeni, păpușile înviate ca prin minune săreau ținîndu-și cu grație rochițele c-o mină, săreau cu rîsete mici, răutăcioase, veneau lîngă d[omnișoa]ra Vanda și s-agățau de fustele ei vorbind toate deodată, cerîndu-i parcă socoteală și d[omnișoa]ra Vanda își acoperi cu amîndouă mîinile ochii și strigînd aleargă pînă-n stradă. Ce credeți? Cînd au venit vecinii, păpușile viclene erau la locul lor și nimeni n-a vrut să creadă povestirea caraghioasă a fetei. D[omnișoa]ra Vanda fu dusă la spital și, doamne, ea e atît de blindă, toți o iubesc acolo, căci toată ziua stă nemișcată, tăcută, ferindu-se să clipească măcar și numai cînd Alec a rugat-o plîngînd să-i spună ce-i cu dînsa, ea a suris, făcînd pentru ultima oară drăgălașele ei gropițe, și-a zis punîndu-și degetul pe buze: «Te-nșeli, eu nu sunt Vanda, eu sunt o păpușă!»

TOTO

Prima locuință legată a Magdei Isanos, loc de întrunire al Cercului studenților democrați din Iași.

Cele ce vreau să povestesc s-au petrecut de-asemena într-un mic oraș, un oraș cu străzi prost pietruite și cu mulți pomi, unde fiecare știe totul despre cel[ă]lalt într-atît sînt de puțini și de plictisiți oamenii acolo.

Un om din cale afară de ciudat locuia-n orașul acesta, omul acesta era nu prea-nalt, cam gras și schiopăta de-a binelea de-un picior, avea niște ochi foarte strălucitori și-un surîs din cele mai plăcute din cîte mi-a fost dat să văd.

Pînă aicea, nu-i așa, nimic ciudat. Dar omul nostru, cu toate că arăta ca toți oamenii, părea că ține cu tot dinadinsul că se deosebească prin purtarea lui de ei. Așa de-o pildă el avea o casă mare de piatră cu nenumărate ferești înguste și bol-tite pe care însă nu le deschidea niciodată, în jurul casei era o imensă grădină unde nu cred să fi lipsit vr'un soi de plantă, cea mai mare parte a vieții sale omul cel ciudat și-o petrecea acolo îngrijind c-o neistovită dragoste fiecă firișor de iarbă și totuși nimeni nu văzuse pe dinăuntru acest mic paradis, adică, vom vedea numai-decît, c-aproape nimeni.

Cînd mergea pe stradă, el avea totdeauna o carte-n mînă din care citea mergînd și se lovea mereu de oameni, de felinare și case, iar dacă-i vorbeai, după ce te privea o clipă batjocoritor, făcea un «Hm» care părea că vine din burta lui ro-tunjită și pleca schiopătînd mai departe și totuși nu era rău, nu, doamne ferește,

dinpotrivă, marea lui avere (căci era foarte avut) și-o cheltuia pentru-n singur lucru, ca să facă bucurie copiilor. Nu-și poate cineva închipui ce dragi îi erau. Ținea să fie prieten cu fiecare, la început s-adresa copilului cam în felul acesta: «Toto, ia vino la moșul să fim prieteni» și ciudat, copiii n-aveau frică de el, i se repezeau deodată în brațe oricât ar fi fost de mici și sperioși. Din pricină că nu vorbea decât cu copiii și din pricină că fiecăruia pîn-a nu-i ști numele-i spunea Toto, lumea-i zicea: Toto. În orașul acela trăiau desigur cei mai fericiți copii. Dacă vreun micuț zdrențăros, cu nasul vînat și murdar stătea vrăjit lîngă vitrina magazinului de jucării, Toto răsărea ca din pămînt lîngă el. Privea cîteva clipe dus pe gînduri vitrina, se schimba de pe un picior pe celălalt și după ce tușea de cîteva ori ca pentru a-și stăpîni o mare emoție îl ruga pe copil să-i facă plăcerea de a-și alege o jucărie, da'una oricît de scumpă pe care, iată, va plăti-o el imediat. Puțin timp după venirea lui în oraș, Toto cunoștea toți copiii și era cunoscut de toți; cînd el trecea prin grădina publică toți omuleții își lăsau jocul și-l înconjurau, i se agățau de haine uneori pătîndu-i-le și rupîndu-i-le din prea mare zel, și Toto lăsa imediat cartea și începea cine știe ce poveste caraghioasă de să te strîmbi de rîs.

Poate că în celelalte orașe vor fi existînd copii care să nu creadă în existența zinelor și-a lui Moș Crăciun, în orașelul nostru însă datorită lui Toto — așa ceva n-avea cum să se întîmple.

În noaptea Crăciunului un Moș Crăciun cu barbă, cu sac doldora și cu povești blînde cum fi șade bine unui Moș Crăciun, colinda toate casele unde erau copii și asta mai înainte ca ei să adoarmă, așa că fiecăruia putea să-l vadă și să-l tragă de barbă convingîndu-se că nu-i o arătare. Oamenii răi spun că Toto plătea pe cineva, îl deghiza în Moș Crăciun și-l trimitea să împartă jucăriile cumpărate de el mai dinainte; dar eu sînt sigură că era un Moș Crăciun adevărat — atîta doar că Toto îi dădea lista copiilor chiar și a celor mai săraci și convenise cu el să nu mai vină după miezul nopții.

Primăvara, prin mai, Toto dădea-n grădinile lui o mare serbare, bineînțeles numai pentru copii. Cînd o mamă voia să-și amenințe copilul spunea: «N-am să te las să te duci la serbarea lui Toto». Era tot ce putea să fie mai trist pentru un copil din orașul acela — căci serbarea era într-adevăr minunată.

Închipuiți-vă:

Toți copacii erau plini de becuri colorate, poate mai mult de-o sută se legăneau printre frunze ca niște fructe ciudate, nisipul era nespus de fin pe poteci, galben ca aurul. Mesuțe mici pline cu toate bunătațile erau răspîndite printre flori, la cea mai mică adiere de vînt copacii risipeau o pulbere argintie și tufișurile mai mici se frîngeau de-atîtea nimicuri delicioase cîte agățase Toto-n crengile lor.

Cînd intrau pe poarta larg deschis-a grădinii copiii rămîneau cu gura deschisă și de atîta plăcere și bucurie nici nu puteau rîde. Atunci de pe alei veneau adevărate zîne subțiri și sprintene învăluite în întregime-n vâluri străvezii de toate culorile și prinzîndu-le minuțele lor durdulii sau luîndu-i de-a dreptul în brațe începeau să-i poarte prin paradisul acela pregătit pentru ei. Odată grădina plină de voioșia copiilor, Toto apărea și el într-un costum grozav de caraghios, cu papuci imenși cu vîrfurile-ntoarse pînă la frunte, cu pantalonii strîmți tare și colorați țipător și c-o bonetă împodobită cu clopoței pe cap și cîte nu scornea el ca să-i facă să ridă întruna.

Se zice că sărea asemeni unei mingi, că mergea în patru labe în mijlocul lor imitînd un cîine sau un urs, de altfel Toto știa să imite orice.

Și-am uitat să vă spun că în tot timpul acesta o muzică nepămînteană, duioasă și veselă totodată, venea prin ferestrele care contrar obiceiului casei erau deschise. Un singur om nu-l putea suferi pe Toto, preotul. Preotul acesta era mereu ursuz și bănuitor, el nu putea să-i ierte lui Toto că nu trecuse niciodată pragul bisericii și că nici nu se sînchisea să-i dea bună ziua pe drum. «Domnilor, obișnuia să spună amicilor săi mai apropiați — preotul, acesta-i însuși necuratul, Dumnezeu mi-

Magda Isanos în mijlocul familiei în parcul de la Costingenul.

martor c-am zărit sub haina lui caraghioasă vârful unei cozi, priviți-i mai bine chipul, mersul și obiceiurile. Ce-ascunde oare el în casa aceea unde nici rază de soare nu pătrunde?

Dragostea lui pentru copiii noștri e de asemenea un lucru care-mi dă de bănuț. Iar dacă cineva amintindu-și zîmbetul plăcut al lui Toto încerca să protesteze, preotul își ieșea cu totul din fire și continua cam în felul acesta: «Te-ntreb de unde vine el, cum îl cheamă, ei da, cum îl cheamă, doar nu vei vrea să zici că «Toto» (și cu cît dispreț pronunța preotul silabele acestea) e un nume? De unde are banii pe care-i zvîrle așa și ce vrea la urma urmei cu săriturile și mutrele lui caraghioase?»

Aici preotul rotea firoșii săi ochi și-ndată se apleca la urechea tovarășului cu-n aer misterios: «Să-ți spun eu ce vrea — vrea să prăpădească sufletele copiilor noștri nevinovați.» (Preotul n-avea de altfel nici un copil.)

Ascultătorii simțeau fiori neplăcuți și în sinea lor trebuiau să recunoască totuși că prea mult mister plutește în jurul acestui Toto și că se poate că nu-i lucru curat la mijloc.

Dar copiii nu era chip să fie scoși de sub vraja darnicului vrăjitor. S-a-ntîmplat chiar că o fetiță, pe care mama ei evlavioasă a oprit-o să se ducă la serbarea anuală din grădinile lui Toto, a-ncercat să se sinucidă.

De atunci nici o mamă nu s-a mai împotrivit ca Toto să-i ferească după inima lui copilul. Și apoi orice ar fi spus preotul, Toto iubea prea mult copiii ca să nu-ți fie simpatic, dacă era vreunul bolnav în oraș, el întovărășea pe doctor cînd venea în vizită, își deșerta buzunarele miraculoase la căpățiul patului mic, oferea imediat bani pentru cele mai scumpe doctorii și-n tot timpul acesta chipul său era atît de galben, ochii așa de rătăciți că-ți făcea rău să-l privești. În schimb era o ade-vărată plăcere să-l vezi pe Toto cînd se naște-n orașelul acela un nou copil. Nu. Bucuria lui nu se putea descrie. Cred că cel mai mohorît dintre oameni ar fi rîs văzîndu-l cum face pe rînd ca oala, ca găina, și ca rățoiul, arbora în ziua aceea cele mai aprinse și mai ciudate haine și-și freca mîinile scurte și groase cu-atîta mulțumire de puteai să juri că i se naște lui și nu cine știe cărei familii nevoieașe o nouă odraslă.

Mulți ani au mai trecut astfel în orașul cu cei mai fericiți copii, și Toto era mereu neschimbat, ajunsese să intre-n viața normală a țirgușorului și nimeni în afară de preot nu-și mai bătea capul cu misterul său, poate străinii care picau din cînd în cînd pe-acolo.

Și într-o zi o veste zguduitoare trece prin toate casele orașului: «A murit Toto». Și toți erau așa de mirați parcă pînă-n ziua aceea n-ar fi știut că Toto o să moară și el odată ca toată lumea.

Ei, și știți ce s-a găsit în camera cea mai misterioasă din misterioasa casă a lui Toto?

Un sicriu de argint cu capacul de sticlă și în el îmbălsămat trupul unui copil de trei ani, copilul lui Toto care murise de mult.

OMUL CU CIZME ROȘII

Motto

VRĂJITOAREA — Îmi pierd mintea de bucurie că văd largi pe tînărul Satan la mine.

MEFISTO — Te oprese, babo, să mai rostești acest nume.

VRĂJITOAREA — De ce, ce ți-a făcut ?

MEFISTO — De multă vreme încă numele-acesta a trecut în rîndul poveștilor — și totuși oamenii nu stau mai bine — au scăpat de cel rău dar răii au rămas. Zi-mi, d[omnule] baron, sînt cavalari ca și alții.

Matteo la, Omul cu cizme roșii
 Vrăjitoarea — Îmi pierd mintea de
 bucurie că văd tînărul pe tînărul
 Satan la mine —
 Mefisto — Te oprese, babo, să
 mai rostești — a căst nume —
 Vrăjitoarea — De ce, ce ți-a făcut ?
 Mefisto — De multă vreme încă
 numele — acesta a trecut în
 rîndul poveștilor — și
 totuși oamenii nu stau mai
 bine — au scăpat de cel rău
 dar răii au rămas — Zi-mi
 d-le baron, sînt cavalari ca și
 alții

Ultima locuință din Iași a Magdei Isanos. Poeta, alături de
 cîteva prietene, în grădina din fața casei sale.

În iarna aceea — e foarte multă vreme de atunci — Margareta M. — soția generalului M. — dădea un mare bal la ea acasă. Salonul cu toate luminile aprinse era plin de lume — să tot fi fost vreo 11 noaptea, buna dispoziție — începuse tocmai să crească — datorită șampaniei și ochilor atîtor femei frumoase. Se aflau acolo cele mai tinere și mai elegante doamne din oraș, toate străluceau, poate că-n zilele celelalte ele aveau destule cusururi, dar nimic nu se băga de seamă acum, rochiile cu grijă lucrate, veselia, luminile nenumărate, în sfîrșit tot farmecul unui bal la Margareta M. făcea ca fiecare din femeile acestea să fie mai frumoasă. Dar două din ele erau cu adevărat fermecătoare. Una era d[omnișoa]ra Cristina — conducătoarea grădiniții de copii. Își prinsese-n părul ei blond cenușiu o mică diademă, rochia de catifea neagră garnisită la minici și la poale cu blăniță albă, o făcea să pară încă mai subțire și mai distinsă.

Într-un cuvînt d[omnișoa]ra Cristina semăna-n seara aceea c-o domniță din basme. Cealaltă era chiar Margareta M.; purta ca-ntotdeauna o rochie galbenă deschis, lungă și foarte largă-n jurul picioarelor, însă strînsă la mijloc, brațele, gîtul și pieptul pînă la jumătate rămîneau goale și pielea ei foarte brună se armoniza cu galbenul rochiei. Părul neobișnuit de des și lung al soției generalului era strîns pe ceafă și deasupra tîmplelor ei gingașe doi trandafiri de-un roșu-negru care-și desfăceau petalele. I-ar fi venit cuiva greu să spună care dintre aceste două avea mai mult farmec.

În clipa când începe istorisirea de față, balul începuse de-a binelea. Doctorul Cox își turna cel de-al 12-lea rom, poate cel de-al treisprezecilea pahar, lăudând cu-nsflețire vinul generalului; notarul într-un grup alăturat își debita nescatcele răutăți și d[omnișoa]ra Cristina, agițind enormul său evantai de pene-ncerca să refuze un dans: «Sînt obosită, dacă nu te superi, valsul următor e al dumitale» rostea dînsa îmbujorată, dar vocea ușor plictisită i se schimbă deodată.

«Ia te uită, ia te uită», și evantaiul său arăta cavalerului, spre mijlocul salonului, un om înalt, cu umeri largi și păr blond — cam lung. Stătea cu spatele și îi vorbea ceva Margaretei — picioarele lui erau băgate pînă la genunchi în niște cizme roșii.

Vreme de cîteva secunde fu tăcere, toți ochii erau pironiți pe ciudatul personaj pe care nimeni din cei de față nu-l cunoștea și care venise într-un costum atît de nepotrivit la un bal select ca cel al Margaretei M.

Însă, lucru-ntr-adevăr uimitor, în loc să-l dea afară Margareta-ncepu să valseze cu el mai înainte chiar de a-l fi prezentat cuiva. Și necunoscutul valsa dumnezeiește.

Aplecat cu un fel de duioșie spre ea, înlănțuind-o strîns și totuși nespun de delicat cu-n braț, el luneca pe podeaua sclipitoare și-abia atunci privitorii își dădură seama cît era de frumos, ce fine erau hainele lui și cît de bine-i veneau acele îndrăznețe cizme roșii.

Balul acela rămîne fără pereche, în cîteva clipe dansul, discuțiile, jocul de cărți, totul însuflețea pe oaspeți, ei puneau o pasiune, care nu le era în obicei, în fiecare dintre lucrurile acestea.

Șampania nu-nbăta pe nimenea, dar dădea fiecăruia mai mult spirit, ochii frumoaselor femei străluceau ca cele mai scumpe pietre și omul cu cizme roșii se-nvîrtea printre toți. Spunea că numele lui e Adam — auzise de balul generăleseii și-și luase îndrăzneala să vină neinvitat, era străin desigur — călătorea spre Egipt și-n drum poposisese și-n țara noastră, orașul acesta prin așezarea lui îl atrăsese. Nu regreta alegerea ce făcuse și cînd rostea acestea — ochii săi cenușii ardeau ca jăratecul — și-ndată ridica paharul continuînd:

«Cele mai frumoase femei trăiesc în acest oraș». Rar se naște om care să vrăjească pe cei din jur cum îi vrăjea Adam. Vocea lui avea un timbru atît de dulce că-ți ațintea urechea să prinzi cea mai mică modulare — dinții extraordinar de albi și regulați împreună cu vocea aceea făceau ca rîsul lui să fie cel mai frumos cîntec și apoi farmecul lui izvora din fiecare gest, din toată făptura lui de uriaș blond și poate chiar din adîncuri necunoscute nimănui.

Îndrăcită petrecere mai fu în seara aceea la Margareta M. și astăzi își mai aduc aminte bătrînii de dînsa.

Stăpîna casei, mai sprintenă ca o pasăre, era pretutindeni, gata să-i ghicească fiecărui musafir dorințele, dar mai cu dinadinsul se opreau ochii săi negri neliniștiți spre chipul ciudatului Adam — poate că nu era decît curiozitatea care-o făcea să-l privească astfel — dar nu numai Margareta, ci și Cristina și d[omnișoa]ra Vanda, care pe vremea aceea nu-nebunise încă, și toate femeile ce se găseau acolo nu-ncetau să-l observe și căutau să-i placă. Iar Adam se oprea lîngă fiecare, găsea pentru toate vorbe măgulitoare, priviri calde și lucrul acesta-l făcea din inimă, cu atîta naturaleță și respect că femeia-l urmărea cu priviri pline de părere de rău cînd se ridica de lîngă ea.

Afară era de mult ziuă și nimeni nu se-ndura să plece. Adam părăsi salonul de dans ca să s-așeze probabil la cărți, dar peste cîteva minute cînd Margareta se duse să-l caute nu-l găsi și doctorul Cox pretindea că nici o clipă nu-l văzuse acolo.

Omul cu cizme roșii intrase-n pămînt. La urma urmei poate plecase neobservat pe ușă ca toată lumea, totuși dispariția lui stîrni un murmur de dezaprobare și femeile simțeau un fior rece sub sinul stîng — la gîndul că poate au valsat o noapte-ntreagă cu un om care apare și dispare ca un demon.

A doua zi se petrecu poate cea mai mare minune din orașul cu minuni. Adam — omul cu cizme roșii — fu văzut pe stradă-n tovărășia lui Toto (pe vremea aceea

Toto trăia). Ei vorbeau într-una ca niște vechi prieteni și pînă seara Adam și-a mutat bagajele-n casa oblonită a lui Toto și-a rămas acolo pînă la sfîrșitul întîmplărilor pe care vreau să le pun în ordinea-n care au venit.

Întîi s-au schimbat după balul Margaretei obiceiurile oamenilor din orașul nostru; în fiecare seară era un bal, o serată sau o sindrofie și nici de la una nu lipsea Adam, ziua-n schimb rar îl vedeai, se-nchidea-n casa cu ferești oarbe ca-ntr-un mormînt. Lumea vorbea sumedenie de lucruri despre cele ce-ar fi făcînd Adam [*lipsă din manuscris mai multe foi*] în spatele călătorilor, ci s-așterne la picioarele lui Adam care coborîse din sanie și totuși e un lup — ochii lui strălucesc ca niște luminări și-n lumina lunii i se vede părul țepos de pe spate; alții vin pe urmele lui, e-o ntreagă haită și femeile privesc ghemuite-n sanie c-o groază crescîndă cum se gudură toți acești lupi în jurul cizmelor roșii ca niște cățeluși și Adam s-apleacă și vorbește cu ei scărpinîndu-i pe spinare.

Din seara aceea singură Margareta s-a bucurat de atenția și tovarășia omului ciudat. D[omnișoa]ra Cristina e bolnavă rău, mama ei bătrîna își frînge mîinile și-l imploră pe doctorul Cox s-o salveze și doctorul s-agită de colo pînă colo cu șuvițele albe căzute pe ochi, el știe că nu se mai poate face nimic și buzele lui încearcă fără rost cuvinte de mîngîiere, iar degetele tremurătoare abia mai mînuiesc seringă. «Toți lupii vin la picioarele lui» strigă cu ochi rătăciți și obraji roșii de febră d[omnișoara] Cristina și mai rostește și alte cuvinte încă, rezezi și-nclăcite pe care nimeni nu le-nțelege. Dintr-un început se zbuciuma, se ghemuia-n fundul patului — acum însă vorbește numai fără șir, mama ei îi ține mîinile și-i răcorește mereu buzele arse. Și iată că se deschide ușa și intră Adam — e mai palid decît oricînd, șade tăcut în picioare lîngă ușă. Nimeni nu-l bagă-n seamă.

Doctorul Cox se-ndepărtează de patul bolnavei și îi spune bătrînei c-ar trebui să vină preotul.

Bătrîna pare că nu pricepe, rotește ochii prostită în jurul ei și deodată-l vede pe Adam și întinzîndu-și degetul uscat și tremurător spre colțul lui întunecos, strigă cu ochii ieșiți din orbite:

— Diavolul, Diavolul, uite-l cum așteaptă să-i ia sufletul.

Dar cînd se întoarce doctorul să privească unde îi arată bătrîna, locul e gol.

Peste cîteva clipe sosește preotul. «Cine te-a trimis?» întrebă Cox.

— Toto, răspunde preotul, îmbrăcîndu-și patrafirul.

Și totuși omul cu cizme lungi și roșii dispăruse.

Puțini erau acci ce nu credeau că el fusese însuși diavolul. Toto răspundea la toate întrebările strîngînd din umeri și făcînd: «Hm». Cît n-ar fi dat preotul și doctorul Cox și chiar notarul să poată zări puțin în casa ferecată și mai atrăgătoare ca oricînd a lui Toto; în cele dintîi zile de la moartea Cristinei mișunau mereu spioni în jurul casei și prin grădina ei. Notarul mai ales, îndrăcit să-l scoată de-acolo pe «bandit», cum îi zicea el, nu voia să creadă în poveștile cu necuratul — el îl văzuse cu ochii lui cum ieșea din casa muribundeii și cum intrase la Toto și toată ziua începînd de-atunci spiona-mprejurimile.

— Vreau să-l prind și să-l trag la răspundere; să-l aflăm cine e și ce afaceri în-vîrte; din cauza lui s-a prăpădit fata.

Și toți îi țineau isonul condamnînd pe omul cu cizme roșii care disprețuise iubirea Cristinei plimbîndu-se mereu cu nevasta generalului și de-aici, și încă și din alte fapte — dacă nu chiar din toate faptele — locuitorii micului oraș scoteau argumente pentru a susține că necunoscutul fusese însuși necuratul. Într-o noapte Toto trecu chiar pe sub nasul unei santinele care dormea tun — în tovarășia unui om înalt, acoperit de-o glugă blănită, se duceau spre pădure, unde-o sanie bună-i aștepta și cu toate că ningeau tare, vizitiul povestea că omul cel înalt avea cizme roșii.

La urma urmei eu nu văd nici-o piedică, nu-i așa, ca însuși diavolul să-și fi ales drept reședință orașelul nostru, e doar un loc din cale-afară de plăcut și-apoi e orașul unde se-ntîmplă minuni fără ca să intervină Dumnezeu.

PROTEST ÎMPOTRIVA UNEI REALITĂȚI BRUTALE

Se știe că Magda Isanos a studiat dreptul la Iași, unde mai apoi a profesat pentru scurtă vreme avocatura.

Poeta s-a stabilit în orașul de pe malul Bahluiului în anul 1934 și a rămas aici până în perioada refugiului, când a venit în București, în casa părinților din strada Popa Nan, nr. 49.

La începutul studenției, a locuit în diverse camere mobilate, dar în 1936, împreună cu sora ei, Silvia, au închiriat un apartament în strada Sădăriei, colț cu strada Ralet. Cîteva case mai la vale, locuise, George Topîrceanu. Apartamentul se compunea din trei încăperi, care au fost mobilate cu lucruri aduse de acasă. Această locuință a servit ani de-a rîndul ca loc de întrînire al Comitetului democrat studențesc. Toți cei din «cenaciu» o bolezaseră «Curtea miracolelor» din cauza contrastului izbitor dintre aspectul exterior, care era mai mult decît modest,

și confortul interiorului. Scurt timp după căsătoria Magdei Isanos cu Eusebiu Camilar — făcută împotriva voinței familiei — au reînceput peregrinările prin diverse camere mobilate.

Absolvind dreptul, Magda Isanos începe să funcționeze ca avocat stagiar la baroul din Iași. Activitatea în acest domeniu prezintă un deosebit interes pentru înțelegerea universului cotidian al poetei, luminînd primele conflicte pe care le-a avut de înfruntat cu oficialitățile administrative ce căutau să boicoteze activitatea ei aflată democratic. Magda Isanos privea profesiunea de avocat ca pe o «datorie pe care am socotit-o cea mai însemnată, atît pentru ucenicia mea cît și din punct de vedere moral și general uman»¹.

Dealtfel, de la primul ei proces mai important, în care a pledat ca avocat din oficiu la Curtea criminală, Magda Isanos devenise un nume apreciat

¹ Publicăm în notă din Dosarul nr. 6/1939 o.l. (Fond: Baroul Iași), o petiție a Magdei Isanos și două din cererile însoțite de certificatele medicale pe care poeta le-a înaintat în perioada respectivă conducerii baroului:

« 27 septembrie 1943

I

Domnule Decan,
Supun binevoitoarei d[omniei]voastre cercetări și dreptei d[omniei]voastre hotărîri următoarele:
Am fost înscrisă la baroul Iași cu titlu de avocat stagiar la 13 ianuarie 1939 prin decizia N-6 a onor. Consiliului.

Am depus jurămint la 31 ianuarie 1939 și timp de doi ani și jumătate am activat zi de zi ca secretară a d[omnului] avocat Neculai Apoteker și mai ales în procesele penale în care am fost numită din oficiu, fie de onor. Curtea secția [a] III-a (pe atunci Curtea Criminală), fie de către Barou. Nu am lipsit o singură dată de la această datorie pe care am socotit-o cea mai însemnată, atît pentru ucenicia mea cît și din punct de vedere moral și general-uman.

Asupra activității mele ca avocat din oficiu și ca avocat stagiar în genere, d[omnului] avocat Neculai Apoteker poate da lămuririle necesare, iar dacă onor. Consiliul și d[omnului] decan găsesc necesar, pot eu însămi prezenta o listă a proceselor în care am pus concluziile de amînare sau de fond și chiar nădăjduiesc de a o prezenta la cerere.

De altfel activitatea mea din 13 ianuarie 1939 pînă în iunie 1941 este, mai mult ori mai puțin

cunoscută în acest barou, cel puțin era cunoscută și recunoscută ca lăudabilă pentru un stagiar pînă la data cînd, motive de sănătate m-au obligat să încetez ocupațiile mele obișnuite.

La dosarul meu există două certificate medicale în acest sens.

Un certificat medical, primul din iunie 1941, eliberat de d[omnului] doctor Dobrovici de la maternitate lipsește, dar pentru lipsa nejustificată prin certificatul medical, prezint o probă vie de necontestat, copilul meu, născut tocmai în intervalul de timp asupra căruia s-ar naște discuție, deci nu echivalează cu o renunțare tacită la activitatea profesională.

În 10—3—1941 am făcut o cerere pentru a fi înscrisă în corpul avocaților definitivî bazîndu-mă pe litera unui decret, datînd din septembrie 1940, în care se spune că pot fi definitivai avocații stagiași, care la data apariției susnumitului decret îndeplîniseră stagiul de doi ani.

Se înțelege, definitivarea era fără examen.

Cererea mea de-atunci se găsește la dosar și se poate observa că a rămas în suspensie, pe ea aflîndu-se următoarea rezoluție: „D[omnului] avocat C. Drugescu va raporta”.

Dar nici un raport nu s-a făcut, nici o altă urmare nu s-a dat, într-un sens sau altul, deși mărturisesc că am dorit foarte mult să cunosc motivele pentru care dintre toți colegii mei de ambele sexe care îndeplinesc (în unele cazuri cu aproximație de cîteva luni în minus) stagiul de doi ani, numai eu am fost ocolită la definitivare.

în colegiul avocaților din Iași. Cariera ei ar fi fost, desigur, strălucită dacă sfârșitul nu i-ar fi venit atât de timpuriu.

Însă din cauza atitudinilor ei politice, poeta întâmpină din primul moment (ianuarie 1939), ostilitatea fasciștilor din barou. Era mereu amenințată cu excluderea pe motiv de « inactivitate ». Petițiile depuse conducerii corpului de avocați dovedesc grija Magdei Isanos ca numeroasele ei certificate justificative să nu fie considerate o « renunțare tacită la activitatea profesională ». Realitatea este că boala de inimă, descoperită în vara anului 1942, o silește să-și reducă din ce în ce mai mult prezența la bară. Refuzul repetat al baroului de a face formele de defunctivare a poetei ca avocat o silește să protesteze cu deosebită demnitate, arătând că profesarea meseriei este « cunoscută și recunoscută ca lăudabilă, mai ales pentru un stagiar ».

În toamna anului 1940, soții Camilar s-au mutat în casa cumpărată de Elisabeta Isanos, mama Magdei,

în strada Săulescu 19. Era o străduță liniștită, foarte puțin circulată, deși situată în inima Iașului. Când, în iunie 1941, familia Camilar a plecat la București, Magda Isanos m-a rugat să rămân în apartamentul ei. Am locuit apoi în aceeași casă și după înlocuirea temporară a soților Camilar, până când, strada Săulescu fiind ocupată în exclusivitate de armată, am fost nevoită să mă mut. În urma bombardamentului din noaptea de 5—6 iunie 1944, lucrurile mele și pachetele cu hîrtii ale soților Camilar au fost distruse.

În urma rugăminții Magdei Isanos, am verificat hîrțile rămase, și cu acest prilej am găsit un carnet care cuprindea patru povestiri fantastice. Socotind că ele dezuiau pentru cititorul de azi un aspect mai puțin cunoscut al activității scriitoarei, încredințez trei dintre ele paginilor revistei „Manuscriptum”, cu ocazia celor treizeci de ani care se împlinesc de la dispariția dintre noi a Magdei Isanos.

Veronica GORGOS

Consider și azi lipsa unei rezoluții definitive și motivate de respingere pe cererea mea, din 10—3—1941, ca o nedreptate.

În sfârșit, în 27—8—1941, înaintează încă o petiție și taxa de 500 lei, pentru examenul de defunctivare a avocaților stagiați, care fusese anunțat în ziare, dar după cum se știe examenul nu s-a mai ținut.

Astăzi un nou decret spune că vor fi defunctivați fără examen, după aprecierea onoratului Consiliu al Baroului respectiv și a d[omni]lor decani, avocații stagiați cu un stagiu de activitate notorie de trei ani.

Pe baza acestui decret, cer din nou să fie cercetată activitatea mea profesională și certificatele medicale (care explică întreruperea bruscă a acestei activități) și să se hotărască în consecință după aprecierea onor. Consiliului dacă pot, sau nu, fi trecut în corpul avocaților definitivi.

Închei acest memoriu, exprimîndu-mi speranța că de data aceasta cererea mea nu va rămîne fără răspuns, așa cum s-a întîmplat în martie 1941.

De asemenea, parafrazăzînd frumosul vers al poetului Vlahuță, țin a adăuga că nu de examen [mă tem], ci de veșnicia de așteptare care mă desparte de data unui examen, căci după cum se știe din 1938 și pînă azi o singură dată s-a mai fixat un examen de avocați definitivi și acela s-a contra-mandat.

Ori după apariția recentului decret, putem spera și mai puțin că un examen se va fixa în curînd.

Acestea sînt motivele pentru care cer, domnule Decan și onorat Consiliu, să apreciați sau nu, să fii înscrisă în corpul avocaților definitivi.

Cu deosebită considerațiune,
Magda ISANOS CAMILAR »

II

Baroul Iași
Intrare Nr. 855
1941 luna decembrie ziua 30

Se va avea în vedere
P. Pogonat

«Domnule Decan,

Subscria Magda Isanos-Camilar domiciliată în București str. Popa Nan, 49, cu onoare vă rog să binevoiți a lua în considerare prezentul certificat medical, dînd delegațiune pentru aminarea proceselor mele d[omni]șoarei Veronica Zosin și considerînd tot acest timp ca util pentru stagiul meu, deoarece din motive independente de voința mea sînt ținută să nu activez.

București, 28. XI. 1941

Cu deosebită considerațiune,
Magda ISANOS CAMILAR, avocat stagiar. »

III

Baroul Iași
Înregistrarea Nr. 177
1943 luna martie ziua 2

Se va avea în vedere
P. Pogonat

«Domnule Decan,

Subsemnata Magda Isanos Camilar, avocat stagiar, domiciliat în Iași str. Săulescu 19, vă rog să binevoiți a lua în considerare alăturatul certificat medical, din care se vede că sufăr de-o boală de inimă ce m-a împiedicat un timp nedeterminat să depun vreo activitate profesională.

Cu deosebită stimă,
Magda ISANOS CAMILAR »

ALICE VOINESCU

Dialoguri

cu eroii

tragici

ALICE VOINESCU SCRIE DIALOGURI CU EROII TRAGICI spre sfârșitul vieții ei. Ani de singurătate meditativă, de bilanț sever al unei existențe îndelungate care, încă de copil, supusese meandrele devenirii ei personale unor criterii obiective superioare. Aceea care spunea că « de tot ce ți se întâmplă ești responsabil », reunea o înfinită blândețe înțelegătoare față de slăbiciunile semenilor săi cu o necruțătoare exigență față de sine însăși. Își asumase calitatea de a fi om, ca pe o misiune pe care nu o putea împlini decât printr-un neconștient examen lucid al reacțiilor, chiar cele mai intime, ale conștiinței ei, imperativ selectate de aspirația mereu vie, chiar dacă nu explicit formulată, de a ridica viața la tonalitatea majoră a operei de artă. Să fie bine înțeles : nu era vorba de un estelism formal, deși apariția ei, totdeauna marcată de un rafinament discret, putea sugera la o primă vedere și acest aspect. Doctor în filozofie la Sorbona, cu vaste cunoștințe beletristice, Alice Voinescu nu considera cultura un mijloc de promovare socială, un lux intelectual, ci vedea în ea un act de viață, o afirmare angajată, care singură permite omului o delimitare și în același timp o limitare conștientă în interiorul dimensiunii sale specifice.

Dacă în ultimii ani ai vieții, din toate culmile spiritului creator uman, își alege ca interlocutori eroii tragediei antice, nu o face cu aroganța prezumției a unora din intelectualii contemporani care, sub cuvânt că demitifică valorile, le mistifică — ci din convingerea smerită că pentru a urca anevoioasele trepte ale condiției de om, trebuie să te măsoari cu acele lipuri exemplare pe care cultura le propune ca o chintesență a victoriilor ei.

Pentru Alice Voinescu, eroul tragic este « prototipul omului adevărat ». Rezultat al unor decantări multiseculare, în cuprinsul unei culturi care încă de la început acordă omului un loc privilegiat, omul tragic se definește în concepția Alice Voinescu prin saltul calitativ din determinare la libertate. Fie că se numesc Oedip sau Antigona, Oreste sau Electra, Agamemnon sau Cassandra, toți și fiecare în parte transgresează pasivitatea chiar curajoasă înăuntrul unui Fatum implacabil, pentru a-și recunoaște Destinul, a și-l asuma în mod liber și chiar a-l învinge, transfigurându-l. Toate etapele evoluției conștiinței, de la interogație, ca prim act de afirmare dinamică, la angajarea responsabilă a Eu-lui, chiar cu prețul suferinței, și până la instalarea lucidă în Ordinea universală, stînt străbătute de eroul tragic cu aceea încredere pe care cultura elină o are în nesfârșita posibilitate de progres a naturii umane. Pe el și l-a propus și ni-l propune Alice Voinescu ca model al devenirii noastre, oameni obișnuiți ai tuturor zilelor, dar învestiți încă de la ființare cu acel tainic și totuși atât de evident har al nevoii de desăvârșire.

Maria Ana MURNU

teatru

critică

poezie

proză

ORESTE

[1]

PROFESORUL: Fiu al unei perechi dezbinată până la ură și crimă, Orest, tu îmi apari sfîșiat în conștiința ta, chinuit între cei doi poli ai firii tale. Te-am întîlnit în tragedia lui Eschyl, în tragedia lui Euripid, în cea a lui Racine, în tovărășia Iphygeniei la Goethe. Fiecare te-a conceput după chipul și asemănarea vremii sale. Shakespeare te-a botezat cu numele lui Hamlet și ți-a încărcat sufletul cu problemele complicate ale unei lumi noi care ieșea din liniștea unui mileniu de credință și se îndrepta spre cercetarea primejdioasă a Cosmosului infinit, cel de neîncăput în mintea mărginită a omului.

Toți au recunoscut în tine pe răzbnătorul unui tată eroic, împotriva unei mame inconștiente și impulsive.

ORESTE: Și din toate aceste chipuri ale mele descoperite de artiști, care ți-a fost mai scump, doamnă profesoară? Eu le port de-a lungul veacurilor, încît dacă m-ai întreba cine sînt, ți-aș răspunde că sînt azi, ceea ce m-au făcut artiștii. (Așa l-am auzit și pe Pirandello prin gura unui personaj al său fictiv.) Însă eu am fost aleva, cîndva, cu mii de ani în urmă. Am constatat, de cînd m-au tot trezit artiștii din somnul meu, că ce era nemuritor în mine a înviat mereu și s-a

[2]

deslușit tot mai bine, așa încît, cînd mă privesc în oglinda ce-mi întinde veacul vostru, îmi recunosc o conștiință foarte complexă. Poate că pe mine, cel de azi, l-ai îndrăgit, doamnă profesoară, căci pun prinsoare pe tronul meu din Argos, că nici d[umnea]ta, nici mia d[umi]tale de studenți, n-ați avut puterea să mă închipuieți așa cum am fost eu adevărat, atunci.

PROFESORUL: De ce ne crezi atît de străini și departe de tine? Mai sînt și azi fii care-și ucid mamele și nici măcar din motive morale ca tine. Ți-aș spune și mai mult: își ucid ambii părinți — nu cu săcurea ca tine, nici chiar numai « vorbindu-le pumnale », cum făceau tu cînd te cheama Hamlet, dar îi ucid foarte simplu, în inima lor, cu indiferență.

ORESTE: Indiferența? Ce este aceasta?

PROFESORUL: E nepăsare, e neparticipare la bucuria și suferința altora.

ORESTE: Nu, așa ceva n-am cunoscut, căci eu sînt viu și sînt om și vreau să fiu un om tot mai adevărat și de altfel Solon ne-ar fi scos din cetate, dacă ne-am fi făcut vinovați de [nepăsare].

PROFESORUL: M-ai întrebat care dintre chipurile tale îmi e mai drag.

Ei bine, fără șovăire, îți răspund: cel evocat de Eschyl și apoi cel în care te chemai Hamlet. Întîi erai un copilandru surghiunit de acasă, crescut de străini și mînat cu amenințări de un zeu, ca să împlinești dreptatea. Cum? Asta nu te privea. Soarta hotăra, zeii nemuritori. Tu aveai să îndeplinești un ordin. E drept că îți clocotea în suflet și o răzvrătire împotriva criminalilor și că porunca ce aveai să îndeplinești ți se părea chiar pe plac. Îți amintești cum te așîta Electra și cum răzbunarea parcă nici nu era numai din datorie, ci creștea din firea ta de om?! Dar te iubesc, Orest, pentru că înainte de a făptui, tu cugetai, adică te sfredelea o întrebare, una care se libera și de porunca străină și de imboldul trupului tău. Te iubesc pentru că ai avut curajul să te smulgi din inexorabila cauzalitate și din orbul și comodul conformism și te-ai aventurat într-o întrebare! O întrebare te zvîrle în toate riscurile, te poate rătăci, dar în ea îți descoperi răspunderea ta și prin răspundere eul tău propriu. Tu ți-ai luat îndrăzneala să cugeți liber, în fața zeilor și a soartei. Iată de ce te iubesc și de ce, cu toate scăderile tale, sau poate și din pricina lor, te consider prototipul omului adevărat.

ORESTE: E adevărat, că o clipă am fost liber — atunci cînd a trecut prin conștiința mea întrebarea ce punea în cumpănă porunca zeilor. Am simțit atunci, numai o clipă, că Apollo îmi zîmbește ca unei odrasle vrednice de părintele luminii. Am simțit că m-a smuls ceva din rînduiala statornicită și — ca pe o săgeată — m-a proiectat departe — din țel în țel. Da, am fost liber în clipa aceea. Voi nu știți ce este această fericire. Voi credeți că sînteți liberi, cînd vă faceți de cap, împotriva obiceiurilor, a legilor, a tot ce vă stăvilește capriciul. Eu am fost liber, nu în gest, ci în rădăcina eului meu, din care trebuia să crească gesturi noi. Eu am fost liber în conștiința mea. Pylade — înțeleptul — poate înțelept pentru că supus — (parcă nu-mi vine să-l numesc conformist), el mi-a amintit că m-am legat de o datorie și atunci m-am supus poruncii, am ucis pe mama — că așa au poruncit zeii, adică legea timpului.

PROFESORUL: Ce bine că vremea noastră nu admite asemenea legi! Adică, nu pretutindeni este așa, căci pe alocuri vărsarea de sînge se pedepsește cu pedeapsa capitală, adică tot cu sînge. Numai că gestul nu îl mai face tiul ci orice străin, care ar putea să-i fie un frate!

Dar și în ceea ce privește libertatea ne deosebim. Noi sintem liberi nu numai în gînd, ci și în faptă.

ORESTE: Ce amarnic vă înșelați. Și pe voi vă stăpînește ereditatea, ca și pe mine; vă stăpînește opinia publică, ca și pe mine; mediul, adică toți Pylazii — ca și pe mine. Măcar, dacă ați fi în stare să vă liberați în gînd — cum am făcut-o eu!

PROFESORUL: Dar tu ai izbutit numai să te întrebi. Noi și afirmăm și negăm.

ORESTE: Și în asta vă amăgiți. Nu înțelegeți că orice afirmați voi, chiar cum ziceți voi, științific, este relativ? Nu ați constatat voi că adevărul se schimbă de la veac la veac, că progresul neagă o afirmare absolută? Episteme, știință, veți fi avînd, dar siguranța ei, aceea a 2-a siguranță, pe care ai noștri o numeau Asphales, este apanajul doar al zeilor. Afirmăți, negăți, dar totul se schimbă neîncetat.

PROFESORUL: Dar sînt și adevărurile absolute, Orest — sînt valorile.

ORESTE: Pareă nu au fost și gînditori care le-au răsturnat, le-au dat peste cap? Nu. Nimic ce-i născocit de om nu e absolut. (Numai cele făcute de zei sînt nemuritoare.)

PROFESORUL: Să revenim la fapta ta, Orest. Ai ucis pe mama ta. Ai făcut un lucru cumplit, împotriva chiar a firii, măcar că ți-o cerea legea vremii.

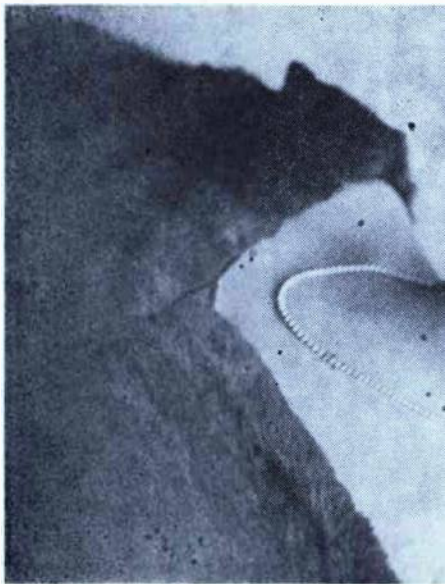
ORESTE: Trebuia să răzbun pe tata.

PROFESORUL: Noi, ca să-ți explicăm fapta ta, mai ales rostul legilor care ți-o porunceau, spunem că ai înfrînt în tine legăturile fizice, cele care leagă pe om de mamă, pentru a apăra ordinea socială, pentru a respecta ordinea culturii, căci tatăl era garantul ordinii culturale în vremea ta. Și tălmăcim nelegiuirea ta ca o necesitate ineluctabilă a progresului, în speță a respectului pentru familie.

ORESTE: Așa o cereau zeli! Apollo îmi este chezaș! Pentru ca să se asigure familia ca un organ al societății, al culturii, nu doar ca o întîlnire întîmplătoare între un bărbat și o femeie din care se nasc odrasle anarhice pe lume. Totul era bine chibzuit în așezarea noastră, pe care o numiți voi primitivă.

PROFESORUL: Dar, Orest, ceva nu am înțeles în așezarea voastră. De ce te-au urmărit Furiile, de vreme ce tu îndeplineai o poruncă a legii? De ce nu au urmărit-o pe maica ta cînd l-a ucis pe soțul ei?

(9) Alice Voinescu în anii maturității.

ORESTE: Legea noastră porunea să nu verși propriul tău sînge, sîngele neamului tău, — al altui neam, île el chiar soțul tău, necum dacă îți era și dușman, îl puteai vărsa fără grijă. Furiile dormeau atunci liniștite. Altfel, cine ar fi scăpat de ele cînd era oștean? Cînd trebuia să ucidă ce-i ieșea în cale din partea celui zis dușman? Cînd laurii încununau totmai pe cei mai mari eroi, fiindcă ucisese ră pe cît mai mulți străini?

PROFESORUL: Da, firește. Cam așa o fi și pînă azi, Orest. Dar știi, că s-a spus despre tine că a trebuit să ispășești nelegiulrea, suferind. Unii spun chiar că ți-ai pierdut mințile de groaza șerpilor cu care te înlanțuiau bătrînele zeițe. Că numai după ce ani și ani ai rătăcit prin lume, ți-a pregătît Apollo achitarea.

ORESTE: Da, e adevărat. Rău m-a chinuit remușcarea, căci, de! sîngele apă nu se face, dar m-au chinuit și toate consecințele faptei mele, rătăcirea prin străini, oprobiul public. Dar cu anii toate s-au mai liniștit și conștiința mea și judecata aspră a oamenilor și scandalul. Cu vremea vine și uitarea. Pînă și Eryniile adormiseră în templul lui Apollo. Dar cred că ce a redeșteptat în Ioxias interesul pentru mine a fost nevoia de a scoate pe Iphygenia de la barbarii din Tauris, unde a întrebuițat-o luminata Diana — sora lui Apollo — ca să educe pe acei oameni, obișnuiți să jertfească pe altarul zeiței pe orice străin ce se refugia la țărnul lor. Pe cine era Diana să aleagă ca educatoare de omenie, dacă nu pe o femeie din neamul luminat al Elladei? Vezi d[umnea]ta..., prin uimare, înainte de a fi judecat, mi s-a cerut să fac o faptă bună, m-au pus zeii la încercare ca să vadă dacă sînt matur să fiu stăpîn pe mine și să domnesc în Argos, dacă întrebările ce țîșneau mereu din mintea mea aveau și rădăcini în întreaga mea fire. Căci, libertatea mea prin întrebare, nu s-a oprit la una singură, pe care o admiri atît. S-ar fi putut preschimba în manie, în scepticism din principiu, cu tot dinadinsul, și ar fi rămas stearpă pentru viitor. Trebuia să-mi ancoroz conștiința cea întrebătoare într-o faptă bună — riscîndu-mi viața. Numai după ce am adus pe Iphygenia înapoi, m-au achitat nemuritorii. Nu l-ai citit pe Euripid?

PROFESORUL: Cum să nu. Dar nu-mi place că el te-a făcut șiret și mincinos. Salvarea Iphygeniei o reușești prin fraudă. Prea seamănă cu preacomunii muritori.

ORESTE: Euripid gîndea ca și contemporanii săi — realist. El seria ceea ce vedea, pe cînd Eschyl vedea pe om așa cum ar fi trebuit să fie, adică idealist.

PROFESORUL: Știi, Orest, că Goethe, deși inspirat de Euripid, dar fiind și realist și idealist totodată, te-a înfățișat mincinos din fire, dar veridic, prin educație, adică sub influența sorii tale Iphigenia, care a proclamat, după amplă experiență, că orice păcat pămîntesc este răscumpărat de calitatea umană pură.

« Alles irdische Verbrechen sühnet reine Menschlichkeit ».

ORESTE: Foarte frumos și foarte adevărat! Căci vezi, d[umnea]ta, și divina noastră Athena la fel socotea, cînd m-a răscumpărat cu votul ei — votul echității. Ea a făcut credit naturii mele umane. Făcusem eu toate libațiunile prescrise, împlinisem eu toate ritualele externe de expiațiune, dar pînă nu am suferit în cugetul și în sufletul și în trupul meu, pînă nu m-am curățit prin suferință de nelegiurea ce purtam în singele moștenit, pînă nu s-a ivit în mine para umanitate, nu a alergat nici un nemuritor în ajutorul meu. M-au lăsat pradă cumplitelor răzbunătoare. Mare lucru a spus Goethe al vostru. Da. Umanitatea curată spală păcatele. Nu doar că le anulează, dar « pura umanitate » desființează în om rădăcinile păcatelor — te face om din nou, om adevărat. Căci zadarnic am alerga să clădim o lume mai bună, pînă nu se vor schimba oamenii în oameni mai adevărați, mai umani! [...] * Astea toate le-a înțeles înțeleapta, și cît de modesta, scumpa noastră fecioară Athena! Ea, fiica lui Zeus, fiica cugetului lui atotcuprinzător, n-a primit să fie judecător față de un biet om mărginit în mintea lui. Ea a știut că un atotputernic nu se poate pune în pielea unui bicișnic. De aceea a chemat oameni să mă judece. Doar știi că ea a constituit tribunalul de la Athena. A chemat pe cei mai buni, mai cinstiți și înțelepți cetățeni — știi că a găsit chiar 12 în Athena!? — și le-a încredințat lor sarcina să mă judece. A înlocuit verdictul divin cu judecata omenească nepărtinitoare.

PROFESORUL: Oare n-a fost imprudență? Că de, omul e om.

ORESTE: Da. E un oarecare risc să lași dreptatea pe mîna oamenilor, dar — vezi — ochii limpezi ai Athenei au deslușit în Dreptate o

* Alice Voinescu urma să adauge în manuscris încă unele fraze despre « prejudecata oamenilor », așa cum dovedește o notă marginală a sa.

problemă nu numai ideal morală, dar și socială. Ea a înțeles că nu zeii sînt răspunzători de faptele omenești, nu ei le garantează, ci oamenii și nu doar fiecare în parte, ci toți laolaltă. De aceea m-a lăsat în sarcina unui « plen de judecători », nu în sarcina unui singur.

PROFESORUL: Dar acest tribunal a căzut în balotaj.

ORESTE: Da, sufragiile lor pro și contra au fost egale.

PROFESORUL: Cum putea fi altfel? Ce tribunal de muritori ar putea hotări pentru dreptul culturii împotriva vieții — pentru suflet împotriva trupului? Căci aci a fost dilema ta, Orest, în care te-ai zbatut și din care ai văzut că nici Areopagul n-a putut să iasă!

ORESTE: Da, m-a salvat votul Athenei — creditul pe care l-a acordat purei mele umanități. Da, Athena a condamnat păcatul meu, dar a iertat omul din mine. Votul ei, votul echității, nu m-a iertat ci m-a tămăduit și i-am jurat că voi păstra în cetatea ei o ordine dreaptă, dar plină de clemență.

PROFESORUL: Dar știi, Orest, că și bătrînele zeițe aveau dreptate cînd spuneau că fără pedepse severe ar ajunge oamenii să trăiască mai rău ca fiarele — cetățile nu ar mai cunoaște nici o securitate... Vezi corul lor amenințător?

ORESTE: Cum să nu-mi amintesc? Aveau în parte dreptate, dar divina înțeleaptă Athena le asigura că nimic nu se va știrbi din cultul lor, dacă e al dreptății, nu al răzbunării, dar le cerea să fie mai înțeleghătoare, mai umane. Ele se tînguiau fără preget ca niște bătrîne nepuțincioase, dar rele, nu voiau în ruptul capului să cedeze argumentelor raționale, și — cît eram eu de nenorocit și de amarnic suplicant, tot mi-a trecut prin minte un zîmbet, cînd înțeleapta și cuviincioasa fiică a lui Zeus le-a amintit discret că ea are o cheie la cămara cu fulgere a tatălui ei. Ușoara aluzie la represalii le-a înmuiat, dar nu s-au lăsat definitiv convinse decît de făgăduiala că vor fi făcute cetățene ale Athenei, ale umanei Athene, de a li se înălța un cult măreț și astfel s-au preschimbat din răzbunătoare în binevoitoare. În locul blestemelor, curgea acum o ploaie de binecuvîntări.

PROFESORUL: Va să zică, zeii voștri erau capabili de progres?

ORESTE: Da. Cînd inima omenească se îmblînzea, se îmblînzeau și ei.

PROFESORUL: Dragul meu Orest, te iubese fiindcă în tine pareă s-a întrupat soarta oricărui om. Ca tine, tot omul trebuie uneori să

aleagă între ce îi e firește drag și ceea ce este dator să împlinească, între impulsul singelui său și datoria către cultură. Tu ai fost chinuit de atâtea îndoieli, adică de atâtea întrebări: ba dacă ai dreptul sau nu să uezi o mamă, ba dacă ea a fost vinovată sau nu, ba ce gîndește Apollo despre fapta ta, ba mai știu eu cîte nedumeriri ți-au muncit conștiința, pînă s-o trezească la simțămîntul răspunderii personale!

ORESTE: Ei vezi? Tocmai acesta a fost rostul meu. Să înfățișez vremii mele — poate tuturor vremurilor — că omul nu poate ieși din dilema în care îl pune dubla sa natură, decît prin curajul de a făptui, iar pe urmă de a suferi — în orice caz — pe urmă de a suferi!

PROFESORUL: Vezi, asta e cumplit, Orest, și e de neînțeles. Ce greu te naști un ins răspunzător, călcîndu-ți pe inimă, pe fire — și la urmă să mai fii și pedepsit. Cel puțin zeii tăi te-au apărut la proces. Apollo a mărturisit că el te-a împins la faptă, amenințîndu-te cu grele pedepse. Athena te-a absolvit cu votul ei. Azi însă, răspunderea e toată în seama omului.

ORESTE: Aceasta s-o discuți cu Oedip. El a fost mult mai încercat decît mine și de aceea, desigur, a ajuns la maturitate umană deplină. Eu am fost doar un pionier al umanului. Am rămas veșnic tînăr. Eschyl m-a oprit la treapta întrebării — pentru că înainte de toate trebuia cucerită libertatea cugetării. D[umnea]ta mă iubești tocmai pentru rostul acesta al existenței mele — de a fi îndrăznit să pun întrebări și prin ele să mă deștept din somnul trupului la veghea spiritului. Oedip a pătruns prin mister, eu n-am ajuns decît pînă la îndoială, pînă la întrebare.

PROFESORUL: Orest, fiu al marelui Eschyl, ți-aș mai spune că te iubesc și pentru că, deși tînăr, ești modest, nu ești trufaș. Tu recunoști că te-au călăuzit alții mai știutori ca tine, Olimpleni. Și nu o spuneai ca doar să scapi de răspundere la proces, dar fiindcă o credeai cu adevărat, le cereai sfatul și ajutorul, pentru că aveai în ei încredere.

Vezi, în tine recunosc, Orest, prototipul generațiilor tinere în progres față de părinți. Tu ai moștenit păcatele, sîngele criminal al unor părinți dezbinați pînă la ură, dar ai biruit destinul familiei, al trecutului, făcînd loc în tine pentru un viitor mai armonios, mai uman. Da, ai biruit fatala cauzalitate, îndrăznind să te liberezi prin întrebări dureroase.

Una dintre ultimele imagini ale Aliciei Voinescu.

ORESTE: Este adevărat. Suferința mea în realitate nu a fost ce crede vulgul, numai remușcare pasivă și neputincioasă. Nu. Suferința mea a fost, firește, regretul de a fi săvârșit nelegiuirea față de mamă, neliniștea de a fi comis crima împotriva singelui meu — a singelui omenesc în genere, — dar chinul meu cel mai mare a fost neliniștea conștiinței mele, sfișierea ei în căutarea adevărului. M-am întrebat dacă am voie s-o ucid, apoi dacă era ea cea vinovată, în fine, dacă actul a fost unul de dreptate sau nu. Am cerut lui Apollo să mă lumineze. Fapta nu o renegam — am acceptat și persecuția Erynillor, pentru că mă simțeam vinovat — dar ceea ce m-a chinuit, m-a zburciumat, m-a făcut să-mi pierd orice securitate, a fost nedumerirea ce mă năpădea. Ieșisem din liniștea conformismului — trebuia să găsesc calea cea nouă. Răzbunasem, cum mi se ceruse — dar se deșteptase în mine setea de adevăr și de dreptate. Am suferit chinul nedumeririi

active. De aceea s-a miluit nemuritoarea Athena — nemuritoarea Înțelepciune — de mine, a înlăturat chinul exterior, a înlăturat furiile, mi-a potolit zbuciumul, dindu-mi o mare răspundere: conducerea poporului meu. Faimoasa întrebare, d[oaam]nă profesoară, care te-a umplut de admirație pentru mine, pentru că prin ea mă nașteam o conștiință personală, nu doar rasială, după ce m-a sfredelit ani de-a rîndul și mi-a lărgit orizontul gândului, am trecut-o multora, cu ea am deșteptat din somn spre veghe pe cei mulți. Iar cînd sînt mulți care își pun întrebări, atunci se ivește ceea ce voi numiți « progres », iar noi îi spunem mai binele, mai umanul. Și acum, ca să lămurim sentimentele noastre reciproce, îți voi mai face o confidență, d[oaam]nă profesoară.

Voi credeți că ne înțelegeți, pentru că analizîndu-ne, descoperiți în noi sentimente, gânduri, acțiuni asemănătoare cu ale voastre, și ne considerați astfel ca purtători ai unor valori eterne — ne numiți etern-umani. În realitate, altceva gîndeam noi sub aceleași cuvinte, simțirea, da — ea este mult mai veche decît cugetarea. Acolo se poate să ne întîlnim pe un teren comun. Dar ceea ce ne face eterni pe noi, fiii marilor artiști, nu este ceea ce seamănă cu voi, cei cu mii de ani mai tineri, nu identitatea conștiințelor noastre și nu fixitate, neschimbarea aspectelor adînci, ci dimpotrivă, eterni sîntem prin dinamica vie ce ne-a imprimat-o artistul. Sîntem eterni pentru că trăim, nu pentru că nu spunem anume adevăruri, sau pentru că proclamăm anumite principii, sau repetăm aceleași gesturi. Noi, făpturile artei, sîntem eterne pentru că sîntem actuale. Actualul este în afară de curgera timpului. Între actual și prezent este toată deosebirea ce desparte actul creației însăși, de operă, de creatură, imediatul de mediat. Prezentul este un cadru pentru obiectul gîndit de conștiință, pe cînd actualul este scînteia în care se aprinde conștiința de sine. Actualul este conștiința de sine trăită ca unitate indisolubilă. Actualitatea noastră este o veșnicie calitativă — nu cantitativă, cum imaginați voi veșnicia ca o temporalitate (o curgere) fără sfîrșit.

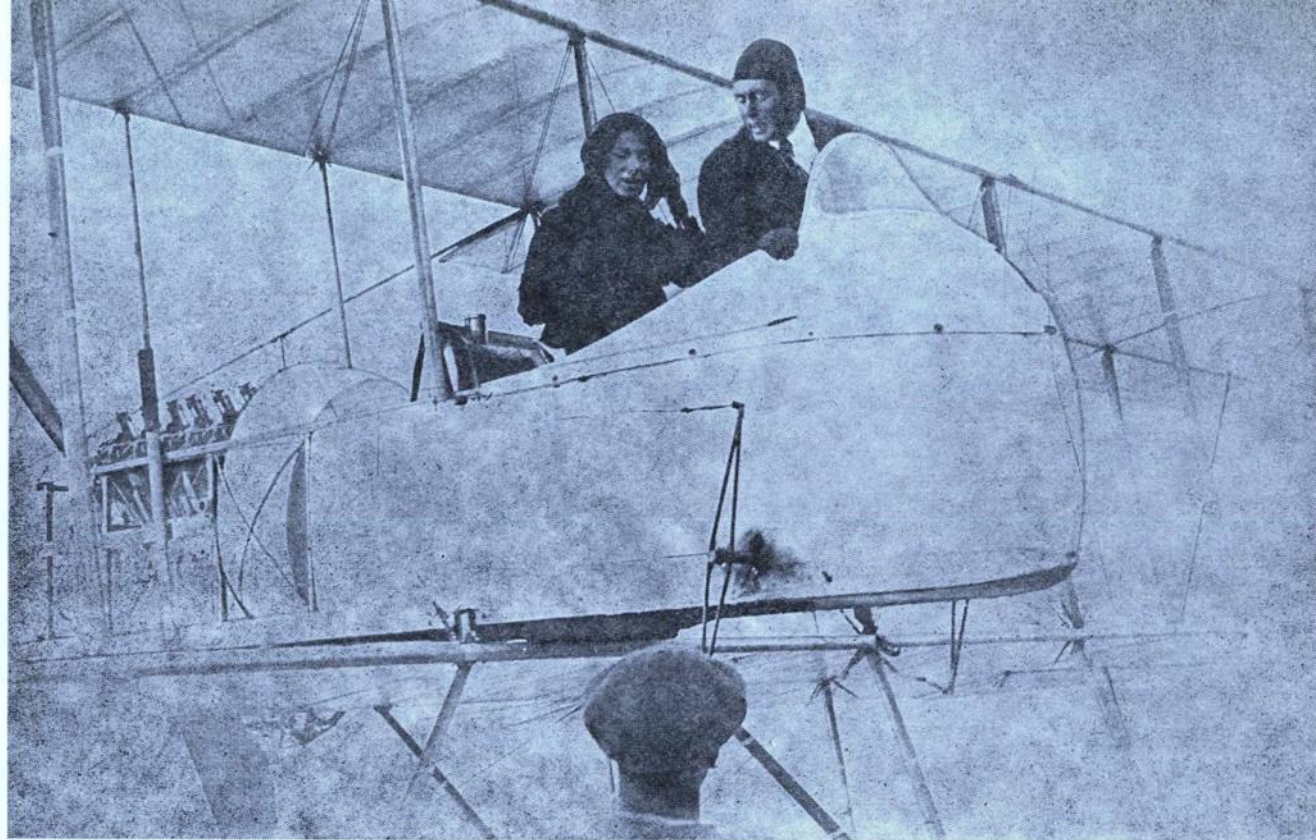
Ca să înțelegeți mai bine, d[oaam]nă profesoară, amintește-ți ce ai spus chiar d[umnea]ta, cîndva, că substanța noastră, din care sîntem născuți, de artist, este un act pur, adică însuși dinamismul conștiinței, dincolo de stările de conștiință ca și dincolo de țelurile ei. Actul nostru este însăși ființa noastră și este nașterea conștiinței de sine. Așa fel

că departe de a fi o copie a gesturilor voastre ce tind în afară, spre scopuri eterogene, noi sintem, dimpotrivă, însăși generarea conștiinței, întrucît ea nu este numai o anumită stare, ci este însăși mișcarea creatoare de stări. Noi săvîrșim saltul mortal al conștiinței, din ceea ce este spre ceea ce trebuie să fie. Noi sintem însăși tensiunea, sintem dinamismul prin care viața se preschimbă în act creator, adică în spirit. Înțelegeți acum, pentru ce în fața noastră se deșteaptă în voi un sentiment pe care zadarnic îl căutați în fața întîmplărilor vieții voastre, fie ele cît de mari, oricît de importante? Cînd conștiința voastră se întîlnește cu noi, aveți o revelație, se dezvelește în fața voastră însuși misterul creației, adică al «înfîințării». Cînd mă cheamă Hamlet, eu îmi pun tocmai întrebarea: a fi sau a nu fi? Nu știu dacă pentru voi întrebarea mea hamletică a fost vreodată mai deslușită decît afirmațiile fără cuvinte ale ființei noastre, a celor din Ellada veche. Noi vă înfățișăm că sintem vii, adică în perpetuă creație, în fața noastră voi realizați atunci că nu sînteți decît veleități de ființe vii, fiindcă viața nu moare, iar voi nu o stăpîniți întru atît încît să nu moară în voi. De aceea ne numiți pe noi eterni, adică altfel decît pe cei trecători. Noi sintem aspecte vizibile ale vieții, cînd ea se face spirit creator. Cînd tatălui Hamlet spune despre noi că sintem «of the stuff of dreams» și că sintem mai adevărați decît realitatea palpabilă, tot aceasta vrea să spună: că nu sintem din substanța materială, ci o împăcare între materie, «the stuff», și visul imaterial, între ce este și ideal.

Vă străbate un fior cînd vă întîlniți cu noi, e un fior de fericire ce se răspîndește atunci ca un suris în ființa voastră întreagă, simțiți ca o deslegare, ca o slobozire din toate cătușele neputinței, ale grijilor, ale spaimelor voastre zilnice. Vă simțiți liberi. Atunci se deșteaptă în voi conștiința vie, creatoare — scînteia de viață vie ce zace adormită în voi — și cînd suspinați: «Ce frumos!» atunci abia începeți să graiți în graiul omenesc.

PROFESORUL: Orest, m-ai uluit. Ce-mi spui tu te-a învățat Platon, divinul gînditor artist?

ORESTE: Nu. Ce-ți spun trăiește în mine, în realitate, fiul lui Eschyl, fiul inspirației divine. Du-te acum, d[oaam]nă, să te întîlnești cu Oedip, el îți va da lămuriri mai multe la multele dumitale probleme, și istorice și psihologice, și morale, și estetice. Eu mă întorc în actualitatea mea eternă, pînă mă va intervieva poate alt învățător de treabă ca d[um-ne]a[ta].

ELECTRA ȘI CITITORUL DIN 1960

CITITORUL: Electro, îți văd prin ceața trecutului, în preajma lui Orest, silueta înaltă și uscată și mă năpădește întrebarea ce rost a avut trista ta viață. Toți ai tăi au trăit pentru un țel. Dar tu?

ELECTRA: Rostul meu a fost să nu uit — să țin minte.

CITITORUL: Ce?

ELECTRA: Toate păcatele săvârșite în jurul meu.

CITITORUL: Sărmană Electră! Sufletul tău nu a fost, prin urmare, decît depozitarul tuturor trădărilor, tuturor nedreptăților, tuturor crimelor din lumea ta!

ELECTRA: Da. Rostul meu în viață a fost să le văd pe toate, să sufăr pentru toate și să mi le împlint cu putere în amintire — pe cînd ceilalți treceau nepăsători pe lângă ele sau le uitau. A trebuit să întreprin în mine simțirea răzbunării, iar toată nădejdea s-o îndrept fără preget spre un răzbunător.

CITITORUL: Noi, azi, te-am numi revanșardă.

ELECTRA: Nu înțeleg acest cuvînt barbar. Eu știu că mi-am petrecut toată tinerețea jelind. Ani și ani de-a rîndul l-am jelit pe tata la poarta ucigașilor. Căci m-au alungat din palat. Am plîns, am țipat cît m-a ținut gura — ca să audă lumea întreagă despre nelegiuirea lor. Nu m-am întrerupt decît ca să-i ameninț cu răzbunătorul. Dacă nu eram eu, de mult s-ar fi uitat totul, căci vremea trage cu buretele peste bune ca și peste rele!

CITITORUL: Dar ceilalți?

ELECTRA: Ceilalți? Au tăcut. La început de frică. Pe urmă s-au obișnuit cu starea de lucruri și după cîtva timp au uitat.

CITITORUL: Dar sora ta, Chrysothemis?

ELECTRA: Ea? S-a supus asasinilor, ca să trăiască bine. Nici măcar în taina inimii nu o mai judeca pe mama. Spunea, smerită, că nu se cade ca copiii să-și judece părinții. Firește, era mai[confortabil], mai plăcut să trăiești în palat, să fii hrănită bine, îmbrăcată frumos — să fii principesă! O oportunistă!

CITITORUL: Electra, nu judeci tu pe toată lumea cu prea multă asprime? Adu-ți aminte că-l învinuiai pînă și pe Orest de întîrziere și poate chiar de uitare. Au nu ai crezut că și alții suferă?

ELECTRA: « Sufereau prea puțin! »

CITITORUL: Dar, Electra, tu ai făcut din suferință un scop al vieții — Asta nu e normal.

ELECTRA: Nu este normal, cînd viața este normală! Dar atîta vreme cît domnește Răul și nu ai alte mijloace ca să-l stirpești, trebuie să suferi ca să rămîi treaz. Eu am gemut, am țipat, am suferit toate umilînțele, am fost izgonită din casă, locuiam cu roabele, am rămas nemîncată, îmbrăcată ca o roabă. Iar cînd a venit vestea să Orest ar fi murit, m-am hotărît să trec la fapte. Am cerut Chrysothemisei să mă ajute — dar ea s-a codit la început, iar pînă la urmă a refuzat să ucidem pe ucigași. Pretindea că suntem prea slabe, că vom da greș, invoca tot felul de argumente ca să se sustragă de la sacra datorie.

CITITORUL: Poate fi o îndatorire să ucizi?

ELECTRA: Legea noastră o cerea: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.

CITITORUL: Dar ai fi fost tu în stare să ridici securea asupra mamei tale?

ELECTRA: Parcă ea nu a tras cu securea în tata?

CITITORUL: Cînd te priveșc cu luare-aminte, recunosc în tine pe maică-ta. Îi semeni aidoma, ai moștenit-o! Ca și ea ai hrănit în tine ura ani de-a rîndul. Ca și ea, puteai să ajungi la crimă. Ea, cel puțin, a făcut să curgă sînge din neam străin — pe cînd tu voiai să curgă sîngele neamului tău — sîngele mamei tale!

ELECTRA: Nu i se cuvenea numele de mamă. A fost pentru mine o mașteră. Trebuia să știi de altfel că a cerut securea ca să se apere de Orest!

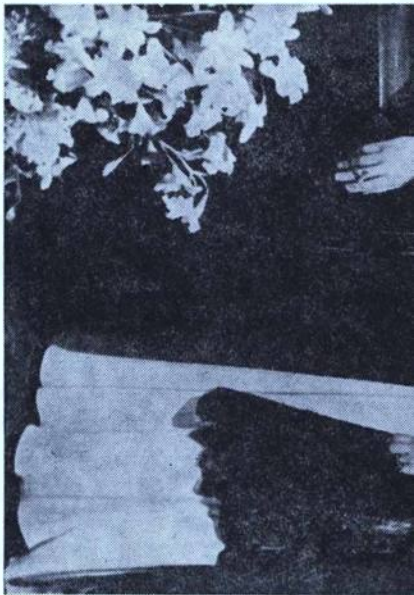
CITITORUL: Ascultă, Electra! Orice ai spune, tu nu aveai dreptul să ucizi pe mama ta. Orest a făcut-o din porunca zeilor. El a fost un justițiar, pe cînd tu erai împinsă numai de ură. Nu erai însuflețită de datorie, ca el, ci de un resentiment personal. Tot timpul te vîitai că nu ți se dă hrană destulă, că ești sărăcăcios îmbrăcată, că nu ți se dă dreptul tău din bogățiile lui Agamemnon.

ELECTRA: Nu neg. Este adevărat. Părintele meu, Sophocle, a descoperit și această latură în mine — pornirea mea meschină de înviduire și egoism, căci el cunoștea oamenii mai bine ca oricare altul.

CITITORUL: Pe cînd Eschyl, Electra!...

ELECTRA: Da. Părintele meu, Eschyl, a văzut latura eroică din mine. Sunt mîndră de ea. El m-a făcut să simt că am o misiune în lume! Dar ce vreți? Sunt și eu o biată femeie, ca toate femeile! Mă agățam de jignirile ce sufeream ca să-mi întretin simțirea răzbunării.

Alice Voinescu cu una dintre nepeatele sale la o recepție.

CITITORUL: Jigniri, pe care, recunoaște, Electra, le și provoci! Nu pierdeai nici o ocazie ca să arunci în fața Clytemnestrei cele mai grele cuvinte ce pot lovi o mamă, cît despre Egist, îl improșcai cu cele mai infamante epite.

ELECTRA: Ah! cum îmi răsufleta inima, cînd puteam să-i fac de ocară!

CITITORUL: Dar cum ai putut tu, Electra, să nu obosești de atîta ură? Cum de n-a încolțit în tine și altă simțire, că doar erai tinără? Nu te-a străbătut niciodată vreun fior de dragoste?

ELECTRA: Nu mi-am îngăduit răgaz pentru dragoste. M-am închinat toată misiunii mele!

CITITORUL: Dar inima ta n-a simțit ea niciodată nevoia de a se odihni în iertare?

ELECTRA: Dar dacă iertam, aș fi uitat! La urma urmelor, aș fi putut erta mizeria mea personală, dar cauza! Cauza dreptății nu aveam voie s-o uit. Eu am fost glasul ce ținea trează conștiința mulțimii, care e ușor uitucă.

CITITORUL: Ești o mare putere, Electra! Dar iartă-mă dacă nu te pot iubi, cum îl iubesc pe Orest.

ELECTRA: Știu, nu sunt simpatcă. Am un rol ingrat în viață ca și pe scenă. Eroii ca Orest împlinesc ceva. El a împlinit dreptatea. Eu nu am menirea decît să amintesc oamenilor că sunt nedreptățiți. Antigona deștepta inimile lor spre iubire și împăcare și, de cînd pentru convingerea ei, a murit, glasul ei răsună peste veacuri, peste milenii, ca izvorul celei mai înalte puteri a sufletului omenesc. Eu însă am fost hărăzită să tot amintesc nelegiuirea și să cer răzbunare, să ațit focul ce va pusti în jurul lui. Toată teroarea sufletului meu, toată căldura ființei mele, a trebuit s-o pun în slujba așteptării, a nădejzii neînfrînte că va veni cel care are misiunea să facă dreptate. Eu nu sunt din cei ce împlinesc — eu pregătesc — eu aștept — eu cred în dreptate!

CITITORUL: Tu vorbești acum de dreptate. Dar te-am auzit întotdeauna cerînd răzbunare.

ELECTRA: Pe vremea mea, acum mii și mii de ani, dreptate însemna răzbunare. Zeițele cumplite, Eryniile, cereau sînge pentru sîngele vărsat. A trebuit să treacă multă vreme pînă cînd zeli Olympieni au biruit și au luat locul zeilor vechi, pînă cînd înțeleapta fiică a lui Zeus, fecioara Athena, le-a convins pe bătrînele Erynii să se facă Binevoitoare, le-a închinat un cult în cetatea ei luminată și a înlocuit

Judecata lor cu un tribunal alcătuit din cei mai înțelepți cetățeni, care aveau datoria să judece fără patimă și fără părtinire. Așa, răzbunarea s-a preschimbât în dreptate.

CITITORUL: Dar pe tine, oriunde te-am întâlnit, nu te-am auzit tipînd decît după răzbunare.

ELECTRA: Ți-am mai spus că rolul meu a fost și este ingrat. Părinții mei dramatici, atît Eschyl cît și Sophocle și Euripid, m-au făcut o eroină, dar una lirică, nu m-au învrednicit să ating acel tragism pe care l-au dăruit fratelui meu.

CITITORUL: Nu înțeleg.

ELECTRA: Iată. M-au lăsat să cresc pînă la o conștiință morală individuală. Mi-au dăruit viață și un suflet, dar nu și spiritul care silește pe ins să-și întrecă limitele individuale și să-și dilate inima și cugetul pînă a cuprinde lumea toată.

CITITORUL: Dar atunci cum poți spune că tu așteptai dreptatea, de vreme ce nu simțeau decît nevoia de răzbunare?

ELECTRA: Ce vrei? De mii de ani întîlnindu-mă cu lectori ca tine, care m-au contemplat, m-au analizat, m-au privit cu ochii lor, m-au înmînat să le răspund, am învățat, fără să știu, limba lor. Ieșind din atmosfera în care m-am născut și fiind purtată peste veacuri, prin milenii, nu am rămas neschimbată. Fără îndoială, eu cer răzbunare, căci sufletul meu individual, cum ți-am mai spus, trăiește dreptatea în sinea lui, ca o răzbunare. În privința asta, nu-ți face iluzii că s-ar fi schimbat ceva în lume. Numai că răzbunarea fiind luată din mina lezăturii și încredințată de către Athena unei obștii dezinteresate, s-a preschimbât în Dreptate. Iar eu mi-am preschimbât vocabularul.

CITITORUL: Da, știu că tu erai gata să treci și la fapte, erai gata să ucizi pe ucigași.

ELECTRA: Norocul a fost că a venit la timp Orest. Căci dacă zeii mă hărăzeau pe mine să săvârșesc fapta, aș fi tras cu sete, orbește...

CITITORUL: Ai fi călcat la rîndul tău ceea ce noi numim dreptate.

ELECTRA: Știu. De aceea nu am fost hărăzită să fiu eu făuritoare dreptății. Am fost numai glasul care o cheamă cu patimă, cu putere, așa încît deșteaptă în suflet dorul de dreptate. Eu stîrnesc spre Dreptate.

CITITORUL: Tu ești duhul revoluționar, Electra! Îți cer iertare. Eu am judecat greșit. Nu vedeam în tine decît patimă și ură. Mi se pare că acum înțeleg rostul tău în lume. Te credeam o biată cobe încăpățînată, pe cînd tu ești fidelitatea în suferință și curajul neînfîrînt al nădejzii. Acum parcă te privesc cu ochi lămurii. Chipul tău sever se preface pentru mine în simbol, în izvor nesecat de sensuri ce se preînnoiesc străbătînd timpurile. Pe vremuri chemai răzbunarea, acum aud în vaierul tău țipătul după dreptate, geamătul celor mulți nedreptățiți, care așteaptă flămînzi și goi și totuși nu deznădăjduiesc.

ELECTRA: Da, eu cred nezdruncinată că Dreptatea va veni!

CITITORUL: Electra! Ce aproape îmi pari deodată și ce frumoasă! Cu pletele tale în bătaia vîntului te văd acum alergînd prin lume, te aud chemînd pe toți copiii pămîntului să se împărtășească din dreptate. Oare mă amăgesc? Țipătul tău s-a făcut cîntec, nu mai cheamă spre răzbunare, cheamă spre Libertate!

Alice VOINESCU

critică

poezie

proză

teatru

OCTAV ȘULUȚIU

Devotamentul lecturii

Încă din 1937, E. Lovinescu definea contribuția critică a lui Octav Șuluțiu drept expresia unui spirit « laborios, onest, în plină formare și informație, prolix încă », inserînd-o alături de aceea a lui Lucian Boz și Eugen Ionescu, toți trei încadrați în « categoria criticilor militanți »¹.

Apariția, un an mai târziu, a volumului de cronici *Pe margini de cărți*, trăsînd mai pregnant coordonatele unei activități critice extrem de diverse, desfășurată cu deosebită devoțiune vreme de aproape un deceniu, în paginile unor publicații cu profil și orientare diferite, confirma deplin punctul de vedere lovinescian, supunînd atenției rodul acestei continue prezențe cu meritele și scăderile ei.

Comentariile rezervate cărții au nuanțat, astfel, adîncînd, impresia inițială.

Pentru Perpessicius, semnatul ei însuși al unor mențiuni critice, marginaliile lui Octav Șuluțiu impuneau prin credința nestrămutată în corectitudinea opiniei fruste, nedisimulate, printr-o ireproșabilă cinste intelectuală².

Pompiliu Constantinescu, în schimb, reținea « tonul justițiar », « violența entuziasmului și a negației sale critice » și mai ales garanția de imparțialitate și aspră sinceritate, precizînd temperamentallitatea actului critic împlinit de autorul *Ambigenului*, act subordonat « unor postulate dincolo de om, de împrejurări, de susceptibilități personale »³.

Poate cel mai interesant portret al criticului Octav Șuluțiu, în etapa respectivă, ni l-a dat însă Șerban Cioculescu, observînd just în acest caz « coabitarea » sensibilității artistului cu dezideratele lectorului specializat pe care-l implică profilul cronicarului. Recunoscînd armătura morală incontestabilă a criticului de la „Familia“, Șerban Cioculescu releva ca argument al amestecului permanent și al participării fățișe a subiectivității romancierului în dialectica interioară, de riguroasă disciplină, pe care o presupune prin distanțare și mortificare temperamentală orice intervenție critică, stilul de

¹ Vezi: *Istoria literaturii române contemporane. 1900 — 1937*, București, Editura „Socec“, 1937, p. 67.

² „*Vremea*“, an XI, nr. 599, august 1938, p. 10.

³ „*România*“, an I, nr. 6, 4 iulie 1938, p. 3.

familiară oralitate, transformînd «considerația impersonală» într-o conversație uzuală, în care singurele atitudini cunoscute, și abordate ca atare, sînt adeziunea debutonată sau respingerea netă, neprotocolară⁴.

De aici totodată și prolixitatea scrisului lui Octav Șuluțiu, ce avea să-l determine pe G. Călinescu să-i refuze cronicarului, în cele cîteva rînduri pe care i le rezervă în istoria sa literară, simțul esențial al proprietății expresiei și să-l acuze, nu fără o undă de adevăr, lunecarea rapidă peste problematica volumelor analizate. Observației lovinesculene, Călinescu îi adaugă obiecția estimării de tip didactic, după categorii, ceea ce ar trăda — conform opiniei sale — pregătirea estetică nedesăvîrșită a cronicarului⁵.

Judecata era desigur prea aspră și în parte dezmințită de evoluția ulterioară a toiletonisticii lui Octav Șuluțiu, așa încît, în Compendiu, istoricul literar revenea asupra formulării sale mai vechi, preferîndu-i calificativul de «recen-

zent onest», evident cu intenția de reducere a unei prodigioase activități scriitoricești la un singur aspect, modalitate ce nu-l împiedica însă pe Călinescu să-i noteze numele lingă cele ale lui Eugen Ionescu, Lucian Boz, Al. Dima și Ovidiu Papadima, configurînd în viziunea sa ultima generație de cronicari ai perioadei interbelice.

Departa de sensul peiorativ, pe care sînt tentați să i-l atribuie astăzi unii dintre cei pentru care eseistica a izbutit să creeze «un nivel și o optică, cu aparențe de altitudine», o falsă superioritate față de calitățile eficiente și dinamice ale cronicii literare — cum remarcă subtil Perpersicius — catalogarea de recenzenț devine caracteristică, la o atență cercetare, pentru personalitatea critică a lui Octav Șuluțiu. E de observat, dealtfel, că în Lămurirea cu care se deschide primul și singurul său volum de cronici, Șuluțiu însuși nu-și recunoaște un alt merit decît «dorința sinceră de informare obiectivă și clară a cititorului român» asupra fenomenului literar al epocii, delimitînd de la bun început, cu mai puțină modestie și cu mai mult orgollu decît am putea să bănuim, diferențele specifice dintre comentariul strict al actualității, redus doar la efortul de a impune cîteva sugestii în judecarea unei cărți nou apărute, al cărei timbru propriu urmărește să-l surprindă, și sinteza critică de amploare, privind ansamblul operei în interdependențele ei cauzale, operînd, prin distanțare în timp, ierarhizarea valorilor, dacă nu chiar revizuirea acelor valori în lumina unei întregi mișcări de idei.

Divorțul funcțional dintre cronică și critică literară, asupra căruia Șuluțiu stăruie excesiv într-unul din studiile volumului său, ascunde de fapt încercarea de autodefinire strategică a poziției adoptate, conformă atît unui program estetic proclamat încă din perioada începuturilor, cu deosebită violență polemică, cît și aspirației lui întîme de receptare primară a valențelor artei, de întîlnire directă, nestîmțenită, cu emoția vibrantă a ideilor și trăire deplină în lumea mirifică a cărții.

⁴ «Revista Fundațiilor Regale», an V, nr. 3, 1 martie 1939.

⁵ Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent, București, „Editura Fundațiilor regale”, 1941, p. 831.

Cartea reprezintă, pentru criticul pe care-l discutăm, un mod de existență. Ea devine, din obiect de studiu individual, subiect al unui dialog esențial stabilit între creator și lectorul de vocație împătimit să regăsească în structura operei propria sa structură afectivă și intelectuală și să descopere totodată acolo — ceea ce Mihai Ralea numea — « un sens mai general, menit să intereseze mai mulți oameni ». Șuluțiu nu citește însă, așa cum s-ar putea bănui, pentru a afla în literatura altora un răspuns neliniștitor pe care îl cuprinde și îl ridică literatura lui. Lectura sa este egală, nepărțitoare, pornește de fiecare dată de la substanța cărții, nu vine din afara ei cu tendința de a o îngloba unui model deja fixat sau a o respinge în raport cu același exterior deziderat. În aceasta constă și obiectivitatea cronicii cultivată de Octav Șuluțiu, în ciuda faptului că respirația însăși a cărții presupune aici, dincolo de « inevitabila operațiune de triere », libertatea spiritului critic de a se entuziasma sau a nega, a detesta sau a prefera fără limite.

Atitudinea cronicarului față de opera comentată este aceea a unui cititor obișnuit care, cu fiecare carte, încearcă sentimentul unei noi aventuri spirituale, are bucuria cuceririi unor noi zone. Totul izvorăște și se întoarce astfel la actul lecturii, lăsând impresia că destinul scriitorului îl interesează mai puțin pe Șuluțiu, sau aproape deloc, în raport cu universul operei. Atunci când scrie despre oameni, cronicarul îi caută permanent în paginile literare pe care ni le-au dat. Iată de ce Ibrăileanu este pentru Șuluțiu extrem de mult Emil Codrescu, după ce Lovinescu poartă cu el depresunea lui Bizu, iar Gib. I. Mihăescu însemnele lui Mihai Aspru. Cronicarul trăiește iluzia că, sub regimul scrisului, cel puțin, cartea analizată reprezintă o valoare absolută. Ceea ce nu o dată îl pune în situația de a fi asediat de cărți, pentru că ideea de selecție nu domină acest imens repertoriu bibliografic, unde cel mai adesea cărțile sînt primite ca atare, mai curînd, decît alese. Discursul critic, ambiționînd de obicei construcția amplă, științistă, se transformă astfel, la Octav Șuluțiu, într-un proces fundamental de înregistrare și comentare strictă a producției editoriale curente.

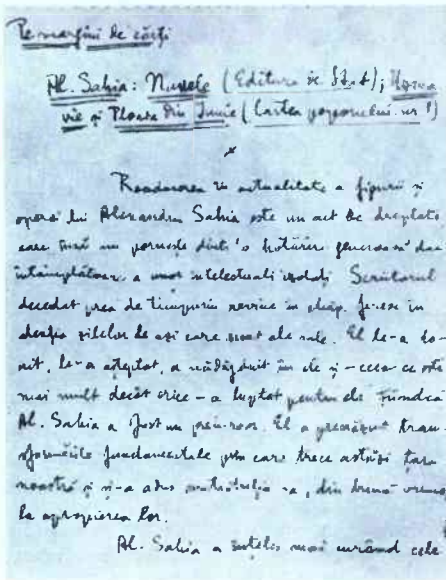
Deși adoptă cu ostentație postura folietonistului și și-o revendică cu voluptate, nu o dată, Șuluțiu se va considera și el, nu fără o oarecare poză, evident, asemenea lui Perpersicius sau Pompiliu Constantinescu, « victima actualității », « martir al misiunii sale », sortit veșnic să re-

nunțe la lecturi « mai fructuoase » pentru a se măcina zilnic, parcurgînd cu statornicie și imperturbabilă răbdare spațiile tipografice. De unde neostenita pasiune și constanța metodică, dominînd fără discriminări activitatea cotidiană a criticului, dovadă a unui devotament, pe care aș îndrăzni să-l numesc, al lecturii.

Marginallile critice ale lui Octav Șuluțiu își recunosc, așadar, modelul preferat în mențiunile perpersiciene, tinzînd să devină și ele din glose curente, « mărturii contemporane ». Respectul nemărturisit pe care cronicarul de la „Familia“ îl poartă față de « cel mai atent și mai prob informator asupra fenomenului literar românesc », cum nu o dată îl consideră el pe Perpersicius, vine din conștiința unei atitudini comune, potrivit căreia folietonul critic, « născut din necesitatea informației » intelectuale, reprezintă o fază utilă în formarea și dezvoltarea personalității complexe a comentatorului avizat, angajat în ample lucrări de sinteză. Folietonistica nu este o etapă obligatorie în destinul criticului, dar — arată Șuluțiu — ea constituie o preocupare indispensabilă în maturizarea spiritului critic, facilitînd contactul structural, aproape liric — pentru a folosi fericița formulă a lui Mircea Tomuș, ce revenea într-un articol recent⁶ asupra aceluiași probleme — dintre capacitatea analitică a lectorului și faptul de artă concret. Perpersicius o considera chiar un stadiu de vîrstă ce nu se poate suprima și nici interverti, deși nu întotdeauna cronicarul are șansa să devină critic, să-și descopere vocația sintetică, supunînd perspectivei istorice constatarea judicioasă, particulară. El însuși avea să se socotească un folietonist. Și același lucru îl face Octav Șuluțiu, amintind în sprijinul poziției sale printre numele ilustre ale genului pe cel al lui Paul Souday sau al lui Edmond Joloux.

Cronicarul slujește istoria literară punîndu-l la îndemîină « sugestii, constituînd un simplu material pentru eventuale studii »; criticul, o scrie.

⁶ Șansa folietonului, în volumul *Răsfărîngerii*, Cluj, Editura „Dacia“, 1973, pp. 46 — 48.

Drama cronicarului e cea a perisabilului, a deva-
lorizării în timp; riscul lui e cel al prognozel,
ce poate fi oricând infirmată, viziunea sa fiind
redușă strict la actualitate.

Destinul cronicarului e de a porni de fiecare
dată de la început, ca și cum nimic n-ar fi exi-
stat înainte. Situându-se permanent în plin coti-
dian, el nu are posibilitatea decât de a urmări
drumul unui scriitor, carte cu carte, în succesele
și în ratările operei lui. Spre deosebire de critic,
ale cărui intuiții și delimitări se exercită asupra
unei etape definite dintr-o activitate scriitori-
cească, cronicarul îl rămâne doar meritul promp-
titudinii în înregistrarea judicioasă a apariției
editoriale, sub raport estetic, fără a emite însă
judecata de valoare. Sugestiilor cronicarului li
se impun, în compensație, gust sigur și simț
moral, înainte de orice. El poate să greșescă,
adică să se înșele, dar nu are dreptul să înșele.

Conștient de limitele magistraturii sale, croni-
carul rămâne totuși între ele, ca un executor
incoruptibil al dreptului public de a reține sau
respinge o operă. Acțiunea cronicarului, avind
așadar — după cum sublinia însuși Călinescu
într-un cunoscut articol, Critică și creație —
o «mare importanță socială», transformă, în
concepția lui Șuluțiu, onestitatea și scrupulul
intervenției critice, în calități fundamentale,
indispensabile: «Numai pornind de la postula-

tul cinstei putem discuta. Altfel cauza noastră ar
fi pierdută dinainte»⁷.

*

Textele pe care le publicăm aici marchează
cîteva din ultimele preocupări ale criticului.

E vorba mai întîi de Lămurirea scrisă pentru
volumul de cronici Poeți și poezii, prolec-
tat de Șuluțiu încă din 1939. A existat inițial
chiar un contract încheiat cu „Editura Fundațiilor
Regale”, contract se pare neonorat la timp de
autor. În 1945 criticul avea însă definitivat volu-
mul al cărui sumar primar fusese restructurat
substanțial, în conformitate cu noile direcții ale
activității sale. În cuprinsul cărții urmau să între
pe lîngă studiile: Poeți și poezii, Poezia în fața
bunului simț comun, Poezia noastră cea de
toate zilele, cronici pe marginea volumelor de
versuri: Hore de Tudor Arghezi, La curțile do-
rului de Lucian Blaga, Visuri în vuetul vremii
de Al. Philippide, Pasărea de lut de Ion Pillat,
Cîntece de dragoste și moarte de Adrian Maniu,
Pajere de Mateiu I. Caragiale, Inimi sub săbii
de Eugen Jebeleanu, Golful singelui de Radu
Boureneau, Cleștar de Clecraone Theodorescu,
Întunecatul April de Emil Botta, Cabane Albe
de Vlaicu Birna și altele.

Cartea, nu o dată anunțată în presă, nu a
apărut din cauza tergiversărilor editurii respec-
tive, ceea ce l-a determinat pînă la urmă pe
Șuluțiu să renunțe, socotind că substanța volu-
mului său intrase deja sub unghiul alterant al
timpului.

Următoarele două intervenții critice sînt:
un referat alcătuit la 12 octombrie 1945 pe
marginea volumului IV din romanul memoria-
listic Feciorul lui Nea Tache Vameșul, de Săr-
manul Klopstock, referat pentru editura „Casa
Școalelor”, unde Șuluțiu a funcționat o vreme
în calitate de consilier literar, și o cronică neter-
minată, poate ultima cronică a criticului, la
romanul Negura de Eusebiu Camilar.

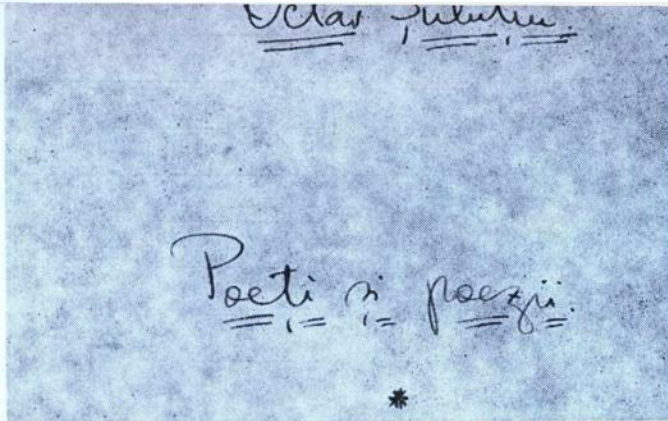
În fine, ultimul material încredințat acum
tiparului reprezintă o micro-cronică la volumul
Nuvele olteneste de Victor Papilian, text pe care
Șuluțiu l-a condensat ulterior într-o scurtă notă
publicată în „Apărarea”, sub inițiale.

Nicolae FLORESCU

⁷ Vezi: Octav Șuluțiu — *Libertatea literaturii!*
anchetă publicată în „Adevărul”, din 31 ia-
nuarie 1937.

LĂMURIRE

[PENTRU UN PROIECTAT VOLUM DE CRONICI]

Volumul de față e o continuare a celui apărut în 1937 în „Editura Miron Neagu” din Sighișoara, *Pe margini de cărți*, în sensul că și acesta e alcătuit tot din culegerea la un loc a unei serii de cronici literare risipite în decurs de peste zece ani prin revistele pe unde mi-am plimbat îndeletnicirea de informator asupra faptului literar actual, și anume, în: „*România literară*” (1931—1933, Director: Liviu Rebreanu), „*România literară*” (1939, Director: Cezar Petrescu), „*Viața literară*”, „*Reporter*”, „*Azi*”, „*Gînd românesc*”, „*Universul literar*” și „*Familia*”, mai ales în aceasta din urmă (1934—1939). Noua culegere prezintă totuși o mai stringentă unitate interioară, toate cronicile fiind grupate în jurul aceleiași teme: genul liric.

< Așa că nu întregului volum *Pe margini de cărți*, poate fi atașat *Poeți și poezii*, ci acelor cronici de acolo despre Mihai Eminescu, T. Arghezi și Lucian Blaga care și-ar avea un loc mai potrivit în paginile ce urmează și care trebuie puse în legătură cu cele scrise aici privitor la acești trei poeți.

Poeți și poezii sunt [*sic* !] așadar un volum de *cronici literare* și nu unul de *critici literare*. >

Hotărîndu-mă a strînge în volum aceste articole de revistă, am făcut-o din convingerea că ele erau numai aparent legate de actualitate. Sunt în <înăuntru> cronicile, uneori destul de sumare, prea adesea didactice și niciodată complete, nefiind vorba de studii literare, ci doar de scheme pentru studii, mai mult descriptive și în tot cazul informative și pregătitoare pentru abordarea operelor, sunt, spun, în ele și multe sugestii, multe idei, multe puncte de plecare în critică, pe care mi se pare că merită să le salvez din uitarea colecțiilor de revistă, punîndu-le la îndemîna cui ar fi interesat să întreprindă studii mai temeinice și mai vaste asupra poeziei române celei mai noi. Deși modeste în intenție, ele cuprind unele contribuții interesante la cercetarea liricei românești de la 1931 încoace și dacă sunt departe de a pretinde că aduc un cuvînt definitiv în materia critică < — și cine poate pretinde aceasta ? ! >, au meritul pe care, lăsînd la o parte o modestie deplasată, îl pot < de a fi > afirma < cu curaj > curajos, de a fi încercări cinstite și înțeleghătoare de apropiere de ființa intimă și delicată a poeziei lirice. Acestor cronici nu li se poate cere să cuprindă un sistem critic, nici să observe un dogmatism, ele neavînd destulă depărtare în timp spre a judeca fenomenul literar prin perspectiva necesară, dar conțin pasiunea pentru obiect și interesul pentru lirism, ca și sfortarea de bun gust, care, cu mijloace mai mari sau mai modeste, este făcută. Sunt experiențe și digitații critice pornite din ambițioase proiecte de studii viitoare asupra poeziei române. Desfășurîndu-se pe o perioadă de timp ce se suprapune perioadei de formație a autorului e firesc să închidă în ele și unele stîngăcii, unele naivități și unele contradicții, inerente vârstei și evoluției simțului critic. Nu am a mă

rușina însă de ele și le-am reprodus în fondul lor inițial socotind mai important curajul de a greși decât ipocrizia de a-ți ascunde oscilațiile sub vălul unor ingenioase pretexte ideologice. Infaibilitate nu există în nici un domeniu și cu atât mai puțin în cel literar unde totul e relativ din chiar punctul de plecare, orice judecată putînd fi pusă oricînd la îndoială și mai ales — vai! — de oricine. Am suris totdeauna fără supărare de cite ori un coleg de breaslă, mai în vîrstă, < colegul și prietenul meu mai mare Șerban Cioculescu, acest ascuțit > spirit raționalist mă ironiza, < — și pe drept — > întrebîndu-mă dacă am mai descoperit vreun poet « mare », adjectivul acesta fiind, după părerea lui, împărțit cu prea multă dărnicie, în cronicile mele. El avea dreptate căci, deși, controlîndu-mă, n-am găsit acest epitet de poet mare decît de cel mult zece ori în peste o sută de articole ale mele despre poeți, și atunci deplasat doar în patru sau cinci cazuri, e și acesta totuși un abuz. Dar, față de poezie, mi se pare mai binevenit uneori un entuziasm ce ar părea juvenil, decît o prematură acreală care taie avînturile, deoarece lectura cîtorva mii de volume de poezie, în limbi diferite, te duce la concluzia că nu este nici un poet, oricît de mediocru, și nici un volum de poezie, oricît de neglijabil, unde să nu găsești totuși ceva frumos, un vers măcar, dacă nu o poezie întreagă, o strofă, o imagine, o atitudine ori o idee poetică nouă și acestea merită să fie menționate și desprinite rest. Cu maturitatea a crescut și prudența. Dar mărturisesc că voi regreta totdeauna vremea cînd eram în stare să mă *ambalez* în mod generos pentru cea mai mică perlă și să iubesc un volum întreg și un poet, cu toate imperfecțiunile lui, pentru o singură realizare!

Deoarece poezia pretinde înainte de toate pasiune. Iubitori de poezie sunt la noi foarte puțini și chiar printre critici. Înțelegători sunt ceva mai mulți, dar înțelegerea fără pasiune e totdeauna pe jumătate. Și chiar Titu Maiorescu, dacă a greșit supravăluind poeți mediocri ca Th. Șerbănescu, Samson Bodnărescu și alții, faptul nu s-ar putea explica fără acea pasiune care trecea înaintea argumentelor de ordin strict rațional. < Chiar marele nostru înaintaș în critica literară care îi datorează atât de mult, E. Lovinescu, ale cărui virtuți critice nu le poate nimeni contesta, mi se pare că în fața poeziei a șovăit mai adeseori cu înțelegerea și aprecierea, decît în fața prozei, unde gustul și pasiunea sa sunt mai sigure. > Înțelegerea poeziei nu-i cu puțință fără o mare iubire pentru ea, care să te facă să și greșești uneori în favoarea poetului, nici odată în defavoarea lui. Pentru aceea, cu toată valoarea și exactitatea unora dintre observările < critice ale unor Șerban Cioculescu și G. Călinescu > criticilor noștri, nu mă pot împiedica de a le prefera, tuturor, în critica poeziei lirice, pe Perpersicius, poet el însuși, prea ades îngăduitor, dar cu atât mai pătrunzător în concluziile sale cu cît este un pasionat amant al genului liric. El pune în critica lui și sensibilitate, nu numai știință și rece rațiune și o delicateță în aprecierile formulate, fără de care trupul fraged al versului se fărîmă într-o mină cu degete nedibace. < După el, iubitori și înțelegători ai poeziei mai sunt Vladimir Streinu — și el, nu poet, dar creator al cîtorva poezii admirabile! — și Pompiliu Constantinescu. >

Am păstrat cronicilor același fond și atunci chiar cînd am descoperit că tinerețea datei lor era dezmințită de experiența vîrstei de acum. Forma singură s-a schimbat, altfel fiind scris un articol pentru o publicație periodică și altfel pentru volum care rămîne într-un raft de bibliotecă. Ceea ce grăba a scăpat în vîltoarea actualității neglijent, prolix și neclar în prima redacțiune, am corectat, încercînd să pun mai multă acurateță stilistică într-un scris, desfigurat totdeauna și de oribile greșeli de tipar. Asupra acestei chestiuni nu e de loc inutil a ne opri o minută.

Perpersicius scria odată, dacă nu mă-nșel — și de curînd problema a fost reluată de Mircea Eliade — ce pacoste este greșeala de tipar în istoria literaturii române, în care i s-ar putea rezerva, ba — ar fi necesar poate să i se acorde, un întreg capitol. Într-adevăr, nici un scriitor nu scapă de această sinistră plagă, pare-se încă de neînlăturat, din grafica românească. Nu rareori polemici răuvoitoare s-au sprijinit pe greșelile de tipar pentru a arunca acuza de agramatism unui scriitor căruia i s-au atribuit fanteziile culegătorului său. Căci nu e vorba numai de acele litere sărite ori schimbate,

ci de modificările radicale de sens, de lipsa de acord gramatical sau de căderi în ridicol, provocate de zețarul neconștiincios ori de corectorul neatent. Cititorul poate socoti timpit pe un scriitor care se contrazice de la o frază la alta, ba chiar în aceeași frază uneori, pentru că tipograful său a cules o negație, făcând dintr-un text negativ unul afirmativ.

Nu e lipsit de interes cred să spiciească câteva greșeli de tipar spre susținerea afirmațiilor de mai sus. Zilele trecute titlul *Romantism și latinism* dintr-o gazetă ascundea cartea unui critic francez care se intitulează de fapt: *Romantism și... satanism*! Dar să culeg ceva din aventurile mele... grafice. Poezia lui Leconte de Lisle despre care vorbesc undeva, *La Kerandah*, poate fi mult și bine căutată în opera poetului căci nu se găsește. Ea se intitulează de fapt *La Verandah*, cum scrisesem eu, dar a refuzat să culeagă zețarul. De asemenea, volumul lui Cotruș, *Horia*, a apărut... *Gloria*, în loc de *doamnă* a apărut *toamnă*, în loc de *joc* a apărut *foc*, în loc de *rodul* a apărut *rolul*, în loc de *rană* a apărut *navă*, în loc de *suflet* a apărut *sufletul*, în loc de *non-sens* a apărut... *nou sens*, în loc de *refulat* a apărut *regulat*, în loc de *forma uzitată* a apărut *forma agitată*, în loc de *chinuire* a *logicei* a apărut *chimie a logicei*, în loc de *Râșnov* a apărut *Rășinari*, în loc de *poet hermetic* a apărut *poet bezmetic* (ce glumă reușită!) și în loc de *sentimentul cosmic* a apărut *sentimentul... comic*!

Mă opresc pentru a nu obosi pe cititor. Am oferit numai câteva din enormitățile care modifică înțelesul unui articol, în care cite o dată zețarul sare cite un rind sau chiar un paragraf întreg. Nu mai vorbesc de barbaria culturală a unor secretari de redacție care suprimă pasajii întregi dintr-un articol literar — obișnuiți din gazetăria politică sau reportericească cu metoda anterului lui Arvinte — pentru motivul de esență divină: *necesități tehnice*! În felul acesta zețarul ori secretarul — deseori mai mult *sec* decât *retor* — devin colaboratorii relei credințe a cine știe cărui polemist ahtiat să te «*înfunde*» cu chițibușuri și să-ți dovedească — vezi Doamne! — că ești sau prost sau incult. În asemenea condiții transcrierea unei cronici pentru volum echivalează cu o reconstituire istorică de text paleografic și mărturisesc < cu mîna pe conștiință > pe cuvînt de onoare — zețar, te tog nu culege oroare! — că în două sau trei cazuri atît era de schilodit textul tipărit, încît, lipsindu-mi manuscrisul, *mi-a fost cu neputință să mai știu singur ce-am vrut să spun* și m-am văzut silit să renunț a mai transcrie pasajul.

Nu sunt în acest volum toate cronicile publicate despre volume de poezii și apărute în timp de zece ani. A mai rămas material pentru două volume. N-am făcut selecția celui de față după gradul de realizare al poezilor, ci am amestecat valorile ca și vîrstele. De asemeni, cronicile n-au fost așezate cronologic, nici după data apariției volumelor, nici după aceea a apariției cronicilor, așezînd pe poeți după vîrstă, pîrîndu-mi-se că acest criteriu e de natură a nu atinge nici o susceptibilitate. Fiecare poartă la sfîrșit locul și data apariției pentru ușurarea eventualei verificări și confruntări cu textul primitiv. În sfîrșit, un indice de numere arată pagina unde se vorbește despre un < poet > autor, cifrele grase indicînd că e vorba despre o cronică întreagă consacrată lui, celelalte că e numai o citare sporadică. Am însoțit cartea de această metodă de lucru științific pentru motivul principal pentru care am făcut această culegere de cronici, și anume: necesitatea informației critice care ne lipsește.

< Mai rămîn, afară de al doilea volum de cronici publicate deja, în proiect, două sau trei volume de cronici nepublicate în reviste despre celelalte volume de versuri apărute după război, timp deci de douăzeci de ani și mai bine, despre care n-am avut ocazia și timpul să refer la apariție, dar pe care am dorința să le recenzez sub forma acelor *fișe literare* a căror idee ingenioasă — dar cu o aplicare uneori nefericită — aparține lui G. Călinescu. În chipul acesta voi putea stabili un repertoriu cît mai complet al întregii creativități lirice românești de după război. E un plan pe care numai timpul și împrejurările îmi vor arăta dacă îl pot realiza. >

Lipsind monografiile critice dezvoltate asupra scriitorilor români, nu numai a celor noi, dar și a clasicii, e firesc ca aceia care se interesează despre ei să se adreseze

cronicilor apărute asupra operelor separate ale lor. Dar consultarea colecțiilor de reviste e inaccesibilă publicului mare și într-o măsură și publicului de specialitate, stabilit în provincie și format mai ales din profesori și elevi. Ca profesor n-a fost an în care cel puțin zece elevi să [nu] mi se prezinte rugându-mă să le indic izvoare critice informative despre cutare sau cutare autor, punându-mă adesea în încurcătură pentru că izvoarele se găseau înfundate prin colecții de revistă pe care ei nu erau în măsură să le găsească. De aceea mi se par binevenite culegerile de cronici care capătă astfel modestul, dar necesarul scop de a pune surse de informație și cercetare la îndemina curioșilor și a cercetătorilor școlari. Nevoia lor e chiar foarte simțită < și elevilor care mi se adresează le pun imediat în mână colecția *Mențiunilor critice* ale lui Perpessicius ori culegerile de cronici ale lui Pompiliu Constantinescu și Vladimir Streinu, care, pe lângă criticile lui E. Lovinescu și G. Ibrăileanu sunt aproape tot ce se poate recomanda mai serios ca material de studiu critic. E păcat că Șerban Cioculescu însuși nu-și adună vasta activitate foiletonistică într-un volum, așa cum a făcut-o Perpessicius și, parțial, Vladimir Streinu>. Cu cât aceste culegeri se vor fi înmulțit cu atâta se vor mări și prilejurile de cercetări literare. Nimeni nu poate pretinde că deține singur piatra filozofală a adevărului critic. O cercetare literară nu e posibilă numai pe baza cunoașterii operei, ci și a tot ce s-a scris despre ea. Din confruntarea diferitelor păreri, din culegerea și dezvoltarea sugestiilor critice venite de oriunde, se poate ajunge la studiul mai complet al unui autor. Monopolul criticii exacte nu-l deține încă nimeni și greșelile fiecăruia nu se pot corecta decât prin confruntarea afirmațiilor tuturor. Și chiar dacă un volum de cronici nu va stârni decât reacțiunea negativă a respingerii, el tot își va fi ajuns scopul de a contribui la lămurirea fenomenului literar. < Iată majora cauză care m-a făcut să consider necesară culegerea aceasta, care poate fi ținta oricăror obiecții, dar în care nu-mi vine să cred că nu se cuprind și observații critice juste, putând fi folosite de cineva cui ar avea nevoie de ele.>

Rămâne să mai explic abundența citatelor. Ea este evidentă pentru oricine cunoaște scopul criticii: acela de a convinge asupra unei judecăți enunțate. Și convingerea nu se poate deține decât prin prezentarea unui text implicat în judecată. Cu cât citatele sunt mai multe și mai cinstit făcute — fiindcă citatul e o armă cu două tălșuri în mîna omului de rea credință — cu atât ilustrarea judecăților critice este mai solid fundată. Nu i se poate cere cititorului de a te crede pe cuvînt și nici să te citească în contratimp, sîrind mereu cu ochii de pe textul critic pe cartea discutată pentru a cerceta verdictul afirmațiilor. Fiind însă vorba de poezie, citatul își mai are un înțeles. Acela de a înfățișa cititorului o antologie personală, care poate expune și punctul de vedere al criticului și gustul său. Ambele rațiuni au fost avute în vedere la alcătuirea culegerii de față.

Brașov 19. XI. 1939—București 19. IX. 1945

EUSEBIU CAMILAR: NEGURA

Recentul război, ale cărui ultime ecouri n-au încetat să zvîcnească sinistru în amintirea noastră, este abordat pentru prima oară, în literatura română, în romanul *Negura*. Și mi se pare firesc faptul că acela pe care tema aceasta îl solicită, să fie tocmai Eusebiu Camilar. Talentul său se îndreaptă cu predilecție spre subiectele masive, spre fenomenele catastrofice și spre mișcările colective. Nici o mirare dar ca să atace și acest război din a cărui halucinantă realitate am ieșit ca dintr-un vis rău.

O «literatură» de război am mai cunoscut noi acum cîțiva ani. Era acea literatură de propagandă, reportaj bine aranjat, care urmărea amăgirea naivilor, produs dirijat al centrului special de pe lângă marele stat major. O astfel de literatură, care

nu se poate numi astfel decât pentru că era alcătuită din litere, nu ne poate reține atenția. Ea s-a dizolvat în neant o dată cu regimul care a comandat-o și susținut-o.

Eusebiu Camilar înfățișează pentru prima oară războiul în tot adevărul lui crud, pe de o parte punând problema felului cum a fost el purtat și a mobilelor sale, pe de alta realizând sub specia artei viziunea lui sumbră și inumană. Film zguduitoare și deznădăjduitor, romanul lui Eusebiu Camilar este un strigăt de acuzare îndreptat împotriva oricui ar vrea războiul și împotriva oricui l-ar provoca.

Negura este un prim volum dintr-o trilogie. Este foarte greu să judecăm de pe acum opera. De aceea tot ceea ce putem afirma este relativ și poate fi confirmat sau infirmat de volumele următoare. O judecată precisă de valoare în orice caz nu poate fi făcută. Vom încerca totuși să descifrăm liniile pe care se mișcă opera și să desprindem ceea ce ni se pare definitiv câștigat de eventualele deficiențe.

*

Tema centrală, care apare lămurit de la primele pagini ale operei și se dezvoltă crescând, pînă la scenele finale, este dezacordul dintre cei care fac războiul și cei care l-au ordonat. Poporul român n-a vrut războiul. El a fost silit să-l facă, silit de conducătorii săi și de hitleriști, în a căror soldă acei conducători erau. Ideea aceasta, foarte clară, este în mod concret ilustrată de-a lungul celor 450 de pagini prin atitudinea diferitelor personaje, prin vorbele și prin faptele lor. Toți țărani care se tirăsc sub ploaia de fier și de foc se întreabă pentru ce o fac și se minunează mai ales pentru ce trebuie să ucidă în masă populația civilă.

Ideea aceasta centrală este sprijinită de o alta: aceea a caracterului de interes de clasă al războiului. Clasa dominantă, burghezia și moșierimea, aveau interes în acest război, ea profita de pe urma lui, transformîndu-l într-o expediție de jaf. Și această idee este înfățișată plastic. [...]

*

SĂRMANUL KLOPSTOCK: FECIORUL LUI NENEA TACHE VAMEȘUL

Vol. IV

REFERAT NR. 31662
din 12 Octombrie 1945

Scriitorul Paul Mihăescu, care semnează în mod obișnuit *Sărmaul Klopstock*, este un autor de mult consacrat, datorită operei sale *Feciorul lui nenea Tache Vameșul*, extraordinară frescă a vieții bucureștene de acum mai bine de o jumătate de secol, evocare din trecutul mahalalei bucureștene, într-o limbă de un pitoresc remarcabil și de un lirism și o culoare specific originale. Primele trei volume din această operă au apărut, ultimul chiar în editura „Casei Școalelor”¹. Acum autorul ne oferă spre publicare volumul IV. Este o încheiere a acestei opere, împinsă pînă în contemporaneitate. Autorul se prezintă cu aceleași calități de memorialist, evocator liric al celor dispărute, cu unele accente de satiră acidă și cu același vocabular de o rară bogăție și truculență. Sunt interesante mai ales amintirile sale din viața literară, din debutul său, ca și cele de mai târziu, dar în aceeași măsură și tribulațiile sale conjugale, încheiate cu pierderea tragică a ultimei sale soții, al cărei cancer îl descrie

¹ În anul 1943.

în toată evoluția lui clinică, cu amănunțime de om de știință, nu fără o poantă ușoară de amară ironie la adresa oamenilor de știință, neputincioși în fața fatalității vieții. Mai mult decât celelalte volume, acesta este interesant prin mărirea accentului subiectiv și prin ceea ce relevază el personal din psihologia scriitorului.

Aș socoti ca o impertinență din parte-mi să-mi iau aerul de-a «recomanda» pe acest scriitor care și-a cucerit un loc pe merit ocupat în istoria literaturii române, o impertinență față de părul său alb și față de truda de câteva decenii pe tărîmul scri-sului românesc. Atît autorul cît și opera sunt vrednici de a fi editați de „Casa Școalelor”.

VICTOR PAPILIAN: NUVELE OLTENEȘTI

Victor Papilian este astăzi cel mai de seamă nuvelist al literaturii noastre, nu numai prin stăruința depusă permanent în cultivarea unui gen fără aderență în publicul de azi, dar și prin deplina lui posesiune. După volumele de nuvele *Vecinul*, *Dincolo de rîu* și *Manechinul lui Igor*, scriitorul strînge în *Nuvele olteneste* șase nuvele cu subiecte din viața oltenească și situate în peisajul de dincolo de Olt. Temperament neas-tîmpărat, iubind varietatea, Victor Papilian s-a mișcat în domenii și preocupări deosebite, spre deosebire de scriitorii care rămîn în opera lor întreagă în același mediu și aceleași probleme predilecte, închistîndu-se într-un gen. Papilian a trecut pe toată gama epicului, de la realism pînă la fantastic, schimbîndu-și de cîteva ori stilul, parcă pentru a fugi de o manieră. Astfel, de la nuvelele cu caracter fantastic din aria științifică sau de la psihologie, în *Nuvele olteneste*, scriitorul abordează realismul rural cu puternice tonalități umoristice, mai ales în cele patru bucăți pe care le so-cotesc cele mai realizate: *Cearță oltenească*, *Masa verde*, *Popa sâr' de păcat* și *Cabo-tinaj*, toate fiind incursiuni adînci în sufletul oltenesc — și pe un plan mai general țărănesc — a cărui isteție, șiretenie, simț practic, spirit combinator, calculat și in-terestat, inteligență nativă și rudimentară, le ilustrează în materialul concret și obiec-tiv al faptelor și dialogului. *Cearță oltenească* o consider ca pe o mică capodoperă de psihologie rustică redată la modul realist, cu comic dramatic (aici calitățile auto-rului de teatru care e V[ictor] P[apilian] se trădează în conducerea conflictului ca și în dialog). Mi se pare mai puțin izbutită nuvela *Cîntec de pe Amaradia*, mai forțată ca temă și cu un monolog interior cam nepotrivit cu firea și posibilitățile spirituale ale unui țaran. *Păgînul* este un <reusit> fragment de istorie cu atît mai reusit cu cît autorul a știut să evite toate poncifele genului și să improspăteze <tema combi-nată> tipul stăpînului tiran, teribil și tema răpirii romantice.

Scrise într-un stil adecvat mediului, cu reproducerea exactă și savuroasă a vorbirii țărănești, cu vocabular abundînd de oltenisme, pline de umor prin situație și carac-tere, nuvelele lui V. Papilian sunt rurale prin subiect fără să fie semănătoriste prin formă sau tendință.

Citîndu-le, te întrebi nedumerit pentru ce nuvela nu mai este pe gustul cititorului de astăzi de vreme ce în formele ei concentrate se poate închide mai multă substanță și mai multă artă decât într-un roman-fluviu. Fără să mai vorbim că scurtimea ei, ar răspunde mai ușor nevoii de viteză a epocii decât lectura a sute de pagini. Predilec-ția secolului nostru pentru romanul-fluviu e <unul> una din contradicțiile spiritu-lui contemporan.

DESTĂINUIRI: «...misiunea de co

ROTONDA 13

Personalitatea lui Miron Radu Paraschivescu a fost caracterizată de increderea desăvârșită în valorile umaniste ale culturii, de dăruirea cu care a sprijinit întreaga-i viață afirmarea tinerelor talente, dezvăluindu-le atributele majore ale menirii lor de scriitori cetățeni.

Toate aceste însușiri, ale uneia dintre cele mai patetice prezențe ale timpului nostru, au fost evocate de către cîțiva dintre cei mai apropiați prieteni și tovarăși de luptă ai săi în cadrul Rotondei 13 din mai 1973.

Activitatea gazetarului militant, precum și timbrul original al poetului în lirica românească a ultimelor decenii, au fost relevate cu lirism și deosebită afecțiune în amintirile Derinei Rădulescu și ale lui Geo Bogza, George Macovescu, Ștefan Roll și Ștefan Voicu, mărturii pe care le transcriem întocmai de pe banda de magnetofon în paginile alăturate.

Ne-am îngăduit să reproducem în notă, ilustrînd unele momente biografice semnificative, fragmente din Amintirile din copilărie publicate postum în paginile revistei „Flacăra”. De asemenea, am spicuit cîteva pasaje din corespondența lui Emil Isac către Miron Radu Paraschivescu referitoare la activitatea poetului în redacția „Almanahului literar”.

N. R.

„România Liberă” încetează de a mai fi un ziar ilegal. De trei ani fusese această trăcie și luptă. Scrisă în temnițe, tipărită în hrube, împărțită noaptea din am în om, pe sub mână „România Liberă” a plătit cu sînge dreptul de a-și purta ca pe un steag numele său înăbușit în teroare.

Se va și într-o zi căta suferința, căta îndărăire și căta aprigă hotărîre s’a cerut pentru fiecare cuvînt scris aci.

„România Liberă” rămîne și nu va înceta niciodată să fie un ziar de luptă.

În această dimineață de 24 August 1944, pînă de toate nădejdiile viitorului acesta este legămîntul pe care-l luăm.

, cea mai înaltă noțiune morală...»

Miron Radu PARASCHIVESCU

evocat de:

**GEO BOGZA, GEORGE MACOVESCU, DORINA RĂDULESCU,
ȘTEFAN ROLL ȘI ȘTEFAN VOICU**

« Siret, 1 noiembrie 1961

[...] ...Uneori, mă tem că am tipărit prea mult și am triat prea puțin. Până voi implini 60 de ani, sper să compun încă o plachetă, cu mai mult spirit critic, și care să-mi oglindască maturitatea. Dar cine știe !... »

« Vălenii de Munte, 3 octombrie 1969

[...] În ce mă privește, socotesc că munca scriitorului ține mai mult, mult mai mult

de relațiile sale intime și directe cu condeiiul și hirtia lui de scris, decât cu acelea privind redacțiile și redactorii diferitelor publicații. Acestea din urmă mi se par totuși lucruri efemere, pe cind o operă scrisă în tăcere și singurătate, chiar rămasă-n manuscris, o socotesc mult mai valabilă și chiar mai durabilă. În fond, numai așa, luptînd cu noi înșine și cu meșteșugul nostru, ne cucerim adevărata conștiință și demnitate scriitoricească. Îți repet, aceasta e convingerea mea intimă, și dacă ți-o împărtășesc o fac numai spre a-ți răspunde cu aceeași prietenie pe care ai amabilitatea să mi-o arăți. »

(Din corespondența lui Miron Radu Paraschivescu către prieteni).

Șerban CIOCULESCU: În această sală, unde se desfășoară acum seara noastră de amintiri închinată poetului Miron Radu Paraschivescu, a avut loc, cu câteva ore mai înainte, inaugurarea unei expoziții de grafică semnată de Geta Brătescu. Câteva din aceste frumoase desene i-au fost inspirate artistei de opera poetică a autorului Canticelor țigănești. Există deci o trăsură de unire între cadrul și tema Rotondei pe care dumneavoastră ați onorat-o într-un număr atât de mare.

Eu nu sînt în această seară decît un simplu amfitrion, pentru că l-am cunoscut mai puțin pe Miron Radu Paraschivescu, deși l-am prețuit în mod deosebit ca poet și om de atitudine. De aceea țin să salut prezența în mijlocul nostru a tovarășului ministru George Macovescu, care a venit nu în calitate de ministru (aplauze), ci în calitatea sa de scriitor și de vechi prieten și tovarăș de luptă al regretatului Miron Paraschivescu. Dealtfel, toți cei care omagiază astăzi, în acest cadru, personalitatea poetului, sînt vechi tovarăși de luptă și prieteni ai celui pe care ne-am obișnuit să-l numim M. R. P.: tovarășa Dorina Rădulescu, Geo Bogza, Ștefan Voicu, Gheorghe Dinu, Radu Popescu. Iată de ce îmi vine greu să fac obișnuita introducere.

Am să păstrez însă ordinea cronologică și îl invit astfel să ia cuvîntul primul pe Gheorghe Dinu, poetul pe care-l prețuim cu toții, Ștefan Roll.

Ștefan ROLL: Dragi prieteni, cu Miron Radu Paraschivescu am fost coleg de presă la „Dimineața”, „Adevărul” și „Cuvîntul liber”. Dar, înainte de asta l-am cunoscut ca poet, eram prieteni. Am lucrat împreună la „Cuvîntul liber”, unde el era secretar general de redacție, și la „Dimineața”, unde îmi era în același timp prieten și șef, ca secretar general de redacție. Deși erau un mare poet, aicea nu-i apăreau versuri pentru că însăși gazeta respectivă nu publica poezii. La „Adevărul literar” nu prea îi convenea lui să publice, însă scria acolo articole culturale foarte bune, foarte deștepte, făcea cronică plastică, rubrică pe care o susțineam eu înainte; el m-a rugat să i-o cedez lui. Și-mi pare bine că i-am cedat-o, pentru că a făcut-o mult mai competent, mult mai bine. Trebuie să știți că el a fost și pictor amator. A avut împreună cu un grup de-al lui de prieteni și o mică expoziție înainte de a intra în presă.

Miron a venit printre noi, cei mai în vîrstă, cu un grup de tineri entuziaști care au scos o revistă de avangardă, „Alge”. Erau Paul Păun, Gherasim Luca, Perahim — care erau cam de-o vîrstă cu el. Cu toți aceștia ne-am întîlnit pe urmă și în paginile „Cuvîntului liber” și am continuat astfel o prietenie mai activă.

Ceea ce impresiona la Miron Radu Paraschivescu era dragostea pentru tinerii entuziaști, pe care pînă în ultimul lui moment îi aduna, stătea de vorbă cu ei, îi îndruma. M-a emoționat să văd, la priveghiul lui, un tînăr care a stat toată noaptea, foarte timid, plîngînd, pentru ca după aceea să ne spuie că e un poet din Turnu-Severin care-i scrisese, ca mulți alții, lui Miron Radu Paraschivescu. Acesta i-a răspuns, au urmat, prin corespondență, susținute discuții despre poezie; a fost, în fine, invitat la Văleni, dar tînărul n-a ajuns să-l cunoască, să-i strîngă mina. Era omul la școală, nu putea să scape, nu prea avea bani. Or, pentru că Miron era acela care-și apropia prietenii, și-n cazul acesta, tot el l-a căutat mereu...

Dar să revin la anii petrecuți alături de el în diferite redacții: la „Timpul”, de pildă, unde am trecut împreună după epoca de la „Cuvîntul liber”, trebuie să subliniez că el a fost acela care a conceput, așa cum o cunoaștem, pagina a doua a ziarului, ce a rămas un fel de model de pagină culturală în presa noastră.

Redacția ziarului „Timpul”, unde eram secretar de redacție, avea o sală de reporteri, cam cît asta de mare, despărțită într-un fel de boxe prin niște pereți metalici cu geamuri. Într-o boxă din astea se găsea un birou cu doi reporteri. Miron, care făcea și reportaj, avea o asemenea boxă, unde își aduna în jurul său tinerii prieteni printre care se numărau atunci: Ion Caraion, Geo Dumitrescu, Marin Sirbulescu și, de asemenea,

« Eu nu sînt decît ecoul și (uneori) prevestirea faptelor voastre. »

(DECLARAȚIA PATETICĂ)

cițiva desenatori, graficieni. Făceau discuții culturale, bineînțeles progresiste. Or, cum la „*Timpu*” în redacție se strecuraseră și cițiva informatori ai Siguranței, unul dintre ei l-a denunțat pe Miron Paraschivescu că organizează întâlniri comuniste cu tineretul chiar în incinta ziarului, în fiecare seară. Direcția noastră, conducerea, avea desigur relațiile ei cu poliția, dându-i o serie întreagă de atenții, cadouri, ca să nu ne deranjeze. Și atunci a venit unul din comisari la directorul administrativ — Gafencu nu mai era în țară — acesta totdeauna mă chema la asemenea confruntări și pe mine fiindcă eu cunoșteam cel mai bine ziarul, ca secretar de redacție. Deschid ușa, directorul stătea jos, iar lângă el am văzut un tânăr înalt, arătos pe care-l cunoșteam. Era chelner la „Corso”. Omul avea evident o dublă preocupare...

Șerban CIOCULESCU :

Tacîmul era deci complet...

Ștefan ROLL:

Era chelner și servea bine... Eu, puțini oameni tuciuiri am văzut roșind, dar ca asta niciodată. Parcă era un fier băgat în foc și ținut acolo pînă la incandescență.

Se jena pentru că noi la „Corso” eram în relații foarte bune; el ne servea de obicei. Bine, Ionele, ce faci, măi băiete, din ăștia ești? i-am spus. M-a întrebat, firește, ce știi și i-am răspuns: Da' de unde, mă Ionele, ăștia sînt niște băieți tineri, poeți, scriitori. Miron Paraschivescu este și el poet și discută și ei despre literatură. Nu e nimeni dintre ei om politic — deși majoritatea erau încă de pe atunci uteciști.

Ștefan VOICU:

Nu se știe dacă nu țineau acolo chiar ședințe.

Ștefan ROLL:

Pe vremea aceea activitatea conspirativă era foarte bine pusă la punct. Voicu era unul din mentorii noștri în materie de politică și în activitatea ilegală. Și noi făceam parte dintr-un grup ilegal, al „*României libere*”, care apărea în ilegalitate. Erau Macovescu, Costin Murgescu, eu și Ilie Zaharia, din partea partidului. Noi nu știam că el este utecist, iar el nu știa că noi sîntem ilegaliști. Eram și vigilenți, și conspirativi, chiar unii față de ceilalți.

Cu Miron Radu am făcut mai tirziu parte din primul grup de scriitori și ziariști care au vizitat Uniunea Sovietică. Erau alături de noi și George Macovescu, Braniște, Cezar Petrescu, Călinescu și am stat o lună de zile mi se pare...

George MACOVESCU:

Mai puțin cred...

Ștefan ROLL:

Vizitînd numai Moscova și Leningradul...

George MACOVESCU:

Și Kievul, unde ne-a blocat ceața...

Ștefan ROLL:

Aș vrea să vă povestesc acum despre casa de la Văleni, unde el făcuse un fel de castel, al unui castelan foarte generos, unde, se înțelege, nu te invita numai să stai de vorbă.

Au fost foarte mulți tineri care au locuit săptămîni și luni de zile acolo. Mie, de pildă, voia să-mi dea definitiv o cameră, s-o ai aicea, zice, să ai o cameră. Lasă, măi Miroane, c-ar trebui atunci să-mi dai și-un abonament de tren! Avea o mare generozitate, era inimos și-i ajuta pe oameni. Avea o livadă superbă la Văleni, care se termina în malul Teleajenului. Clădirea, proprietatea, a cumpărat-o cu banii pe care i-a luat ca premiu pentru cea mai bună traducere a lui Mickiewicz, premiu dat de polonezi pentru cea mai bună tălmăcire pe plan internațional. A luat o sumă foarte mare și banii aceștia i-a plasat la Văleni. A ținut să fie acolo, fiindcă acolo a făcut școala primară, unde mamă-sa era învățătoare¹. Și într-adevăr, e și o regiune foarte plăcută. I-a plăcut casa aceasta cu livadă. Pentru el, livada era o problemă, fiindcă nu se ocupa de grădinarit. Așa că, dacă te duceai la el spre toamnă, toate perele și prunele erau căzute pe jos. Pînă la urmă a vorbit cu un țăran și i-a spus: ia, dom'le, prunele astea și fă-mi și mie niște țuică din ele, deși el nu prea era băutor... Și mă mir mereu cum de era prieten cu mine în cazul ăsta... (*Risete*)

Ștefan VOICU:

Cum ai dat de țuică, ai început suvenirurile...

Ștefan ROLL:

Miron Paraschivescu era un pasionat de lucruri rare privind arta și literatura. Avea în bibliotecă ediții rare, icoane vechi, tablouri. Era prieten cu o seamă dintre cei mai renumiți artiști plastici ai vremii noastre și deținea în colecția lui cîteva dintre cele mai reușite lucrări ale Magdalenei Rădulescu, despre care a și scris cu entuziasm. Și merita să scrie cu entuziasm.

O dată, plimbîndu-se prin Văleni, a găsit undeva, aruncat într-o curte, ghizdul de la un puț de piatră, vechi de vreo două-trei sute de ani, mîncat de ploii, de vînturi, de mușcări; l-a transportat cu un camion și l-a pus în curte ca un fel de monument.

Dar, pentru că sîntem mai mulți vorbitori și eu de felul meu sînt cam palavragiu, ar trebui să mă restring ca să poată și ceilalți tovarăși să-și depene amintirile.

Mergeam de multe ori la Văleni, și ultima mea vizită, vai, a fost atunci cînd ne-a chemat la priveghii. El a și lăsat scris cam cine ar vrea să vină să-l privegheze în ultima noapte înainte de a pleca. Macovescu, eu și încă mulți alți prieteni apropiați. Însă veniseră o mulțime din proprie inițiativă, tineret care toată vremea, toată noaptea au stat la căpătîiul lui și au citit versuri de-ale lui și mai ales din poezii lui preferați.

(*Aplauze*)

Șerban CIOCULESCU:

Mulțumesc tovarășului Gheorghe Dinu pentru interesantele amintiri depănate și rog pe tovarășul George Macovescu să continue.

ECOUL

¹ Spicuim, în notă, din *Amintiri din copilărie*, publicate postum, acele pagini de evocare ce readuc peste ani în memoria scriitorului, chipul mamei: «Nu știu ce fel de institutoare o fi fost mama cu copiii de la școală. Cu cel singur pe care-l avea acasă era severă și, într-un fel, chiar necruțătoare. Nu-mi îngăduia minute de joacă, de ieșire în curte sau în grădină, de lecturi personale, cîtă vreme nu mă achitam de datoria zilnică: „lecțiile“. Și trebuia să știu bine, să răspund cît mai exact, să rezolv cît mai repede problemele ce mi se dădeau. Țin minte că într-o zi mi-a tăiat cu totul porția de recreație cu Nicu și Ștefănică în curte, fiindcă nu am fost în stare să găsesc soluția de principiu a unei probleme. Ea spunea că nu sînt în stare fiindcă „nu de asta-ți arde ție“... Și ca să mă facă să-mi ardă... ea găsea că soluția cea mai bună e să mă anunțe că-mi va interzice „hîrjoana cu ceilalți derbedei“». (*„Flacăra“*, XXII, nr. 43 (1959), 20 octombrie 1973, pag. 15.)

George MACOVESCU: Venind la aceeași întâlnire, care se ține în acest spațiu mic, dar mare prin proporțiile lui spirituale, mă gîndeam dacă nu ne grăbim în a vorbi despre Miron Paraschivescu, în a spune amintiri, în a încerca să fixăm prin cuvinte ceea ce el și-a fixat în opera lui, ceea ce alții încearcă să fixeze în bronz sau pe pînză. Poate ne grăbim, sau poate nu.

Pentru noi, cei care vorbim astăzi-seară, Miron Paraschivescu nu este o noțiune abstractă, nu l-am cunoscut din cărți, vocea lui încă o mai auzim, mîna lui moale pe care ne-o întindea sau cîteodată ne-o refuza, o mai simțim încă în mîna noastră dreaptă, îl mai vedem cum mergea legănîndu-se ușor, așa cum l-am văzut cu treizeci și opt de ani în urmă, în 1935, cînd l-am cunoscut la „Adevărul”. În holul acela mic al clădirii unde erau „Adevărul”, „Dimineața” și „Cuvîntul liber”, hol care el însuși poate constitui un moment din istoria presei democratice dintre cele două războaie, vreau să-i aduc aminte lui Ștefan VOICU, care vorbea despre ședințe, că multe asemenea adunări conspirative am ținut în acel hol, schimbînd cuvinte puține, cu diferiți tovarăși sub pretext că veneau la ziar...

Ștefan VOICU:

La Ghiță...

George MACOVESCU:

În holul acela mic l-am întîlnit și eu pe Miron Paraschivescu. Făptura lui nu te impresiona prin înălțime, dar ochii lui Miron Paraschivescu te atrăgeau întotdeauna. Încă de atunci, avea pe vremea aceea vreo douăzeci și patru de ani, impresiona prin cultura lui, impresiona prin modul în care se mișca în cele mai diverse domenii, în pictură, în literatura română și cea universală. Îl pasiona Lautréamont, îți amintești, îți aducea mereu traduceri din Lautréamont pe vremea aceea, puteai discuta cu el orice, totdeauna venind cu noutăți, cu idei originale. Îl supărau unele contradicții, dar repede se împăca.

Anii au trecut foarte iute, războiul s-a apropiat, Miron Paraschivescu, prin atitudinea lui în scris, prin atitudinea lui de zi de zi, a devenit un antifascist foarte activ. Lua parte la toate discuțiile noastre. Îmi aduc aminte că din inițiativa partidului s-a organizat un grup de zia-riști și scriitori care se întîlneau ilegal și discutau, iar Miron Paraschivescu era printre frunțași. Au venit anii războiului, ne-am împrăștiat, am plecat de la „Adevărul”, fiecare am lucrat sau n-am lucrat, unde am putut, unde am găsit. Miron Paraschivescu apărea din cînd în cînd, ne întîlneam, îmi prezenta prietenii lui, continua activitatea pentru ca în anii '40, dacă nu mă înșel, să ne întîlnim din nou în redacția ziarului „Timpul”. Mircea Grigorescu, prezent aici în sală, era redactorul-șef, el conducea de fapt ziarul. Poate nu greșesc dacă, acum, tîrziu, am să mărturisesc că el mi-a facilitat intrarea atît la „Timpul” cît și mai tîrziu, în decembrie '43, la „Ecoul”. Mi-a facilitat-o

prin aprobarea activității pe care unii dintre noi am dus-o la „Adevărul” și printre ei, în frunte chiar, l-a situat pe Miron Radu Paraschivescu. Eu cred că dacă ne-am uita în paginile ziarului „*Timpu*” din 1941, în pagina a doua, faimoasa pagină a doua, și apoi în faimoasa pagină a doua a ziarului „*Ecoul*”, spun faimoasă pentru că a însemnat atunci ceva pentru mișcarea antifascistă din România, s-ar putea scrie o pagină de o deosebită frumusețe spirituală pentru intelectualii din România.

Miron Paraschivescu a fost acela care a strins în jurul lui pe tinerii și virstnicii din generația lui, el a fost acela care a descoperit numeroși scriitori antifasciști, ascunzându-i sub diferite pseudonime pentru ca mult mai târziu să aflăm că erau oameni de o deosebită valoare, dar care nu puteau să semneze atunci. Miron Paraschivescu a făcut ceea ce se numește o muncă legală, ilegal. Citiți cu atenție acea pagină a doua a ziarului „*Timpu*”, și mai târziu din „*Ecoul*”, și veți descoperi acolo că, prin diferite stratagemе folosite de Miron Paraschivescu, au putut apărea opere valoroase, mă refer la poezii și scurte schițe. Marin Preda acolo și-a publicat primele schițe, în pagina a doua a ziarului „*Timpu*”. Veți descoperi printre rinduri sau combinații de litere, chiar lozinci antifasciste. Miron Paraschivescu făcea cu riscul vieții lui, în anul '42, acest lucru. Era urmărit, o știa.

Dealtfel, Miron Paraschivescu nu se ocupa numai de pagina a doua, ci scria articole de politică externă, pe care nu le-a semnat niciodată. Greu ar fi acum să le mai descoperim, nu mai știm care au fost ale lui, dar pot să afirm categoric acest lucru. Uneori, noaptea târziu, plecam împreună pe la orele 2—3, cînd terminam munca la redacție. Mi-aduc aminte, odată, mergînd pe strada Jules Michelet, într-o noapte neguroasă în care nu se vedea la doi pași, eram în plin camuflaj, tăceam amîndoi, și el mi-a spus: Macule, orbecăim prin întuneric... Am mers mai departe tăcînd, această afirmație a lui însă, nu se referea numai la faptul că mergeam prin întuneric și nu vedeam nici marginile trotuarelor, ci avea o semnificație mult mai profundă. El se referea la întunericul care stăpînea țara în vremea aceea.

Cînd a fost vorba să ne împărțim în două și să rămînă o parte din noi la „*Timpu*”, iar alții, prin dispozițiile partidului, să treacă la „*Ecoul*”, noul ziar care trebuia să apară începînd din decembrie 1943, sub conducerea lui Mircea Grigorescu, Miron Paraschivescu s-a oferit să treacă el acolo. A primit aprobarea și a făcut din pagina a doua a „*Ecoul*”-ui, în ciuda opoziției lui Gheorghe Dinu — opoziție formală, desigur — o pagină și mai bună. Vremurile se schimbau atunci, îndrăzneala era și mai mare, colaborările mai curajoase. În noaptea de 23 August, atunci cînd a apărut „*România liberă*” ilegală, Miron Paraschivescu a fost acela care a primit sarcina, și a executat-o cu o deosebită bucurie, de a pregăti numărul de a doua zi al ziarului „*Ecoul*”, bineînțeleși în noile condiții. De teama de a nu fi surprinși, ne-am împrăștiat din redacția ziarului „*Ecoul*”, iar Miron Paraschivescu a pregătit singur acel număr într-un subsol dintr-o clădire vizavi de „Adevărul”, unde era o zincografie mică. Acolo a lucrat pentru a nu fi surprins de diferite forțe reacționare fasciste care încă puteau să atace.

Au trecut anii, am mers împreună în Uniunea Sovietică, Miron părea a fi cel mai nedisciplinat din cei care plecaserăm în această călătorie, nedisciplinat în sensul că nu venea la ora fixată la program, dar acesta era Miron Paraschivescu de totdeauna, și făcea asta nu că nu-l interesa ceea ce făceam, dar îl găseam adeseori plecat în alte părți să viziteze singur, să vadă singur, era dornic să cuprindă totul.

Era unul dintre oamenii cei mai pasionați pe care i-am întîlnit în viața mea, era pasionat de a scoate reviste. Imediat după 23 August, dorea să scoată o revistă literară. Nu-l înțelegea nimeni. Vă imaginați, pe atunci numai de reviste literare nu era timp, deși ar fi trebuit ca acestea să apară. A perseverat prin primăvara lui '45 din nou. Își făcuse un grup, a dorit să scoată o revistă literară, dar nici atunci n-a reușit, mai târziu însă a izbutit să facă acest lucru².

² În legătură cu înființarea „*Almanahului literar*”, al cărui prim număr a apărut în decembrie 1949 la Cluj, spicuiam cîteva fragmente din corespondența lui Emil Isac către Miron Radu

Imaginea lui Miron Paraschivescu ne este încă prezentă, și cred că ceea ce spunem noi, prietenii lui, în această seară, constituie doar o palidă contribuție la adevărata imagine care-l va fixa odată pentru totdeauna în istoria culturii românești. (Aplauze.) Șerban CIOCULESCU:

După emoționanta evocare pe care ați auzit-o, rog pe tovarășa Dorina Rădulescu să aibă amabilitatea să ne evoce și domnia-sa, amintirile pe care le deține despre Miron Radu Paraschivescu.

Paraschivescu, corespondență aflată în fondul Muzeului literaturii române.

« 19 august 1950

Am fost la *Almanah*. Se lucrează. G[eo] D[umitrescu] este un element excelent, mi-a câștigat simpatie prin discreția muncii. »

« 11 august 1951

Te sfătuiesc să revii la Cluj, pentru a-ți urma misiunea foarte necesară și să nu părăsești revista pe care ai înființat-o. »

« 16 ianuarie 1951,

Nu cred însă, că ai făcut bine părăsind Clujul, care pe lângă atâtea amintiri rele, trecute, totuși îți amintește tinerețea D[um]ițale, începutul carierei D[um]ițale literare. Și revista pe care D[um]neștița ai făcut-o trebuie să o crești, ca să ajungă mare... »

Au trecut anii, Miron ca și noi toți a îmbătrânit, s-a schimbat ca aspect, dar el rămânea același copil naiv, așa spune, cu sufletul lui de om care era gata să primească orice era frumos de oriunde, fără să-și dea seama că poate, uneori, unii nu îi voiau binele. Era capabil de orice generozități, dar dacă se întâmpla cumva din vina firii lui pasionate să lovească pe cineva, de îndată ce-și dădea seama, regreta foarte mult. El nu era capabil să lovească în sensul de a culea la pământ pe cineva, ci în sensul de a avea unele păreri contrădictorii despre om sau despre opera lui, care nu corespundeau întotdeauna realității. Dar Miron făcea aceasta dintr-o mare generozitate, pentru că iubea cu pasiune literatura română căreia i s-a dedicat. A fost un poet, a fost un scriitor, a fost un mare animator al literaturii noastre. A iubit tineretul cum puțini oameni pe care i-am întâlnit sint capabili s-o facă. Aduna în jurul lui întotdeauna pe cei tineri, îi încuraja, uneori era înșelător, își dădea seama mai târziu, dar niciodată nu regreta. Niciodată nu l-am văzut regretând că a încurajat pe cineva. Am văzut tineri care, ridicați de Miron Paraschivescu, l-au izbit mai târziu pe nedrept, l-au defăimat, l-au injuriat. Miron Paraschivescu n-a reacționat, deși penița lui era extrem de ascuțită, fiind unul dintre cei mai buni polemiciști ai noștri.

Dorina RĂDULESCU: Eu o să vorbesc despre omul Miron Paraschivescu, ca o prietenă foarte apropiată ce i-am fost. Împreună am lucrat la „*Cuvîntul liber*“. Pe urmă nu l-am văzut cîtiva ani. Ne-am reîntîlnit mai tîrziu. Ne-am împrietenit abia după ce a cumpărat casa de la Văleni. Acolo și-a petrecut copilăria³. Cum venea cineva la Văleni, Miron îl lua de mînă și-l ducea la bisericuța veche, unde, pe vremea cînd era copil, bălăriile erau mai mari ca el. Apoi îl ducea la școală unde mama lui a fost învățătoare și la Teleajen, unde își scălda toți prietenii. Acolo era un fel de botez. Dacă voiai să fii prieten cu Miron trebuia să faci o baie în Teleajen. Cînd m-a dus acolo mi-a arătat o piatră, o piatră mare de tot, plană, sculptată de ape, de vînt, și de ploaie; cîteodată scădea Teleajenul și intra aerul prin ea. El îndrăgise această piatră și a dorit să o aibă la el în curte ca un fel de « masă a tăcerii ». Piatra era foarte grea și foarte mare și la început am rîs cu toții, că n-o va putea duce, n-o va putea căra. Într-adevăr, a luat un camion care s-a rupt sub greutatea pietrei, dar el a perseverat și pînă la urmă a dus-o în fundul grădinii sale, așa cum era, acest monument — pentru că era un adevărat monument al naturii.

Ce era frumos la Miron, ca om, vorbesc? Miron era dintre puținii scriitori și poeți neînvidioși pe talentele noi. Cînd întîlnea pe cineva căruia îi descoperea o mică posibilitate de desfășurare, îl încuraja, îl sprijinea, intervenea să fie publicat. În felul acesta a reușit să lanseze de-a lungul anilor o seamă de scriitori foarte talentați, datorită acestei generozități, fiindcă, de obicei, oamenii cînd văd că cineva promite, caută să-l îndeparteze. Miron—nu, îl încuraja, insista, îl ajuta să publice. El se putea mîndri că între cei pe care i-a încurajat au fost scriitori de talia lui Marin Preda, Geo Dumitrescu și foarte multe nume astăzi notorii în literatura noastră.

Reușea încă ceva. La el veneau oameni de diferite vîrste și de diferite meserii, de diferite preocupări. El izbutea să-i împrietenească între ei, să-i apropie în același gînd. În casă la el nu mai exista nici o deosebire: toți erau *creatori*. Erau și oameni care n-aveau nici o legătură cu arta, dar care-și făceau cîștig, onest, meseria, și Miron avea acest dar numai al lui, de a reuși să-i egaleze, să-i facă prieteni. Despre generozitatea lui se putea spune că își găsește echivalentul într-o poezie a lui, intitulată *Pîinea unanimă*, scrisă în 1945. Nici un om, nicăieri pe lume, să nu fie fără pîine, adică pîinea

« Tu, pîinea noastră cea de toate zilele,
tu ai mai ales menirea de-a fi a tuturor,
tu legi nu numai apa de pămînt,
nu numai pămîntul de cer,
nu numai omul de cer, de apă și de pămînt,
dar tu legi omul de om,
tu legi popoarele lumii între ele,
tu legi timpurile viitoare și trecute ale
lumii într-o singură unitate. »

(PÎINEA UNANIMĂ)

³ Iată cum evocă Miron Radu Paraschivescu, în *Amintiri din copilărie* (IX), împrejurimile Vălenilor: « Cu un singur deal din cele trei, de-a lungul și de-a latul cărora se întind Vălenii, și anume cu cel din mijloc, adică desfășurat între celelalte două, de la apusul și răsăritul orașului, deal ce a fost folosit pentru trăinicia și înălțimea lui ce-l ferește de inundații, ca temelie a vechiului drum roman cu castrul de la Drajna de jos, la cîtiva kilometri nord de Văleni — cu un singur deal dintr-aceasta, așadar, natura a vrut să se ia la întrecere, teșindu-l, dacă n-a putut să-l macine cu totul, ca pe o șea nazală, scufundîndu-l adică, de la înălțimea lui de patru-cinci sute de metri, la nivelul gîrlei ce-l străbate de-a curmezișul, curgînd de la apus spre răsărit, odată cu apa ei, între toate cea mai bună la gust, răcoroasă și limpede ca un cleștar foarte, foarte bine șlefuit. Apa aceasta se cheamă Văleanca și ea a dat numele tirgului, probabil prin nebuna-i îndrăzneală de a se fi apucat să foreze de-a curmezișul, ca un ferăstrău lichid, cel mai impunător și tare dintre dealuri ». („*Flacăra*“, XXII, nr. 39 (1955), 22 septembrie 1973, p. 12.)

Ștefan VOICU: Eu am o oarecare îndoială că ceea ce vă voi spune despre Miron va răspunde așteptărilor și dorințelor organizatorilor acestei evocări. Pentru că eu nu voi vorbi despre Miron Paraschivescu ca scriitor; relațiile mele cu el au fost de altă natură. Au contat foarte mult în relațiile noastre, ceea ce numim de obicei raporturile politice.

Eu l-am cunoscut pe Miron Paraschivescu în 1936, la „Era nouă“, prin ianuarie sau februarie. Fusesem înainte în redacția „*Sctenteii*“ ilegale, avusesem și alte sarcini pe linie de partid, voiam de acum să activăm legal, în presă, în cadrul diferitelor formațiuni politice, în vederea realizării Frontului național antifascist.

Pentru început am fost repartizat de partid în redacția „*Erei noi*“. Eu, înainte, mă ocupasem cu pătrunderea tinerilor comuniști, a studenților comuniști, în echipele studențești, care au făcut o treabă destul de bună în multe comune ale țării. Când am venit la „*Era nouă*“, am stat de vorbă cu Foriș, și el mi-a făcut cunoștință cu Miron Radu Paraschivescu. Mi-a spus că e secretar de redacție. Miron mi-a luat manuscrisul, l-a citit pentru a-i da corp de literă, pentru a face formele tehnice-redacționale. După aceea am schimbat câteva cuvinte și am plecat împreună. Deși ne cunoșteam de atît de puțin timp, am rămas prieteni de parcă ne-am fi cunoscut din copilărie. Era iarnă, pe la cinci, cinci și jumătate după amiază, am trecut pe strada Brezoianu, am urcat pe Sărindar, și în discuția noastră Miron s-a interesat foarte mult de activitatea echipelor studențești. I-am redat secvențe din misiunile tinerilor comuniști; toate acestea l-au interesat în mod deosebit. El îmi vorbea despre poezie, despre curente literare, lucruri pentru mine foarte întîmplătoare pe vremea aceea, fiindcă eu ani de zile m-am

asta, spunea el, care e făcută din pămînt, sare și apă, se cuvine tuturor, așa cum și pămîntul este al tuturor.

Multe pot să vă mai spun, dar cred că ăsta e esențialul din ceea ce doream să subliniez: partea sentimentală. (*Aplauze*) Șerban CIOCULESCU:

Mulțumim tovarășei Dorina Rădulescu, al cărei cuvînt a fost cu adevărat emoționant, și îl rog pe tovarășul Ștefan Voicu, care, de asemeni, l-a cunoscut foarte bine pe autorul *Cîntecelor țigănești*, să vorbească despre împrejurările care l-au legat de Miron Radu Paraschivescu.

« Eu nu viu la voi

Fiindcă toate și toți trebuie să
veniți la mine.

Să treceți prin mine,

Să poposiți în mine,

Să vă întrebați, să vă oglindiți,
să vă îndoîți de mine,
cu mine,

Ca mine.»

(OMUL A SPUS)

ocupat de cu totul altceva. Ne-am plimbat vreo jumătate de oră, era frig, am intrat în bodega „La Mircea cel Bătrîn“, sub Cercul Militar, unde era chelner un tovarăș foarte bun, Ioan Olteanu. (Se odihnește acum în Panteon. A fost un om de o mare valoare politică, mare autoritate în rîndul clasei muncitoare.) Ne-a găsit loc bun într-un colț, ne-a dat să mincăm ceva, am stat pînă la zece și jumătate, unsprezece, eu vorbind despre greva de la Buhuși, care are un loc foarte important în istoria luptelor muncitorești dintre 1930—1940, despre echipele studențești, despre diferitele contacte cu formațiunile politice, iar el despre literatură, poezie, pictură.

Miron era la „*Era nouă*“ secretar de redacție. Atuncea am văzut eu mai bine ce înseamnă să fii secretar de redacție. Era foarte conștiincios, participa activ la elaborarea publicației. Pentru mine omul acesta era un permanent miracol. Era un tip slăbuț, vîoi, un amestec interesant de timiditate și de îndrăzneală. Simțea permanent nevoia de prieteni. Citind volumele acelea de Ehrenburg, cele cinci volume ⁴, unde se vedea iubirea marelui scriitor pentru oameni, elogiul permanent pe care-l face prieteniei, îmi aminteam mereu de Miron Paraschivescu, fiindcă el privea prietenia ca pe unul din cele mai înalte bunuri ale omului. Avea o atracție irezistibilă spre selectarea și orientarea tinerilor poeți. La „*Era nouă*“ — din care au apărut trei numere, trei numere, atîta tot, dar care a avut o mare influență — nu știu cum, dar în jurul lui roiau tinerii. Nu numai vechii lui prieteni: Paul Păun, Gherasim Luca, Virgil Teodorescu, dar și alții veneau mereu la el. Era ca un magnet. Atracția era de altfel reciprocă, atracția lui pentru cei tineri și atracția tinerilor pentru el.

Șerban CIOCULESCU:

Era și el tînăr pe atunci.

Ștefan ROLL:

El a fost tînăr, mi se pare, pînă la sfîrșitul vieții.

Ștefan VOICU:

Da, avea douăzeci și patru de ani.

În altă ordine de idei, pot să vă spun că Miron Paraschivescu avea o mare admirație pentru partid, considerînd că e o mare cinste a fi comunist. El ridica misiunea de comunist la cea mai înaltă noțiune morală. Avea o puternică doză de romantism și acest patos al comunistilor era în ochii lui un romantism justificat. Deși Miron n-a dus în acea perioadă de ilegalitate o viață organizată de partid, el era un comunist prin toate fibrele ființei sale. Dealtfel, în cazul lui era și foarte greu să ducă o viață strict organizată. Firea sa era înclinată spre boemie, George Macovescu a spus ceva despre asta. N-aș putea spune că a fost anarhic, dar era o fire mai deosebită. Cu toate acestea, Miron era foarte disciplinat, foarte ascultător față de cuvîntul partidului. George MACOVESCU:

Îngăduie-mi să te întrerup. În anul '36 el a făcut parte din celula de partid a scriitorilor și ziariștilor.

Ștefan VOICU:

Poate... eu nu aveam atunci contact cu scriitorii. Posibil... E un lucru nou, pe care-l aflu acum cu multă plăcere. După ce a fost suspendată „*Era nouă*“, Miron a intrat în presa mare, răspundea de pagina culturală, faimoasa pagină a doua, cum spunea George Macovescu, de la „*Timpu*“ și apoi de la „*Ecoul*“.

Tovarăși, este foarte greu să-și închipuie tineretul nostru de astăzi ce însemna pagina a doua a unei publicații dintre cele două războaie mondiale. E păcat că s-a renunțat la această tradiție a presei noastre. Ea era pentru multe publicații o mîndrie de activitate progresistă. Era pagina dedicată literaturii, culturii. Devenise o tradiție. Mulți doreau să dețină pagina a doua...

Ștefan ROLL:

Da, era o tradiție a redacțiilor progresiste. Cele reacționare n-aveau pagina aceasta, a doua...

⁴ Se referă la Ilya Ehrenburg — *Oameni, ani, viață*, I—VI, București, Editura „Univers“, 1967—72.

Ștefan VOICU:

Într-adevăr, pagina a doua era specifică publicațiilor progresiste.

În general, cu Miron Paraschivescu mă vedeam din cînd în cînd, am avut cu totul alte zone de activitate, dar am rămas foarte buni prieteni. El a plecat la un moment dat la Cluj, în timpul dictaturii regale, fiind numit cenzor al guvernămintului Ardealului.

Șerban CIOCULESCU:

Al rezidenței...

Ștefan VOICU:

Al rezidenței... Tovarăși, mie mi se pare că ar trebui făcută odată o reconsiderare temeinică a acelei perioade de dictatură regală, cea mai complexă și mai contradictorie perioadă din istoria contemporană a României, pentru că atunci erau și elemente din cele mai reacționare, în afară de legionari, în sistemul dictaturii regale, dar erau și elemente democratice, progresiste cu care partidul a lucrat. A fost o perioadă în care comuniștii au avut mari posibilități să-și desfășoare o activitate rodnică. Miron Paraschivescu era cenzor la Cluj...

George MACOVESCU:

Îmi dai voie să fac o corectare. N-a fost cenzor, ci era șeful direcției sau serviciului de presă al rezidenței.

Ștefan VOICU:

La un moment dat, s-a primit o sesizare din partea Comitetului regional din Cluj al partidului, că Miron Radu Paraschivescu taie din publicații diferite articole ale tovarășilor noștri de stînga. L-am chemat la București, s-a format o comisie care să discute cu el această problemă, din care făceau parte Ilie Pintilie, Matei Socor, eram și eu...

George MACOVESCU:

Iar te intrerup. El a plecat la Cluj fără știrea voastră?

Ștefan VOICU:

Am să spun acum.

George MACOVESCU:

Hai să facem istoria așa cum a fost...

Ștefan VOICU:

Discuția a durat pînă dimineața. Ce a spus atunci Miron Radu Paraschivescu nu-mi mai amintesc, dar, la sfîrșitul discuției îndelungate, concluzia a fost în favoarea lui. A adus argumente foarte puternice în sprijinul celor spuse, afirmînd răsplată că el taie absolut tot ce publică oamenii de dreapta, orice manifestare huliganică, reacționară, dar, zice, măi tovarăși, trebuie ca din cînd în cînd să tai și cite ceva din materialele celor care fac politica noastră, pentru că altfel mă compromit, altfel pierd acest post care are importanță în momentul de față. Și a adus în sprijinul său foarte multe exemple. A fost criticat atunci pentru că nu colaborase suficient de bine cu Comitetul regional de partid. Noi aveam un grup destul de puternic de oameni de litere din Cluj. Erau Beniuc, Bucur Șchiopul, Mezincescu ș. a. Era un grup foarte puternic. Între ei nu s-a creat însă atunci o colaborare strînsă, dar procedeul pe care-l folosea Miron Radu Paraschivescu în condițiile date, era cel just. Era un procedeu cu cap politic.

În timpul războiului eu am fost în lagăr, și nu m-am mai văzut cu el. După 23 August el m-a căutat și mi-a adus această cărțuie despre care, din păcate, nu se mai vorbește aproape deloc: *Piine, pămînt și țărani* — o pledoarie caldă pentru eliberarea țăranilor de sub exploatare. Sint aici citeva, nu știu dacă se pot numi reportaje, publicate în „*Timpul*”. Cartea mărturisește cite ceva și despre frămîntările lui Miron din acea perioadă. În *Prefață* se destăinuie că a avut multe momente de deznădejde: «...era să mă spînzur, să inebunesc sau să eșuez cuminte și bicisnic în călduțul compromis oferit de una dintre multele conflagrații ale oficialității organizate». Aici era drama, și a ieșit din această dramă trecînd prin satul în care au lucrat echipele studențești. Mi-a dat cartea cu o dedicație semnificativă din acest punct de vedere, pe care vă rog să-mi dați voie s-o reproduc: «Prietenului Ștefan Voicu, pentru anii trecuți și viitori,

pe care sper că îi vom duce împreună, și pentru clipele lui de acțiune în echipele studențești, toată prietenia și dragostea lui Miron Paraschivescu, odată cu această carte care vrea să fie un debut pe drumul comun». Cartea aceasta e, de fapt, închinată muncii duse de echipele studențești, rezultatelor obținute, și e semnificativă pentru cât de impresionat a fost el de discuția pe care am avut-o atunci despre echipele studențești, despre aceste echipe, și de activitatea pe care el însuși a dus-o în anii următori cu studenții.

După 23 August, zonele noastre de activitate au fost foarte deosebite, ne vedeam uneori, dar observam la el o oarecare neliniște, boala începuse să acționeze. A fost decorat în 1956. Atunci m-a căutat iar și mi-a spus că perioada de la „Era nouă” și anii petrecuți cu grupul acela, cu Macovescu, cu Roll, și anii de activitate de la „Ecoul” și „Timpul”, el i-a considerat cea mai frumoasă perioadă a vieții sale.

Eu n-am fost niciodată la Văleni. De câte ori ne întâlneam îmi reproșa acest lucru și mi-a spus cu vreo șase, opt luni înainte de moartea lui: «dacă vii la Văleni, am să-ți arăt un lucru foarte interesant, foarte important. Am să-ți dau șpalturile numărului patru din „Era nouă”». Ar trebui căutate. Cînd a fost suspendată „Era nouă”, a venit poliția, siguranța în tipografie, au distrus zațul, au ridicat manuscrisele, au ars șpalturile, tot. Pînă seara nu mai era nimic. Și așa știam că n-a mai rămas nimic. Or, el, ca secretar de redacție, avea un rînd de șpalturi pentru corecturi și le-a păstrat. Cred că ar trebui căutate...

Șerban CIOCULESCU:

Mulțumim tovarășului Ștefan Voicu pentru evocarea unui moment important din viața lui Miron Radu Paraschivescu și rog pe tovarășul Radu Popescu să-și depeze și dînsul amintirile. Mi se pare că și-a făcut cîteva însemnări pe un pachet de țigări.

Radu POPESCU:

Nu. Vă rog... Nu sînt în stare să vorbesc acum. Emoția momentului, gîndul că vorbim despre Miron, care nu mai este, îmi secătuieste cuvîntul...

Șerban CIOCULESCU:

Atunci vă rog să-mi dați voie, părtaş la emoția dumneavoastră, să dau cuvîntul, în încheiere, tovarășului Geo Bogza.

Geo BOGZA: Noi toți vorbim, adeseori, de *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, ca de o operă unică în cultura română, ca de opera unui om de geniu. Această operă are o pereche, cred eu. Tot ceea ce este pasionant, efervescent, interesant, îndrăzneț, neobișnuit, fascinant în *Istoria literaturii române...* de G. Călinescu se găsește în pagina a doua a publicației „Ecoul” și în pagina a doua a ziarului „Timpul”, al căror redactor a fost Miron Radu Paraschivescu.

Cred că nici un omagiu mai mare nu i s-ar putea aduce lui Miron Paraschivescu decît spunînd că în trecerea lui prin viață a creat un lucru care poate fi pus aproape de ceea ce a făcut Călinescu. (Aplauze)

« Îți las în păstrare
cărțile dragi,
scrisorile bunei mele mame
și un portret mai palid de
febra plecării mele... »

(SCRISOARE DE ADIO)

RESTITUIRI: KOGĂLNICEANU

OMUL ȘI SCRITORUL ANILOR '52—54

AL. BARDIERU COMUNICĂ, ÎN ACEST NUMĂR din „Manuscriptum”, patru documente, elaborate între octombrie 1852 și februarie 1854, privind dificultățile lui Mihail Kogălniceanu întâmpinate în încercarea de a crea o întreprindere industrială modernă în Moldova postpașoptistă. În 1854, când îndeplinea ultima formalitate pentru deschiderea fabricii de postav de la Neamț, care-l ruinase material, convins că baza progresului economic și social este industria, Kogălniceanu afirma, ca o prezicere: « fabrica are un viitor strălucit de i se va da un capital îndestulător și o direcțiune inteligentă »¹.

S-a scris mult despre această încercare de împăimintare a industriei textile la noi², dar iată, Al. Bardieru dovedește că mai există încă documente referitoare la inițiativa de care vorbeam.

În timpul celor 16 luni când « colonelul » Mihail Kogălniceanu reclama Cirmuirii șicanele starețului Natanail de la Neamț, activitatea sa de istoric este deosebit de bogată. La sfârșitul anului 1852 încheia lucrarea sa capitală *Letopisețile Țării Moldovei*. Un an mai târziu, în 1853, Kogălniceanu publică un profund studiu de istorie socială *Ochire istorică asupra sclăviei*. Studiul a apărut, semnificativ, ca prefață la romanul scriitoarei Harriet Becker Stowe (1811—1896), în traducerea românească a lui Teodor Codrescu: *Coliba lui Moș Toma sau viața negrilor din Sudul Statelor Unite din America*. Studiul a rămas neterminat, fiind interzis de Cirmuire din cauza ideilor progresiste ale autorului.

¹ G. Zane, *M. Kogălniceanu întemeietorul marelui industrii textile în România*, în „*Arhiva Românească*” (VII, 1941, pp. 57—82).

² Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu 1817—1891 — Bibliografie*. București 1971, pp. 530—531, numerele 7347—7356; 3593; 3597 ș. a.

Numit, la 4 ianuarie 1852, în comisia de cercetare a manuscrisului lui Gheorghe Șincai, *Istoria românilor*, aflat pe atunci — ca și azi — la Iași, Kogălniceanu alături de Al. Donici și Anastasie Panu, susține necesitatea editării lui integrale.

Perioada despre care vorbim este bogată și în evenimente personale; la 10 noiembrie 1852, Kogălniceanu se căsătorește cu Catinca Jora. Primul lor copil, Ruxandra, se stinge din viață la 28 decembrie 1853.

Privite în contextul acestor activități și împrejurări personale, documentele publicate de Al. Bardieru capătă o mai mare importanță și semnificație în definirea personalității lui Mihail Kogălniceanu.

Dan SIMONESCU

CONCURENT al călugărilor de la NEAMȚ

ÎN URMA DEMERSURILOR FĂCUTE LA înalta Ocîrmuire, Kogălniceanu obține, în 1852, aprobarea de a înființa o fabrică de postav și totodată monopolul producției postavului în Moldova, pe o perioadă de 14 ani. Se hotărăște să amplaseze fabrica în preajma Tîrgului-Neamț « din dorința de a-i da un izvor de îmbogățire », lipsindu-l astfel de « speculația velnițelor » care erau pînă atunci « singurul său ram de industrie. Aici, la confluența Ozanei cu piriul Neamț, pe moșia mănăstirii pe care o ținea în arendă, își alesese « un mic vad de pîuă neîntrebuințat, și cu loc neîndămnatic pentru agricultură », plus patru fâci de teren de jur-împrejur. Cum era și firesc, a cerut, în prealabil, învoirea Starețului, care, după ce a trimis un delegat la fața locului, o aprobă cu « condițiile cerute de Codica civilă », potrivit hrisovului tîrgului, cu singura deosebire că, în vreme ce tîrgoveții din Neamț plăteau doar « dijma, ori 15 lei, ori jumătate ocă ceară » Kogălniceanu se oferă « de bună voie » a da mănăstirii « anual cîte zece ocă ceară ». Ajungîndu-se la această învoire, mai rămînea de făcut doar legalizarea formelor tranzacționale, care a fost însă amlnată din cauza vizitei Mitropolitului și Domnitorului. Kogălniceanu, socotind înțelegerea ca definitivă, începe lucrările, care sînt destul de costisitoare și cer un capital considerabil.

Între timp însă, află cu surprindere că lucrurile au luat o întorsătură nouă. Datorită intrigilor cîtorva călugări, contractul fusese reziliat. Atunci Kogălniceanu înaintează Mitropolitului prima plîngere — 18 octombrie 1852 — prin care îl roagă a nu se împotrivi « la o cerere pe cît [de] legiuită pe atîta de importantă pentru țară ».

Mitropolitul, apreciind justețea și temeinicia plîngerii, dispune revenirea asupra hotărîrii și astfel fabrica își urmează cursul ajungînd pe la sfîrșitul anului 1853, începutul lui 1854, să intre în funcțiune normală.

Dar conflictul este de-abia început. În 1852, mănăstirea Neamț deschide « o mică fabrică de șaiac », care continuă să prospere, cu toate că, răspunzînd plîngerii lui Kogălniceanu, starețul promisese « că va pune capăt fabricii ». Se adresează deci din nou Mitropolitului cu rugămintea « de a porunci deodată închiderea fabricii, concedierea lucrătorilor nemți, și întoarcerea părinților și fraților la slujba Altarului, singura chemare pentru care s-au adunat acel sobor, iar nu de a face concurenție fabricilor și meseriilor din lume ».

Șicanele însă continuă, așa încît se mai adaugă încă o plîngere, din 20 decembrie 1853. Kogălniceanu, « tare de dreptățile sale », putea să ajungă și la un proces civil. Evită însă această inițiativă extremă, dorind să întrebuințeze mai întîi « toate mijloacele pacinice ».

Documentele prezentate de noi se încheie cu replica Starețului, care respinge, rînd pe rînd, acuzațiile « dumnealui Colonelului », încercînd să justifice necesitatea acelei fabrici mănăsti-

rești care «nu este nici cum înființată pentru vreo speculație, decât numai și numai pentru trebuința Soborului».

Fabrica de postav, consumind capital și neaducând beneficii, va continua să fie o permanentă sursă de necazuri pentru Kogălniceanu. Pentru cititorul de azi însă, mărturiile scrise ale con-

flictului cu întreprinzătorii călugări de la Neamț nu sînt lipsite de farmec. Pe lângă faptul că putem descifra aici concepțiile lui Mihail Kogălniceanu asupra rostului mănăstirii și monahismului, lectura lor, prin stil și argumente, mărturisește, nu rareori, un fin, și poate voluntar, umor.

AL. BARDIERU

Înalt Prea Sfințite Părinte.

De la Ocîrmuire am dobîndit privilegiul pentru înființarea unei fabrici de postav.

D[unnealui] Vornic bisericesc prețuind folosul ce ar rezulta pentru țară prin o asămine instituție de îndată au binevoit a mă propune de a-mi da locul și vadul [de] trebuință pentru o asămine fabrică pe orice moșie a Clerului.

Interesele mele ca posesor a[l] moșiei Târgu-Neamțu, proprietate a Sf[întei] M[ănăstiri]ri Neamțu și Secu, și mai ales dorința de a da un izvor de îmbogățire Târgului Neamțu pe care în urma stăruințelor mele ca plenipotent a[l] Mănăstirii l-am lipsit de speculația velnițelor, ce era singurul său ram de industrie, m-am îndemnat ca pentru înteme[i]erea fabricii mele să dau protie acestui târg. Găsind dar pe moșia Târgul-Neamțu un mic vad de pîuă neîntrebuințat, și cu loc neîndămnatic pentru agricultură, am cerut de la Părintele Starețul ca să binevoiască a-mi da acest loc și cu patru fâlcii loc cu bezmăn în ceară, potrivit așezămîntului din vechime statornicit pentru toate locurile ce se dau pentru binele și alte așezări pe moșia Târgul-Neamțu, și întocmai după condițiile cu care asămine locuri să dau și la alte fețe. Părintele Starețul prețuind că o asămine fabrică n-ar putea decât să contribu[i]eze la bunăstarea și înflorirea Târgului-Neamțu au însărcinat pe Părintele Camaraș ca să meargă la fața locului, și să se încredințeze că acest vad și loc nu era încă întrebuințat și că prin darea sa nu să jăcnia nici un interes de a Mănăstire. În urma localei ceretări și a încredințării date de Părintele Camaraș că prin darea acestui loc nu să pricinuiască nimănui nici o pagubă, Părintele Starețul au și binevoit a mi-l da, cu condițiile cerute de Codica Civilă și potrivit hrisovului târgului, cu deosebire numai, că în vreme când târgoveții de Neamț pentru asămine locuri nu plătesc decât dejmă, ori 15 lei, ori jumătate ocă ceară pe an, eu m-am primit [*probabil pentru «oferit»*] de bună voie a da Mănăstirii anual câte zece ocă ceară. Și așa au ramas să se facă numai actul, a cărui iscălire s-au întăziasat numai prin pregătirea părinților de a primi pre Înalt Prea Sfinția Voastră și pre Domnul Stăpănitor. Eu însă răsămîndu-mă în blagoslovenia Părintelui Stareț am și alcătuit maistru pentru înjghebarea mașinelor fabricii, pentru altele am și făcut comandă la Iacobeni, am și plătit cărămîdari și salahori, plătid chiar și calfă de arhitect, vroid a începe săparea gârlei chiar în toamna aceasta, ca în primăvară să și încep zidirile.

Astăzi însă, ducîndu-mă la Mănăstire ca să-mi primesc actul și să dau și ceara hotărîită, Părintele Starețul mi-au arătat că cu părere de rău nu-mi poate da locul cerut, pentru că unii din Părinți ar fi arătat Înalt Prea Sfinției Voastre că acest loc mi s-ar fi dăruit pe veci, iar nu cu bezmăn și potrivit așezămîntului obicinuit.

Văzîndu-mă clevețit de către acești părinți, și prin refuzul Părintelui Stareț întemeiat pe poronca Înalt Prea Sfinției Voastre adus în mare păgubire, eu cu toată îndrăzneala apelez la nepărtinirea Înalt Prea Sfinției Voastre în contra acestei clevetiri, și ca dovadă vă supun chiar actul ce urma a mi să da. Sigur fiind că în Înalt Prea Sfinția Voastră voi găsi un luminat judecător și apreciator a unei asemenea folositoare fabrici, Vă prea rog ca să vă încredințați de neadevărul împrejurărilor ce vi s-au arătat și să binevoiți a nu Vă împotrivi la o cerere pe cît [de] legiuită pe atăta și de importantă pentru țară.

[Al] Înalt Prea Sfinției voastre plecat fiu duhovnicesc,

Înalt Prea Sfințite Părinte.

În anul trecut Mănăstirea Neamțului s-au hotărât ca să nu mai cumpere de la maice șiiacul trebuitor pentru îmbrăcămintea soborului, ce să-l lucrezi de-a dreptul prin părinți și frați, socotind că cu aceasta ar face o economie. Această idee au produs înființarea unei mici fabrici de șaiac în sfânta Mănăstire Neamțului. Tot atunci am dobândit și eu de la Ocîrmuire privilegiul de a așeza o fabrică de postav, iar prin articolul al 3-lea mi s-au statornicit, ca nimeni să nu mă poată așeza fabrică de postav în Moldova în termen de 14 ani. Eu prin urmare de atunci așa fi fost în drit de a împiedica fabrica M[ănăstirii] Neamțului; însă socotind că aceasta s-ar mărgini numai în lucrarea șaiacului trebuitor pentru sobor, și că lucrători n-ar avea decât părinți[i] și frați[i] din obștie am tăcut așteptînd să văd urmare[a] în viitor. Folosindu-se de tăcerea mea Mănăstirea însă, din zi în zi și-au sporit întreprinderea industrială, aducînd neconținut nouă mașini, sporind scaunurile, și în sfîrșit înființînd și lucrare de postav, cerși și apoi și de sucman, supt cuvînt că-i este trebuitor pentru argați, haidăi și ciobani. Pe acest princip, Mănăstirea dar, ar putea înființa și Dubălărie, și Fabrică de pînză, și Pălărierie și Cojocărie, și alte nenumărate Fabrici, la cari întrebuițînd părinți și frați, nu știu apoi cine ar mai rămînea pentru celor [sic!] sfințe, pentru căutarea bolnavilor și neputincioșilor, pentru învățarea celor în întuneric zăcători, toate slujbe cari mi s-au păru[ră] mai potrivite cu viața Monahicească, decît producerea Postavului și Sucmanului.

Văzînd această pășire a Mănăstirii pe calea Industriei, și care, ca contrară condițiilor traiului aschetic, nu s-au întrebuițat vreodinică, nici măcar în comunitățile religioase a altor culturi eterodoxe, și cu atîta mai puțin au trebuit să fie învoită într-un sobor ortodox, eu m-am adresat îndată după alegirea sa către Părintele Starețu[1] Naftănil, cu nădejde că Prea Cuvioșia sa, ca bărbatul carile cea mai mare parte a vieții sale au petrecut-o la poalile Altarului, prețuind dignitatea și misia Monahicească, va depărta pre părinți[i] și frații Soborului de la orice ocupație neputrivită cu îndatoririle religioase, și aceasta potrivit cu cuvintele înțelepte, ce Înalt[1] Prea Sfinția Voastră le-ați adresat, *că îndestul au zidit cu var și cu peatră, să se îndeletnicească în viitor mai mult pentru zidirea nemuritoare a lăcuințelor sufletești*. Părintele Starețul mi-au făgăduit că va pune un capăt Fabricii înturnînd pre părinți și frați de la peptănași, mașină de tors, stativă, foarfecărie, teascuri, boengerie, la slujba celor sfințe, și la îndeletnicirile prescrise monahilor de Canoanele bisericeii.

Peste toată așteptarea însă văd că Mănăstirea își sporești Fabrica silind pe părinți și frați de a lucra la ea fără voia lor, puindu-i în contact cu lucrătorii nemți ce au tocmit, și începînd chiar a vinde postav. Trebuie să declar că aceasta se face fără știrea Părintelui Stareț, însă destul este că să face, și numai aceasta îmi dă mie drit de a cere închiderea fabricei.

Mie prin urmare mi-ar fi lesne cu Privileghiul în mîină să dobîndesc aceasta de la Ocîrmuirea Politicească, însă am socotit de datorie de a mă adresa mai întîi către Înalt Prea Sfinția Voastră acela carile, capu[1] bisericeii Moldaviei și singur monah din sfînta Mănăstire Neamțul, mai bine decît fiecare altul știți ce este potrivit cu viața monahicească în general, și cu pitrecerea în întîia lavră a Moldovei îndeosăbi. Sînt dar sigur că Înalt Prea Sfinția Voastră Veți poronci deîndată închiderea fabricei, concedierea lucrătorilor nemți, și întoarcerea părinților și fraților la slujba Altariului, singura chemare pentru care s-au adunat acel sobor, iar nu de a face concurenție fabricilor și meseriilor din lume. Dacă M[ănăstirea] are trebuință de postav, de șaiac, de sucman, îl poate găsi în fabricile străine [.] în dughenile țării, îl poate găsi și chiar în fabrica mea, care este gata de a-i da tot materialul trebuitor, pentru sobor, priimind în loc de bani lîna oilor sale. Și să nu credeți Prea Sfințite Părinte că această fabrică este o economie pentru sobor, căci niciodată că-

lugărul acel care este venit la Mănăstire de slobodă vo[i]e, și pentru mîntuirea sufletului, va pute lucra postav așa de [i]eftin, ca lucrătorul mirean, care din această meserie își are cîștigul viețuirii sale.

A[1] Înalt Prea Sfințiilor Voastre pre plecat fii Duhovnicesc și supusă slugă,

16 Decemvrie 1853
Iași

M. KOGĂLNICEANU

Înalt Prea Sfințite Părinte.

Este cunoscut Înalt Prea Sfinției Voastre jaloba ce la începutul anului acestuia am avut cînte a Vă da, pentru de[o]săbitele asupriri și călcări de contract care în anul trecut mi s-au făcut de Sf[înta] Mănăstirea Neamțu, la posesia moșiei T. Neamțu.

Înalt Prea Sfinția Voastră cu părintească durere ați binevoit a scrie Starețului Neonil acum răposat ca să-mi facă îndestulare pentru asupririle trecute, și să continuească cu cele viitoare.

Starețul slăbit de boală, și neputînd a se împotrivi la îndemnurile străine, au lăsat poronca Înalt Prea Sfinției Voastre în nelucrare. Și așa asupririle din partea ace[le]i Mănăstiri au urmat pe o cale sporitoare. După alegerea noului Stareț, Înalt Prea Sfinția Voastră, în ființa mea, ați binevoit a poronci Părintelui Naftanail, ca de îndată să puie capăt la certele și împilările trecute, și să mă liniștească prin păzirea condițiilor contractului posesiei.

Prea Cuvioșia Sa Starețul au binevoit a-mi făgădui înaintea Înalt Prea Sfinției Voastre, că timpul supărilor era trecut pentru mine. Însă abia am[i]eșit din Mănăstire în urma Înalt Prea Sfinției Voastre că Părintele Starețul plecîndu-se la aceleași îndemnuri și înfrîuriri străine nu numai că au urmat, dar au îndoit obișduirile trecute în contra mea, adăogînd a mă insulta chiar prin personalități publice, precum slujește de dovadă buletinul oficial din 15 Noembri trecut, și descuviințarea acestor personalități de către Divanul de întărituri, potrivit adresului acestuia către Înalt Prea Sfinția Voastră sub N. 4225. Eu văzînd aceste[a], am socotit de cuviință a mă adresa mai întîi către Prea Cuviosul Stareț, aducîndu-i aminte de făgăduințele ce au dat Înalt Prea Sfinției Voastre. Părintele Naftanail însă în loc de a-mi răspunde, într-un chip potrivit cu duhovnicescul său caracter și cu dreptatea, n-au făcut decît a întări prin scrisoarea sa personalitățile cuprinse în vechilimeao[a] D[umi]sale Aga Anastasi Panu, uitînd că eu m-am adresat către Prea Cuvioșia sa într-un stil respectuos și conform cu dignitatea sa de Stareț, și adresîndu-mi scrisori pre cari colonelul M. Kogălniceanu nu le poate priimi de la nimene în lume. Aceste batjocuri din partea unei facții singuri, ce astăzi predomină în Mănăstirea Neamțului, în contra tuturor părinte[ș]tilor sfaturi ce ați dat Starețului au ajuns la culmea lor.

Mie mi-ar fi lesne să răsping toate aceste insulte, spre însă și ocara făptuitorilor lor.

Însă procesul ar degenera în scandal public. Înainte de a veni la această extremitate, socot dar de datorie de a mă adresa mai întîi către Înalt Prea Sfinția Voastră, carele ca cap bisericeii, ca întîiul monah al Moldovei, ca înzăstrat cu duhul blîndeții, ca părinte obțesc puteți mai bine decît oricine a împăca lucrurile, a îndatori pre acea Mănăstire a Neamțului ca să conțină cu asupririle și insultele către un om, care i-au făcut mult bine, și care în timpuri grele i-au fost zid apărător cu chiar primejdia vieții sale, și a întregii sale averi. Dintr-un proces cu mine, acel sobor nu va putea cîștiga nimic altă decît scandal. Eu nu fug de dînsul, pentru căsînt tare de dreptățile mele; dar vroesc să întrebunț toate mijloacele pacinice mai înainte de a veni la o mare extremitate. De aceea mă și adresez în toată încrederea către Înalt Prea Sfinția Voastră, organ al păcei și a cuviinței.

A[1] Înalt Prea Sfinției Voastre prea plecat fii duhovnicesc,

Înalt Prea Sfințite și mult milostive Stăpîne !

Stăpîneasca poruncă a Înalt Prea Sf[în]ț[iei] V[oastre] din 21 Dechemvr[ie] conținut an 1853, primind în alăturare cu copia adresului Divanului de întărituri Nr. 4224 din 19 Dechemvr[ie] același an, cum și do[u]ă copii de pe jaloarele date de Înalt Prea Sfinț[iei] Voastre de către D[umnealui] Colonelul Mihail Kogălniceanu la 16 și 20 același dechemvr[ie]. Una atingătoare de fabrica de postav înființată la această Mo[nasti]re potrivit § 28 din așăzămîntul ei, și alta tînguitoare despre obijduirile ce zice că ar pătimi din partea Mona[s]tirei.

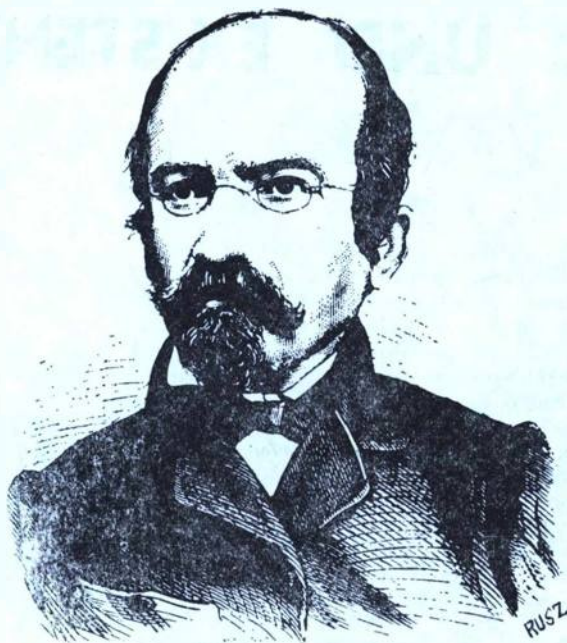
Asupra cărora drept răspuns, mă grăbesc a vă aduce la cunoștință următoarele: Fabrica această de postav nu este nicicum un lucru neobicinuit pitrecirei vieții monahicești, ci mai virtos încă și prea obicinuit, căci precum știți și chiar Înalt Prea Sf[în]ț[ia] V[oastră] ca cel ce din tînără vîrstă ați petrecut în sinul acestui sobor, încă din zilele fericitului părintelui nostru Starețului Paisie s-au legiuit aceasta, ca potrivit așezămîntelor sfinților părinți, Monahii însăși sînt datori să lucreze feliore meșteșuguri și lucruri de mînă pentru trebuința lor, ca să nu aibă pentru acestea nevo[i]e a [i]eși prin lume, și unii adică din ei să îndeletnicesc la lucrarea hainelor, alții la facerea încălțămintelor, iar alții la a potcapicilor și alții la altele, care pentru scurtime nu le înșir acum; ci aceasta să face în ceasurile cele slobode de biserică, în care vreme dacă n-ar lucra, apoi ar trebui să șadă în zădar, zăbovindu-să la deșertăcioni vătămătoare de suflet. Iar căci fabrica aceasta nu este nicicum înființată pentru vreo spiculație, decît numai și numai pentru trebuința Soborului, aceasta vă este cunoscut și chiar Înalt Prea Sfinț[iei] V[oastre] ca nu numai că nu are de vînzare materie, dar încă nu poate întîmpina casnicele sale trebuințe, și că dacă D[umnealui] Colonelul are privilegiul scos pentru Fabrica sa pe termen de 14 ani în care vreme este oprită a să înființa o altă fabrică no[u]ă, aceasta este prea adivarat, însă în zisul privilegiu nicicum să zice ca și acelea înteme[i]ate de mai 'nainte să vor opri, și pentru că a Monăstire[i] este cu mult mai 'nainte înteme[i]ată: slujăște de dovadă că chiar în primăvara anului 1852 s-au trimis prin însuș[i] dum[nealui] Colonelul ca probe cergi de celea fabricate la M[onăstire] atît Prea Sfinț[iei] V[oastre] cît și prea înălțatului Domn atuncea stăpînitoriu. După care apoi și ghegeneralnica Epitropie a S[fin]tului Spiridon prin adresul din 14 Jonie nr. 993, acelaș[i] an cerea a i să face un nr. de cergi, asemenea și la deschiderea ospitalului ce s-au făcut în ființă și a Înalt Prea Sfinț[iei] Voastre la 16 octomv[rie] 1852 — toate așternuturile ospitalicești era[u] fabricate tot din fabrica M[onăstirei], pe cînd Dum[nealui] Colonelul nu avea nici locul cîștigat de la M[onăstire] pentru fabrică, precum la această slujăște de dovadă actul dum[isale] slobozit de monastire la 19 octomv[rie] anul 1852 — nr. 90. Deci dacă fabrica D[umnealui] au început a lucra abie pe la sfîrșitul anului 1853, pe cînd a Mo[năstire] lucra încă de la începutul anului 1852, aproape cu doi ani mai înainte, cum dar acum s-ar putea opri? Cînd mai ales că zisul privilegiu nu oprește a să aduce în țară nici postavul strein. Deci acestea cu umilință aducîndu-le la cunoștință a[!] Înalt Prea Sfinț[iei] V[oastre] cu plecată metanii Vă rog împreună cu tot soborul ca să puneți[i] la cale cum vă va lumina d[um]hul sf[înt] liniștirea soborului despre asemenea, căci eu potrivit celor poruncite din suflet doresc liniștirea și pacea atît a Monăstirei cît și a Dum[isale]. Iar căci zice Dumnealui că de la purcederea Înalt Prea Sfinț[iei] V[oastre] de la M[onăstire] neîncetat i să pricinu[i]esc supărări din parte-mi, eu vă mărturisesc că nici l-am văzut măcar de atunci nu să-l supăr cu vreun cuvînt cît de mic.

Deci eu avînd neîndoită credință că Prea Sfinț[ia] V[oastră] ca părinte duios ce ne sînteți veți[i] liniști pe umilitul acesta sobor, sînt Al Înalt Prea Sfinț[iei] V[oastre] întru tot smerit și prea plecat slugă, împreună cu tot soborul,

NATANAIL, Arhimandrit și Stareț S[fin]tei M[onăstiri] Neamțul i Secul.

Nr. 61.

1854 februarie 9.

[Pe versoul dosarului scrie:] Acta de facia încordelindu-se și sigelindu-se cuprinde No. de unsprezece file scrise și Varahiil.

[Pecetea pusă pe ceară roșie:] Principatele Unite, judecătoria de Iassy Secția I. 1858.

[Pe cererea din 20 decembrie 1853, citim următoarea apostilă:]

Secția I. Priimită în 20 Dechemv[rie] 1853.

Aceasta în copie, precum și cea din 16 priimită tot de la Dum[nea]lui Colonelul să se triimată cu adres Prea Cuvioșiei Sale Starețului M[onăsti]r[ei] Neamțu, ca să pu[i]e la cale despre cum va socoti mai de cuviință ca să nu fie M[onăsti]r[ei] în liniște și pace cu Dum[nea]lui Colonelul.

[În mijlocul dosarului la pagina numerotată cu cifra 4, găsim următoarea adresă:]

La starețu[l] M[ănăsti]r[ei] Neamțu nr. 2071

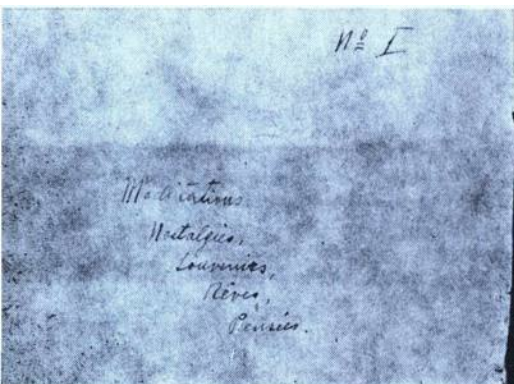
Dec[em]vr[ie] 21 anul 1853.

Alăturat cu aceasta triimitem Prea Cuvioșiei Tale în copii, jalobele ce ne-au dat dum[nea]lui Colonelul Mihail Kogălniceanu, una din 16 și alta din 20 a lunii aceștia. Din a căroră cuprindere lămurindu-te Prea Cuvioșia Ta despre tinguirele sale ce face asupra M[onăsti]rii, și pretențiile ce întinde. Poftim ca să pui la cale cum vei socoti mai de cuviință, ca să fie M[onăsti]r[ea] în liniște și în pace cu dum[nea]lui Colonelul.*

* Documentele pe care le prezentăm se află în colecția mea. Le dețin de la preotul cărturar Dumitru Dubău din Molnița, fostul județ Dorohoi. Acest preot și-a închinat toată viața studiului și descifrării vechilor documente românești, și a lăsat mai multe volume în manuscris. Din neglijența urmașilor, însă, toată osteneala lui s-a pierdut fără urmă. (Al. BARDIERU)

DIN DOSARUL UNEI EXISTENȚE

JURNALUL ÎNCEPUTURILOR

ÎN ARHIVA « FONDS ROMAIN ROLLAND » din Paris, s-a păstrat un manuscris Panait Istrati de mare interes biografic. Este vorba de un caiet de școală, dictando, cu 16 pagini, în care, sub forma unui « jurnal intim », scriitorul consemnează amănunte semnificative dintr-un moment de mare impas din existența sa: primăvara anului 1921. Manuscrisul este intitulat: *Meditații, nostalgii, amintiri, vise, gânduri*; este scris în limba franceză, avînd pe prima filă, dedicația: « Lui Romain Rolland ».

Să recapitulăm, pe scurt, evenimentele care au precedat trista întâmplare petrecută la 3 ianuarie 1921: încercarea de a se sinucide în parcul Albert, la Nisa.

ÎN AFARA LUMII, ÎN LUME ȘI PENTRU LUME...

Nr. 1
lui Romain Rolland

MEDITAȚII, NOSTALGII, AMINTIRI, VISE, GÎNDURI

Nisa, 15 aprilie 1921

Părinte, trebuie să aleg calea suferinței!

Mi-ai apărut ca să mă uluiești cu lumina ta și să mă orbești... Dar și ca să te păstrezi. (În timp ce mă aflu la Damasc, am cunoscut întâmplări ciudate, cazuri de fanatism fără pereche. Pot fi văzuți, acolo, orbi șezînd turcește pe trotuare și ghicind viitorul celor nevoiași, făcînd semne cu degetele în nisipul fin, întins pe-o batistă mare. Se spune că acești nenorociți și-au stins singuri lumina ochilor, la Mecca, cu fierul roșu al dervişului, după ce au văzut mormîntul Profetului, a cărui imagine sfîntă țineau s-o păstreze înfășurată în bezna eternă — ca o răscumpărare pentru această favoare supremă!)

Panait ISTRATI

După ieșirea din spitalul Saint-Roch unde fusese internat, Panait Istrati devine fotograf amator pe Promenade des Anglais, ca să-și poată încropi existența. O existență precară: hăituit de poliție, încarcerat pentru că nu avea autorizație. Era o abrutizare lentă și sigură pentru o bucată de pline, cu atît mai greu de suportat dacă ne gîndim că operele lui Romain Rolland îi deschisese perspectiva unei noi vieți, îndemnîndu-l să scrie.

Correspondența celor doi scriitori, din acest an de grea cumpănă — 1921, păstrează numeroase accente de deznădejde, de sfîșiere lăuntrică, neputința de-a se smulge din menghina unei realități vrăjmașe: «Cînd am văzut

— scrie Panait Istrati unui prieten — că toate sfintele-mi visuri, sfintele-mi gînduri, nobilele-mi năzuinți, se retrag umile în umbră, fug rușinate, aneantizate de scîrba de om care mă năvălea, atunci am rupt cu o mină de oțel lanțul care mă țira în abis, am lăsat casă, tihnă, rost, prieteni și chiar și femeia dragă și am fugit în munți, în Alpii Maritimi. M-am pustnicit ».

Hotărîrea de-a «dispărea», o anunță lui Romain Rolland, în scrisoarea din 20 aprilie 1921: «Plec; mai bine zis dispar. Abandonez [...] fără speranța de-a se aștepta de la mine cel mai mic semn de viață, cită vreme oceanul lumesc în care mă voi afunda, mă va păstra în adîncul său, înainte de-a mă arunca la suprafață ».

Însemnările din acest «jurnal» surprind momentul regăsirii unei conștiințe de scriitor care înțelege să-și «călăuzească impetuozitatea sentimentelor în direcția luptelor sociale, făcînd din mine un om bătaios, un ziarist puternic, un orator care să răscolească mulțimile, un militant, un minuiitor al celui tirnăcop înfricoșător care izbește fără încetare la temelia acestei societăți absurde, grăbindu-i prăbușirea... ».

Dincolo de frămîntările sufletești din acele zile grele, mărturisind cu o sinceritate crudă falimentul existenței sale, Panait Istrati exprimă în aceste pagini un profund umanitarism, credința neabătută și, mai presus de orice, dragostea pînă la venerație pentru marele său prieten și maestru: Romain Rolland.

Alexandru TALEX

La fel și eu vreau să te păstrez, închizînd ochii în fața oricărei deșertăciuni omenеști. Vreau să mă țin de-o parte de această lume prea ocupată, prea înrobîtă de afaceri și prea grijulie pentru viața îndestulată... Dar e greu, deoarece iubesc viața și sînt foarte senzual. Nu țin să devin un virtuos și nici să mă pustnicesc. Acestea sînt refugii ale disperărilor și eu nu sînt. De ce aș fi? Chiar dacă n-aș fi cunoscut niciodată marile favoruri ale vieții — Dragostea și Bucuria care exaltă, Durerea și Ura care te răvășesc, Altruismul și Abnegația care te orbesc — ei bine, chiar dacă nu le-aș fi descoperit manifestîndu-se furtunos în alte făpturi omenеști și încă n-aș putea fi un disperat, n-aș avea dreptul să fiu, *deoarece le-am simțit sălășluind în mine*. Sînt om și ca mine trebuie să existe și alții; *trebuie să știi să te apleci*, chiar asupra unui fir de iarbă și atunci te vei regăsi pretutindeni, fie și numai în cîte-o pătîrică din tine însuși.

Nu aici e punctul meu slab, ci în ce privește răbdarea. Cînd ești sărac și foarte slab înarmat pentru luptă, nu poți sluji la doi stăpîni în același timp. Și-atunci trebuie să alegi între o viață obișnuită — unde zbaterea cu nenumăratele nevoi cotidiene îți zdrobește sufletul, îndobitocindu-l și ingenuchindu-l — și cealaltă viață, viața eroică, contemplativă, absurdă din punct de vedere uman, neomenoasă chiar, doar pe care forțele ce stăpînesc întreaga-mi ființă au ales-o fără voia mea.

De altfel, era ușor de prevăzut acest lucru: omenii socotesc întrajutorarea bănescă drept o povară, în timp ce pentru mine a fost întotdeauna o datorie, nu numai față de ființe excepționale sau apropiate, ci față de orice ins aflat în suferință. Cu o atare rătăcire m-am războit toată viața. Ea mi-a devenit odioasă, mai ales după lovitură primită la 3 ianuarie trecut. Văzînd cum singurul și ultimul mare prieten¹ din trecut a rămas nepăsător la strigătul meu de disperare morală și materială, mi-am dat seama că oamenii, chiar cei mai buni, nu săvîrșesc binele decît din vanitate. Da, *chiar* binele, din vanitate. Am crezut, apoi, că redîndu-mi-se viața, oamenii voiau să mi-o facă demnă; în realitate, mi-au murdărit-o. Și dacă binevoitori s-au ivit de peste tot, soluțiile întîrzie ca de obicei. Și în timp ce eu am ieșit din această încercare mai omenos, mai convins ca oricînd de această datorie sacră, — ce poate fi întîlnită chiar și printre animale — îmi dau seama că aceeași viață dinainte de 3 ianuarie se așezase de-a curmezișul drumului meu.

Acestui fel de viață vreau să-i întorc spatele cu hotărîre!... Părăsind viața? Nu, de data asta, nu! deoarece am întrezărit-o pe cealaltă, în toată frumusețea ei..

.....

. Nisa, 27 aprilie

Mă înapoiez în odaia mea, după două ore de umblat pe Promenade des Anglais, hăituit de polițiști, necăjit de clienți nepăsători și mai ales doborît de inima mea acră. Nu mai pot!

— „Domnilor, doamnelor, fotografii frumoase, 8 franci pe șase!”

Vai, cită îndobitocire! Cită înjosire! Să fii sîciit de-o mie de ori într-o zi și să te întorci cu doisprezece franci în geantă! Asta să însemne, oare, viața unui om care simte, care se frămîntă, care năzuiește?

De-aseară, am început să citesc *Muzicienii de azi*². Mai întîi am înghițit dintr-o dată capitoul *Hugo Wolf*. Martinet³ îmi dăduse o pagină, cea mai bună. Și azi-

¹ Aluzie la Gheorghe Ionescu, care răspunsese negații o scrisoare, prin care solicită un ajutor bănesc.

² Romain Rolland, *Muzicienii de azi*, editura „Hachette”. Cuprinde pagini despre viața și operele compozitorilor Beethoven, Liszt, Wagner, Strauss, Saens, Vicent d'Indy, Debussy, Hugo Wolf și Strauss.

³ Marcel Martinet, autorul volumului *Pagini alese din muzica lui Romain Rolland* („Lendroi”, 1921).

dimineață, pe Promenade, am început capitolul *Berlioz*. M-a dat peste cap de la primele pagini. Peste tot recunosc viața mea. Peste tot, aceeași oameni oameni, care suferă — suferința omului înzestrat. Și, ceea ce-i mai cumplit, e că oamenii aceștia vorbesc aproape aceeași limbă, folosesc uneori aceleași cuvinte și-mi dau seama că i-am copiat fără să vreau înaintea de-a le fi cunoscut viața. Mereu aceeași suferință, aceeași exprimare, fie că e vorba de un secol, de două, de cinci sau de douăzeci înaintea mea.

Iată acum ce fel de om sînt! N-am izbutit să mă zmulg și să plec! Și doar am scris că plec, că dispar⁴. Și iată-mă încă la Nisa!... Pregătisem totul: într-o dimineață, mi-am plasat prietena ca servitoare, am instalat-o acolo și, păstrîndu-mi o geantă, am vrut să iau a doua zi trenul spre Toulon, să-mi pierd urma. Pe la prînz mă pomenesc deodată cu prietenul D., care-și părăsise serviciul pe neașteptate, revoltat, dezgustat, de-o mie de ori mai nenorocit decît mine, neavînd un țel în viață și nici darul scrisului. Își părăsise postul de rob la hotel, ca să ne întîlnim și să batem drumurile, hoinărind peste cîmpii zmălțuite și înmiresmate. M-a dezarmat cu o privire, pricinuindu-mi mult rău. A trebuit să-mi amîn plecarea, să-mi caut și să-mi revăd prietena în lacrimi, distrusă, zdrobită că a ajuns o slugă — într-o cameră jalnică —, departe de pieptul meu. Și unul și celălalt mi-au biruit slăbiciunea. A trebuit să cedez și să rămîn, să încerc a mă agăța de blestemata fotografie, să-mi îngrop durerea, să reiau calvarul, viața banală, plină de șicane și lipsuri.

Soartă atotputernică!... Ce ai de gînd cu mine? Accept să devin un golan, un vagabond, o zdreanță în vînt, — numai să-mi păstrez credința, să sufăr în tăcere, singur, vorbind cu mine însumi și cu vîntul. Dar nici asta nu pot face, nici atît!... Și iată-l pe *Berlioz*, care-mi vorbește despre zădărnicia strădaniei omenești, negînd totul, chiar și frumosul.

Ce trebuie să fac, Dumnezeuule, ce trebuie să fac?

.....

⁴ Panait Istrati se referă la scrisoarea trimisă lui Romain Rolland, la 20 aprilie 1921, prin care îi anunță hotărîrea de-a dispărea, sufocat de banalitatea înconjurătoare: «Nici o figură, nici un cuvînt inteligent, nici o privire înțelegătoare. Întepenit lingă aparatul de fotografiat pe Promenade, mă așolesc zadarnic cu privirea în valul de olimbăreți; urîșenia acestei lumi se răsună pînă și asupra frumoasei naturi».

Capitalism!... Bani!... Omenire egoistă de astăzi!... Te blestem cu toată puterea ființei mele și, în același timp, blestem felul meu nenorocit de-a fi, care, în loc să-mi călăuzească impetuozitatea sentimentelor în direcția luptelor sociale, făcând din mine un ziarist bătaios, puternic, un orator care să răscolească mulțimile, un militant, un mînuitor al celui tîrnăcop înfricoșător care izbește fără încetare la temelia acestei societăți absurde, grăbindu-i prăbușirea, — m-a îndreptat pe calea sterilă a gînditorului care se oprește în fața tuturor metehnelor caracterului omenesc, judecînd miop sau ca un vizionar și care-și irosește energia în speculații sentimentale prostești, în visări jalnice, într-o vreme cînd trebuie să scrișnești din dinți și să lovești pentru a dărîma. (Blestem de asemeni și faptul că, în loc să am ocazia de-a scrie în limba mea, care îmi este familiară, am fost surghiunit la mare depărate de țara mea, silit să-mi pierd vremea cu căutări în dicționar pentru stupida rațiune că în cutare loc trebuie doi *l*, doi *m*, doi *n*, ca și cînd unul singur nu ar fi de ajuns. Dar cu riscul de-a părea ridicol, mă agăț de această limbă pe care o iubesc și vreau s-o știu).

Azi dimineață, am fost iarăși întristat din cauza vremii rele ce se menține în continuare, tăindu-mi orice posibilitate de a-mi agonisi pîinea. Deznădăjduit, am luat cartea și am citit capitolul despre Wagner. M-au revoltat cuvintele grele, cu care Rolland încheie acest capitol. E adevărat, că lumea e astfel: frumosul, care ar trebui să rămînă veșnic, indiferent în ce epocă a fost dezvoltat oamenilor, să fie gustat o eternitate, — este ignorat, îngropat, luîndu-i locul frivolitatea noului cu orice preț. Sînt mîndru că nu aparțin acestei lumi. Deși necălăuzit, condus numai de instinct, am iubit întotdeauna frumosul fără pereche, frumosul tuturor timpurilor și al tuturor genurilor.

De asemenea, m-a surprins nespus acest suspin al lui Wagner, care spune: « Pentru a-mi recîștiga tinerețea, sănătatea, pentru a mă bucura de natură, pentru o femeie ce m-ar iubi fără margini, pentru copii frumoși, — *aș da în schimb arta mea* ». Așa gîndea și mama mea. Asta era dorința ei, regretul ei. Și ea se întreba, mirată, de ce sacrific, pe o nălucă, fericirea omului care trăiește tihnit, înconjurat de familia sa.

— « Să mă ierte Dumnezeu, îmi zicea, dar cred că-ți pierzi capul cu prostii, în loc să te însori și să am un copil de la tine, pe care să-l pot ține în brațe. »

Ei bine, nu! Chiar azi, cînd cea mai cumplită remușcare îmi roade inima, otrăvind-mi zilele și cînd aș fi în stare să plătesc cu viața crima de a-mi fi ucis mama — ei bine, n-aș da arta mea în schimb ca s-o reînvîu. Oh! iartă-mă, dragă mamă, sclavă sfîntă, martiră între martire, iartă-mi aceste vorbe nesăbuite, dar nu pot rosti decît ceea ce simt. Nu! nu!... Dormi, în lumea ta, somnul dreptilor, dar nu te-amesteca într-o viață pe care n-o înțelegi deloc! Arta nu înseamnă viață. Arta este ceea ce creează viața. Arta, arta adevărată, pricinuieste chiar moartea, distruge totul pentru a crea imposibilul.

Îmi voi irosi viața ca acum, voi muri aplecat zadarnic pe această coală de hirtie, dar nu voi renunța să spun că Arta este mai puternică decît viața, mai de preț — decît niște « copii frumoși », decît o femeie, « care ar iubi fără margini ». Ea este mai puternică decît însăși măreția naturii, care-și pierde strălucirea pentru ochii ce nu prețuiesc arta.

Fără artă, omenirea n-ar putea exista, n-ar putea respira. Ca să existe, ca să respire, are nevoie de artă, adică de Suferință. Și Suferința nu-i la îndemna oricui.

1 Mai

O scrisoare de la Martinet. Aș putea să mint? Să nu spun adevărul, gol-goluț, chiar dacă s-ar întoarce împotriva mea?... Ei bine, nu! Am alungat gîndul de-a o înapoia expeditorului. Întîi, pentru că ar fi fost o minciună: n-am plecat. Apoi... O scrisoare!... O scrisoare pe care o știi dinainte că nu-i banală!... Ah! aceste scrisori; ani de zile am fost lipsit de ele și doar o dată a strălucit lumina lor, în întunecata mea

existență. Asta va fi ultima pentru multă vreme. Am deschis-o!... «Rolland îmi scrie că vei dispărea. E adevărat?»

E adevărat? Da și nu. Da, pentru că am rupt cu toată lumea, cu puținii cu care aveam relații, chiar cei mai nevinovați și care vor suferi zadarnic. Și, nu, pentru că mă aflu încă aici, împietrit de durerea altora, pe care n-o pot călca în picioare, ca și de lipsa mijloacelor de-a pleca.

Adio...

2 Mai

M-am întâlnit astăzi cu Klein, fotograf nenorocit, fără lucru, și cu Teodor, ieșit din pușcărie. Primul îmi povestește lucruri dureroase: el, nevasta și doi copii crapă de foame. Copiii sînt pe jumătate morți! Al doilea, muncitor cinstit, tot fotograf, iese după trei luni de pușcărie, înjosit de patronul său pentru niște fleacuri însușite. Sînt convins de nevinovăția lui. Avea trei zile ca să părăsească Franța, fără un ban în buzunar și încălțăminte ferfeniță. Fără posibilități, fiind eu însumi în mizerie, dar m-am zbatut cît am putut și recunoștința lor mută mi-a săgetat inima. Teodor a plecat, iar pe Klein l-am păstrat lîngă mine, ca să facem fotografii împreună, deoarece vorbește prost franțuzește, este timid și neprezentabil. Plutesc în nori de fericire, văzîndu-mi prietena, la fel de generoasă ca și mine, deși înotăm în lipsuri, gata să-l ajute pe nenorocit.

Am bătut satele și ne-am întors cu o mică recoltă. Născut în Anglia, tatăl lui Klein este olandez, iar maică-sa, spaniolă. Nevasta, indiană. Copii încântători, ce nu sînt ai lui. Înlăcărât puțin de aceste epave omenești care-și înfruntă nenorocul cu o sfîntă resemnare, mi-am abandonat o clipă proasta dispoziție, ca să le dau curaj. Dar, astă seară, pe frumosul podiș denumit «Lanternă», mi-am dat seama cît îmi este de nesuportat tovarășia omului sărac cu duhul. Eram singuri, eu și el. Priveliște măreață, reamintind oarecum Caux sur Montreux și puțin Le Dent du Midi. Mare ce-țoasă și liniștită, că o puteai lua drept lacul Genève. O mulțime pestriță juca țanțoșe în sunetul unei muzici de bilci — spectacol dezgustător, contrastînd groaznic cu farmecul locului. Am văzut, în viața mea, multe petreceri populare și în numeroase țări. Sînt dornic de atari spectacole. Dar, pot spune că, dacă atît mulțimii cît și individului le lipsește un ideal înalt — frumosul este nimicît în întregime de banalitate. Aici am văzut ridicolul în carne și oase: un bărbat, cu un picior de lemn, țopăind cu o femeie. În ciuda gravității sale de șilod glorios, reușea să acopere de ridicol, atît pe dansatoare, cît și însuși dansul.

Ardeam de dorința de-a vorbi cu cineva, de-a schimba gânduri, stări sufletești. Klein îmi răspunse cu banalități. M-am retras în sinea mea. Jos de tot, la marginea drumului, într-un cătun, un cimitir își oferea nimicnicia, jalea mută. Aici, se dansa astăzi; cei de colo, dansaseră ieri. Și împietrit de priveliștea unei atari vieți, a unei vieți lipsite de ideal, simțeam nevoia să dau drumul aparatului fotografic și să ne rostogolim amîndoi, în gol.

5 Mai

Ce înseamnă o *viață eroică*? Aș fi vrut s-o știu. E viața omului tenace, a cărui voință puternică îi biruie sentimentele, pasiunile, făcîndu-l victorios, — sau aceea a celui slab, care luptă o viață întreagă, zbatîndu-se zilnic, și care se trezește învins, strivit, de fiecare dată, de chiar înșeși sentimentele, de înșeși pasiunile sale?

Oh, scumpi prieteni, nu este cazul să mă hiritisiți. În clipa asta, sînt departe de-a fi sensibil la laude. Vreau să aflu doar adevărul. Să știu unde să mă opresc, cum să-mi conduc judecata. Fiindcă, aruncînd o privire spre trecut și cercetînd oamenii pe care i-am cunoscut, nu găsesc pe niciunul care să fi obținut o victorie în lupta cu sine însuși; nimic altceva decît o victorie a orgoliului, ațîțat de un scop destul de mărunț,

— victorie asupra mării și foarte omenestii slăbiciuni — și care nici nu sălășuia într-înșii cu prea multă forță. Să repurtezi o victorie asupra cărui lucru? Asupra cui? Asupra unui dușman? Nicidecum, ci asupra singurei valori care-l face pe om strălucitor: *bunătatea, dragostea*.

Îmi amintesc că încă din fragedă tinerețe, pe la 15—16 ani, când am părăsit lectura romanelor senzaționale și mi-am aplecat ochii asupra frumosului tărâm al literaturii adevărate, mă întrebam după fiecare lectură plăcută: «Autorul o fi oare un om bun?» Și mai târziu, când am descoperit literatura biografică, am tăbărit asupra explorării vieții marilor oameni. Dar, întotdeauna, încercam regretul de-a constata că ra-reori era atinsă problema care mă interesa nespus: gradul de omenie al scriitorului sau artistului. Biografiile satisfăceau generos curiozitatea sacră a publicului larg, scormonind pînă și în rufe murdare ale mortului. Nu spuneau însă nimic *despre dragostea omului pentru oameni*. Și cît am suferit, când am văzut că pînă și marele Lamartine, atît de bun, de uman, nu rostea o vorbă sau prea puține despre cea mai însemnată parte a sufletului omenesc.

Prietenii! A trebuit să aștept douăzeci de ani ca să descopăr în sfîrșit, într-o zi, marea voce a omului, căruia îi dedic aceste gînduri, vocea omului căruia mă adresez acum și către care mă apropii seara, obosit și dezamăgit, ca să-mi odihnesc capul și să ascult bătăile marii inimi a Umanității — vocea lui Romain Rolland. Prieteni, prieteni de mîine! În acest moment, cel mai trist din viața mea, sînt omul cel mai fericit de pe pămînt. Țip de bucurie și plîng de fericire, ca în acea odaie a Sanatoriului Sylvana sur Lausanne, cînd citeam cele trei *Vieți*⁵, ca și atunci cînd devoram pe *Jean Cristophe*, printre mașinile garajului Peugeot, la Geneva. Nu mai cer nimic, nu mai doresc nimic. Pot muri, mîine; a dispărut singura frămîntare a vieții mele: bunătatea, dragostea există în inima omului. Astăzi, știu că se află scriitori, artiști, care nu sînt doar plămuitori de lucruri frumoase, bune doar să distreze. Fără îndoială, artistul este mare cînd se numește Dumas, Hugo, Maupassant, Flaubert sau Zola, dar el este și mai mare atunci cînd îl cheamă Balzac și mai ales Romain Rolland sau Beethoven! Să mă ierte Rolland, dar nu-i împărtășesc entuziasmul față de Tolstoi. Nu-l găsesc destul de sincer! Și în locul lui, aș fi preferat viața lui Cristofor Columb celei a «apostolului» de la Iasnaia-Poliana. Se află în viață prăbușiri mult mai triste decît ale lui Tolstoi, devenit apostol în clipa cînd gloria scrierilor sale nu-i mai spunea nimic.

6 Mai

Sînt uluit văzînd pînă unde își poate împinge arta un artist. Cînd un artist izbu-tește să învețe pe alții ce-i sinceritatea, cînd îndeamnă pe un om de bună credință să se limiteze la o liniște rodnică, fără a-l arunca în deznădejde, — atunci el nu mai face artă, ci *medicină sufletească*. Iese din domeniul *Frumosului* și intră în cel al *Adevărului*. Iată ceea ce mintea mea căuta, de atîta amar de ani: un om care să-mi vorbească fără artă, dar adevărat, drept. Artă a și atins culmi greu de depășit; în timp ce adevărul în artă, omenescul, se află abia la începutul drumului. Căci, dacă ci-titorul umil are dreptul de-a se declara satisfăcut de o operă care-l înalță și-l înob-ilează, creatorul ei trebuie să se aplece întotdeauna asupra conștiinței sale, ca asu-pra unei prăpăstii fără fund, îndoindu-se neîncetat de sinceritatea sa:

Citindu-l pe Romain Rolland, îmi dau seama că analiza conștiinței noastre, a su-fletului nostru complex, a fost împinsă la o culme, ce nu poate decît să dezarmeze orice ambiție cinstită. El se acoperă astfel de-o glorie pe care timpul nu va putea s-o deterioreze, deoarece problema de căpetenie, ce va sta în viitor în fața oricărui ar-tist, va fi de-a înăbuși flecăreala inimii, de a-și ține în frîu vanitatea și de-a încerca să creeze opera adevărată sau nimic. Dar, cu cîtă simplitate, bunătate și milă ne vor-bește Romain Rolland! Cît de greu e să pui degetul pe rană! Și cît de ușor le venea artiștilor de altădată ca să fie tragedieni!...

Versiunea românească Alexandru TALEX

⁵ Romain Rollan
Viața lui Beethove
Viața lui Michela
gelo și Viața l
Toistoi.

DOSARUL DE LA SIGURANȚĂ

AL LUI

PANAIT ISTRATI

ÎN PRIMĂVARA ANULUI 1964, ÎNTREPRINZÎND investigații documentare, de ultimă oră, în arhiva Comitetului Central al Partidului, am dat peste dosarul de la Siguranță al lui Panait Istrati¹.

Senzațională descoperire! (Monografia mea, aflându-se sub tipar, n-am putut valorifica documentul decît în notele de subsol.)

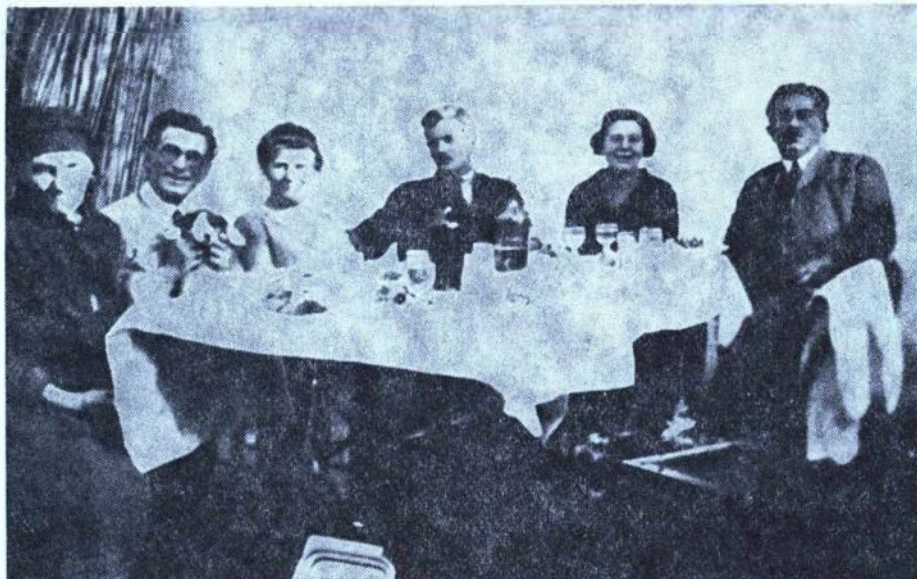
Se cunoaște faimosul articol, din „Le Monde”, al lui Henri Barbusse, în care autorul Ciulinilor Bărăganului era denunțat opiniei publice mondiale ca un « haiduc al Siguranței »². Pe această temă s-a brodat enorm, ajungîndu-se pînă la legendele cele mai prăpăstioase. (Revista „Preuves”³ menționa, sub beneficiu de inventar, una dintre acestea, de-a dreptul absurdă: scriitorul n-ar fi murit în 1935, ci în 1940, timp în care ar fi lucrat, sub un nume tănuț, în serviciul odioasei poliții secrete.)

Am demonstrat, aiurea, sinuozitățile și contradicțiile biografiei lui Panait Istrati. Nu fac parte dintre cei care agreează atitudinile idolatre, avînd convingerea că numai în luptă cu diverse tare (individuale și sociale) se reliefează calitatea exemplară a unui om. Există însă o etică a muncii științifice care interzice exagerările, de orice fel ar fi ele, și cu atît mai mult falsurile. Or, iată, între alte documente, dovedindu-se aici, negru pe alb: Panait Istrati nu numai că nu a fost un « provocator », un « vîdut », un agent secret, dar Siguranța l-a supus unei supravegheri nemiloase, ca pe un ins de o periculozitate extremă pentru siguranța statului burghez. Această supraveghere — exercitată în varii forme: urmărire cu agenții, violarea corespun-

¹ Arhiva C. C. al P. C. R., fond: 95, dosar 5796.

² „Le Monde”, 8 februarie 1930.

³ „Preuves”, iulie, 1964.

Panait Istrati în mijlocul prietenilor săi brăileni.

denței etc. — nu slăbește nici în ultimii ani, cînd el se face vinovat de atitudini regretabile, ba, chiar, nici după moarte. O fișă a dosarului documentează că, deși decedase, agenții continuau să strîngă informații în legătură cu tot ceea ce se lega de numele său, raportînd, bunăoară, despre vizitele făcute de cei apropiați la cîmîțir sau — cu atît mai mult — despre înființarea unei Societăți a prietenilor scriitorului⁴.

Nu, oricîte compromisuri nefericite, pe plan politic, va comite Panait Istrati, în ochii oficialității burghize el rămîne autorul unei opere violent protestatară și un ins indezirabil, ale cărui vechi state de militantism în cadrul mișcării muncitorești nu pot fi nicidecum uitate.

Cine a cercetat arhiva scriitorului — corespondență, carnet de intîmîe ș. a. — știe cît de mult l-au durut acuzațiile nedrepte ce i s-au adus (și care au fost popularizate în presa europeană, cu o osîrdie demnă de o cauză mai bună).

⁴ Raportul din 10 august 1935 conține informații amănunțite legate de activitatea Asociației „Prietenii lui Panait Istrati”, constituită la sfîrșitul lunii aprilie, din inițiativa lui Demostene Botez.

Încă în 1933, în scrisoarea deschisă către Romain Rolland, din „Les Nouvelles Littéraires”, își roagă prietenul de altădată să dezavueze afirmațiile îngrozitoare care sînt proferate pe seama lui în unele reviste franceze: «Scriu rindurile acestea, făcînd apel la spiritul D-voastră de dreptate...». La 21 martie 1935, tot lui Romain Rolland îi declară îngrijorat: «Nu mai îndrăznesc să vă scriu după campania pe care „Monde” o poartă contra mea». El îl imploră să nu dea crezare celor scrise acolo: «Cu toate acestea, cunoscînd spiritul d-voastră justițiar sper să nu credeți nimic din ceea ce cel mai mincinos dintre oameni (H. Barbusse n. n.) debitează pe seama mea, căci nimic nu-i adevărat». Istrati nu neagă că a putut, în ultima vreme, comite și greșeli — în legătură cu articolul polemic la adresa lui Francis Jourdain: «Acolo, da, puteți să mă judecați» —, dar nu poate concepe să se denatureze rolul său în cadrul evenimentelor de la Lupeni — a se vedea mai departe filele din documentar —, să fie considerat «haiduc al Sîguranței» ori — «acuzație monstruoasă între toate celelalte» —, un ins cumpărat cu bani de burghezie. În aceeași scrisoare — redactată cu cîteva săptămîni

mini înainte de moarte — își anunță prietenul că dorește să vină în Franța pentru a-și îngriji sănătatea și, totodată, pentru a-l chema pe Henri Barbusse « în fața justiției franceze ca să dea socoteală de calomniile sale ».

Moartea nu i-a îngăduit să realizeze acest proiect.

La aniversarea a 90 de ani de la nașterea lui Panait Istrati, considerăm că nu putem să-i aducem un omagiu mai nimerit decît reproducînd file din dosarul de la Siguranță, care reconstituie — se înțelege cu cîtă ambiție de exactitate documen-

tară — două dintre vizitele sale în România, înainte de stabilirea definitivă, — o reconstituire nu numai a itinerarului turistic, ci și a atitudinilor sale, ce se înscriu în linia unui sincer umanitarism, a unei patetice identificări cu țara de obîrșie și cu dramele oamenilor acestei țări.

Noi dovezi pe care le invocăm în fața tribunalului imparțial al istoriei, în vederea unei definitive și drepte judecări a « cazului » său.

Al. OPREA

«avem onoare a vă semnala pe scriitorul comunist PANAIT ISTRATI, sosit de curînd din Paris... rugîndu-vă a-l ține în observație...»

Dosarul de la Siguranță se deschide cu o notă informativă a brigăzii a IV-a de poliție, datată: 9 mai 1924, comentînd o notiță despre Panait Istrati, care ar fi apărut în ziarul „Dimineața” din aceeași zi.

Brigada [a] IV-a
Ag. 10. Pr.

[Notat cu creionul]
9 mai 1924
Raport[at]
ss. indescifrabil

[F. 1] ¹
9 mai 1924

NOTĂ

Ziarul „Dimineața” în numărul său apărut astăzi ², publica alăturata informație cu privire la apariția senzațională în lumea literelor a lui Panait Istrati.

PANAIT ISTRATI, care este comparat cu Gorki, este unul din militanți[i] mișcării socialiste de la noi din vechea mișcare și care la un moment dat urma să ia în căsătorie de formă pe Janeta Maltus ³ care urma să fie expulzată și care se căsătorise cu Ștefan Gheorghiu din Ploiești, tot de formă.

¹ Documentele au fost transcrise fotografic, menținîndu-se particularitățile de exprimare specifice acestor rapoarte. Intervențiile editorului sînt marcate prin paranteze drepte.

² Probabil este confundată publicația. Consultînd colecția ziarului „Dimineața” din luna mai 1924, nu am găsit această știre.

³ Inexact. Este vorba de o căsătorie reală, dinainte de plecarea lui Istrati în Elveția (martie, 1916), despre al cărei deznodămînt nefericit va pomeni într-o scrisoare din 1920, adresată unei Doamne Z (soția prietenului său, Dinu Apostolache), din Brăila: « Am făcut o prostie cu Janeta, pe care o am pe conștiință. Am părăsit-o ca un laș și am venit în Elveția ».

De altfel, informațiile greșite persistă și în notele ulterioare. Într-un raport din 17 septembrie 1925, reluînd această chestiune, se menționează: « El a trăit în concubinaj în anii 1914 și 1915 cu fosta agitatoare socialistă Janeta Maltus, actualmente căsătorită și stabilită la Ploiești, pe care apoi a abandonat-o și după care a părăsit țara în anul 1916 » [f. 13].

Panait Istrati este de meserie zugrav, un vechiu prieten al^[1] lui Alex. Constantinescu⁴.

ss. indescifrabil

[Notat cu creionul]

Raportat

ss. indescifrabil

Dosarul capătă substanță din momentul sosirii lui Istrati în țară, în toamna anului 1925.

În ciuda faptului că scriitorul declarase limpede în presă că scopul călătoriei sale este revederea meleagurilor natale, probabil acționând sugestia vechii sale activități desfășurate în mișcarea sindicală și în presa muncitorească de dinainte de primul război mondial, la care se adăuga bănuiala că ar fi omul de legătură al comuniștilor din Franța, imediat după intrarea în țară, este pus sub supravegherea organelor Siguranței. Curios! Din dosar lipsesc rapoartele privind sejurul său în București, deși aici au loc incidente cu ecou în presă. Astfel, Istrati este sfătuit de șeful poliției să accepte compania a doi agenți, sub pretextul că altfel riscă să fie «ciomăgit». (Desfășurarea faptelor este relatată de scriitor în articolul Perspectivele mele în România, cu sugestivul subtitlu: Între banchet și ciomăgeală, apărut în „Facla” din 7 septembrie 1925.)

În schimb, o notă informativă datată: 3 septembrie 1925, emisă de Serviciul Special de Siguranță din Ploiești, menționează că «individul Panait Istrati» (cum este inițial notat) urma să facă primul popas la Ploiești.

2751
SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ
PLO[Î]EȘTI
Inform.[atori] SECREȚI.
Nr. 5383

[F. 3]
3 SEPTEMBRIE 1925
2760 P₂M
SSP
SCM
MISg
MMSg

[Parafr]
CONFIDENȚIAL
5 Sept.[embrie]
Raport[at]
Comandant
ss. indescifrabil

NOTĂ

[Însemnare ulterioară cu cerneală]
6. IX. [1]925
Comunicat

<Individul> Scriitorul PANAIT ISTRATE [sic !] și-a anunțat venirea la Plo[i]ești, în vederea culegerii de amănunte din viața defunctului socialist ȘTEFAN GHEORGHIU, care vor apare într-o broșură⁵, iar broșura <în cestiune> va fi imprimată cu cheltuiala comuniștilor din BUCUREȘTI, BRĂILA ȘI PLO[Î]EȘTI.

<Sus numitul> El va fi însoțit de mai mulți comuniști și cu toții vor avea o întrevvedere în locuința pictorului AL. VODĂ⁶, din acest oraș.

(Sa [sic !] comunicat celor în drept)
Pt. conformitate
ȘEFUL SERVICIULUI,
ss. A. Ionescu

⁴ Alecu Constantinescu, prieten cu Istrati, fruntaș al mișcării socialiste.

⁵ Un proiect care l-a preocupat intens pe scriitor. Într-un articol din „Omul liber”, se adresa tuturor celor care dețin documente legate de activitatea acestui militant socialist, cu rugămintea de a i le pune la dispoziție.

⁶ Simpatizant socialist, prieten cu Ștefan Gheorghiu.

Va fi plecat însă imediat Panait Istrati spre Ploiești? Alte fișe consemnează detaliat prezența lui în acest oraș abia pe 14 septembrie.

La 7 septembrie 1925, Direcția Poliției și Siguranței Generale înștiințează organele de resort din alt oraș, Brăila, despre apropiata sosire a scriitorului:

[Antet imprimat]
ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
BRIGĂZILE CENTRALE

[Notat ulterior]
Executat
ss. indescifrabil

[F. 5]
Jurnal de arhivă-Nota 4—9
Redactat de Brigada III
Data — 7—9 —[1]925
Copiat de.....
Data.....
[Nr. înregistrare] 460378—7 septembrie 1925

SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ
BRĂILA

Avem onoare a vă semnala pe <ziaristul> scriitorul comunist Panait Istrati, sosit de curînd din Paris, și plecat în orașul D[umnea]v[oastră], de unde este de origină, rugîndu-vă al [sic !] ține în observație și a-l semnala la timp autorităților respective în caz de deplasare.

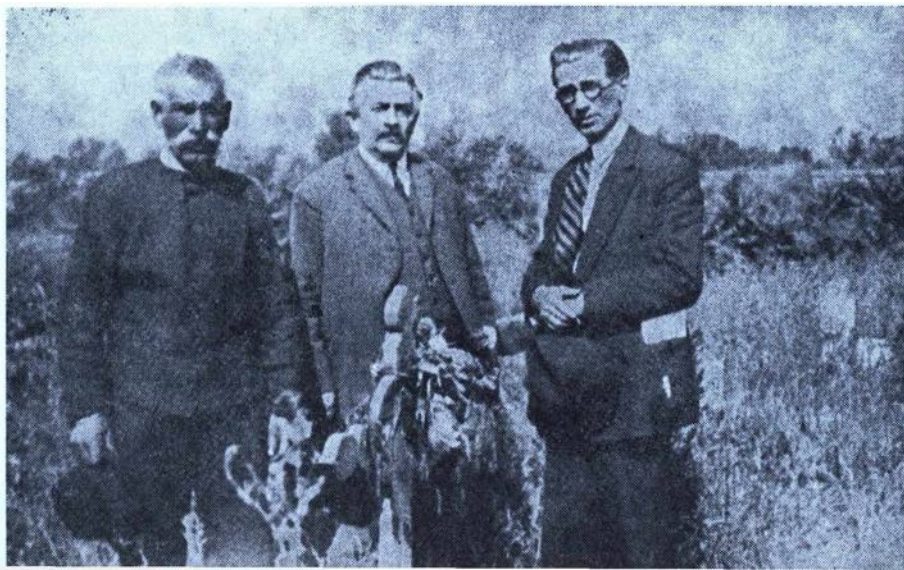
Comunicîndu-ne rezultatul

DIRECTOR GENERAL
ss. indescifrabil

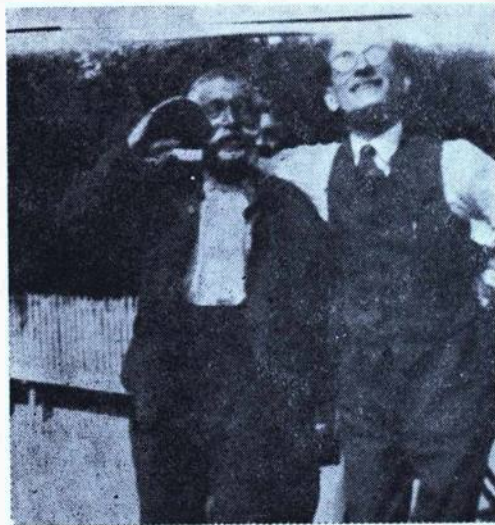
Inspector general
ss indescifrabil

În orașul natal, Istrati este primit cu o deosebită afecțiune. Își vizitează prietenii, face, împreună cu rudele și cunoscuții, un pelerinaj la mormîntul mamei. Dealtfel, popasul brăilean este relatat pe larg în raportul adresat Direcției Generale a Poliției și Siguranței Statului, la 25 septembrie 1925, de către organele locale, nescăpîndu-se din vedere chiar unele gesturi mai spectaculoase ale lui Istrati, ca, de pildă, atențiile cu care-și copleșește unchiul din Baldovinești (enumerate cu scrupulozitate, de la baston la pălărie).

Împreună cu Moș Dumitru, la mormîntul mamei.

Cu Moș Dumitru
într-un
moment
de bună dispoziție.

[Antet]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI
ȘI SIGURANȚEI GENERALE

Circ. II-a
DIN CONSTANȚA
No. 11 461

[Ștampila de înregistrare]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI
ȘI SIGURANȚEI GENERALE

Confidențial
64 252 25 SEP. 1925
Dosar No. 2 751

[Însemnare ulterioară cu creionul]

B. C.
M
Brigada III

Plecat la...
ss. indescifrabil

Domnule Director General,

Am onoare a vă raporta următoarele:

În noaptea de 11—12 Septembrie a.c., a sosit în orașul Brăila, venind de la București, acompaniat de soția sa, cunoscutul socialist actualmente scriitor român în Franța, Panait Istrati, descinzând la hotelul „Bristol”, camera No. 26.

În ziua de 12 Septembrie a vizitat pe prietenul său Constantinescu frizer pe str[ada] Golești, cu care împreună au vizitat orașul în diferite direcții, apoi au mers la Baldo-vinești, unde Panait Istrati posedă o vie moștenire de la părinți, de acolo au mers la satul Chiscani unde are un unchiu și pe care l-au adus la Brăila unde l-a îmbrăcat cu un costum de haine noi, ghete, baston și pălărie, iar seara au luat masa împreună și cu Constantinescu.

În ziua de 13 Septembrie orele 15 Panait Istrati, însoțit de soția sa și amicii săi, D-l Dinu Apostolachi, corespondent la „Dunărea de Jos” și Constantinescu frizer, au mers și vizitat Lacul-Sărat, unde Panait Istrati a luat contact cu rudele sale din Comuna Chiscani întreținându-se mai mult timp cu ei discutând chestiuni familiare, iar la orele 17 s-au înapoiat, în oraș și la orele 18 și jum[ătate] a părăsit orașul îmbar-cându-se pentru Galați pe vaporul „Principele Mircea” N. F. R. împreună cu soția sa.

De la Galați, va pleca la Plo[i]ești, apoi la București unde în ziua de 17 Septembrie a. c., este invitat de cercul scriitorilor români la un banchet dat în onoarea lui⁷.

În tot timpul nu a luat contact cu nici un socialist sau altă persoană.

În ziua de 13 Septembrie la sediul sindicatelor „Casa Poporului” unde a avut loc întrunirea de bre[a]slă a sindicatului lucrătorilor specialiști după [sic /] elevatoare, era o mare f[i]erbere printre vechii luptători socialiști așteptându-l cu nerăbdare crezînd

⁷ Banchetul nu a avut loc. Din notița publicată de „Ideea europeană”, din 25 octombrie 1925, reiese că adevăratul motiv al contramandării îl constituia faptul că organizatorii erau bucuroși că scăpau de societatea unui comunist.

La arie, împreună cu Moș Dumitru și Mătușa Tina.

că poate va veni la întrunire Panait Istrate [sic !] dar acesta s-a exprimat față de alte persoane că s-a săturat, că nu va lua contact cu ei și niciodată nu va mai sta alături de ei.

INSPECTOR GENERAL DELEGAT

ss. indescifrabil

Șeful biuroului,

ss. indescifrabil

[Notat ulterior]

D-lui Comisar Munteanu

ss. indescifrabil 30--9. 925

Iată-l, în sfârșit, la Ploiești. Prefectura Poliției din localitate informa pe Directorul General al Poliției și Siguranței Generale a Statului de sosirea lui Panait Istrati în acest oraș, la 14 septembrie 1925, și de banchetul organizat la Restaurantul „Concordia”, « la care au luat parte domnul I. Ionescu Quintus, Vice-președintele Camerei, ziaristi[i] din localitate, șefii conducători ai P[artidului] S[ocial] Democrat, cum și câțiva membri din partea comuniștilor din localitate, printre care și Pictorul Vodă ». [f. 9]

Prezența lui Istrati la Ploiești, acuzînd presupuse contacte cu militanții comuniști, generează note informative mai ample:

[Rezoluție ulterioară]

26 sept./1925

Se va da ordin a fi ținut în
supraveghere,
ss. Ionescu

[Parafă]
CONFIDENȚIAL

[Număr de înregistrare]
63 710 23 SEP. 1925
dosar NO.

NOTĂ

Comunistul Panait Istrate [sic !], despre a cărui venire la Plo[i]ești s-a semnalat la vreme, a sosit în acest oraș în seara zilei de luni 14 Septembrie corect [sic !]. El a descins la Costică Ionescu, zis Savantu, actual patron legător de cărți.

În seara sosirii sale a avut o întrevedere cu Emil Nicolau, Al. Vodă, pictor (comuniști), N. Stroescu, Al. Dunăreanu (socialiști democrați) și C. Ionescu legător de cărți, în localul de consum al comerciantului Vasile Petrescu din Str. Romană.

Numitul era însoțit de o feme[i]e, originară din Alsația [sic !] (Franța) care se afirmă că e soția sa⁸. A doua zi a fost vizitat de d-rul Ilie Horodniceanu (socialist), de I. Mareș, A. I. Burghilea și Mărioara Niculescu, comuniști, la locuința pictorului Vodă din Piața Legumelor.

Scopul venirii lui Panait Istrate [sic !] în România — din informațiunile culese — este ca să lege relațiuni strânse între comuniștii Francezi și cei Români. De altfel numitul în răstimpul de cînd se află în țara noastră a vizitat orașele Buzău, Brăila, Galați, Focșani și Iași unde a luat contact cu toți fruntașii comuniști din aceste orașe.

La Iași, pentru a masca scopul venirii sale acolo, a avut mai multe întrevederi cu dl. Mihail Sadoveanu și alți literați.

La Paris, unde a stat în ultimul timp și unde intenționează să plece peste o lună de zile, a activat puternic în gruparea comunistă de acolo, făcînd parte și din comitetul de redacție al ziarului Socialist-Comunist „L'Umanité”, [sic !] în coloanele [f. 11] căruia a dus o violentă campanie de denigrare împotriva României.

Panait Istrati este originar din orașul Brăila, fost lucrător, zugrav și hamal în port. El a trăit în concubinaj în anii 1914 și 1915 cu fosta agitatoare socialistă Janeta Malthus [sic !], actualmente căsătorită și stabilită la Plo[i]ești, pe care apoi a abandonat-o și după care a părăsit țara în anul 1916, cu puțin timp înainte de intrarea României în marele Război. El se va întoarce la Plo[i]ești peste cîteva zile spre a sta mai mult timp și a culege relații privitoare la defunctul socialist revoluționar Ștefan Gheorghiu, relațiuni ce vor fi apoi publicate într-o broșură ce va fi dedicată mișcării comuniste din țara noastră.

S-a comunicat celor în drept.

ȘEFUL SERVICIULUI

ss. A. Ionescu

Deși Istrati este suspectat că venise cu misiunea de a realiza un contact între Partidul Comunist Francez și Partidul Comunist Român (nota bene: aflat în ilegalitate)— o evidentă exagerare! —, din celelalte piese de dosar, mai exact formulate, ne putem da seama că fostul gazetar socialist etalează uneori, față de foștii săi colegi de sindicat, gesturi de infatuare (vezi refuzul de a participa la întrunirea muncitorilor «specialiști după elevatoare », fila 13). Simple stări de moment care acuză firea capricioasă a scriitorului, fără a influența totuși atitudinea lui civică fundamentală.

⁸ În iulie 1924, Istrati se căsătorise la Paris cu Anna Munsch.

Nota informativă din 24 septembrie 1925, consemnând, pe linia aceluiași fluctuații între dispoziții sufletești contrarii, refuzul lui de a colabora la ziarul „Deșteptarea” al românilor socialiști din Detroit (S. U. A.), înștiințează cu vădită îngrijorare organele superioare că, împreună cu N. D. Cocea, Istrati intenționează să scoată, pe ziua de 1 octombrie a. c., revista „Facla literară”.

BRIGADA a IV-a
7/X
Brigada [a] 4-a
ss. indescifrabil

Dos[ar nr.] 9867

[F. 14]
24 Septembrie 1925
2 751

NOTĂ

Scriitorul PANAIT ISTRATI, ale cărui legături cu mișcarea muncitorească din trecut <ne> sunt destul de cunoscute, a refuzat să colaboreze la ziarul muncitoresc „Deșteptarea” al românilor din America, trimițând o scrisoare sus zisului ziar și care se termină astfel:

« Muncitorii, dacă ar voi, ar putea să rupă lanțurile robiei într-o singură zi, — și fără să aibe nevo[i]e de registre.

Registrele sunt bune pentru a înscrie în ele pe cei morți. »

În cercurile intelectuale aceste rînduri sunt viu comentate.

Și pe cînd PANAIT ISTRATI spune că se menține în afară de luptele politice, dă totuși sfaturi muncitorilor, iar, în București, împreună cu N. D. COCEA, va scoate pe ziua de 1 Octombrie a.c. „Facla Literară”, cu capitalul, zice-se, al D-lui IACOB ROSENTHAL, fostul director al ziarelor „Adevărul” și „Dimineața”⁹.

(Se știe care a fost conținutul revistei „Facla literară” [sic !] din anii 1912—14, așa că putem anticipa care va fi conținutul „Faclei” care renaște cu singura deosebire că în locul decedatului Alex. Filipescu (Filimon), va avea pe Dl. Panait Istrati).

[Însemnări ulterioare]

8.10.925

Luat cunoștință
ss. Filipoiu

24 Sept. 925
Com. B.C. va continua
ss. indescifrabil

3055 Pr. M.
SGP
SCM
MISg.

25.9.925

Comunicaț

După periplusul prin Moldova (la Iași, Cheile Bicazului), Istrati se întoarce la București. Siguranța îi va pune în vedere în termeni categorici să înceteze de a se « freca » de « comuniști », pentru a evita « măsuri neplăcute pentru libertatea sa ». La 3 octombrie, Istrati părăsește țara, îndreptîndu-se spre Franța.

În intenția de a lămurii împrejurările care au precipitat plecarea scriitorului, reproducem cîteva fragmente semnificative din scrisoarea adresată șefului Siguranței de către doamna colonel Margareta Manolache, scrisoare aflată în același dosar. Epistola (înregistrată la Ministerul de Interne la data de 27 octombrie 1925) îl informează, cu eleganță și curtoazie feminină, pe Romulus Voinescu de faptul că neașteptata dispariție

⁹ În convenția încheiată de Istrati cu Iacob Rosenthal, la 10 martie 1925, în afara înființării unei case de editură, se preconiza și tipărirea de « publicații periodice ori cotidiene ». Surpriză! Primul asociat nu e Cocea, ci... M. Sadoveanu. La 20 iunie 1925, acesta îi trimitea o scrisoare în care se arăta cam sceptic în privința realizării proiectatei reviste. Argumentul: « D[umnea]ta ești în Franța, eu la Iași — și revista apare la București ». În aceeași epistolă, îi propunea ca proiectul să fie definitivat la sosirea acestuia în țară. Faptul că Istrati a stăruit în realizarea acestei inițiative este dovedit și de scrisoarea trimisă după plecarea din România, la 24 octombrie 1925, lui Romain Rolland, în care-l informa că intenționează să scoată, în limba română, un ziar sau o revistă « curajoasă », cu ajutorul « cîtorva forțe libere și talen-tate ale țării ».

a lui Istrati, a compromis festivalul de binefacere organizat la 28 octombrie 1925, la Iași, pentru adunarea de fonduri în vederea construirii unei statui a lui Eminescu.

«În programul festiv apărea ca unul dintre cele mai atrăgătoare numere lectura lui Panait Istrati, care, găsindu-se în acel timp la Iași, se oferise, cu generozitatea și simplitatea ce-l caracterizează, să ne dea un concurs cît mai larg, pentru marele scop ce-l urmăream. Biletele, grație celebrității lui mondiale, s-au vîndut cu o iușeală, ce nu o bănuisem.

Iată însă, că acum cîteva zile primim vestea că Panait Istrati a fost nevoit să părăsească brusc țara din cauza sancțiunilor suferite din partea Siguranței din București, care-l urmărea prefuturind cu agenții săi, fi fila scrisorile și-l supunea la tot felul de jigniri[...]

Ceea ce ne-a lovit însă mai greu în această împrejurare, a fost asprimea de neînțeles cu care se aude că a fost tratat acest distins literat la București, mai ales că tot timpul cît a stat în Iași, Istrati s-a bucurat de stima și solitudinea celor mai distinși oameni de aici, a fost găzduit de scriitorul Mihail Sadoveanu, căruia i-a lăsat o admirabilă impresie. Iată de ce nu pot crede că mai ales D[umnea]v[oa]s[tră] i-ați fi trimis răspuns că: „Dacă se freacă cu comuniștii, va fi arestat“ ».

Au urmat, de altfel, o serie de zvonuri, între care acela de a fi fost arestat. În articolul România însingurată, publicat în ziarul „Paris Soir“, el însuși precizează că nu a fost vorba de o arestare, ci de o serie de șicane pe care le-a suportat din partea autorităților. Vehemența demascatoare a acestui articol, denunțînd nedreptățile din România acelor ani, va stîrni mînia partidului de guvernămînt, care-l numea în oficiosul său, „Viitorul“, «calomniator» al țării. Adevărul e că spiritul militant al lui Istrati se va redeștepta după această călătorie, iar unul dintre cele mai apropiate rezultate va fi prefața pe care o scrie la broșura Au pays du dernier des Hohenzollerns, apărută în 1926, la Paris, în care denunță crimele oficialității burgheze, cu o vehemență rar înfîlînită.

Pătrunderea și circulația în țară a broșurii înfărmante, socotită ca «o defălmare a oamenilor și a țării noastre», este oprită printr-o telegramă cifrată, lansată la 4 noiembrie 1926, către toate organele de resort din țară¹⁰.

¹⁰ Ca urmare, poliția din orașele: Turnu-Măgurele, București, Zalău, Găești, Sighișoara, Galați, Cîmpulung, Miercurea-Ciuc, Cluj, Brăila, Sibiu etc. raportează că broșura nu este pusă în circulație în orașele respective. [ff. 24—46].

TEATRUL NAȚIONAL M MERCURI 28 OCTOMBRIE 19 VA AVEA LOC UN

Mare FESTIVAL ARTISTIC-LITERAR

Dat de Ateneul popular Păcurari pentru sporire
durilor necesare statuei din Iași a marelui nostru

MIHAIL EMINESCU

cu concursul

D-ilor:

MIHAIL SADOVEANU

care va ține O CONFERINȚĂ asupra lui EMINESCU

PANAIT ISTRA

literatului curent european. Are va citi din operele sale

G. Topârceanu, Dem. Botez, I. S.

Teodoreanu care vor citi din operele lor. M. TEOD

prof. la Conservatorul care va cânta din VIC

acompaniat de D-l prof. RADU CONSTANTINESCU, D-RA NEST

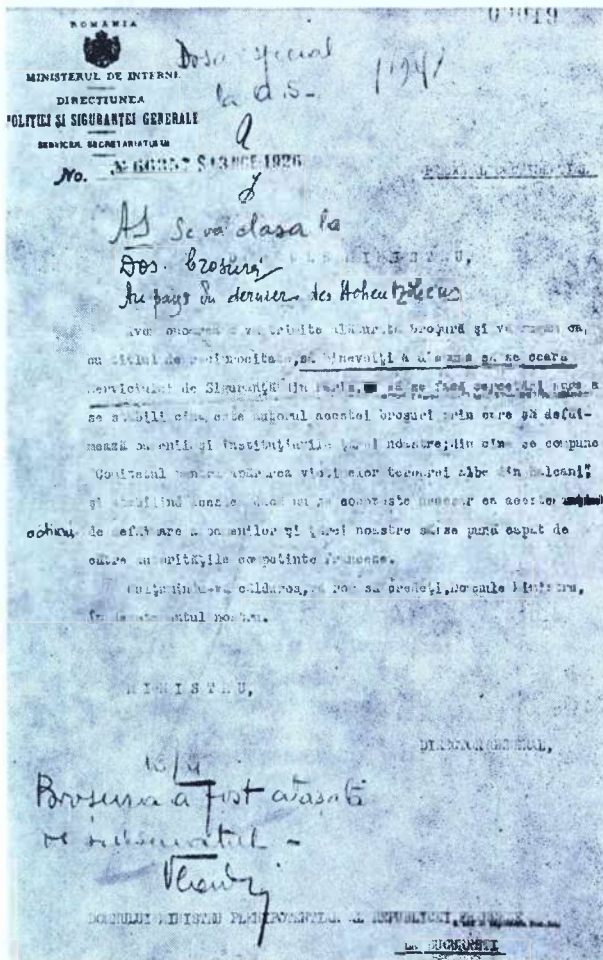
Profesoară de Canto la Conservator, care va cânta romanțe

de la Teatrul Național și la Corului Ateneului. Iată

de la Teatrul Național și la Corului Ateneului. Iată

Inceputul la ora 9 sear

Biletele la BRAȘU

No. 64 873

[F. 23]

4.XI.926

[Notat cu cerneală]

4.XI.926

Cifrată

ss. indescifrabil

J 75688/926

TELEGR.[AMĂ] CIFRATĂ

- 1). Insp[ectoratelor] Generale de Siguranță.
- 2). Prefecturilor de județe.
- 3). Prefecturilor de Poliție.
- 4). Polițiilor de orașe.
- 5). Servicii și Brigăzi de Siguranță.
- 6). Comand[amentelor] Jandarmeriei Rurale.
- 7). Prefecturii Poliției Capitalei.

Suntem informați că se intenționează aducerea și răspîndirea în țară a unei broșuri intitulată: *Au pays du <Les> Dernières des Hohenzollerns* [sic !] care cuprinde neadevăruri și insulte la adresa autorităților și țării noastre. Rog luați de îndată măsuri pentru împiedecarea răspîndirii acestei broșuri și confiscarea ei.

pentru Ministru de Interne
ss. Romulus P. Voinescu

Totodată, este pusă în alertă și Direcția Generală a P. T. T-ului și a Vănilor:

[Antet]

[F. 24]

ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

Personal-Confidențial

DIRECȚIUNEA

POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

SERV.[ICIUL] SECRETARIATULUI

No. înregistrare 65079 S-6 NO[1]EMBRIE 1926.

Domnule Director General, Al P. T. T.
și al Vănilor

Ministerul de Interne fiind informat că se intenționează aducerea și răspîndirea în țară a unei broșuri intitulată *Les Dernières des Hohenzollerns* [sic !] care cuprinde

neadevăruri și insulte la adresa autorităților și a țării noastre, a hotărât prohibirea și confiscarea ei.

Aducînd la cunoștința D[umnea]v[oa]s[tră] cele ce preced, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune și D[umnea]v[oa]s[tră] cuvenitele măsuri pentru a se împiedica aducerea în țară și răspîndirea acestei broșuri.

DIRECTOR GENERAL,
ss. indescifrabil

ȘEFUL SERVICIULUI,
ss. indescifrabil

Măsurile care priveau crearea unui « cordon sanitar » împotriva introducerii în țară a respectivei broșuri se dovedesc ineficace. Pamfletul trece clandestin granița și e popularizat în mediile democratice, împreună cu alte materiale « subversive ».

[F. 28]

BRIGADA [a] III-a

12 No[i]embrie 1926

11 248

Raportat
ss. indescifrabil

NOTĂ

În mod clandestin a fost introdusă în țară și răspîdită broșura *Au pays du dernier des Hohenzollerns* editată de Comitetul de Ajutorare a victimelor contra teroarei albe din Balcani ¹¹.

Această broșură are o prefață scrisă de PANAIT ISTRATE. [sic !]

S-a intervenit la Legațiunea Franceză din București, spre a se face cercetări la Paris ¹², pentru aflarea autorului menționatei broșuri, precum și din cine se compune comitetul de ajutorare.

¹¹ Din acest comitet face parte și Panait Istrati, alături de Henri Barbusse și Romain Rolland (cf. articolul din ziarul „Le peuple” din 20 martie 1926, reprodus la fila 44 a dosarului).

¹² Reproducem adresa prin care Ministerul de Interne cerea ministrului plenipotențiar al Franței la București, cu titlu de reciprocitate, să solicite ajutorul Serviciului de Siguranță din Paris, în această problemă:

[Antet]
ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
SERVICIUL SECRETARIATULUI
Na. 66357 S 13 NOE. 1926
[Notat ulterior] As. Se va clasa la
Dos[ar]ul broșura
Au pays du dernier des Hohenzollerns

[F. 19]
[Indicație ulterioară]
Dosar special
la A. S. 11248

PERSONAL CONFIDENTIAL

DOMNULE MINISTRU,

Avem onoarea a vă trimite alăturata broșură și vă rugăm ca, cu titlu de reciprocitate, să binevoiți a dispune să se ceară Serviciului de Siguranță din Paris, să se facă cercetări spre a se stabili cine este autorul acestei broșuri prin care se defăimează oamenii și instituțiunile țării noastre, din cine se compune „Comitetul pentru apărarea victimelor teroarei albe din Balcani”, și stabilind acestea dacă nu se socotește necesar ca acestei acțiuni de defăimare a oamenilor și a țării noastre să i se pună capăt de către autoritățile competente franceze. Mulțumindu-vă călduros, vă rog să credeți, Domnule Ministru, în devotamentul nostru.

MINISTRU,
ss. indescifrabil
[Notat ulterior] 13. XI [1926]
Broșura a fost atașată de subsemnatul
ss. indescifrabil

DIRECTOR GENERAL,
ss. indescifrabil

DOMNULUI MINISTRU PLENIPOTENȚIAR AL REPUBLICII FRANCEZE LA BUCUREȘTI

«...acest domn... agită în mare măsură spiritele muncitorilor...»

Articolul din „Le Monde”, Le haidouc de la Sûreté, aducea, ca o primă piesă a faimosului său rechizitoriu, atitudinea pe care ar fi avut-o Panait Istrati față de evenimentele de la Lupeni. Iată aprecierea cu pricina: « Se știe că a făcut parte dintr-o comisie guvernamentală, pe vremea unor împușcături la Lupeni, de pe urma cărora au fost victime nouă muncitori, și că această comisie a aprobat pe de-a-ntregul autoritățile ».

În varii ocazii, scriitorul nu va obosi să protesteze cu vehemență împotriva unor astfel de mistificări: « Ancheta mea la Lupeni (unde au fost împușcați nu 9, ci 30 de mineri și o sută de răniți) a fost personală. Profesorul Romulus Cioflec, membru în partidul la putere, m-a întovărășit, cu scopul de a verifica autenticitatea spuselor mele.

Rezultatul: la reîntoarcerea în București, profesorul Cioflec a demisionat din partid, cu scandal în presă, deoarece se convinsese ca și mine de vinovăția guvernului ».

Dosarul de la Siguranță ne îngăduie să reconstituim, sur le vif și în amănunțime, filmul anchetei întreprinse de Panait Istrati și, totodată, adevărata sa atitudine față de tragicele evenimente de la Lupeni.

Intrarea lui în România este imediat repertată de organele informatoare ale Siguranței, care raportează:

[F. 109]

În ziua de 21 August cor.[ent] [sic !], cu trenul internațional No. 24, a intrat în țară, venind de la Paris, scriitorul Panait Istrati, împreună cu soția sa, ¹³ avînd destinația orașul Brăila, unde va rămîne 6 săptămîni. Posedă certificatul 930, eliberat la 2 Mai cor.[ent] [sic !] de legațiunea noastră din Paris.

Polițai,

ss. Demetriad

[Stampila de înregistrare]

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECȚIA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

nr. 73 511—27 August 1929

Nr. 2 183

[Notat cu creionul]

f. discret

Să vină la dl. Ministru

Panait Istrati sosește de la Paris însoțit și de Romulus Cioflec, care, mai tîrziu, într-o conferință, va arăta că unul dintre motivele revenirii pe meleagurile natale, îl constituia și vestea dureroasă « a măcelului de la Lupeni » spunînd că « era hotărît să facă lumină cu condeiul ». Prietenului său, frizerul Nicu Constantinescu, Istrati îi va declara că merge « la Lupeni în anchetă personală... însărcinat de revista „Europe” și de Casa „Rieder” ca să văd care e starea de lucruri și adevărul ». (Nu știm dacă Istrati va fi avut, în realitate, o asemenea « însărcinare ».)

Cu ajutorul lui Romulus Cioflec (care l-a însoțit în tot cursul investigațiilor), va beneficia de un permis de liberă trecere, eliberat de către ministrul de interne, Vaida Voievod. La 29 august 1929, Istrati sosește la Timișoara. Rapoartele organelor informatoare sînt deosebit de conștiincioase în consemnarea acțiunilor pe care scriitorul le va întreprinde:

[Antet]

DIRECȚIUNEA

POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

BRIGADA A IV-a

AGENT Nr.

[Notat ulterior]
Temișoara [sic !]

[F. 112]

Anul 1929 luna August
ziua 28

2 751

[Însemnare cu creionul]
28/VIII

Comunicat indescrifabil

NOTĂ

Astăzi 28 August a. c. cu acceleratul de 8,40 a părăsit localitatea, cu destinația Timișoara [sic !] scriitorul Panait Istrati, însoțit de profesorul Cioflec.

¹³ Inexact. Este vorba de Bilili (Marie Louise Baud-Bovy), cu care Istrati nu a fost niciodată căsătorit.

Scopul acestei călătorii e în legătură cu procesul comuniștilor, intentat cu ocazia dezordinelor provocate la înmormântarea comunistului Fonaghy¹⁴ mort la spitalul din Cîmpina și transportat cu automobilul la Timișoara. [sic !]

De la Timișoara, [sic !] va merge pe Valea Jiului la Lupeni, unde va lua contact cu muncitorii și se va informa asupra incidentelor petrecute, aceasta în vederea unei dări de seamă, pe care o va publica în broșuri¹⁵.

După terminarea acestor anchete, se va înapoia în București și va rămîne vreo două zile, după care se va duce la Brăila, locul său natal, unde va sta două săptămîni. Pe ziua de 5 Octombrie părăsește țara cu destinația Paris.

DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLIȚIEI

Nr. 2.751

[F. 113]

29 August 1929

NOTĂ

Inspectoratul Regional de Poliție Timișoara raportează:

Domnul Panaït Istrati, după ce i-sa [sic !] dat vo[i]e de către D[omnul] Prim Procuror Nicolau ca să ia contact și să vorbească cu arestați[i] de la 7 aprilie a. c. și după ce s-a recomandat acestora cine este, le-a comunicat că dînsul este trimis în țară de către guvernul Francez la cererea guvernului nostru, ca să ia contact și să verifice neînțelegerile dintre muncitori și capitaliștii din România.

Între discuții, numitul a spus că de fapt de la data venirii lui în țară, a constatat că în România, muncitorimea este terorizată de către capitaliști și s-a convins că țara asta este administrată de niște bandiți, promițîndu-le arestaților că după reîntoarcerea lui în Franța, va scrie și va pune în curent toată opinia publică de acolo, de teroarea ce se aplică la noi în țară față de muncitorime. Le-a promis că în legătură cu acest proces și cu cele petrecute la Lupeni, cum va părăsi țara le va sta muncitorilor în ajutor și va discredită, bineînțeles după cum merită, țara aceasta și pe cîrmuritorii ei.

Apoi a spus că în Franța nu există la Poliție sau Siguranță bătaie, declarînd că va descrie și halul în care a văzut pe toți arestații.

Înainte însă de a părăsi țara, numitul va pune în curent pe D[omnul] Ministru Vaida Voevod.

Cum acest domn, prin promisiunile făcute arestaților, agită în mare măsură spiritele muncitorilor, compromite conducerea țării și întreaga administrație, a mai avut curajul să defăimeze româncele noastre spunînd că sunt depravate.

Suntem informați că miîne 30 a.c., dorește să ia contact cu conducerea muncitorilor de la unele fabrici, fapt care ne deservește și va produce nemulțumiri în rîndurile muncitorilor, încurajîndu-i la continuarea turburărilor reprimite pînă în prezent cu multă greutate.

Rugăm a dispune măsurile ce urmează să le luăm.

Inspector
ss. Ciuba

¹⁴ Istrati va dezbate această chestiune în articolul: *Războiul dintre burghezie și comuniști*, din seria celor publicate în „Lupta”.

¹⁵ Concluziile anchetei de la Lupeni constituie substanța seriei de articole publicate de Istrati în ziarul „Lupta”, demascînd în fața opiniei publice adevăratele cauze ale « măcelului » de la 6 august, pe care noul guvern național-tărănist îl califică cu ipocrizie drept « o nenorocire ». Articolele au apărut între 24 septembrie — 2 octombrie 1929, însoțite de fotografii-document, sub următoarele titluri: *Între Timișoara și Lupeni* (I și II), *Războiul dintre burghezie și comuniști*, *Ce am văzut la Lupeni*, *Ce ascund Lupenii și Valea Jiului*, *Raportul prefectului Rozvány, Exploatarea minerilor, Cauza muncitorilor din Valea Jiului*.

Reproducem finalul primului reportaj (*Între Timișoara și Lupeni*), concludent pentru intențiile investigațiilor întreprinse de Istrati: « Fie-mi îngăduit să le spun pe șleau, în speranța că cuprinsul lui va contribui, poate, să deschidă ochii oamenilor ce sunt azi la cîrma țării și prin aceasta să aline, fie cît de puțin, suferințele celor mulți din cari mă trag ». Pretenția de a da sfaturi celor de la « cîrma țării » se bazează pe anumite iluzii pe care le-a nutrit Istrati în legătură cu noua guvernare național-tărănistă. Tot Romulus Ciolec, în conferința amintită, ne informează că Istrati avea de gînd să culegă informații din diferite izvoare, « înarmat cu cele mai bune intenții la adresa „conducerii făgăduitoare a lui Iuliu Maniu” ». Investigațiile vor spulbera însă și această iluzie a îndătinatului visător.

Ample note informative vor referi la timp asupra prezenței lui Istrati la Lupeni, semnalată la 7 septembrie 1929:

[F. 125]
[Stampila Registrării]
MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI...
No. 79 143 11 Sept.[embrie]
Dosar Nr. 2 751
8 septembrie 1929

NOTĂ

Urmare raportului nostru telegrafic de [i]eri No. 1521, măsurile de pază pentru menținerea ordinii sunt suficient luate. N-a fost nevo[i]e de aplicarea măsurilor ordonate prin No. 43700/929 de [i]eri.

Se găsește în Lupeni d. Panait Istrate [sic !], ce posedă autorizația No. 11654 din August cor.[ent] [sic !] a D-lui Ministru de Interne Vaida Voevod. El este însoțit de soția d[octo]rului Almașu și profesor Romulus Cioflec din Timișoara, cari < numiții > au luat contact cu văduvele victimelor de la Lupeni și au vizitat și spitalul.

În ziua de 8 Sept[embrie] urmează < astăzi > să plece la Deva.

Efectivul trupelor este de 650 jandarmi la batalionul de instrucție Petroșani și 80 jandarmi la legiunea Petroșani. Absolut suficient. < așa că grănicerii din Deva ar trebui retrași >.

Liniște în întreaga regiune. < Se simte lipsa de agenți pentru informații după cum am raportat. >

ȘEFUL SERVICIULUI

ss. Popovici

[Parafră]

ziua 9, luna 9, 1929

Comunicat

p. Conf. ss. indescifrabil

No. 1539

4058 PrM

MI

[Însemnare cu creionul] 2SSMI

SSPr. Corrig

MM

9 Sept[embrie]

1929

Comunicat

ss. indescifrabil

[F. 126]

NOTĂ INFORMATIVĂ

[Stampila]

SERVICIUL SPECIAL DE SIGURANȚĂ

PETROȘANI

No. 1542

1929, luna — septembrie, — ziua 8

[Stampila înregistrării]

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI
GENERALE

No. 79 484—12 sept[embrie] 1929

[...]

În Lupeni au găzduit la hotel noaptea de 7/8 iar ziua de ieri, 8 crt., au luat contact cu o parte din muncitori, soțiile victimelor din ziua de 6 August cr., și au vizitat și spitalul cu care ocazie s-au interesat de cauzele care au determinat greva, modul cum a fost reprimată și în special viața muncitorilor față de criza de lucru și scumpetea

traului. Au luat diferite fotografii ale văduvelor grupuri de muncitori și locul unde s-a petrecut incidentul sîngeros cu armata ¹⁶.

Voină a pătrunde în uzina electrică probabil pentru a o fotografia, au fost opriți de sentinelele din post și cu toate intervențiile făcute la Comandamentul Garnizoanei pentru a li se permite aceasta, au fost refuzați.

[Leri, ora 14, au plecat cu trenul spre Petroșani unde intenționează să rămînă, însă în drum au primit o telegramă și renunțînd la vizita ce anunțase în acest oraș, au plecat la Deva.

ȘEFUL SERVICIULUI

ss. indescifrabil

D[omnu]lui Director General al Siguranței Statului București.

Contactul cu aceste realități, s-ar spune, a dat aripi inițiativelor militante ale lui Panait Istrati. Dacă nota informativă de la fila 127 face cunoscută organelor de resort vizita scriitorului la Brăila, unde « stă cîteva zile, interesîndu-se despre viața muncitorească din port », iar « de la Brăila va pleca la Galați în același scop », o telegramă cifrată de la Ministerul de Interne, datată: 18 septembrie, exprimă preocuparea autorităților în legătură cu proiectul lui Panait Istrati de a organiza un « nou partid al muncitorilor ».

[Antet]

[F. 130]

MINISTERUL DE INTERNE

[Notat cu creionul]

Nr. 59035-S—18 SEP.[EMBRIE] 1929

18.9.929

Cifrat

ss. indescifrabil

TELEGRAMĂ CIFRATĂ

D[omnului] Inspector Regional de Poliției [sic !]

Iași

Ziarul „Universul” din 18 septembrie a.c., publică un articol în care arată că Panait Istrati lucrează la organizarea unui nou partid al muncitorilor români ¹⁷ în care scop va veni la Iași.

Comunicîndu-vă cele ce preced, vă rugăm să urmăriți deaproape această chestiune, comunicîndu-ne la timp rezultatul.

DIRECTOR GENERAL AL POLIȚIEI

ss. indescifrabil

Iată răspunsul:

[F. 133]

[Telegramă Expres din Iași]

La ordinul dumneavoastră No. 59035/929 raportează că în adevăr scriitorul Panait Istrati și-a anunțat sosirea la Iași, unde-l va găzdui Mihail Sadoveanu. Data, scopul

¹⁶ Romain Rolland va fi pus la curent cu evoluția anchetei: « Mă voi sili să-mi fac pasionanta mea datorie aici chiar, cerînd pedepsirea vinovaților, ca și reparații față de orfani, dar mă îndoiesc de eficacitatea agitației mele. Ah, pentru ce nu mai suntem pe vremea haiducilor, să infundăm codrul cu vreo sută de voinici și să cădem asupra brutelor sîngeroase, răzbunînd cel puțin pe cei care au dreptul să nu mai creadă în justiția pămîntească ».

¹⁷ O simplă bănuială pe nimic fondată a autorităților polițienesti? Un proiect ambițios care înflăcărează imaginația sentimentalului scriitor? Fila 118 a dosarului atestă că un asemenea gînd l-a frămîntat și-n perioada șederii la Timișoara. În noaptea de 2—3 septembrie, ar fi avut loc o întrunire în casa avocatului Stein, în cadrul căreia, Istrati i-a chestionat pe cei prezenți în legătură cu posibilitățile de înființare a unui « singur partid muncitoresc ».

venirei și eventuala activitate politică ce o desfășoară în localitate o vom raporta la timp.

INSPECTOR REGIONAL
ss. Măcelaru

Și finalul acestei prezumtive acțiuni a lui Panait Istrati:

[Antet]
ROMÂNIA

[F. 145]

MINISTERUL DE INTERNE
IAȘI

Anul 1929, luna septembrie, ziua 30

NOTĂ INFORMATIVĂ

DIRECȚIA GENERALĂ A POLIȚIEI DIN BUCUREȘTI

[...]

D[omnul] Panait Istrati a renunțat să mai vină la Iași, și conducătorii respectivi nu au primit pînă în prezent nici un fel de instrucțiuni cu privire la organizarea partidului muncitoresc român.

INSPECTOR REGIONAL
ss. C. Dimitriu

Nu va fi singura intenție pe care Panait Istrati nu reușește s-o ducă pînă la capăt. Un alt moment înregistrat în dosar este legat de proiectul nefinalizat al unei conferințe pe care urma s-o țină la București, în sala „Tomis”. Cauza eșuării acestei dorințe? Rumoarea pe care o stîrnește, în cercurile extremiste, anunțarea prezenței sale la festival.

[Antet]

[F. 142]

DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI
SIGURANȚEI STATULUI
BRIGADA I-a

Anul 1929, luna septembrie, ziua 27

[Notat cu cerneală]

Comunicăm față de cele publicate în ziarele „Epoca” și „Ordinea” cu privire la Panait Istrati[:] Brigada C va căuta să se informeze precis dacă nu cumva persoane interesate s-ar deda la acte de violență¹⁸ cu ocazia conferinței de la 6 octombrie.

[Notat ulterior]: S-a [sic !] luat la timp măsuri.

NOTĂ

Pe străzile Capitalei s-au afișat anunțuri cari comunică, că Duminică 6 octombrie la ora 4 p. m., în sala „Tomis” va avea loc un festival cultural, organizat de ziarul „Proletarul”. Festivalul va fi prezidat de Dr. Ghelerter, iar Domnul Panait Istrati va conferența despre „Între frumusețile artei și eliberarea omului”.

¹⁸ Romulus Giosfec susținea, în conferința amintită, că «dacă mai întârziea mult în țară, putea să fie asasinat. Și anume, la instigațiile unor ziare — și cite erau dezinteresate, chiar dacă tăceau? — și instigații tot împotriva „omului sovietelor”». Fapt e că Istrati, scuizindu-se că nu mai are timp să se oprească la Timișoara, fi scria: «Cauza: sunt grozav de urmărit... Aseară, însuși Ioanițescu mi-a trimis vorbă că studenții „creștini” umblă să mă omoare. Și era adevărat: toată seara și toată noaptea pînă la unu mi-au ținut calea pe Dragoș-Vodă și au băut la o circiumă lîngă noi, urlînd și arătînd revolverele».

Ultimele documente din anul 1929 dovedesc, o dată în plus, nelineștea de care fuseseră cuprinse autoritățile și dorința lor de a-l vedea cât mai grabnic plecat.

[F. 154]

„BRIGĂZILE CENTRALE”

Brigada a III-a

12 Octombrie 1929.

[Nr. înregistrare] 65 291—S—12

Octombrie 1929

TELEGRAMĂ

Polițiilor de frontieră: Jimbolia, Curtici, Halmei, Episcopia Bihorului, Grigore Ghica-Vodă, Constanța.

Raportați telegrafic dacă Panait Istrati a ieșit din țară.

DIRECTOR GENERAL AL POLIȚIEI

ss. M. Stan Emanuel

Dacă celelalte puncte de frontieră anunță că «individul» Panait Istrati nu a ieșit din țară, șeful Poliției Curtici raportează, spre liniștirea Siguranței Statului:

[Antes]

[F. 156]

MINISTERUL DE INTERNE

POLIȚIA PUNCTULUI DE FRONTIERĂ

CURTICI

No. 3 242

1929 luna Oct[ombrie] ziua 10.

[Stampila registraturii]

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI

G[ENERA]LE

No. 090840 14 Oct[ombrie] 1929

Dosar No. 2 751

13 921

Văzut

ss. indescifrabil

DOMNULE DIRECTOR GENERAL

Urmare raportului nostru telegrafic No. 2182 din 22 August cor.[ent] [sic !] și potrivit ordinului Domniei Voastre telegrafic cifrat No. 60114/929, avem onoare a vă raporta că în cursul nopții precedente cu trenul orient expres a [i]eșit din țară prin acest punct, scriitorul Panait Istrate, [sic !] avînd destinațiunea [sic !] Paris.

De asemenea cu același tren au mai [i]eșit din țară Domnii: Subsecretar de Stat Aurel Dobrescu cu Doamna, soția Domniei Sale, și Emil Hațieganu profesor universitar.

ȘEFUL POLIȚIEI CURTICI

POLIȚAI

ss. N. V. Demetriadi

DOMNIEI SALE

DOMNULUI DIRECTOR GENERAL AL POLIȚIEI GENERALE A STATULUI — BUCUREȘTI

(Transcrierea documentelor : Diana CRISTEV)

CONFESIUNI EPISTOLARE

*Sedie preluarea de față
amiceleu meu*

Jacob Rosenthal

*cărina se datorate, în întregime,
opera mea în literatura română*

Panait Istrati

Maservaux Iunie 1925

DIN VASTA CORESPONDENȚĂ DINTRE Panait Istrati și Gheorghe Ionescu, prietenul în a cărui casă a locuit la Paris, publicăm trei epistole din perioada 1924—1925, când scriitorul se pregătea să revină în România, după o absență de 10 ani.

Istrati se întorcea în țară cu faima unui scriitor cunoscut, ale cărui povestiri pitorești produsese răsunete în lumea literară a Parisului și, favorizat de largă circulație a limbii franceze, dincolo de hotarele acestei țări. Bucurându-se de girul unei personalități de prestigiu al lui Romain Rolland, opera sa are rare șanse de a cunoaște «un succes» care a «devenit atât de repede universal», neașteptată carieră a scriitorului român fiind caracterizată în raportul pe anul 1924 al editurii „Rieder” care-i tipărise volumele, drept «o aventură remarcabilă».

Răsunătorul succes al lui Panait Istrati nu stănește însă aceleași elogii în rindul unora dintre confrății săi din România. Voci de mare autoritate în epocă, ca N. Iorga de pildă, lăsând de-o parte farmecul incontestabil al povestitorului, exprimă judecăți deosebit de severe la adresa autorului Kirei Kiralina¹, acuzând presupusul sens imoral al cărții. O adevărată campanie de presă, susținută de critici

«...anul trecut,
numai tu
și Rolland
știați de mine»

improvizafi² și gazetari obscuri, se abate asupra scriitorului și a operei sale.

Publicațiile de stînga, însă, l-au întâmpinat pe Istrati cu mult entuziasm, manifestîndu și simpatia față de noul «mesager al maselor exploatate», atitudine favorizată și de activitatea desfășurată înainte de plecarea lui din România, ca «luptător socialist și ziarist la gazetele muncitorești săptămînale»³. Alături de mari personalități, ca M. Sadoveanu și T. Arghezi, care în scrisul lor au salutat prezența autorului Kirei Kiralina, se înscrie și suita de articole elogioase apărute atunci în revistele „Adevărul literar și artistic”, „Omul liber” și „Facla”, care publică, de asemenea, și ample fragmente din povestirile istratiene.

În scrisoarea din 23 septembrie 1924, Panait Istrati îi relatează cu bucurie prietenului Gheorghe Ionescu că Jacob Rosenthal, directorul ziarului „Adevărul”, îi solicitase o colaborare permanentă, asigurîndu-i un onorariu de 1 000 de franci lunar. Vorbind despre succesul său în România, Istrati își manifestă entuziasmul pentru buna primire din partea publicului românesc, ce-l asaltează zilnic cu o corespondență căreia abia îi poate face față. Repetă plin de bucurie cuvintele lui Rosenthal: «ești omul cel mai înjurat de la noi și cel mai admirat. Dă-i înainte, banditul. De azi în șase luni ai să fii șeful unei noi școli», neuitînd să adauge că același lucru îl afirmă și publicistul italian Adriano Tilgher, fin exeget al operei sale.

² Cităm, în acest sens, intervenția lui Al. Cazan, apărută sub titlul: *Un Gorki căruia îi zice Istrati*, în „Viitorul”, din 18 iunie 1924.

³ Cf. Ion Pas, „Omul liber” nr. 12, 1924—1925.

¹ „Ramuri”, nr. 14—15, 1924.

Rindurile de faşă ni-l înfăţişează, de asemenea, pe Panait Istrati în plină efervescenţă creatoare, antrenat în elaborarea unor importante cărţi. «Am terminat pe Kir Nicolas, augmental, şi o bucată nouă, Une nuit dans les marais. Vor apare în volum împreună cu Codin chiar în iarna asta, cind vom avea deci trei volume în franţuzeşte şi un volum inedit, Trecut şi viitor, în româneşte, ca să şină de urit Kirişoarei», care încă din septembrie 1924 atinsese 20 000 exemplare.

În afara preocupărilor literare, corespondenţa aduce o mărturie în plus despre lupta permanentă a scriitorului cu greutăţile vieţii, lipsa de bani, neînţelegerile sale cu editorii. Pentru a pune mina pe manuscrise şi a-şi putea publica cărţile sale în România, trebuie să recurgă la fel de fel de tertipuri, editura pariziană „Rieder“ impunându-i «nişte condiţii draconice [...] care-mi dărimă afacerea cu Rosenthal». Acestea erau împrejurările în care Istrati se pregătea să se întoarcă în ţară, intrucît apariţia volumului Moş Anghel «cere neapărat prezenţa mea acolo dacă vrem să iasă ceva curat».

Într-un limbaj viu şi colorat, de o sinceritate frustă în prezentarea dificultăţilor materiale ale scriitorului, epistolele de faşă dezvăluie permanentele legături spirituale pe care Istrati le-a menţinut tot timpul vieţii sale cu mişcarea literară românească, de care nu s-a considerat niciodată desprins.

Maria SOVEJA

I

Masevoux, le 23 IX/1924

Cred c-am să mă duc la Nisa de-aici direct
Via Luisse Italia — Ventimille.

Dragă Gheorghe,

Am primit ultima ta scrisoare. Iată şi un cec de 1000 de fr. un... miliard de bişteri, care cine ştie câte vaiete de muncitori români închide.

Plăteşte creştinului care m-a îndatorat şi mulţumeşte-i din parte-mi.

Am primit ieri 1500 fr. de la Rosenthal¹, care se ţine bine de căruţă. Din ei îţi trimit mia de faşă. El îmi oferă o mie de franci pe lună ca să colaborez regulat la „Adevărul literar“, care face un război nemaipomenit cu Panagaki şi-l aruncă în capul tuturor gîscanilor de-acolo. Îmi scrie pe fiecare zi, oameni de toate clasele urcă scările „Adevărul“-ui şi cer adresa mea. Primesc o corespondenţă nebună, unele chiar prin poştă aeriană.

«Eşti omul cel mai înjurat de la noi şi cel mai admirat» îmi scrie el. «Dă-i înainte, banditule! De azi în şase luni ai să fii şeful unei noi şcoli».

Asta o afirmă şi un critic italian. Am dat să facă traducere la „Rieder“ sau „Pizier“.

¹ Iacob Rosenthal, directorul „Adevărul“-ui. În 1925 va înfiinţa editura „Renaşterea“, anunţînd planuri vaste privind editarea lui Panait Istrati. Dealtfel, aici a apărut volumul *Trecut şi viitor*.

Rosenthal scoate în volum tot ce s-a publicat de mine în românește, la care se va adăuga un articol: «Autobiografia, *Trecut și viitor*», pe care-l scriu acum.

Ai redeșteptat clasa muncitoare, îmi mai spune el.

Dar ceea ce e și mai frumos, e că am cu mine și pe studenți, ba chiar și pe cei mai mari scriitori de la noi ca: Sadoveanu, Eftimiu, foști directori ai Teatrului Național, pe Pătrășcanu, Agârbiceanu și alții.

Am însă mai presus de toate străinătatea. Posed o scrisoare autografă de la octogenarul nostru Georges Brandes², care a scris și lui Rolland admirația sa. Apoi Jeanne îmi scrie că ultimul număr al „*Nouvelle Revue Française*” (caută-l și trimite-mi-l imediat) mi-a consacrat un studiu unde mă compară cu marele Joseph Conrad al Angliei. Bloch îmi scrie turbat că *Cosma* este un chef d'oeuvre «*que pas un sans-cuillard de la littérature parisienne ne saurait même concierver*»^{*1}. *La Société académique d'Histoire Internationale* îmi oferă să-i fiu membru. Și așa mai departe. (Dați-vă în lături!!!) În fine, merge bine. N-am loc să-ți spun tot ce primesc aci în fiecare săptămână.

Am terminat pe *Kir Nicolas*, augmentat, și o bucată nouă: *Une nuit dans les marais*. Vor apare, în volum, împreună cu *Codin*, chiar în iarna asta, când vom avea deci trei volume în franțuzește și un volum inedit, *Trecut și viitor*, în românește, ca să țină de urît *Kirișoarei*. Va urma imediat *Sotir*³ în volum, a cărui suită o scriu acum. Vezi cită muncă și cită realizare? Și ia gîndește-te că în Juillet^{*2}, anul trecut, numai tu și Rolland știați de mine. *Je ne connais pas de succès si immédiatement universel*^{*3}, îmi scrie sorcierul^{*4} de la Villeneuve, pe care-l voi revedea cu Ana în noiembrie, cu o mișoară pe care mi-o oferă Rosenthal expre ca să-i trimit *Un entretien avec R. R.*^{*5} și o fotografie. Rolland a convenit. „*Tout la villa Olga*”.

II

Nice, le 1 mars 1925

Iubite Gheorghe,

Te însărcinez cu o misiune foarte importantă de care trebui va să te achiți imediat, *sur le champ*^{*6}!

Să te duci pe loc să găsești pe Jean Richard Bloch, fie la „Rieder”, fie, mai curînd, la el acasă: 113 Bd. Beaumarchais, premier étage, porte à droite (à gauche c'est sa cuisine, tout l'étage est a lui)^{*7}.

Să-i dai scrisoarea aci alăturată, în care, după cum vei citi, îi cer manuscrisul *Les Haidoucs*, precum și cele două nuvele: *Une nuit dans les marais* și *Kir Nicolas*. Motivul pentru care le cer e că vreau să fac cîteva modificări importante, atît lui *Les Haidoucs* cît și celorlalte. Ascultă: să-i spui să ți le dea *séance tenante*^{*8}, căci tu pleci la Nisa pentru opt zile, *pleci imediat* (soit-disant)^{*9}, deci să ți-l dea chiar dacă n-a terminat să-l corijeze. Apoi să le păstrezi la tine, să nu mi le trimiți. De misiunea asta trebuie să te achiți *côte que côte*^{*10}! Iată de ce o vorba:

Un mare conflict se ridică între mine și Rieder. Canalia asta îmi impune niște condiții *draconice* pentru autorizația pe care i-o cer ca să mă lase să fac ce vreau cu căr-

² Relațiile epistolare dintre cei doi au fost mult mai vaste, ilustrînd aspirațiile și încrederea fermă într-o lume viitoare, mai dreaptă, care-l animau pe Panait Istrati.

^{*1} — ... pe care nici unul din neputincioșii literaturii pariziene n-ar putea măcar s-o conceapă.

³ Povestirea a apărut mai întîi în „*Adevărul literar și artistic*”, nr. 200; 201 și 202/1924.

^{*2} — ...iulie...

³ — Nu cunosc un succes care să fi devenit atît de rapid universal.

^{*4} — vrăjitorul...

^{*5} — O convorbire cu Romain Rolland.

^{*6} — ...imediat!

^{*7} — Bulevardul Beaumarchais nr. 113, etajul întîi, ușa din dreapta (la stînga este bucătăria, tot etajul îi aparține).

^{*8} — ...pe loc...

^{*9} — ...vorba să fie...

^{*10} — ...fie ce-o fi!

țile mele în România. Or, eu fac acum un contract de asociație cu Rosenthal care îmi aduce cinci mii de franci la încheiere și între o mie și două mii pe lună. E un viitor pentru noi toți, dar pentru asta e nevoie ca Rieder să se dezintereseze de opera mea în România contra unei sume de o mie de fr. pentru fiecare volum tradus de mine și editat de noi. Or, Rieder îmi cere trei mii de fr. numai pentru el, și mai vrea 10 la sută pentru tot ce vom trage. Asta e o obrăznicie din partea unui om care m-a legat cu un contract de adevărată mizerie și care nu face nimic ca să profite de succesul meu. Eu fi cer deci, conform unui articol din contract, să mă lase barem să profit în România de acest succes.

El îmi opune niște condițiuni cari îmi dărimă afacerea cu Rosenthal, *îmi sparge paharele!*

Acum sunt gata să-l frec. Eram să plec azi la Paris ca să-mi cer manuscrisurile cu diplomație grecească, sub pretextul legitim de autor că vreau să fac modificări *Haiducilor*. Și cu ocazia că tu vii la Nisa să mi le aduci și pe cele două nuvele, căci vreau să le modific și pe ele. Apoi, o dată în posesia manuscriselor, îl voi face eu pe moș Rieder să joace tontorioul.

Caută să ai a face numai cu Bloch, care posedă manuscrisele, și vezi să fii calm, diplomat, fă pe Bazil și pune mâna pe norocul nostru. Apoi închide-le cu nouă lacăte și telegrafiez: *Reçu manuscrit**¹¹, pe adresa: Rosenthal, 5, rue Meyerbeer. Să știi că dacă nu faci asta voi fi nevoit să vin pentru trei zile la Paris și atunci vom avea 500 fr. aruncați pe fereastră, căci în trei săptămâni vom fi la Paris definitiv.

Însă un lucru: răscolește la tine, caută contractul meu cu Rieder, pe care nu-l găsesc la mine, și trimite-mi-l recomandat. Iar dacă nici tu nu-l ai, atunci înseamnă că e la Masevaux, și să te duci, după obținerea manuscriselor, să ceri o copie *séance tenante**¹².

Înțeles răcane? Să trăiești! Dar să știi că sunt foarte amărît de conflictul acesta. Am pierdut somnul și pofta de mâncare. Vă sărut,

PANAÏT

III

Niederbruck, 6 iulie 1925

Dragă Gheorghe și Ștefan,

Aci alăturat, câteva tăieturi din presa română privitoare la succesul volumului românesc. Veți găsi un volum dedicat lui Mindreanu, precum și un portret din journal. Vi le trimit în plic imprimé, căci costă prea mult sub plic închis.

Confratelui - amic,
soamnei
Mida Trioni
Amicitie
Panaït Istrati
Masevaux, nov. 1924

*¹¹ — Primit manuscritul.

*¹² — ...pe loc.

În scrisoarea de față veți găsi misiva lui Romain Rolland. Să vă îmbătați turtă și să aprindeți niște țigări groase... căci ceea ce spune vrăjitorul despre *Haiduci* e mai formidabil decât ce-a spus despre *Kira*. Citiți-o, ambalați-vă și trimiteți-mi-o înapoi căci am nevoie de ea.

Și acum, dragii mei Ghiță și Fănică, pregătiți-vă să ascultați ceva neplăcut, atât pentru voi, cât și pentru noi cei de aici.

Plecăm în România peste o săptămână. Nu din plăcere, ci de nevoie. Volumul *Moș Anghel* cere neapărat prezența mea acolo dacă vrem să iasă ceva curat. Rosenthal îmi impune în trei scrisori să vin imediat ca să ne punem de acord și să supraveghem imprimarea. I-am telegrafiat că plec îndată ce primesc cele două mii de franci de cari mi-a vorbit.

Dar iată încă o belea: două mii de fr. e prea puțin, *prea just*. E numai costul drumului. Nu pot să plec cu Ana fără să am o mie de fr. în plus, pentru orice caz neprevăzut. Deci, vă rog pe amândoi să-mi înjghebați suma de 1000 de fr. la repezeală și să mi-o trimiteți. Voi scrii lui Rieder să vă verse salariul meu de 2000 de fr. pe luna septembrie. În România n-am nevoie de salariu; vom sta pe urechile lui Rosenthal, care zice că a făcut preparative regale ca să ne primească. La revedere, deci, în noiembrie, și grăbiți trimitul celor 1000 de fr. Peste o lună veți avea două mii.

Vă sărutăm cu toții. Marta e veselă. Îi vom da camera noastră.

PANAGAKI

[P. S.] Trimite-mi și ghetetele, Gheorghe.

Mai trimite-mi și mie un pur-fil pentru Chrisoveloni, pe care l-am uitat.

am o mie de fr. în plus, pentru ori-ce caz neprevăzut.
Deci, vă rog pe amândoi să-mi înjghebați suma de
1000 de fr. la repezeală și să mi-o trimiteți. Voi scrii
lui Rieder să vă verse salariul meu de 2000 de
fr. pe luna septembrie. În România n'am nevoie
de salariu: ~~am~~ vom sta pe urechile lui Rosenthal,
care zice că a făcut preparative regale ca să ne
primească. La revedere deci în Noiembrie și gră-
biți trimitul celor 1000 de fr. Peste o lună veți
avea două mii.

Vă sărutăm cu toții. Marta e veselă. Îi
vom da camera noastră. Panagaki

PER ASPERA...

Camil PETRESCU

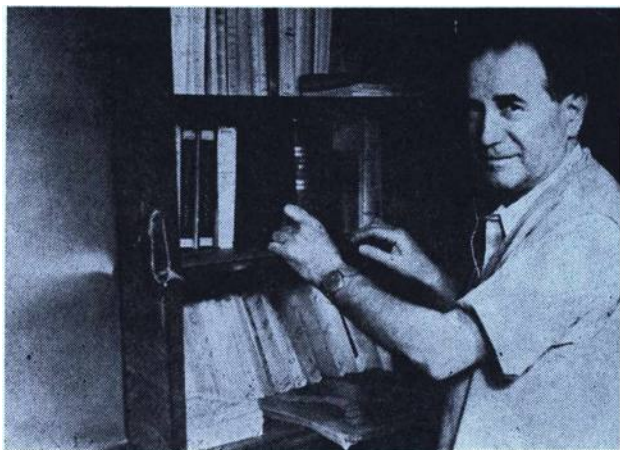
DE LA CAMIL PETRESCU NE-AU RĂMAS multe manuscrise care pot reconstitui, azi, pentru noi, laboriosul proces de creație al marilor sale opere *. Dintre ele, poate mai important este cel pe care însăși mina autorului a scris: Proiect de roman nerealizat.

Este vădit că acest manuscris depășește etapa incipientă, de documentare, de stringere a materialului brut. Chiar când, în unele capitole, apar doar note succinte, ele se constituie într-un tablou unitar, străbătut de o idee limpede. Cît despre paginile aproape finite, ele, probabil, ar fi fost transpuse aidoma în opera definitivă. Apar, cu alte cuvinte, primele nuclee ale romanului care se prefigurează, împărțit în capitole distincte (după un timp, Camil Petrescu le spune Cărți, intenționând, desigur, să le extindă), cu titluri precise, care indică o structură epică bine conturată.

Din toate paginile manuscrisului se degajă impresia că Proiectul de roman... are un pronunțat caracter autobiografic. Și nu numai din cauză că printre personaje figurează și Camil, cît mai ales din autenticitatea relatărilor, din descrierea interioarelor, din reacțiile personajelor. Acestea din urmă, aparținînd lumii teatrului, presei și literaturii își păstrează numele modelelor din viață, ca de exemplu Filotti, Talian, Ciprian, Lovinescu — sau sînt « existențe » din lumea cunoscută, cum s-ar părea că este Octav, un alter ego al autorului.

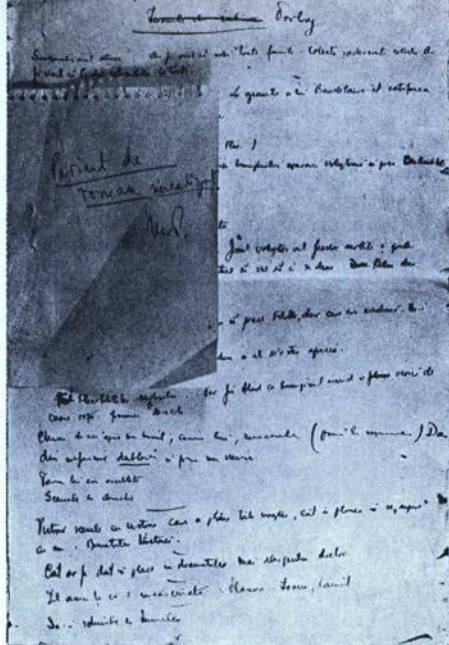
În tot cazul, personajele aparțin, după expresia scriitorului, « aceleiași familii de spirite cunoscute »

*Vezi, spre exemplu, articolul: Camil Petrescu — de la documentare la marile creații, semnat de noi, în „Contemporanul“, nr. 30 (1137), vineri, 26 iulie, p. 3, anul 1968.

din celelalte opere ale lui Camil Petrescu. Sînt și ele conștințe problematice în căutarea absolutului.

Deosebit de interesantă este problema datării manuscrisului. În mod evident, mediul ambiant aparține Capitalei, pe care o recunoaștem atît în numele străzilor, cît și în atmosferă. După părerea noastră, Proiectul de roman... a fost început îndată după apariția Patului lui Procut, adică prin anii 1934—1937, în tot cazul, înaintea celui de-al doilea război mondial, cîc scriitorul, evident, nu l-ar fi putut omite. Dealtfel este și perioada în care se afirmă în viața publică românească personalitățile reale menționate în roman.

Manuscrisul de față ar fi deci o continuare a Patului lui Procust.

Rămân însă chiar și așa unele amănunte neclare. Chiar în primul Capitol apare mențiunea: « Lectura Actului venețian întreruptă ». Or, se știe că un act din această piesă a fost scris în anul 1919. Întregirea pînă la trei acte s-a făcut în anii 1945 — 1946 (vezi Addenda la Falsul tratat). Despre ce lectură este vorba? De o lectură a primului act, în anii imediat următorii primului război mondial, sau de o lectură a piesei integrale? Presupun, în urma argumentelor expuse mai sus, că este vorba de lectura primului act, cel din 1919, în comitetul de lectură al Teatrului Național, în vederea angajării acestei piese pentru o eventuală reprezentare, în deceniul 1930 — 1940.

Al. BOJIN

Capitolul I

Prolog

< Înainte de iubire >

Senzualismul atroce. Ar fi vrut să aibă toate femeile. Colecții, adevărate colecții. Ar fi vrut să le știe intimitatea la toate.

Vizita muzeele. Rubens era idolul lui. *La geante* a lui Baudelaire îl satisfăcea. Prietenii îl tachinau cu femeile grase. Era iubit de cele slabe. (*Luceafărul*, Flo[rin]). Îmbrățișarea. [...]

Vițelușă cu surîsul ei de femelă fericită.

Urmărea femeile cu șolduri mari pe stradă. Jocul voluptuos al feselor mobile și grele. Visa o femeie cu carnea ca de gutuie să vie să i se dea. Poate d[oa]m[na] Franasovici.

Aventura cu femeia ambasadorului.

O actriță în scena cu care îi plăcea să joace Filotti, dar care era meschină. Nu-i admitea succesul. Scena cu Talian.

Scena cu femeia L. M. care i se dăduse și el n-o aprecia. Margareta și vizita de acasă.

Flexibilitatea mijlocului. Păr fin blond ca borangicul ascunde o scoică de carne roză. Grăsimea de-acolo.

Chiar de aci apare bine Camil, cariera lui, succesele (pînă la renume). Dar din nefericire dublura și presa nu venise.

Părerea lui era ascultată.

Scenele de direcție.

Victoria — scenele cu Victoria care a plîns toată noaptea, cit îi plăcea să se « supere » cu ea. Bunătatea Victoriei.

Cît ar fi dat să plece în străinătate, mai ales pentru doctor.

Îl anunță că e însărcinată. Planuri: Ioana, Camil.

Să-și schimbe ea numele.

Lectura *Actului Venețian* întreruptă. Neliniștea cauzată de servitoare. Cînd i se dă cu prietenii ei acolo. Masa la Mura. Vizita Natașei la Lazăr. Cînd vine înția oară la el îi aduce flori. Răscolește casa ca un șoarece. Ce-ți face maimuța? La hotel... Domnule, dar frumoase mai sunt.

Capitolul II

Primele timpuri — convorbirile.

Cărțile: D'Annunzio, Wilde, Ana Karenina, Le Garçonne, Versuri, Hamlet, Vagabonde.

Povestește greutățile de la repetiție cu un autor imbecil.

Lipsa de parale. Viața lor, mofturile și artificiile pentru că ei nu au rezolvat problema de a face [pe] amănții nobili luptînd (nu neglijînd-o) cu lipsa de bani. E ca și cînd ai face o statuie fără stomac, frumoasă. Ei simplifică viața, îi ocolesc greutățile. Părerile despre plagiat. (Tocmai se discută cazul lui Cezar Petrescu). [...]

Îi miroase gura. I s-ar fi părut o infamie să gîndească asta despre ea, fără să i-o spuie. În schimb, fu foarte jignit cînd află că ea nu a spus. Suferea de lipsa de confort cînd iubea.

Rochii, creme. Ferentari, ajunsă seara. Cînd i s-a părut că Jeles le-a condus acasă. Cum nu s-a uitat și a trecut și peste ideea că are flori albe. Cum totuși căuta să se convingă. Surîsul de copil. Vocea emoționată... Roșeața din obraz cînd vorbea.

Scena din prima seară cu vinul, cu sărutarea. Loialitatea lui între ele trei. Așteptările nervoase. Flori, privește camera cu bucurie. El ar vrea să știe dacă e ovreică. Impresia de fragedă nevinovăție, tinerețe, loialitate de 18 ani. Mirosul gurii. Ar fi vrut s-o știe nemțoaică, sprijinindu-se printr-o mică moștenire. Prietenele care îi poartă rochiile, îi ia[u] masa, dar îi cumpără ciorapii. Generozitatea ei. Pasiunea. El nu o iubește (o lasă și doarme). Întîrzie. Vine la orice oră vrei, <dar> te așteptai. Descoperă că una din fete își scrisese numele lui pe brățară. Vrea să-i facă dar o centură. Scrisoarea toată publicată. Geamurile luminate. Se sperie cînd el, uitînd batista, ea îl strigă să și-o ia. Consultă pe prieteni. Nu are încredere în doctorul ei.

Cartea II

Ieșea seara de la Fundație. Fusese o conferință oarecum mondenă, veni[ră] la parter deci multe femei, dintre care unele probabil se interesau de aproape de felurile subiecte generale și la modă.

Cînd să traverseze, uluit puțin de zgomotul de trăsuri și clopot de tramvaie, fu luat de o mîină mică și prietenoasă. Erau două fete micuțe ca două grizete. Le recunosc cu tot întunericul. Era o scriitoare blondă cu aspect de copil și o prietenă a ei — brună — pe care le întîlnise adesea pe culoarele teatrului. Avea, cea blondă, o piesă, pe care încerca s-o treacă prin Comitet. Pe Octav nu-l interesau prea mult, pentru că erau mici de statură și fine.

Acum mergeau alături pe stradă, fără îndoială cea mai specific și mai rezumativ bucureșteană: intelectuală, căci duce de la Universitate la Fundație și se mai numește și Academiei; autoritară, căci chiar acum treceau prin dreptul ferestrelor luminate ale Ministerului de Interne (și prezidenția Consiliului de Miniștri); centrală, aproape lipită de Calea Victoriei, cu trei hoteluri dintre cele mai vechi ale Capitalei; trei restaurante dintre cele mai tipic bucureștene; prăvălii ca un colț din Lipsăni, tramvaie; un hotel de cocote care făceau trotuarul disputîndu-și-l cu femeile cinstite care ocoleau compromisa Calea Victoriei și, în sfîrșit, argument decisiv, era plină de gropi. Dar acum era o zi de primăvară, cînd lespezile strîmbe și colțuroase erau uscate, iar din mocirle numai albiile în asfalt. Cînd orașul pare occidental e frumos. Schimbară cîteva amabilități asupra impresiilor de la conferințe.

— Sunt destul de neserioase, d[omnișoa]ră. Un domn foarte cumsecade, de altminteri, adună temeinic paragrafe din diferite cărți citite, se trudește să le învețe pe dinafară și pe urmă le debitează în fața unor leneși, leneși simpatici ca d[umnea]vastră, e drept, care nu vor să meargă direct la sursă.

Nu o putea vedea, dar o simte lângă ei și i se părea oarecum nouă vocea timidă cu inflecțiuni de aur.

— O, nu, d[umnea]ta ești răutăcios.

— N-am dreptate?

Și ea adaugă cu un zîmbet de copil (el îl simte tot din voce):

— Ba da, e adevărat că da...

Și după o pauză:

— Domnule Octav, vreau să te rog ceva, dar te rog să nu ne refuzi (adaose pluralul pentru că i se părea cu mai multă greutate, mai convingător).

El răspunse cu privirea, întrebător.

— Uite ce. Vino luni seara la noi. Ai să iei o cafea și dacă vrei mai stăm de vorbă. Octav bilbii un refuz (care fu luat drept acceptare) pentru că îi făcea plăcere această invitație. Și pe urmă banalitatea «dar să nu refuzi» era de o nevinovată frăgezime. Vocea ei era vie și plină de sevă ca un arbust.

— Dar să nu uiți. Poate că ai să uiți. Uite, am să trec eu pe la d[umnea]ta. Stai la Hotel Union (el ridică privirea surprins, plăcut surprins că îi știa adresa). Am să trec eu să-ți las un bilet ca să nu uiți.

Erau acum în dreptul hotelului și se despărțiră. Octav își aduse aminte că odată, pe cînd discuta cu câțiva actori pe culoarele direcției, mica blondă urmărea cu o surprinzătoare atenție argumentele, surizînd pentru că înțelegea.

Pînă luni fu de-aproape ocupat cu repetițiile piesei moderne și constată Duminică seara că ea nu trecuse să-i lase biletul. Fu puțin jignit, dar pe de altă parte se bucura oarecum. Ar fi vrut să fie biletul ca să poată trimite o scrisoare de scuze.

Era hotărît luni seara, mai mult ca oricînd, să nu se ducă. Și avea două motive, pe care se rememorse să le simtă temeinice și de-acum cronice.

Neliniștea de a fi orb într-o casă străină și eventualitatea unui interior de mici [*indescifrabil*], cu masă rotundă în mijloc, cu scaune jumătăți de fotolii și cu mici șervețele brodate și fotografii în toate părțile.

Vizitele acestea cărora nu poți să le găsești tonul just al conversației erau pentru Octav plictisitoare.

Dar cînd găsi cartea de vizită feminină cu scrisul strîns și mare, se hotărî. Va merge pentru 15 minute, păstrînd chiar trăsura jos, și dacă va fi agreabil va anunța o vizită pentru altă zi.

După ce își făcu ghetele la ghereta din colț, dete unui birjar ghebos, cu un singur cal, adresa repetată pe bilet și se pregăti pentru drum lung către una din mahalale.

Se simțea, fără să vadă nimic prin siguranță, în fotoliul cu [*indescifrabil*] al trăsुरii și simți după clopotul tramvaielor și viteza accentuată că trec prin dreptul universității.

După un singur ocol trăsura se opri.

— Aci?

— Strada General Florescu, 6, se aplecă spre el birjarul ghebos.

Fu cuprins de o mare descurajare. Era o curte ca de han, la colț cu două intrări. Cea de la drum, dintre corpurile de casă, părea să fie cu mai multe etaje. Se hotărî să se întoarcă acasă, dar în cele din urmă i se păru că nu ar strica să încerce, bîjbîind, să nimerească în labirintul de clădiri vechi, apartamentul pe care îl caută. Căci nu putea fi decît dintre cele vechi, cele cu un interior cum și-l închipuise el.

Cînd întrebă de numele fetei, o femeie cu un copil în brațe (o văzu, căci cădea lumina, cum sta în prag, puternic pe ea) îi spuse să urce în corpul nou la etajul II. Un băiat se oferă să-l conducă acolo. Urcă o scară de lemn și sună. Tresări ca la un zgomot de alarmă la zbirnișul formidabil (așa i s-a părut atunci) al soneriei.

Îl întâmpină o voce care fu singura lumină într-un antreu mic, ca de cămară de hotel, dar întunecos.

— Ai venit? Ai venit.

Și fu împins prietenește într-o odaie luminată ca ziua. (Aflase mai tîrziu că instalase, chit să ardă siguranța, 3 becuri, un dublu releu.)

Toate temerile i se împrăștiară mai întâi în apropierea sofalei pe care o luminau din trei părți lămpi puternice. Vedea ca ziua. Era un interior nu prea bogat, nici cu prea mult gust, dar simpatic. Cu sofa în colțul de lângă fereastră, cu mescioare (Octav îl privea surprins), un pian și mai ales multe flori prin toate părțile. Se așezară destul de ceremonioși pe sofa.

— Credeam că nu ai să vii.

Minți, ca să dea explicații.

— Am fost toată ziua ocupat și nici nu credeam că ai să vii... Octav observa că erau trei fete în casă și ridică privirea întrebător.

— Natașa nu știe. Ai cunoscut-o cînd am stat de vorbă în fața lui Riegler. Natașa era o brună, de 17—19 ani, frumoasă și mai bine formată decît celelalte două. (Cîțitorul e rugat să treacă prin corvoada acestor detalii, pe care la urma urmelor le poate sări dacă vrea).

Octav ochi un loc care i-ar fi permis să stea comod și mai ales să audă bine. Îl făcu să se simtă bine graba cu care fetele se apropiară de el pe sofa și efortarea plină de firesc pe care o făceau ca să vorbească tare.

Întotdeauna începuturile de convorbiri sînt grele, căci trebuie să înceapă de la date climaterice sau biografice. De aceea nu rămînem decît lângă acei sau acele care numai întrebînd «cît e ceasul» pun în voce atît sentiment, atîta culoare, cît nu pot pune într-un discurs întreg — spiritual bineînțeles — atîți acrobați ai frazei frumoase.

Vorbeau deci de programele teatrelor, despre cunoscuți, cu o grabă care dovedea mai mult interesul lor de a cunoaște preferințele lui decît interesul de a avea o judecată asupra cuiva.

Era o impresie de frumusețe familiară pe care o cuprindea interiorul acesta cu trei fete încolăcite pe sofa. Dar lui Octav îi plăcea mai ales pentru caracterul de boemă elegantă al lor.

— Ești cu familia d[um]i[un]i[un]tale aci?

— Nu, mama mea e la Berlin. Stau singură, adică împreună, și ea (o arătă pe Natașa).

El se gîndi care ar putea să fie o amantă preferabilă dintre ele trei. Cea mai mică de statură, o brună, care îi țipa prea tare cînd vorbea și căuta cu intenție să frazeze, îi dispăcea și prin aceasta și fiindcă era prea aspră. Cea blondă era prea fină. Avea ceva de păpușă (fără să i se pară prea frumoasă în același timp). Privirile lui întirziau asupra celei brune, ale cărei brațe pline de la umărul rotund promiteau niște șolduri frumoase. Octav se gîndi că era hotărît să stea numai un sfert de oră și de curiozitate se uita la ceas (fără intenția să plece). Pe figura blondei fu o impresie de surpriză neplăcută atît de categorică ca pe figura unui copil.

— Vrei să pleci? Te plictisești la noi aci?

Firește, conversația noastră nu poate fi interesantă.

Îi plăceau destul de mult ca să iasă din rezerva disprețuitoare sau ca să dea un răspuns aș zice spiritual (replica întoarsă ca o minge de tenis).

— Dar domnișoară, nici nu există «conversație interesantă». Ce ar putea să fie o «conversație interesantă», o conversație în care se spun lucruri noi, pline de înțeles, pînă acum nebănuite. Dar în felul acesta, care conversație poate aduce ceva nou, măcar, cît aduce o carte mediocră. (Îl ascultau cu interes și surîzînd, un surîs care îl stimula, de surpriză pentru adevărul nou și paradoxal.) Uite, în privința asta, oamenii sînt perfect ridiculi. Domnul Georgescu și cu doamna se duc la perechea (i se pare vulgar și adăugă:) doamna și domnul Niculescu. Închipuți-vă cam ce e «conversația» lor. Asta, bineînțeles, nu are să împiedice pe oricare din ei să gîndească: ai văzut ce proastă e cutare. Evident, pentru că în prostie sînt grade.

Atenția lor era atît de plină de o surprinsă simpatie, bucuria de a afla lucruri parcă noi, Octav simțea că fetele acestea îl admiră. Și-l admirau în tot ce făcea și în tot ce spunea.

De la D[um]nea[un]ta învățăm atîtea.

E o atmosferă de admirație fără [*indescifrabil*].

Cum îți plac femeile?

De ce? Explicație: brațele-șoldurile.

Îmi place să bea vin (spunea ea ca o notărită).

— Noi te iubim toate trei. Dar eu (vrea să zică: eu aș suferi dacă...).

— Sunteți niște mofturi toate trei. Niște adorabile mofturi.

— Ești un fleac mic.

— Fleac mic.

— Ei, poftim, un fleac mare.

Cartea 3 boala

Mindria. El nu mai putea fi umilit. Omul iubit de ea era egalul celor mai mari.
Pentru ea voia să treacă neapărat drept mare.

Superstițiile ca să nu o găsească mai bolnavă.

Menajamentele. (Ea tocmai atunci începe să dea dovezi de indiferență. Rîde cînd vin prietenele, nu-l mai întreabă: vii mîine?) El știe bine — sau îi e teamă că e vorba de o boală îndelungă.

Teama de tuberculoză, de peritonită.

Slăbește pe zi ce trece.

Mai multe zile ea nu-i spune că e bolnavă: știu că nu-ți plac bolnavele.

Servitoarea enigmatică.

Scena de la producție, încurajarea.

Întrebarea de unde ia bani... mizeria de a ști că ea e întreținută.

Minciuna ei că nu se petrece nimic: Poate că el e bătrîn și mai ales neputincios: (aliura perversiunii).

Trenul, slabă de abia merge. Lumina soarelui. Atenția celor din vagon. Prietenul care vrea să brieze.

Nădejdea nebună că schimbarea de aer.

El simte farmecul pădurilor, al albiei de pietre albe, al rîului ca atunci cînd era copil. Ca și atunci era ceva de întîia oară în călătoria asta. Întîia oară erau împreună în tren.

Visul lui de a avea o căsuță la țară... Să o vadă sănătoasă, să alerge prin rouă, să mulgă vaca de lapte! O căsuță curată. Să stea seara în cerdac.

Vizita noaptea cu doctorul ca să-i facă injecții de morfină.

Indiferența celorlalte. *Resemnarea* celorlalți. Nimic nu e bine făcut. Lumina îi vine în ochi, ghiața nu e sfărîmată. Scena aducerii (plecării) în sala de operație. Drumul de la Sinaia la București. El se miră de respectul pe care îl dă lumea ei și care n-ar putea fi dat unei cocote.

Dar uite că și ea singură speră. Camil citește *La dame aux Camelias*. [*sic!*]

Rahat cumpărat de... El suferă de această vulgaritate.

De multe ori ea însăși vorbea despre ea ca de o cocotă.

Dimineața cînd ea, cu rochie roz, cu șalul alb e pe targă.

El păstrează punga de ghiață.

El o salvează. Își dă seama că el a salvat-o.

Se duce chiar la Dominic, gîndul că i s-ar putea aduce ceva bun de mîncare.

Îi face bine că toți ai casei îl considerau ca amicul ei.

El simțea nevoia să vorbească despre logodnica lui.

Teama lui că a fost infectată de irigator. Dorința de o casă cu baie.

La țară, la un prieten, *în trăsura* el visează la ea. (Descrisă sincer natura și deodată intercalarea ei.) E cald, orașul miroase și femeia lui e sus, acolo, în descompunere.

(În agonie 10 scene — nu trebuie pe larg). Lipsa de interes pe care i-o arată toți. Plecarea la Tekirghiol.

Bătrîna.

Scena cu doctorul cînd a plecat.

Așteptarea ei, care era [*indescifrabil*] în stradă.

Gelozia pe Frida.

Tenorul care avea să cînte și să joace cărți.

Mutarea (gîndul că se mută la o [*indescifrabil*] il jicnea).

Scena de tandrețe.

Învăță fără el.

Scena ei de gelozie: Cît m-ai făcut să sufăr! El își zicea: aș putea s-o fac să mă iubească oricînd.

El înțelese că totul s-a sfîrșit de cînd Paul plecă cu doctorul, în loc să stea cu el.

A fost persoana aci.

Popovici — Acum dacă nu mai sunt eu, moft să fie ea.

Nu pot să te văd, mă mut. Vin eu. (Vine degrabă.) A primit-o cînd ea s-a dus la sanatoriu și el a coborît ochii roșii.

Scenele cu scrisorile.

Scenele la Lovinescu. Anunța mereu că n-o mai iubește (cu nădejdea secretă și [*indescifrabil*] că tocmai de aceea (are să vrea să termine).

Lipsa de poftă de mîncare.

Înțelege chiar spirala vicioasă a gîndirii. Ar fi vrut să se termine, dar infinit mai mult ar fi vrut să nu se termine. Starea actuală îl îngrozea. Se gîndea.

Scena cu trăsura pe Calea Victoriei, cînd o întîlnește pe Regală.

— Ce-ți amintești din toată iubirea noastră mai puternic?

— Scena cînd am fost la tine.

Urmărirea automobilului de la balcon.

Dragă, de aci încolo va trebui să eviți amorurile așa, prin surprindere, ai nevoie de atîta igienă.

— Nici nu mă dau eu așa.

(*[indescifrabil]* unde «surprinde», ci «oriunde».)

Gîndul că nu mai e la curs.

Încercarea de a afla de la prietene. Rîsul lor suspect și evaziv.

Analize complicate. Trebuie să nu mă mai gîndesc la ea. (Rupe scrisori și o scoate din memorie.)

Cînd ea vine la teatru. El, descompus de groază, simte că nu are să poată juca. Infamia ei.

Cartea IV Agonia

Ar fi în stare să-și dea rendez-vous în fața lui...

Și de infamia asta ar fi în stare!

Nenumărate superstiții. (Străzile, anume.) S-o aștept! (O fi influențînd-o gîndul.)

Dacă mă gîndesc intens la ea.

Nu mi-a zis să vin mîine.

Cu mîna strîns, dar cu un surîs afectat de indiferență, cu aerul cel mai natural din lume.

— Ce faceți mîine seară? (El știa că merg la *Fedra*.)

Ea începea fraza, dar înțelese imediat, rîse și...

— Mergem la teatru, avem locuri — și ezitînd ca un tramvai ieșit de pe linie —, dacă avem loje vino cu noi.

Andrei se gîndi cu amărăciune că ar trebui să refuze invitația aceasta lipsită de spontaneitate, dar imediat își aminti de linia de conducere, aceea de a pare îndrăgostit și umilit, pe care și-o impusese.

Scena de la bodegă cu Ciprian — Cochetăria, nesiguranța și alarma ei, trage cu ochiul la masa unde îl chemaseră ceilalți actori, umilința ei când o părăsește prietena. Scena cu piciorul pe sub masă. Piciorul ei ajunge prea departe.

Scena de la bal mascat. O vede condusă de Almăjan, dincolo, gesturile ei, revenirea, invocarea a zeci și zeci de motive, prezentarea acolo. Cealaltă frumoasă nu-i dă atenție.

Se întreba: a spus că vine numaidecât... avea aerul că pentru el a spus.

Întârzie 1/2 oră. El se pregătește să pară indiferent. Ea se bucură când îl vede. El păstrează indiferența. Nu au ce vorbi. «Uite-l pe...»

Ea sărind literalmente după scaun: «Unde-i...» gelozia lui atroce.

Explicația ei: a fost invitată la masă. «Am cochetat înainte de venirea ta»: îl închipui, un gând înainte de venirea lui C. Pop.

«Hai prin bal.» El se întrebă: Vrea să vadă pe cineva, nu să fie singură cu el.

Era luminoasă. Cineva îi șoptește «vezi să nu ți-o fure...»

Accentul sincer, profund sincer: «Numai cu tine, numai cu tine aş mai putea fi la fel».

— O nădejde imensă și amară umplu sufletul lui...

El nădăjdui în sfârșit una din acele scene de sinceritate și încredere.

— Atunci de ce n-am simțit?

Vine apașul. Și atunci... « Să nu mai vorbim de asta. Lasă-mă, dacă ai ști cât sunt de necăjită. » El simți o contractare a [*indescifrabil*] amară, cu teamă. Dar de ce ești necăjită. Era necăjită lângă el. Nu mai vii niciodată.

— Petrov. Ai citit.

— Ea explicînd încet, natural: Da' era o greșeală de tipar. Andrei fu mulțumit ca și atunci cînd nu auzea ce vorbeau în mod pir* despre el.

Cei doi oameni care îi urmăreau.

Se întreba orgolios, înfrînt: «În definitiv, dacă rolul meu e de soț, e ridicul, dar dacă e de amant, e de invidiat de toată lumea asta». Care de fapt îl invidia.

Nici o femeie nu vine să îl tachine[ze] pe...

Scena de la masă. Ele necăjite că pierduseră prilejul.

Cabotinismul ridicul al lui B. (A doua zi: Nadia. «Și el simte, dragă, dar vrea să le facă cu curaj».)

Plecarea lui pentru un sfert de ceas, o [indescifrabil.]

El simți clar că ele sunt profesioniste ale amorului.

Scena ei de gelozie aproape sinceră.

Suirea lui în automobil. Ea e afectuoasă. Poate ca să-l facă gelos pe B (?) Mai tîrziu se întrebă Andrei asta.

Nesiguranța oricărei amintiri.

Automobilul care le încurcă drumul. (Asociația, automobilul s-a oprit.)

Chinul pînă a doua zi.

Luase obiceiul s-o imite.

— Nu, fiindcă sunt bolnavă am dreptul 1). 2). 3).

* * *

Scris direct. Chiar opiniile să reiasă din discuții.

O privea cu succesele ei de femeie și actriță: are să meară la optzeci de ani uitată, fără nici o deosebire între ea și vecina ei, fosta spălătoreasă, cel mult cu niște amintiri care s-o facă penibil ridiculă.

Purta o tăietură la mînă. O femeie care îl iubea și el nu venise la rendez-vous-ul de ziua ei.

Kisikem.

Adormea și lăsa femeia să plece.

Ștef. cît mai mult în roman.

O femeie îi cere bani și el îi dă foarte simplu.

Invita un poet la masă, care mănîncă fără să-i menajeze punga.

De teamă de a nu trece drept linguiștor, e obraznic.

Gafencu, Valjan (de povestit scena cu automobilul, cînd Valjan a plecat și l-a lăsat ca pe un servitor).

Scenele de așteptare.

El: (scena s-ar putea generaliza «teoria atributelor obligatorii»). Dansul în sine nu e urît, dar e o dovadă de mediocritate. Întîi ca fizic. Cine are temperament nu poate dansa, cine are o personalitate cu un puternic și viu ritm interior nu se poate adapta altui ritm exterior.

Și cine n-are temperament...

Pe urmă, ia timp prea mult. Iată, de pildă, eu ador jocul de cărți, dar îl joc numai la fară, căci aici o noapte pierdută e un lucru groaznic. Înțelegi, între 25—35 de ani nu aveam decît singure 3650 de zile de trăit. Cele mai multe femei le petrec dansînd. Singura viață pe care ne e dat s-o trăim.

* * *

Nu te plictisești singur. «Niciodată. Se întîmplă să mă plictisească alții, dar singur nu mă plictisesc de loc.»

* fr. rău.

Mateiu I. CARAGIALE

ARHETIPURILE CRAILOR DE CURTEA VECHE (III)

AȘADAR, LA 22 SEPTEMBRIE 1907, ORELE 12 dimineață, Mateiu Caragiale debarcă la București cu consemnul de a se prezenta la examene. La Berlin lipsa de cursuri îl împiedicase să studieze. În scrisoarea «De Buearest», din 5/18 octombrie 1907, sint relateate pe larg primele sale contacte cu mediul părăsit o vreme:

« Dragă Amice, Scrisoarea ta mi-a făcut o enormă plăcere și-mi pare că-mi confirmă o superstiție pe care-o aveam de două zile. Acum două nopți te-am visat pentru prima oară de când nu te-am mai văzut, și-mi spunea că aerul cel aspru al mării îi-a pirlit obrazul. Nu erez în superstiții, dar e o coincidență care mi-a făcut o impresie plăcută, pentru că azi am primit scrisoarea. Eu într-o dimineață caldă și frumoasă m-am pomenit că un tip îmi sare dintr-o trăsură în brațe (ca Coandă escrocul). Era Montesquiou. Ne-am suit în trăsură și ne-am

baladat în sus și în jos pe calea Victoriei plini de o mare bucurie că ne-am revăzut și vorbind numai niște lucruri goguenard^{*1} despre aventurile lui Vlădolanu cu pederastia la Berlin și despre bătălia și procesul lui Montesquiou cu banditul Lagasse, un mare calomniator și șantagist care extorea de sume pe comtesa de M. F. douairière^{*2} (La vieille comtesse a 600.000 livres (franci) de rente et le château de Courtanvaux^{*3}). Toți tipii învidioși erau scandalizați dar mie, n-are nimeni curajul să mă interpeleze (sic!), eu nu mai am a face eu nici un lipcan, cum are Vlădolanu, pe mine toți sunt nevoiți să mă trateze en monseigneur^{*4}. Du reste, je m'en fous^{*5}. Am dejunat fin la Ferdinand de M. F. cu Cantemir Câmpineanu, ea trei mușchetari. Apoi, eu o havană de decisiivă între buze, m-am repezit la o bătrână doamnă, dar pentru nefericirea mea această nobilă douairière nu se întorsese de la moșie, unde va sta într-un pare de rose tremière^{*6} până la Sf. Dumitru. Se vede că nu mi-e dat să ajung milioner. Această doamnă eu care am făcut cunoștință într-un mod bizar, are o avere mure, n-are nici rude, nici camarillă (adică un cortej și un entourage de intrigante), are numai procese. În ziua de 1 Mai treceam pe stradă și m-am oprit să mă uit la casa ei (o antichitate de la 1830). Atunci ea a [î]eșit la fereastră și a ordonat servitoarei cu un glas impunător: „Ce te uiți, aruncă eu apă, aruncă eu apă“. Atunci eu, crezind că vrea

*1 ...batjocoritoare...

*2 ...văduva.

*3 Bătrina contesă are o rentă de 600.000 de livre (franci) și castelul de la Courtanvaux.

*4 ...monsieur.

*5 Dealtfel, puțin îmi pasă.

*6 ...nabe...

să arunce în mine, am intrat ea un tourbillon*7 în curte să cer cont de această insultă. Am fost pofit în casă, unde dama mi-a cerut scuze în limba franceză și a spus că nu în mine, ci în copiii care-i eseculau grilajul și-l devastau florile. Mi-a făcut un relevé a peu près*8 de fondurile ei, de ce-are, de ce-a avut, de toate procesele și mi-a spus că să vin pe la ea. Eu am aprobat-o, dar a doua zi am căzut bolnav și acum cind m-am întors m-am ținut de cuvînt. Nu se poate ști, vezi, tu ai plecat la Paris cu idealul unei Marquissette și ai dat peste zinu Lemer de Villiers. Ai alergat după ea ca după o chyméră și n-ai putut-o întîlni. Dar, în schimb, ai căzut tot peste vechiul ideal. Dragă Amice, miseria mea este mare. Stau (aproape singur) într-o proprietate a mamei foarte departe de oraș, ca să nu plătesc chirie și să-mi distrug fondurile pe chirie, lingerie și mincare. În modul acesta am putut avea ce cheltui la Berlin trei luni. Tata pentru moment este încreștat, dar totul se va schimba cind va vinde partea lui (a 6-a) din Frătești. Cind va sosi momentul acela, nu știu, la larnă este vorba, acum toamna nu s-a putut face nimic. Tata e nervos, nu poate sta în București, unde toate i se par dezgustătoare, scumpe, anapoda, revoltătoare așa că n-a putut găsi cumpărător bun, nevrind să mai aștepte. Eu am uzat de o mare politică în cursul șederii mele la Berlin, am fost maleabil, servilabil și m-am grăbit să-l nprob pe tata chiar în păreriile lui cele mai imposibile[...] Și ceea ce m-a întrerupt de la execuția planului meu și m-a distrus a fost examenul care-l am peste 4 zile. Nu știu ce să mă fac, e foarte sever, și eu n-am cîștit nimic, mă mir de ce mai mă chinu[li]ese degeaba, c'est de la peine perdue*9. Poate vreun effort extrem, vreo chanță, vreun piston solid, altfel greu. En tout cas*10, mă prezint». Dar de examen, pe lângă faptul că cere învățătură, mai sunt legate și alte necazuri: «Alaltă[li]eri am abordat (în București, imaginenză-ți) o damă fină, o brunetă mată în genre-ul Ionichii. A fost foarte

amabilă, mi-a răspuns cu aplomb în limba franceză, dar cît sunt în examen, n-o pot urmări». Deși tînărul student se sacrifică în favoarea învățaturii, preocupările lui se vădesc de alt ordin: «Cuștiga e în București singur și și-a cumpărat (sau închiriat) un alt auto eu esență*11, mare. E veșnic „en bombe”*12, dar fără dame. Se cunoaște că nu e Hortense în București. Toată noaptea zhoară Cuștiga în sus și în jos, ziua la fel. E un mister ce e eu el și nu pot ști unde e Hortense. Pungașul (remontoir bigi-bigi*13) și-a cumpărat pe rînd două auto-uri. Cea din urmă e une Dion-Bouton roșie, mare, m-am plimbat și eu în ea odată. Pungașul n-are chauffeur (eu cred că auto-urile l-au ruinat). Am auzit că s-a bătut cu mama lui și a aruncat-o afară din casă într-o luptă omerleă, rupindu-l încă un picior. Și-a cumpărat butoni cu safire de 250 lei și tră[li]ește ca un imbecil fără să profite de viață. El zice că are 15.000 lei venit. Eu cred că abia 5.000. Auto-ul însă e foarte frumos, are un mers lin și egal. Dacă l-am avea noi la Paris, dragă Amice, ce tribulați[li] ar fi. Se vede că lui Dumnezeu i-a fost frică să ne dea asemenea lucruri și averi mari, ce să nu-l eclipsăm eu răpunerile noastre. Vlădolanu este absolut à sec, en purée*14. El e tot așa mitocan ca

*7 ...vîrtej...

*8 ...o listă, aproape...

*9 ...ce timp pierdut de pomană.

*10 În orice caz...

*11 ...benzină

*12 ...în vîljală...

*13 Mecanism de întors fără cheie, aluzie la automobil.

*14 ...fără o para chioară, la mare strimtoare.

întotdeauna, ştie multe lucruri, dar nu vrea să-mi spu[ri]e, abia transp[ri]e cîte ceva din cînd în cînd. Astfel mi-a dat în înţelegere că un mare dezastru e pe cale să se întimpl[e] în familia doctorului Kalendero. Mi-a spus că Madame Galitzî a divorsat şi că fuge din oraş în oraş, din hotel în hotel, cu Mademoiselle Doudou, şi că ştie ceva teribil despre Ionica. Eu voi afla totul însă dacă e adevărat, de la Mademoiselle Hellade Radulesco, care va fi pentru mine o excelentă şi utilă amică. E o persoană foarte fină. Altfel nu mai ştiu. Eu nu mă voi certa însă cu Vlădoianu care e bun înău să te informeze şi cu care am afaceri de bani. Acum o adevărată criză de melancolie mă deprimă, e examenul, e dezastru, cînd mă gîndesc mai ales că-ţi sunt dator de-atîta vreme, că nu-ţi pot plăti, e teribil. Sunt anihilat însă în aşa mod de evenimente că pentru moment nu pot mişca nimic. E însă timpul să-ţi mulţumesc că nu m-ai executat cum mi-ar fi făcut oricare altul şi-ţi voi fi recunoscător la rîndul meu de felul cum ţi-ai arătat o adevărată şi profundă amiecişie, aşa cum ţi păstrez şi eu, principe. » Nici preocupările mai mult sau mai puţin heraldice nu sunt uitate în această foarte lungă scrisoare, pe care, din păcate, aici, am îmbucătăţit-o tematic: « Serie-mi şi tu, şi dă-mi un relevé précis de ce avere au marquisul şi marquisa de Qui...¹, ce fonduri rouleză, şi cum combină de trăfălesc aşa fin. Ce sera intéressant¹⁵. Numele lui e foarte ilustru, e pus peste tot Lui... de Beaujeu cu deviza: vis contra vim. A avut un strămoş archevêque¹⁶ şi unul amiral care-a fost prins de Turci, sequestrat şi scăpat de nepotul său în nişte circumstanţe romantice. Îţi urez, dragă amice, o repede însănătoşire a Marquissetei, amor, glorie şi bani, şi-ţi zic la revedere. Ca un frate: Mathieu ».

Următoarea scrisoare, tot « De Bucureşti », fără dată, însă avînd în locul acesteia menţiunea: « noua adresă: str. Miron Costin no. 42 », lămu-reşte problema examenelor: « Dragă Amice, După multă plictiseală, mi-am luat o decizie absolut irevocabilă: nu mai dau examenul, cînte que coîte¹⁷. Nu plăterd nimic, am două sesiuni la dispoziţie, aşa că tot coîte que coîte în Octombrie 1908 sunt licenţiat. Am zis... »

Cînd am primit cartea tu postlă, aşeură, cum eram confuz (vreau să găsesc un mijloc ca să mi se restitu[ri]e nişte taxe) am crezut că ai devenit

millioner, şi-mi trimiţi fotografia castelului tău, unde să pot veni să petrec l'arrière-saison¹⁸ (ca Bagdat²). Îţi doresc în cîrind un aşa romantic retro. Dragă amice, în Bucureşti a căzut deodată un frig aşa de mare, de unde era cald şi frumos, că e o dezolaţie. Cu toate acestea, eu sunt înecinat, pentru moment, că nu sunt selavul Universităţii şi voi reîncepe seria dejunurilor fine cu comitele Ferdinand. [I]jeri, m-am dus pe strada Spătarului, să văd dacă doamna Melik (zîna mea) s-a întors de la moşie. Aş, de unde, perdelele casei erau tot lăsate în jos. Dar, cum nu va întirzia mult, mă voi arunca ca întrepd[u]l Zorillă³. E singura combinaţie care se poate imagina, o damă cu rente, şi dacă fişele ce am căpătat sunt exacte, M-me M. nu stă toarnă rău. En tout cas, et tout e somme faite, je n'ai rien à perdre, mais quelque chose au moins à y gagner¹⁹. Alaltă[ri]jeri am văzut o damă pe jos, aşa de fin îmbrăceată, eu o etolă aş artistice pusă pe umeri şi o pâlărie horreur, horreur²⁰, că mi-am zis: asta nu poate fi decit Madame Hortense. Şi nu mă înşelase, ea era. Ce perle fine, negre avea în urechi, ce tăietură la rochie, mă cuprîndea o melancolie înensă privind-o, nu altă pentru persoana ei (e fourte fanată şi ratapată, fardată: e la crepuscul), dar pentru amintirile din streînatate, Fernande cu ochii ei de flură, şi hano-vriana cea misterioasă, pe care le revedeam ca în vis. Şi mă gîndeam ce filon, ce true voi putea găsi ca să te rejoignez²¹ la Paris, şi să putem iar lucra în purtă dublă. Şi revin la ueluş (une douairière). Cînd ai bani, totul îţi vine ca atras de un magnet irezistibil. De aceea, acum cînd pasiunea ta pentru Marquissete trebu[ri]e să fi reintrat (cred eu, cine poate zice sigur), în limitele unui collage²² extraordinar şi aristocratic, nu ar strica să recurgi la officile bravului Crouzet. Rolande trebu[ri]e să fie în genre-ul Marie-Blanche de Grommelaine (ai eltit pont L'Armature de Hervieu) o feme[ri]e care-l place să joulisseze intens, fără reticenţe şi fără hînite, dar la care tu nu exişti, ei amantul, şi care te plantează, înalnte de a o planta tu, te

¹⁸ ...sfîrşitul toamnei.

² Al. Bagdat, fiul lui Toma; mama Izvorancă, soră cu mama lui Al. Marghiloman.

³ Conseilier de curte la Galaţi; retras din magistratură, s-a căsătorit cu o doamnă Musu, care avea un magazin de obiecte de artă. După ce a moştenit-o s-a recăsătorit cu o nemţoică ce avea pensiune. Bunicul poetului Constant Tonegaru.

¹⁹ În orice caz şi la urma urmei, n-am nimica de pierdut, dar cel puţin ceva de cîştigat.

²⁰ ...oroare, oroare...

²¹ ...întîlnesc...

²² ...legături...

¹ Quiqueran.

¹⁵ Va fi interesant.

¹⁶ ...arhiepiscop...

¹⁷ ...cu orice preţ. (Aici în sensul de orice s-ar întimpla.)

rela, elle ne pense qu'à jouir^{*23}, te lasă, dar nu poate fi o sursă financiară, ceea ce e esențialul. De-acasă ei-ai putea primi acum maximum 10.000 francs par an^{*24}, și eu forțez nișel cifra. Ei, asta nu-ți ajunge, la Paris, dacă e vorba (10.000 pe lună, da). În definitiv de ce să-ți abimezi^{*25} tinerețea într-o semi-miserie (adică debarasat de prima miserie) și să nu ai și tu appartement, auto, să poți să te deplasezi, să-ți plătești orice lux de echipament, de sport, sau de volaj, să ai un cal cu care să piafezi^{*26} la Bois⁴, o blănă de mîlord, inele somptuoase, butoni de mexican sau brasilian, o ecurie^{*27} chiar. Nu sunt atîția care operează așa, și fac din viață un vis voluptuos? Și cînd al așa ceva, poți să jouissezi la la dérobée^{*28} eu toate gonzelele^{*29} fine care-ți fac cu ochiul. Adevărata filosofie e asta, banul. Eu cred că n-ai uitat cele ce am vorbit de atîtea ori, că idealul e să fii bogat, bogăția e fiica norocului, și norocul ajută pe cei întreprinzători. N-ai nimic de pîljărdut, et puis il ne faut pas oublier que nous vivons à Rome³⁰, și că învingătorul are totdeauna dreptate. Am văzut pe Cuștiga cu un palton gris cu dungi verzi și eu guler de blană în auto, se bombănea cu Hortense, ea avea aerul agresiv, el era boudeur^{*31}. (Se vede că nu s-au învoit cum să împartă profitele din vara asta.) Am văzut-o pe Janne Vacaresco pe jos, e ceva impunător, a reîntîrnit, merge cu nasul sus (la dernière Vacaresco^{*32}). Pe Cécile Pignatelli am văzut-o pe o stradă misterioasă, mergea poate la un rendez-vous, iar pe Jenny tot singură pe str.[ada] Academiei, aruncînd oeilade^{*33} cu ochii ei verzi, clari. Am auzit ceva nostim, că Șerbănică Tassian, cu Schmidt și cu Madame Tassian l-au bătut așa de rău pe Sandu Vlădoianu că l-au mutilat la ei acasă, pentru că Sandu a zis că bătrînul Tassian e la balamuc împreună cu domnișoara Tassian, și că în curînd au să se ducă tot neamul tassianesc la balamuc, cu mîlc, cu mare.

*23 ...nu-i e gîndul decît la plăcere...

*24 ...franci pe an,...

*25 ...distrugi...

*26 ...să tropăi...

⁴ de Boulogne.

*27 ...grăjduri cu cai de curse...

*28 ...în ascuns...

*29 ...femei ușoare...

*30 ...și pe urmă nu trebuie să uiți că trăim la Roma...

*31 ...îmbufnat.

*32 ...cea din urmă Văcărescu.

⁵ Fica cea mare a lui Iancu Lahovary, căsătorită cu Radu Văcărescu, fiul lui Tudoriță și al Mariei Filitti-Mănescu. (În prima căsătorie, R. V. ținuse pe Elena Cazoti.)

*33 ...ochiade...

Atunci Madame Tassian l-a dat lui Sandu cu un scaun în cap, iar Șerban și cu Schmidt l-au asomat^{*34} (Quel massacre, grand Dieu!^{*35}). Acestea le-a povestit Sandu plîngînd lui Heliade Rădulescu, și zicînd că are să iasă cu un par să spargă capul lui Tassian și peștelui de Schmidt, și are să le dea foc la casă. Are să fie o tragedie antică ca la Aristomene Futivos⁶. Am auzit că la Bueurești are să fie o revoluție mare făcută de bizantinii sub comanda presului Grigoriță⁷ și a lui Tofoi⁸. Deocamdată sunt o grîmadă de divorțuri în perspectivă. La petite princesse Mourousi^{*36} divorcează de personajul Duca, Gabriel Mitilneu de mica lui nevastă, care se săruta așa dulce cu tatăl ei vitreg (Vlahutzi-Slatineanu), cînd era mai tînără, și altele. Dragă amice, după acea prosperitate furișă Ulyse Petrescu e într-o mare deșă, îi jese numai noaptea pe jos, nu se mai vîd atîtea haine cîte-și făcuse anul trecut. De asemeni Costică Lehlău e în deșă iar. Numai niște pannés^{*37} vezi peste tot. Eu mă mut peste 2 zile, iar singur în strada Miron Costin nr. 42. Dar eu cred că peste cîva timp o voi șterge la Berlin. Dacă s-ar putea să ne întîlnim la Nisa, o lună măcar, ce fin ar fi. Vlădoianu se învințește pe lingă Montesquolun, îl presintă tîpi tineri, dar acest maquerellaj^{*38} nu rentează și Ferdinand de M. mi-a spus că tînărul Trouville e un tip găunos. (Eu l-am aprobat.) Îți urez dragă amice un filon somptuos. N-ar fi o idee rea să devii amicul adevărat al lui Mir⁹. Ar fi ceva serios. La revedere, dragă amice, și bonne chance^{*39}. Ca un frate: Mathieu.»

Abandonarea examenelor îi provoacă deci tînărului „dilettante” o adevărată starc de euforie, ușor de înțeles dacă ținem seama de modul în care le aborda, ca pe niște torturi. Ideea eroică de a se prezenta la examene în trombă, pentru a absolvi facultatea în octombrie 1908, avea avantajul de a oferii un răstimp, scump celui ce se arăta atît de avid să-și trăiască viața. Mai preocupat să reintre în posesia taxelor plătite, decît să-și însușească spiritul legilor, Mateiu Caragiale își reia la București relațiile mondene, ghidat de tînărul

*34 ...l-au cotoogit.

*35 Ce mai masacră, Doamne.

⁶ Aristomenes Fotino, frate cu generalul Androcle Fotino, căsătorit cu fata lui Dinu Mihail, din neamul lui Dionisie Fotino.

⁷ Griguță Cantacuzino, fiul Nababului.

⁸ Nicu Lahovary, cel care s-a adresat publicului cu „bonjour popor”.

*36 micuța prințesă Morusi...

*37 ...golani...

*38 ...codoșlice...

⁹ Le Mer de Villars?

*39 ...noroc

«Trouville», adică de Mișichi Vlădoianu, care, asemeni lui Pîrgu, îi dezvăluie câte ceva, cu sgrîcenie, autorului, plimbîndu-l prin medii diverse, dar ținîndu-l departe de marile lovituri. În scrisoarea din «Samadi 23 Novembre»^{*40} aflăm că «Vlădoianu a fost luat la armată și încazarmat la regimentul 4 de roșiori care e în București. Acum bacalaureații sunt încazarmați, ca în Franța. Fil quelle horreur!»^{*41} Poate să scape, dar, după câte văd, e foarte greu. Odată ce au pus mîna pe tine, e greu să le mai tragi reverența.» În această situație, adică în uniforma militară, un alter-ego al lui Vlădoianu apare în Crail sub denumirea de Poponel. În scrisoarea precedentă, dealtfel întîlnisem o afirmație foarte asemănătoare cu motto-ul Crailor («Il ne faut pas oublier que nous vivons à Rome»).

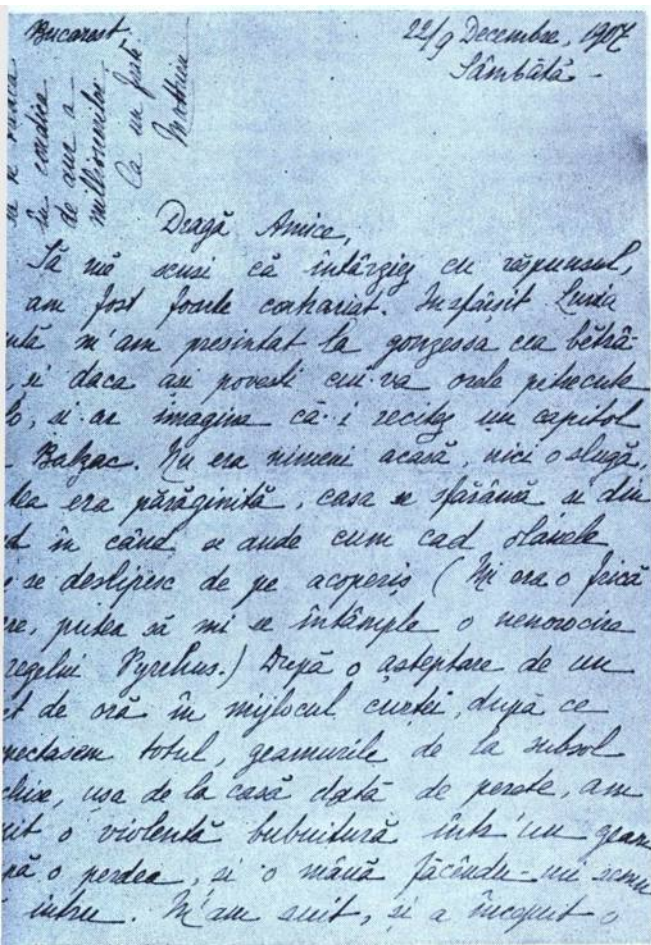
Dezordinile din anumite familii bucureștene, nu cele mai mari, dezordini pe care Mateiu le notează cu ironică satisfacție, dînd și impresia că face risipă de obiectivitate, verificîndu-le (consultînd mai multe surse, adică), îi vor fi putut, mai tîrziu, servi ca material pentru descrierea ambianței din casa «adevăraților Arnout». Deocamdată, viitorul scriitor este mai preocupat de cuceririle pe care și le propusese ca un nou Julien Sorel: «Dragă Amice, Te rog să mă scusi că nu ți-am răspuns imediat, dar și eu la rîndul meu am fost foarte plătisit de împrejurări în ultimul timp. Am mers mereu, noaptea, ca să nu mă trădez, la casa unde locu[ie]ște zina mea. Nimic, poarta legată cu un lanț preistoric, la vieille maison toujours silencieuse, et les rideaux baissés»^{*42}. E ceva lugubru, mai ales cum ultima oară un ciine de maldan, zburlit ca un demon, m-a atacat în fața porții, și după ce l-am distrus cu lovituri de baston, s-a refugiat pe sub poartă și a început să urle în curte, ca o hlenă din cîlmître. Dar eu nu m-am turburat, și l-am zis «Je reviendray, par ma foy, et par la barbe de mon roy»^{*43} (Philippe d'Orléans)» (Din scrisoarea datată 23 noiembrie. Textul continuă cu: «Căsătoria princessei Loulse de France...» etc). În scrisoarea nedată de urmăzătoare, se sînt consemnate și alte etape ale aventurii, se pare mai mult imaginare: «Dragă Amice, În sfîrșit după o așteptare de două luni și jumătate zina mea s-a întors în capitală, de la moșie, și zilele

^{*40} Sîmbătă 23 noiembrie...

^{*41} Ce oroare!

^{*42} ...casa veche mereu tăcută, și cu perdelele lăsate.

^{*43} Mă voi întoarce, pe credința mea și pe barba regelui meu.

viii cer la majorat să-l e puși în posesia a 60—80—100—120.000 lei venit, niște greco-bulgari, levantini de extracție bassă, oricum, eu vechi boșijer și principe oriental nu mă pot opri să mă revolt. Dar mă consol și văzind eum alții tree pe lângă noroe și nu-l bagă în seamă, tipi naivi sau ignorenți. Așa de exemplu Madame Jeanne Ghermani¹⁰, la care ai fost pe vremuri un întrepid pretendent (buligan mare), e în București. Cea mai bună amică a ei e Mlle Hellade Rădulescu, sora prietenului meu, om primitiv care e absorbit de mecanică și reparații de cernosele. Acum eu aud că Madame J. Gher..., departe de a fi une petite oie blanche, une ingenue⁴⁵, pe lângă că practică finul sport al saphismului, dar nu boudează de la exercițiile voluptoase cu un tinăr dilettante care ar uni subtilitatea cu discreția. Sunt punete. Să fi fost unul din noi doi în locul lui Mircea Heliade eum ne-am fi exhibit aptitudinile de frumos, așa ca niște Rohan Guémenee sau ca tinărul Fronsac. Dar eu nu-l deschid capul — e periculos; femeile sunt niște adevărate enigme, nu poți compta pe ele, și cind te-ai pomeni cu amicisimul milioner, n-ar trebui să te mai mire. Vlădoianu-Mișighă-Trouville e roșor în regimentul¹⁴, încazarat. E ceva comle, il a l'air de chercher midi à quatorze heures⁴⁶. Se zice că Ștefăuică Belu se însoară cu Melle Doudou Drăghiei, pe care ar fi compromis-o, și acum vooiește să ofere reparație, sub rezerva divorțului après coup⁴⁷. Iar tinărul Coeșor Drăghiei, călărașul, se zice că ar fi plecat la Paris cu Mișa biciclista. E un piron, o coincidență cel mult. Eu cred că mai ușor a plecat cu Fernand de Montesquieu, deoarece Mișa e în București. Drăghiei a intrat ca Jokey la Chantilly. Dragă amice, îți serfu à batons rompus⁴⁸, sunt complet fascinat de ideea filonului. Acum ori niciodată. E ceva favorabil în atmosferă. Studiez cu paciență tactica, e greu, trebuș¹⁵ese proceduri subtile — alei în România e greu de lucrat — nu e ca în străinătate, unde streln fiind mai ales, poți chevaucha⁴⁹ o duquesă sau o regină înecognito. Nu e așa mefiansă⁵⁰.

¹⁰ Cea mai bună prietenă a Stelei Heliade Rădulescu (aceasta fata lui H. R., cu o italiancă) era fiica lui Dimitrie Ghermani. A avut mai multe mariajuri: Iacovache, Bildirescu, Ottulescu. I se cunoștea un venit anual de 150.000 lei aur. Sora ei a fost măritată cu primul ministru al Serbiei, Milovanovici.

⁴⁵ ...o gisculiță albă, o ingenuă...

⁴⁶ ...de a căuta nod în papură...

⁴⁷ ...pe urmă, după întimplare...

⁴⁸ ...alandala...

⁴⁹ ...agăța...

⁵⁰ ...neîncredere.

acestea mă vol preslta. Toemal își scrisesem o scrisoare și mă pregăteam să fac adresa cind mi-a sosit scrisoarea de la tine și m-a umplut de veselie. Îmi pare foarte bine că te lansezi în lume, e un mijloc subtil să faci relații cu tipi fini și cu dame plăcute — nu se știe de unde poate îți ești filonul. Ai făcut bine că ai rupt-o cu marquisa — era un collage care dacă erai milioner îl mai puteai face să dureze, dar în condițiile financiare actuale era ruinător. Dar oricare ar fi sportul erotic sau collajul din urmă, nu părăsi ideea filonului aurifer. Eu mă arunc la pontul meu ca un animal flămînd, oricît de mare ar fi cîștigul nu m-ar speria, oricît de mic nu m-ar dezgusta, oricît de mare ar fi decepția, chiar să flu froissé⁴⁴, nu m-ar deturna de la scop. Trebuș¹⁵ să bați la ușă ca să îți se deschidă, și să nu te superi dacă se deschide mai tîrziu și te face să aștepți. Dar cind mă gîndesc eiști tipi

⁴⁴ ...jignit...

E păcat că nu ți-l vîrît cînda și la Boves, dar nu se știe. Poate că Grouset¹¹ va reveni el însuși repentant^{*51}. Aș vrea mult să viu la Paris. Cînd am văzut în London News niște schițe cum se petrece reveillonul la Maxim și niște cealuri au pavillon d'Armennonville^{*52}, m-a apucat o nostalgie care m-a înecat parcă într-o mare de tristețe. Dar nu desenez, suntem tineri și doi la număr. Nu se știe încă.

Cu ocazia zilei tale, sfîntul Nicolae, îți urez, dragă amice, sănătate, vojițe bună și ehanee la înfînt. Un filon abundent, iată tot visul. Aurul care de Dumnezeu modern îți comunică ceva din esența lui divină, devenind un semizeu pontagiu. Eu pentru moment sunt în indoială ce fac, momentul e critic, merg la Berlin, merg alurea, nu știu. Aș dori Parisul sau Riviera, măcar unde să avem un timp de operații comun — poate știu și eu ceva.

Încă o dată îți urez cele dorite, toate ale tale, și ale mele, et bonne chance à la conquete du fi-

¹¹ Agentul domnișoarei Lemer de Villars

^{*51} ...pocăit.

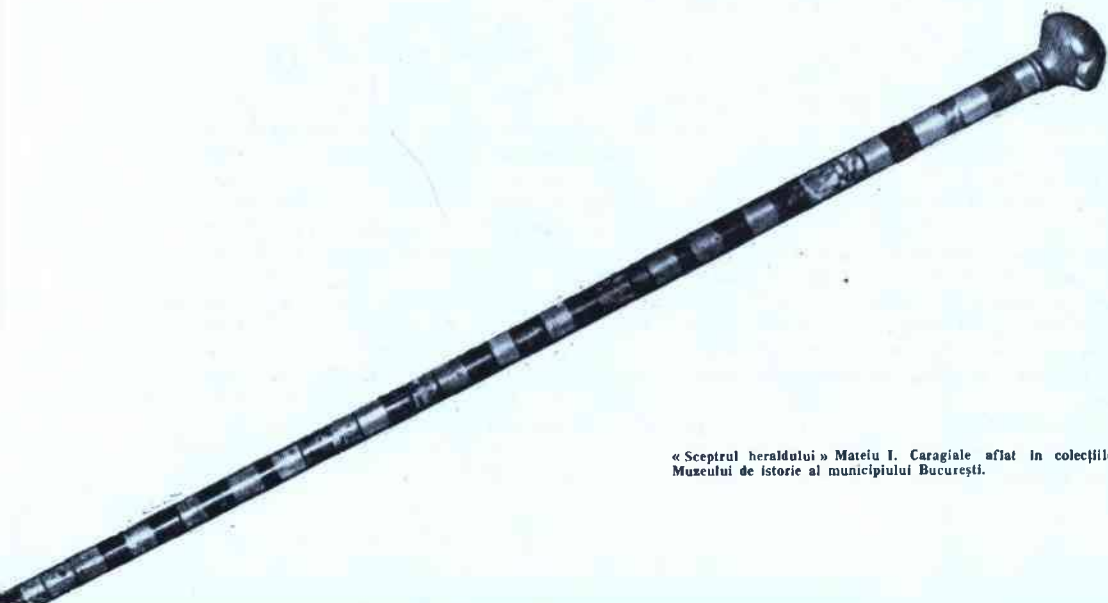
^{*52} ...în pavilionul d'Armennonville... (legat de amintirea lui J. J. Rousseau).

lon^{*53}. La revedere cu un frate: Mathelu. Îți voi scrie și te voi ține la curent.» Este greu de știut, practic imposibil, în ce măsură portretul pe care și-l trasa corespondentul era o realitate, un dezi-derat sau mască. Încinăm a crede, în lipsa unor trăiri alimentate cu fapte reale, pe care tînărul, rămas de capul lui («apropoe singur», cum spunea, cu o expresie enigmatică) încerca să o remedieze prin concepte livrești, fenomen care ar fi plauzibil în cazul unei adolescențe frustrate sau întîrziată. După cum înseși faptele relatate amicalui său, informații din auzite și din a doua mînă, trebuie înregistrate cu oarecare rezervă. Ele proiectează mai cu seamă o stare de spirit, a conflictului cu societatea înconjurătoare, o lume care își făcuse din timp plinul. Nu e, dealtfel, sigur, că dacă și-ar fi văzut visul cu ochii, Mateiu Caragiale s-ar fi declarat satisfăcut: ochiul său era prea critic, prea artistic, ca să nu pătrundă în palidele aparențe.

Barbu CIOCULESCU

(continuare în numărul viitor)

⁵³...și mult noroc la cucerirea filonului.

« Sceptrul heraldului » Mateiu I. Caragiale aflat în colecțiile Muzeului de istorie al municipiului București.

PASIÛNEA ESEULUI

PREOCUPĂRI LITERARE ALE LICEANULUI PÂRVAN

TEXTUL PE CARE-L PREZENTĂM AICI, pus la dispoziția noastră de redacția revistei „Manuscriptum”, aparține istoricului vizionar, înțeleptului, în sens antic, și literatului, cum n-a fost mai puțin, Vasile Pârvan, chiar în lucrările lui științifice. E vorba de o conferință pe care, la 17 ani, viitorul profesor al Facultății de litere din București a ținut-o, în clasa a VII-a fiind, în fața elevilor cursului superior și a clasei a IV-a al liceului „Codreanu” din Birlad, la 19 decembrie 1899. Tema e formulată: N. Bălcescu, Cântarea României, dar — de fapt, cuprinde o privire de ansamblu asupra întregii opere a istoricului pașoptist, cu insistența accentuată asupra poemului.

Preocuparea literară a tânărului elev al liceului din Birlad nu poate surprinde nici dacă e considerată în lumina activității lui ulterioare orientată spre alte țări. După cum observăm și mai sus, Pârvan ca și Bălcescu, Hasdeu și Iorga n-a despărțit niciodată istoriografia de literatură și principalele lor opere n-au fost lipsite de savoare artistică, uneori chiar în dauna adevărului strict documentar. Imaginația a zburchat câteodată în jurul actelor și hrisoavelor de tot felul, aurindu-le cu prestigiul artei cuvîntului și înlesnindu-le astfel receptivitatea. În cel privește pe Vasile Pârvan însuși, cu toată rigoarea recunoscută a metodologiei sale, savantul se oprea nu numai asupra ideii «ca un diamant» după vorba lui Vlahuță, ci și asupra stilului tnsuși. Cuvintele scăpărau de imagini, de alegorii și metafore îndeosebi, deschizînd conținutului perspective largi și îmbietoare.

Renumitele Idei și forme istorice, Memorialele, mai ales, și uneori chiar Getica dăruiesc frecvente mărturii care l-au situat de mult pe istoric

Nicolae Bălcescu
Cântarea României.

Conferință.

ținută de Vasile A. Pârvan în fața elevilor Cursului Superior și a II-al liceului „Codreanu” din orașul

Birlad

în
Anul
1899 Luna Decembrie 19

în galeria scriitorilor retorici și solemn de tip antic. Încercările denigratoare care i-au atribuit un formalism sonor «lipsit de idei», tocmai unui gânditor de profunzimea lui, au căzut, de pe atunci, în desuetudine. Genul oratoriei filozofice în literatura noastră, ti revine aproape cu exclusivitate.

Textul de față anticipă, prin urmare, preocupările literare ale lui Pârvan, încă de pe băncile liceului, și tema aleasă însăși ti dezvoltă afinitățile de pe vremea adolescenței. Bălcescu, la care conferința se referă, aparține de fapt aceleiași tipologii care îmbină pe istoric cu scriitorul și desigur, în acest fel, se explică atracția subiectului dezvoltat de Pârvan.

Linia conferinței tînrului elev e una sintetică, o privire de ansamblu asupra operei lui Bălcescu. Se expune mai întîi biografia, cu accente asupra acțiunilor lui revoluționare și patriotice. E înfățișat Napoleon al III-lea, prin care se urca pe tronul Franței, din nou, tirania, surprînd meritele și succesele revoluțiilor anterioare. Biografia se încheie cu reproducerea renumitei poezii a lui Alecsandri Bălcescu murind, după care urmează o sumară prezentare a principalelor idei ale celor mai de seamă scrieri ale istoricului, insistîndu-se asupra Istoriei românilor supt Mihai-Voievod Viteazul înfățișată pe larg și pe capitole, reliefind admirativ gloria marelui voievod, dar și — în treacăt — unele greșeli ale acestuia. Abia în a doua parte a conferinței, dincolo de jumătatea ei, începe a se vorbi despre Cîntarea României, subiectul propriu-zis al conferinței. Tînrul Pârvan se oprește îndelung asupra controversatei probleme a paternității poemului, dar și asupra conținutului său. Opinia micului conferențiar socotește pe Bălcescu ca pe adevăratul autor al Cîntării României, situîndu-se astfel în cadrul părerilor care circulau insistent îndată după moartea scriitorului, încă din 1853, prin I. Voinescu II și D. Brăteanu, reluate apoi, către cel de al VIII-lea deceniu, de Bolintineanu și Gr. Tocilescu, într-o măsură, mai tîrziu, și de I. Ghica. Prestigiul lui Bălcescu era, dealtfel,

considerabil în epocă, în timp ce Alecu Russo se bucura numai de o notorietate redusă. Să mai observăm că tînrul elev își dezvoltă conferința în 1899, adică cu un an înainte de studiile lui P. V. Haneș, care pledează cel dintîi, cu adevărat convins, pentru opinia paternității lui Russo. ¶ Subliniem din conferința lui Pârvan principalele idei prin care-și argumentează părerea. Ele se referă la asemănările în domeniul problemelor sociale dintre poem și celelalte scrieri ale lui Bălcescu, la solidaritatea cu poporul muncitor, «stăpînul adevărat al pămîntului», la problemele politice, la vigurosul sentiment patriotic al operei, ca și la încrederea nezdruincată în puterile proprii ale nației, în sfîrșit, la o serie de observații stilistice, la structura frazelor, la imagini — alegorii și personificări —, la unele elemente dramatice, la modulațiile și energia generală a stilului care — toate — ar justifica paternitatea lui Bălcescu. Finalul e sincer — retoric («Onoare deci, respect și admirație marelui om») și, prin urmare, adecvat publicului de elevi în fața căruiua vorbesc.

Textul ne dăruiește o mărturie, din chiar epoca adolescenței, pentru patriotismul aprins și profundele sentimente democratice ale celui care-și va dedica, entuziast, operele istorice originii poporului român.

AI. DIMA

N. BĂLCESCU: CÎNTAREA ROMÂNIEI

— CONFERINȚĂ —

Domnilor *,

Printre oamenii mari ai Românilor, în epoca revoluțiunii de la 1848, unul se ridică mai presus de toți prin geniul, activitatea și suferințele sale. Au lucrat mulți în această epocă, ca Eliade, Asachi, Andrei Mureșanu, Simion Bărnuț, Mihail Kogălniceanu, Alecsandri și mulți alții, dar n-au lucrat ca Bălcescu, n-au simțit ca Bălcescu, n-au suferit ca Bălcescu, n-au murit ca el. Ei bine, despre acest martir voi spune eu acum cîteva vorbe, desigur cu mult mai prejos de geniul său.

* Din conferința lui Vasile Pârvan, am reținut numai partea finală, referitoare la *Cîntarea României*, în dorința resuscitării interesului pentru controversata problemă a paternității acestei opere literare. Capitolele referitoare la viața, activitatea literară și la rolul jucat de Nicolae Bălcescu în revoluția de la 1848 nu aduc nimic deosebit față de ceea ce se cunoaște și vădesc, în redactarea și interpretarea faptelor, stîngăciile firești vîrstei.

Voi vorbi despre viața sa și activitatea desfășurată de el. Voi aminti operele sale și, spre a-i arăta talentul, voi lua o operă mică, dar cea mai poetică și cea mai frumoasă dintre toate cîte a scris el.

Deci voi ilustra Faptele și activitatea sa prin oglinda sufletului său amărit, dar totdeauna vesel, prin *Cîntarea României*.

Mai înainte însă de-a vorbi despre această operă trebuie să amintim că ea a fost contestată lui Bălcescu și sunt o mulțime de păreri asupra autorului ei, pe care le vom rezuma. Cea mai acreditată, însă, este aceea că Bălcescu ar fi adevăratul autor al ei și această părere este susținută de D[omnu]l Iorga cu niște argumente foarte puternice. Și această teorie o vom rezuma dimpreună cu argumentele aduse.

Cauza acestor diferite păreri e că însuși Bălcescu ne spune că această operă e a unui călugăr, și că el a găsit-o într-o mănăstire. Dar să ascultăm ce spune el însuși în introducerea la *Cîntarea României*:

« Acum cinci ani mă aflu în călătorie pe la mănăstirile din măreții noștri Carpați, căutînd sub ruine urmele măririi strămoșești. Într-una din acele mănăstiri, economistul chinoviei, spre răspuns la dorința mea de cercetări și descoperiri istorice, mă duse în biblioteca mănăstirii. Sala ce purta acest nume era o cameră lungă și întunecoasă, murdară și plină de praf, în care între o mulțime de mobile stricate și calabalicuri grămădite, văzui într-un unghi un morman de cărți și hîrtii. Începui a răscoli cu nerăbdare acele vravuri și, alegînd ce mi se păru mai interesant, alergai de mă închisei în chilia mea spre a le cerceta. Între manuscrisele ce aveam dinaintea mea, unul, intitulat *Cîntarea României*, aținti mai cu deosebire mintea mea de la cele dintîi fețe; urmai cetirea fără întrerupere pînă în sfîrșit și văzui cu mirare și descurajare că istoria ce cu atîta trudă și cercetări mă nevoiam a descoperi și a scrie, se afla scrisă toată aci în vreo cîteva fețe, dar astfel cum nimeni nu se ispitise a o scrie. Ea-mi păru scoasă nu din adîncimea cărților, ci din sufletul nației, acest izvor bogat, elocvent și nepieritor. Cu toate imperfecțiunile sale, văzui într-această scriere un plan hotărît de mai înainte și metodic. » Și tot așa urmează Bălcescu în acest fel pe tema că această operă ar fi făcută de un călugăr.

Bazat pe aceste rînduri ale lui Bălcescu, Alecsandri, în 1863, revine asupra chestiei pe care o mai discutase și în 1855, fără însă ca atunci el să facă vreo observație relativ la povestea călugărului. A doua oară însă, la 1863, Alecsandri contestă printr-o scrisoare dreptul de autor al lui Bălcescu.

El zice că adevăratul autor ar fi Russo, tovarășul de emigrație al lui Bălcescu. El susține aceasta zicînd că posedă chiar manuscriptul francez al lui Russo. Că Alecsandri avea la el manuscriptul francez al lui Russo, e foarte admisibil. Dar se știe bine, că exista pe-atunci și manuscriptul lui Bălcescu. Rămîne deci să se hotărască care din cele două manuscripte, deosebite prin limbă, era cel original. Și Alecsandri n-aduse nici un argument, cu toate că s-ar fi căzut să se aducă pentru însemnătatea chestiunii. Dar acum, la cele zise de Alecsandri, se poate obiecta că Russo, pe care el ni-l prezintă ca « spirit ager, cultivat și destul de poetic », nu se poate să se fi mărginit numai la această mică operă:

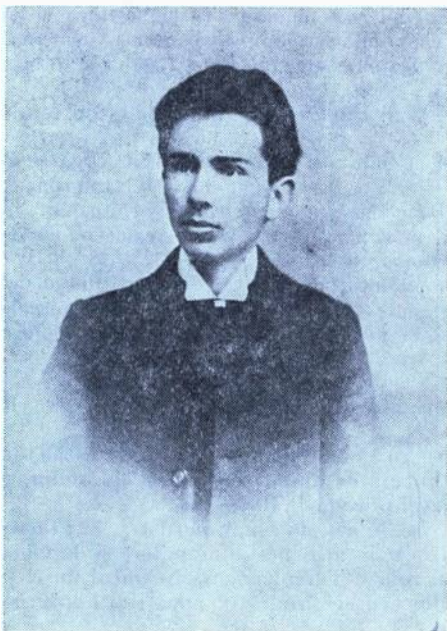
« Dorul de scris e ceva neastîmpărat din firea sa, și cu greu se poate admite mărginirea imediată și pentru viață a condeii care a pus pe hîrtie un asemenea juvaer de limbă ca opera pomenită », zice D[omnu]l Iorga.

Apoi totodată cum ar fi fost Russo atît de mîrinimos, ca să nu zică nimic cînd Bălcescu a publicat povestea cu călugărul?

Pe lîngă acestea, încă de pe vremea sa, istoria cu călugărul era pusă printre legende. Introducerea, sau mai bine, prefața din 1850, pe care am citat-o mai sus, vorbește numai de « o » mănăstire și de « un » călugăr, fără însă de a preciza ceva mai mult.

« Astfel și literaritatea prefeței și chipul neglijent, cu care toate amănuntele permițînd o cercetare sunt tratate, arată destul de bine că Bălcescu însuși continua povestea numai de gustul de a menține gluma » zice, în alt loc D[omnu]l Iorga.

Tot acestea sunt și părerile celor ce au mai studiat pe Bălcescu.

Așa, D[omnu]l Ion Ghica, în scrisorile sale, aduce probe în contra ipotezei lui Alecsandri. Totuși urarea ce-o face D[omnu]l Ghica nu e tocmai favorabilă lui Bălcescu, urare ce sună astfel:

« Oricum o fi și oricine o fi fost autorul călugăr sau mirean, din veacuri trecute sau din timpul nostru, ușoară să-i fie țărîna, căci cu frumoasă și mindră floare a înzestrat literatura română ». D[omnu]l Odobescu, într-o notă a D[omniei] sale în ediția operelor lui Bălcescu, notă de la *Cîntarea României*, zice: « frumoasa *Cîntare a României* devine pentru noi un scump și prețios odor, în care se unesc amintirile a doi tineri români cu inimi înalte și cu talente puternice, pierduți amindoi prea de timpuriu de patria lor,

pe care ei, în exil și suferințe, au cîntat-o, au strălucit-o, și a cărei „Unire“ ei încă de mult au dorit-o și-au plămădit-o prin lucrările lor », dar mai departe D[omnu]l Odobescu se îndoiște de aceasta și zice:

« Nu ne putem opri de a semna perfecta conformitate de plan ce există între poeții ca concepțiune a *Cîntării României* și *Introducerea* proiectată de N. Bălcescu pentru cartea sa cea mare asupra lui Mihai Viteazul. » — Dar în același timp ideile și chiar fondul celorlalte scrieri ale lui Bălcescu se aseamănă foarte mult cu ideile și chiar fondul din *Cîntarea României*.

Optimismul care domnește în toate operele lui Bălcescu se află și în *Cîntarea României*, acolo unde după înfringerile și umilirile ultimelor veacuri, pe care le străbate în viziunile sale de apocalips colorat și duios, nici un blăstăm, nici o încrucișare deznădăjduită a miinilor, dar nici resemnare. Robia, domnirea străină, sărăcia vor trece, căci Dumnezeu va duce țara spre calea cea dreaptă și bună și chiar astfel se sfîrșește și *Cîntarea*:

« Cinge-ți coapsa, o țara mea... și-ți întărește inima... Miazănoapte și miazăzi, apusul și răsăritul s-au luat la luptă... urlă vijelia... Duhul Domnului trece pe pămînt!... »

Și tocmai această idee a optimismului se impunea lui Bălcescu, zice D[omnu]l Iorga. În puterea cărei alteia se ridica poporul Românesc, decît în puterea acestuia?

Căci pentru a-și îndeplini tema pusă, pentru a-și însuși neamul, el nu arată partea tristă, urită, reală și grozavă a Istoriei, ci din contra el dă tocmai acel crez de biruință perpetuă în virtutea legii progresului. Dar oare nu tocmai aceste idei nu sunt relevante și în doina armonioasă a *Cîntării*?

Această idee e patriotică și patria, ființa aceea iubită, idolul vieții sale, e frumos zugrăvită în *Cîntare*:

« În mijlocul viscolului, ce făceai tu, Patria mea? » Și apoi mai departe: « Patria e cel mai dintîi și cel mai de pe urmă cuvînt al omului; într-însa se coprind toate

bucuriile lui; simțirea ei se naște deodată cu noi și e nemărginită și vecinică ca și Dumnezeu. Patria e aducerea aminte de zilele copilăriei, coliba părintească cu copacul cel mare din pragul ușii, desmierdările dragăstoase ale mamei noastre... » și tot așa mereu.

Cît privește chestiunile sociale, Bălcescu e și în *Cîntare* ca și în celelalte opere ale sale.

El urăște pe străini și spune că Românul să se îndrepte numai către armă. Pentru el visul, după cum am văzut și mai înainte în *Questions Economiques* [sic !] e improprietățile țaranului, scăparea lui de sub jugul ciocoiesc. Pentru asta el e dușman lui Rosetti care propovăduia socialismul și ura în contra proprietății. Aceleași idei de pămînt, robie și boieri e [sic !] și în *Cîntarea României* în locurile:

« Și sub cortul pribegiei, bătrînii ziceau copiilor: „Colo, în vale, departe, prea departe, unde soarele se vede așa de frumos, unde cîmpiile sunt smălțuite și piraale răcoroase, unde cerul e dulce, junincile albe și pămîntul roditor..., copii,... acolo e Țara“. »

apoi:

« Poporul e stîlpul pămîntului; fiecare păticeică de pămînt e văpsită cu singele lui... Și într-o zi ne zise... »

« Muncești de dimineată pînă-n seară și rodul muncii nu va fi al tău... Tatăl tău ți-a lăsat moștenire o țarină... tu nu te vei bucura de dînsa... ea va fi a ciocoiului, și tu vei trăi robind vecinic lui... trupul și sufletul tău vor fi ale lui... »

În sfîrșit ne-au mai rămas ideile politice. Atît în *Istoria lui Mihai* cît și în *Cîntare* e aceeași ură în contra străinilor căci, zice el: « mai întîi chestie de putere și de viață înăuntru și-n afară », iar în *Cîntare*: « și trei uriași, Turcul păgîn, Neamțul mișel și Muscalul sălbatec se aruncară asupra trupului tău și-l tăiară în bucăți și împărțiră între sine ca pe niște turme pe feciorii tăi. »

Acum, în sfîrșit, unii au mai adus ca obiecție faptului că opera *Cîntării* ar fi a lui Bălcescu și aceea că stilul e deosebit. Și în adevăr așa e. În *Istorie* avem stilul clar, viu, repede, concis care convinge unei narări de fapte și în *Cîntare* el are proprietatea de a fi înflorit și poetic. Dar acest argument e foarte slab, căci cine nu știe că stilul variază după subiect, și tocmai în aceasta constă meritul marelui scriitor de a ști să potrivească stilul cu subiectul. Căci cum s-ar putea ca mai multe subiecte să fie scrise în același fel cînd ele ar fi diferite?

Dar chiar așa de ar fi, cum susțin cei ce contestă dreptul de autor al lui Bălcescu, încă găsim pasaje din *Istorie* care să se asemene perfect prin coloritul și majestatea epitetelor lor. Așa, de exemplu, descrierea Ardealului și descrierea Țării Române, pe care le-am citat ceva mai înainte la stilul în care este scrisă *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*.

Prin urmare, din cele ce am spus reiese fără nici o sforțare că Bălcescu, care a scris operele ce le-am amintit și *Istoria*, a scris tot el și *Cîntarea* și, prin urmare, Russo pierde dreptul de autor.

Și acum după ce am probat îndeajuns că *Cîntarea României* e a lui Bălcescu, să vedem ce cuprinde și care sunt meritele ei și prin urmare ale autorului ei.

Deci voi face un rezumat al operei, voi ilustra acest rezumat cu pasaje din ea, voi arăta stilul în care e scrisă și stilul tuturor operelor lui Bălcescu și în sfîrșit voi termina cu lauda sa.

După cum însuși Bălcescu ne spune, toată istoria Românilor e scrisă în cîteva pagini, dar cum? Cu un talent și în chip cum nimenea altul nu s-a ispitit a scrie... E în proză, dar e scrisă într-o limbă mai poetică decît cele mai frumoase poezii.

După o invocație către țara pe care o consideră ca o ființă vie, autorul începe *Istoria Românilor* de la expedițiile lui Traian în Dacia. Și frumoasă e invocația aceasta către ființa prea iubită « Țara » cărei[a] îi zice el:

« Pentru ce tresari? Trupul tău se topește de slăbiciune și inima ți se frămîntă cu iuteală... Citit-ai oare în cartea ursitei?... Aerul se mișcă turburat.. vîntul dogorește...

Ingerul pieirei ți s-au arătat oare?... Noaptele tale sunt reci, visurile turburate ca marea bătută de furtună... Ce-ți povestesc?» și apoi, mai departe, el iarăși zice patriei vorbind de poporul ei:

«Poporul tău era îndrăzneț ca vulturul și trufaș ca taurul sălbatic... Rămasu-ți-a oare numai umbra puterii și aducerea aminte a vitejiei tale?»

Și după ce autorul face această invocație țării sale atât de frumoase și nenorocite, el începe istoria înaintea năvălirii armatelor Romane, pe care le numește «feciorii vulturului», pe cînd libertatea Dacă se juca cu un arc «destins», așa spune el că s-au bătut Romanii cu Dacii și a răsărit un popor nou:

«În vremea veche... cerul era limpede... soarele strălucea ca un flăcău tinăr...» și puțin mai departe:

«Pe o pajiște verde, Libertatea, copila bălăioară cu cosițe lungi și aurite, se juca cu un arc destins... Ferice de oamenii din cîmpie, ferice de cei de la munte!...»

Dar mai departe poetul zice:

«Dar iată că aerul se turbură... cerul cel limpede se îmbracă cu nori întunecoși... un nor de praf învăluie cîmpia și ascunde munții... se aud vaiete... dobitoacele fug speriate ca de goana strechiei, sau ca în nopțile vijelioase cînd lupii ies din păduri... caii nechează jalnic... Mulțime de glasuri se aud strigînd și vădesc cînd primejdie, cînd nădejde, izbîndă, cînd pierdere, turbare, deznădăjduire... Norul se împrășteie puțin... Doamne!... Se vede amestecul unei bătălii!... Cei ce-au năvălit sunt îmbrăcați cu fier... săgeata alunecă pe pavăză și paloșul cu două ascuțișe taie-n carne vie», dar «inimile slăbesc», «pierit-a Dacia! »

Dar învinși și învingători se împacă și zice poetul: «Din această rudire pecetluită cu sînge și lămurită cu foc se născu un popor nou.» «Astfel povestesc bătrînii» Prin urmare, iată cum vedem zăgrăvită năvălirea Romanilor, înfrîngerea Dacilor, apoi un popor nou iese din amestecarea rămășițelor Dacilor cu Romanii. Apoi poetul ne arată că libertatea iar începe a domni de astădată mai voinică și mai bărbată; arată fericirea țării dub dominația romană, fericire ce dealtfel poetul o cam exagerează și, în sfîrșit, ajunge la năvălirile barbarilor. O mulțime de popoare necunoscute năvălesc, împingîndu-se și strivindu-se unele pe altele, înspre putredul imperiu roman... Ei, barbari neștiutori, zdrobesc totul; voinicii nu sunt în stare a li se opune, dar «lumea prefăcută se întocmește din nou, dar cu încetul și cu durere mare» zice poetul.

Domnii și stăpînitorii începură însă a sămăna zavistia printre popoare și ei se luară la luptă, se secătuiră și tocmai tîrziu pricepură rătăcirea lor.

Și atunci poetul se întoarce către țara sa și o întreabă: «În mijlocul viscolului ce făceai tu patria mea?» Și tot el răspunde: «Mumă fără copii, feciorii tăi, rătăciți în vijelia omenească, pribegeau în toate părțile, ducînd cu dînșii numai limba și dorul său!...» Abia se mai odihnește țara și alți dușmani mai grozavi se ivesc la răsărit... Căci poetul zice: «și soarta ta e o luptă necurmată» și apoi: «Grăbește a mai prinde putere... Iată că se mai apropie o furtună». Sunt Turcii. Ei coprind și pustiesc totul în calea lor, pustiesc țara noastră, dar în curînd ei se vor întoarce biruiți de puterile piepturilor ofelite ale vitejilor Români, și poetul zice:

«Ce te-au făcut, mare vizir?... Unde-ți sunt voinicii pașo cu trei tuiuri? Vîntul împotrîvirii sfarmă zăbalele armăsarilor tăi... Năvala se trase înapoi spăimîntată de piepturile goale ale vitejilor!...»

Poetul apoi amintește înfrîngerile dușmanilor țării sale rînd pe rînd. «Slavă ție țara noastră!... feciorii tuiilor s-au încumetat ca să te supună... și tu ai fost mormîntul lor... Potopul Asiei a vrut să înghită lumea... și tu i-ai pus stavilă. Un neam de războinici a rivnit la turmele tale și la grînele aurite ale holdelor tale... și tu ai legat pe războinici doi cîte doi... și ai arat cu dînșii țarina... și ai semănat cu singele și cu sudoarea lor „dumbrava roșie“, pădurea singelui.»

Apoi poetul ne arată cum Românii fură înfrînți și supuși jugului tot prin ei înșiși. Fiind roși de ură și de zavistie, eirecurseră la ajutorul străinilor pentru a-și îndeplini

poftele lor ambițioase, și străinii care nu putuseră să-i înfrângă prin arme îi înfrinseră prin Domnii și boierii țării.

Conducătorii țării deveniră niște împilători și țara cade sub domnia Fanarioților, și atunci poetul exclamă:

« Jalnic e cîntecul tău, Româncă copiliță!... Ce zici? » iar copila răspunde: « Doină și iar doină! Cîntarea mea e versul de moarte al poporului... pămîntul îi e de lipsă... și aerul îl înecă... văzut-am flăcăii scuturîndu-și pletele... fruntea lor a se încreți înainte de vreme, florile de pe capul copilelor a se vesteji... și poporul a căuta în beție uitarea necazurilor... Trist e cîntecul în sărbătorile satului: „Biru-i greu, podvada-i grea!“ Bătrînii își ascund ochii plini de lacrimi... bărbații stau obidiți... cîntecul se sfîrșește afurisind și copiii blestemă nașterea lor... »

Apoi vine amestecul puterilor străine în afacerile țării noastre și nenorocirea crescîndă a nației... Suferințele poporului « pribeag în coliba părintească și străin în pămîntul său de naștere ».

Și cu toate acestea « Nădejdea » și iarăși « Nădejdea » o propovăduiește poetul și cu toate că arată că voinicii au slăbit și armele nu mai servesc la nimic, el spune: « Sfirșitul ispitelor se apropie... căci vremea trece iute... și semne s-au arătat pe cer... și blestemul a covîrșit măsura... Oamenii singiurilor ți-au mistuit rărunchii... Ei înălțară trufia lor pe tilhărie... avuția lor pe foamea ta... boieria lor pe zdrențele tale... puterea și strălucirea lor pe singele ce tu vărsași într-o sută de bătlăii, unde pînții lor nu erau!... Ține minte numele lor, o țara mea, și numele străinului ce te împilează ca să le afurisești »

și,

« Aurică, copilă, cîntă-mi frunza verde, cîntă-mi floarea cîmpului, cîntă-mi floarea muntelui, cîntă-mi nădejdea... Nădejdea e glasul Domnului! »

Cu astfel de cuvinte și cu altele dătătoare de curaj și nădejde sfîrșește cîntărețul minunata cîntare a României.

Dar niciodată nu deznădăjduiește poetul, ci totdeauna el are în vedere că Domnul Dumnezeuul părinților noștri, nu ne va părăsi și tema întregii lucrări e testamentul lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, care zice:

« Dacă dușmanul vostru va cere legăminte rușinoase de la voi, atunci mai bine muriți prin sabia lui, decît să fiți privitori împilării și ticăloșiei țării voastre. Domnul părinților voștri, însă, se va îndura de lacrimile slugilor sale și va ridica dintre voi pe cineva carele va așeza iarăși pe urmașii voștri în voinicia și puterea de mai înainte ».

Să vedem acum cu ce sentimente e scrisă *Cîntarea României*.

Iubirea de patrie răsare de la prima vedere, căci patriei se adresează poetul din capul locului... Dragostea pentru țărani și ura pentru « boierii țării », pentru ciocoi care au robît poporul și au făcut ca acesta nemaiavind pentru ce lupta, să lase țara sa iubită, și pe care o apăra cu atîta vitejie în vremurile fericite, în minile străinilor.

Ura nempăcată pentru cei trei dușmani ai patriei: « Turcul păgîn, Neamțul mișel și Muscalul sălbatic » cari au căutat totdeauna să sfășie țara noastră în bucăți și să o adaoge la marile lor împărății.

Disperarea pentru ticăloșirea poporului e foarte bine scoasă în relief prin exclamația: « Singele feciorilor tăi s-a stricat și inima lor a putrezit... Cînd erai tare erau și ei mîndri de tine... dar cînd s-au amestecat cu cei mișei și cu cei vicleni s-au făcut și ei vicleni și mișei... »

Admirația pentru vitejia strămoșească e atît de bine descrisă încît ne entuziasmează și cu atît mai mult cu cît Bălcescu căuta s-o scoată-n relief pentru a arăta celor de pe vremea sa că Românii au știut să se lupte și că prin urmare și acum ar putea-o face.

Increderea completă ce o are în puterea divină și Nădejdea ce-l coprinde și pe care iarăși caută s-o insuflă inimilor amorțite din vremea sa. Și multe alte sentimente, a căror complexitate e foarte mare și care se află semănate prin toată opera.

Scopul pentru care e scrisă pare a fi recapitularea, într-un mod poetic, a Istoriei Românești, pentru a scoate la iveală din ea și a proba prin chipul în care [e] scrisă

opera, unele puncte de o însemnătate capitală pentru reușirea țintei ce și-o propusese tinerețea română de la 1848.

Punctele capitale erau: reînnoșirea patriotismului, a ideii de naționalitate, de origină strălucită, de vitejie națională, de nădejde și încredere în propriile forțe.

Poemă în proză, dacă o putem numi astfel, este scrisă într-un stil biblic, cu fraze întoarse și răsucite într-un chip minunat, cu inversiunile armonioase, cu reticențele pline de taine dureroase și neînțelese. O Personificare dumnezeiască a ființei nepriecute de « Patrie » personificare, ce domnește în mod neîntrerupt de la început pînă la sfîrșit, dă *Cîntării* aspectul unei poezii biblice către ființa supremă, care în cazul acesta e țara ori Patria, căci sub aceste două nume poetul înțelege aceeași ființă « frumoasă, bogată, cu copii mulți la număr și [pe] care o iubești cu cartea de vitejie a trecutului și cu viitorul înaintea ei, cu lacrimile pe obraji ».

Un văl mistic și de predestinare plutește deasupra poemei; ca pe o scenă în semi-obscuritate vezi tablouri frumoase, aci gingașe, aci îngrozitoare și teribile apărînd și dispărînd, un fel de acțiune dramatică condusă de Destin.

Scrisă în limba cea mai frumoasă, și de o gingășie și o flexibilitate extremă, te face să uiți de tot, să nu auzi decît muzica șoșotitoare ale [*sic* !] armonioaselor perioade ce se succed neîntrerupt, ca un lanț de aur, în mijlocul tuturor curentelor bolnave și otrăvitoare ce domneau pe vremea lui Bălcescu. Și meritul acestei scrieri e atît de mare, cînd ne aducem aminte de starea literaturii pe acea vreme, încît ne vine a crede că această operă n-a fost din timpul acela, ci din alte timpuri poetice, unde geniile domneau pe pămînt. Și acum, ne-a mai rămas să vorbim cîte ceva despre stilul în care sunt scrise celelalte opere ale lui Bălcescu, despre geniul lui, și să încheiem.

Este știut că după cum cuvintele au proprietate, tot așa și stilul... Pentru aceasta avem stil natural, bombastic, precis etc. Ei bine de la proprietatea stilului va depinde reușitul operei și puțini sunt scriitorii cari au știut să potrivească stilul cu opera. « Lîmpe, strins, nervos și elegant » în *Istoria* sa, Bălcescu e « înflorit și poetic » în *Cîntarea* sa. E cam deosebită, nu-i vorbă, *Cîntarea de Istorie*, dar în una Bălcescu e liric, pe cînd în cealaltă epic. Și desigur că alt stil va fi în o compunere epică și altul în cea lirică. Dar și în una și în cealaltă Bălcescu e neîntrecut. Vioi, cu aventuri poetice și totuși precis, el istorisește viața marelui om. O istorisește frumos și atît de frumos încît Mihai al său nu e numai Mihai și Domn al Țării Munteneste, dar e un erou, un semizeu. Cu cîtă putere de imaginație ne descrie el lupta de la Călugăreni, cu cîtă bucurie celebrează isprăvile eroului său și cu ce rupere de inimă istorisește nenorocirile sale. Cu cîtă ură și compătimire strigă el:

« Mirislău! Mirislău! blestem asupra ta, loc de pîiere, loc afurisit! Ce de singe eroic sorbiși tu în această zi pustie! Amar nouă! Acest singe îl vom izbîndi în curînd. Biruințele strălucite de la Guruslău ... [*sic* ! — la Bălcescu *Goroslău*], de la Brașov..., de la Petrisdorf... [*sic* ! — la Bălcescu *Petersdorf*] ne vor răzbuna cu prisos asupra viclenilor Unguri; ele însă nu ne vor putea întoarce mărirea pierdută în acea zi... »

Tablourile ce le zugrăvește el cu pana sa talentată ne apar aievea înaintea ochilor. Economisind și ațîțind forțele nervoase, el te face să-i citești operele de la început pînă la sfîrșit cu o mulțumire și un interes crescînd. Te aprinzi cu el la nenorocirile și nedreptățile făcute celor slabi, iubești pe eroii săi, te bucuri cu dînsul la bucuria lor și plîngi cînd ei sunt zdrobiți.

Așa scrie geniul român din epoca revoluției de la 1848.

Vecinic cu ideea de a înălța patria sa, de a o face respectată de toate neamurile, el scrie, luptă și moare pentru dînsa. Și cînd azi noi avem o țară unită, fericită înăuntrul și băgată-n seamă în afară, trebuie să ne aducem aminte că aceasta o datorăm oamenilor mari cari au muncit pentru așa ceva în vremurile de restriște ale istoriei noastre.

Și deși oamenii aceștia or fi avut greșeli, și în special Bălcescu, totuși e [de] necontestat că ei vor rămîne de-apururi iubiți și stimați de posteritatea recunoscătoare muncii lor.

Aşa, *Istoria* lui Bălcescu, a Epocii lui Mihai Vodă Viteazul nu e scutită de greşeli şi unele poate chiar mari, precum ar fi, de exemplu, ideea lui Bălcescu că eroul său ar fi tins la o « Unitate naţională », lucru care după toate cercetările moderne se constată că nu e aşa. Dar noi nu trebuie să căutăm decît meritele, să lăsăm greşelile acelor mari oameni în umbră şi să nu privim decît binefacerile ce le-am primit de la dinşii.

Cînd vezi că un om ca Bălcescu n-a avut un singur moment de odihnă în viaţa lui şi că n-a muncit decît pentru visul tuturor Românilor « a avea o patrie mare, precît ţine pămîntul românesc », atunci trebuie, eşti dator să uiţi toate răătăcirile lui, mai ales că cei mai mulţi pronunţă cuvintele care au fost ţinta şi mobilul întregii sale activităţi, fără măcar să-şi deie seama ce înseamnă acele cuvinte.

Durerile acestui om, poet şi istoric în adevăratul înţeles al cuvîntului şi care a scris în cea mai armonioasă şi mai fermecătoare limbă românească, pun o aureolă luminoasă « în jurul acestei feţe aşa de simpatice în tristeţea sa blindă şi visătoare ».

Onoare deci, respect şi admiraţie marelui om ce a murit în floarea vîrstei şi departe de ţara sa mult dragă, onoare lui Nicolae Bălcescu!!

1899 Decembrie 14.

Sfîrşit

Vasile A. PÂRVAN

Onoare deci, respect şi admiraţie
marelui om, ce a murit în floarea
vîrstei şi departe de ţara sa mult dragă
onoare lui Nicolae Bălcescu!! —

1899 Decembrie 14

Sfîrşit
Vasile A. Pârvan

*Promite terog. o săntare respectuasă pe
rîful degetelor*

Elvinescu

EPISTOLAR: 6 scrisori către Elena FARAGO

ÎN BOGATA CORESPONDENȚĂ PE CARE E. LOVINESCU a stabilit-o de-a lungul vieții cu numeroase personalități culturale ale țării, schimbul de scrisori cu Elena Farago ocupă un loc important, dezvăluind afinități sufletești, prețuirea reciprocă și mai ales un adânc sentiment al prieteniei.

Prima epistolă adresată Elenei Farago datează din 20 martie 1908 și este determinată de nemulțumirea poetei la apariția unui articol lovinescian scris în 1906, cu ocazia publicării volumului ei de debut, *Versuri* (editura „Luceafărul”, Budapesta, 1906). Admirând tăcerea cu care se înconjoară și « broderia artistică din ce în ce mai fină » pe care o aplică operei sale poetice, criticul își mărturisește aderența, încă de la început, la acest tip de poezie, promițând poetei că va renunța chiar la articolul incriminat, cu ocazia republicării cronicilor într-un proiectat volum al Bibliotecii pentru toți¹.

■ Dorința permanentă a lui E. Lovinescu de a perfecta opera poetei se concretizează, pe tot parcursul acestei corespondențe, prin entuziasmul ce străbate din aprecierile la adresa unor poezii, pe de o parte, și prin rezervele manifestate asupra conținutului altora, pe de altă parte. De la o scrisoare la alta, atitudinea criticului se schimbă, E. Lovinescu revenind asupra unor obiecții formulate anterior. « Aseară am citit din nou versurile d[umnea]v[oastră]. Am fost parcă lovit de grație. Cerurile mi s-au deschis... Acum pot spune că le-am înțeles și m-au fermecat. »²

La apariția celei de a doua cărți de poeme a Elenei Farago, *Șoapte de umbră* (1908), netăinuind faptul că i-au plăcut unele poezii, Lovinescu nu se

¹ *Scrisoare* din 30 martie 1908, Paris.

² *Idem*, din 7 mai 1908.

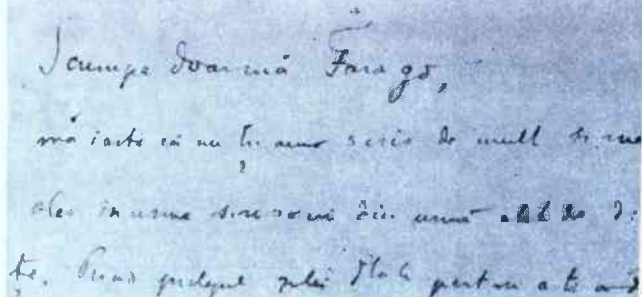
sfiește să formuleze o serie de rezerve critice, de care poeta va ține dealtfel seama cu ocazia ediției definitive din 1937.

Interesul pe care criticul îl poartă Elenei Farago izvorăște nu numai din prețuirea talentului poetic, ci și al spiritului critic evidențiat de opiniile formulate pe marginea unora dintre creațiile literare ale lui E. Lovinescu. Recunoscând că poeta este singurul lector care îl citește « cu ochi de linx, cu atenție încordată », adaugă: « Nu ți-a scăpat nimic. Aproape tot e îndreptățit—și îndreptările sînt deja făcute ». Iar în altă parte: « Am luat notiță de toate însemnările d[umi]tale — dealtminteri am făcut atîtea prefaceri de limbă... Te rog, nu conțeni de a-mi însemna tot ce găsești nepotrivit, cit de mărunț »³.

Ca și ceilalți admiratori și prieteni apropiați ai poetei, și E. Lovinescu se interesează de sănătatea Elenei Farago, sănătate atît de șubredă, care toată viața nu i-a făcut decît necazuri: « Te rog să mă pui de îndată la curent cu ultimele noutăți asupra prețioasei d[umi]tale sănătăți... Să nu cauți să ocotești acest capitol care mă mișcă cu deosebire »⁴. Cînd criticul află, prin intermediul altor persoane, că poeta este bolnavă, o roagă să-l țină la curent cu mersul bolii: « În București auzii întristătoarea veste că ai fost bolnavă de tifos și că ești încă. Nu-ți poți închipui adîncă mîhnire ce am simțit la această veste. Te rog foarte mult liniștește-mă cit mai curînd și să dea domnul să fie toate bune... Crede-mă foarte afecționat și foarte afectat »⁵.

Comunitatea de gînduri și preocupări îi apropia. Criticul împărtășește prietenei sale din preocupările profesionale, din succesele și necazurile sale. Multe din proiectele pe care le va realiza mai tîrziu Lovinescu își au germenul în această perioadă efervescentă de început, care coincide în mare parte cu aceea a scrisorilor trimise Elenei Farago. Așa, bunăoară, « istoria criticii și curenților literare la noi de la 1860 încoace », proiectată în 1911, va vedea lumina tiparului, sub altă formă, în 1926, constituind volumul al II-lea din Istoria literaturii române contemporane, intitulat Evoluția criticii literare.

Informația literară a scrisorilor cu privire la activitatea criticului, în epoca respectivă, este bogată. Lovinescu comunică poetei aproape pas cu pas intențiile și proiectele sale. La începutul lunii decembrie 1912, îi face cunoscut că romanul Aripa morții va apărea în editura „Flacăra”⁶, în luna

Ianuarie 1913, Elena Farago,
mă iaste că nu în amu scriu de mult de
alea în amu scriu de mult de
te. Dintr-un punct de vedere pentru a te

ianuarie 1913, iar la sfîrșitul aceleiași luni, referitor la articolul despre Caragiale, îi scrie Elenei Farago: « Articolul meu despre Caragiale ți-a plăcut numai? Nu l-ai citit. E formidabil! În bine sau în rău. Cuvîntul a plăcea e prea dulceag pentru o mașină de război așa de puternică ca acel articol »⁷.

Cînd Elena Farago îl asigură, la apariția romanului, că va fi lăudat de alții, E. Lovinescu îi răspunde: « Parcă nu știi în ce țară trăim, parcă nu știi că îndeosebi cu am dușmani și că prin urmare nu-mi fac nici o iluzie în privința „laudelor” prin presă. Mă mulțumesc cu mai puțin, deși e mai mult: cu buna părere a cîtorva prieteni, printre care ești în rîndul întîii »⁸.

Correspondența din care selectăm doar cîteva pagini, interesează și prin faptul că ea dezvăluie mai bine decît oricare altă scriere a criticului — pe omul Lovinescu, așa cum se definește el sau cum poate fi surprins în intimitate. Stilul lui alambicat, cu aluzii livrești și fineți spirituale remarcabile, îmbracă această corespondență încă de la primele rînduri, în care scriitorul încearcă să pună uneori « humour »⁹, îmbinînd erudiția cu arta conversației.

Spirit de o luminoasă sinteză, însuflețit de un profund umanism, E. Lovinescu apare în corespondența din prima jumătate a activității sale critice și literare, în toată splendoarea lui olimpică. Omul și scriitorul, mîndru și timid, senin și nervos, desprins de preocupările avantajelor materiale, a văzut în critică o operă asemănătoare creației artistice « străbătută de un spirit creator însuflețind viața cărților, în raporturile lor multiple, la fel cu acțiunea scriitorului asupra vieții însăși », cum singur o mărturisește.

C. D. PAPASTATE

³ Scrisoare din 1912—1913 (dată probabilă).

⁴ Idem, din 29 decembrie 1910.

⁵ Idem, din 18 aprilie 1912.

⁶ Idem, din 11 decembrie 1912.

⁷ Idem, din 28 decembrie 1912.

⁸ Idem, din 13 martie 1913.

⁹ Idem, din 20 martie 1908.

Scumpă doamnă Farago*,

E atîta timp de cînd nu ți-am scris, încît mă simt în adevăr vinovat... Am fost în acest răstimp în București, unde m-au luat înainte multe ocupații și grije — dintre care mai însemnată era un examen de trecut pentru Universitate¹⁰. În fine, acum l-am trecut, — așa că în această privință sînt de felicitat. La anul, dacă împrejurările te aduc prin București, îmi vei face plăcerea de a asista la vreo lecție a mea de literatură română, dacă iorghismul d[umi]tale binecunoscut¹¹ îți va permite totuși.

Iată care-i pricina lungii mele tăceri și chiar a omiterii de a-ți trimite o inimoasă urare de ziua d[umi]tale. Știu de altminteri că ești bine, că te-ai îndreptat cu desăvîrșire. Oțelitul d[omn] Vulovici¹² mi-a spus că petrece bine, că se face muzică la d[umnea]ta și că ai un cerc în jurul d[umi]tale destul de vesel și distins. Îmi pare rău că nu sînt și eu pe acolo, deși nu știu cu ce aș putea fi folositor la rîndul meu, neavînd nici un talent și nici măcar arta de a ști trăi.

Acum sînt pentru vreo zece zile din nou în Fălticeni pîrîntești, pentru a mă odihni... Ca activitate literară: planuri mari și realizare medicră. Aceste două luni de cînd sînt în țară mi-au fost absorbite și de tipărirea a 6—7 cărți de ordin neliterar¹³. Tocmai cînd le termin, vin căldurile, cu Elveția, cu Parisul mult iubit — tot atît timp pierdut, nu zic pentru *literatură*, ci pentru activitatea mea literară, așa că cele două volume în pregătire (al III-lea de critice și *Costache Negruzzi*) vor veni abia la toamnă. Dar d[umnea]ta? Nu te mai zăresc prin reviste...

Ce ne mai pregătești? Mi-ai face o mare bucurie dacă mi-ai mai împărtăși și mie din gîndurile și planurile d[umi]tale literare — și de vară.

Primește, te rog, o sărutare respectuoasă pe virful degetelor.

E. LOVINESCU

II

Fălticeni

marți, 22 februarie [1]911

Scumpă doamnă Farago,

iartă-mi, te rog, din suflet, întîrzierea relativă a răspunsului meu. (Cred însă că ai primit o scrisoare a mea trimeasă acum vreo două săptămîni din București.) Pricina acestei întîrzieri e întrucîtva ocupațiile [*sic!*], dar mai mult vîrtejul vieții tulburi de București, fără cămin, fără răgaz, cu totul împotriva firii mele de burghez, iubitor de liniște și de o intensă viață afectivă. Sînt acum în Fălticeni, de unde îți pot trimite o salutare cordială. Am venit aici pentru alegeri. Știi poate că tatăl meu a cedat locul lui de la Senat lui I. Brătianu, care trebuie să se aleagă joi. Am profitat de prilej pentru a veni să stau în urbea mea o săptămînă în liniștea casei pîrîntești, departe de Academie și de... berărie.

* Transcriere de C. D. Papastate. N. R.

¹⁰ E vorba de concursul pentru obținerea titlului de docent la Universitatea din București, în primăvara anului 1910, după întoarcerea sa de la studii din Franța.

¹¹ Raporturile E. Lovinescu — N. Iorga nu erau dintre cele mai bune în perioada respectivă. Elena Farago, care colaborase la „Sămănătorul” și „Floarea darurilor”, conduse de N. Iorga, era bănuită de E. Lovinescu de iorghism. Poeta însă nu și-a manifestat niciodată adeziunea pentru poziția ideologică a marelui istoric.

¹² N. Vulovici — ofițer și poet, autorul volumelor *Vitejești* (1906) și *Stihuri oțelite* (1909).

¹³ Manuale școlare.

Te rog să nu-mi iai în nume de rău întârzierea ce pun numai în răspuns; aceasta nu micșorează întru nimic afecția prietenească ce am pentru d[umnea]ta și dorința de a ști noutăți atât asupra sănătății d[umi]tale cât și asupra activității d[umi]tale literare, care dealtminteri a fost atât de rebelă rugăciunii mele de acum două luni.

Aș dori să știu că vii în București în luna martie, dar dacă asta presupune că ești bolnavă, rămâi mai bine la Craiova, lângă ingerașul d[umi]tale, pe care îl rizgâiezi cu atîta dărnicie.

Pe aici am întîlnit pe oțelitul Vulovici care mi-a spus că te-a văzut la Craiova.

Eu am terminat de mulțor pe *Negruzzi* — voi începe în curînd o istorie a criticei și a curentelor literare la noi de la 1860 încoace...¹⁴ și am început mai demult o serie de foiletoane militante la „*Românul*”¹⁵ din Ardeal.

După cîteva notițe din „*Ramuri*” (mai apar?) am văzut că urbea d[umi]tale nu s-a curățat încă de cele cîteva secături grandomane ce se cred îndrumătorii literaturii. Acești tineri sînt *crima* cea mai mare a lui Iorga; și dacă nu ar fi prea neînsemnați prin talent, vîrstă, activitate, ar merita să li se rupă urechile în public¹⁶. Dar trăim într-o epocă în care nu mai sînt copii!

Cu aceasta îți sîrut mîna foarte afectuos și te rog să nu mă uiți. Zilele acestea plec în București.

Al d[umi]tale devotat,

E. LOVINESCU

P. S. Cred că ai auzit de marele succes al lui Eftimiu¹⁷ și de șezătoarea ce am făcut la Universitate pentru a explica [indescifrabil] înțelesul acestui frumos poem.

III

*Pension Française Hôtel
Beausoleil 17 aprilie [1]911*

Scumpă doamnă Farago,

Îți mulțumesc din suflet pentru scrisoarea ce primii ieri, printre puținele scrisori ce primesc din țară, — de unde lipsesc dealtminteri cam clandestin. Sînt aici aproape de o lună și mă plac mult. Orașelul acesta e o jumătate din Monte Carlo, ce aparține Franței. Stau pe o coastă de deal de unde am o priveliște admirabilă pînă la Cap-Martin, Bordighera și San Remo deoparte, iar de alta pînă aproape de Nisa. Străbat Riviera în lung și în lat. Ieri am stat la Menton — unde mă chema o telegramă ciudată trimisă din București de Victor Eftimiu, de prisos să adaug că n-am găsit pe nimeni la Hôtel des Ambassadeurs, așa că nu am încă cheia misterului.

Îmi pare cam crud să-ți povestesc fericirile de aici, cînd d[umnea]ta ai necazurile d[umi]tale pe acolo. Mă bucur totuși că mergi mai bine și că talentul te ispitește. Mare lucru să nu mă apuc și eu de teatru vara asta. Numai timpul de mi-ar îngădui, căci

¹⁴ *Istoria criticei*, la care face aluzie E. Lovinescu, nu va fi realizată în 1911, ci abia în 1926, cu totul altfel. Volumul II din *Istoria literaturii române contemporane* intitulat: *Evoluția criticei literare* nu este însă o «istorie a criticei și a curentelor literare la noi de la 1860 încoace», cum menționează autorul, ci se ocupă de evoluția criticii de la 1900 «adică de la amuțirea controverselor estetice dintre T. Maiorescu și C. Dobrogeanu-Gherea și pînă în zilele noastre». Este un volum — cum mărturisese în prefață — «închinat criticei privită ca o disciplină aplicată în domeniul exclusiv al evaluărilor în literatura noastră modernă, neglijînd istoria literară, studiile de estetică generală și studiile de literatură străină».

¹⁵ „*Românul*”, ziar politic, organ al partidului național român din Ardeal și Ungaria, apărut la Arad, sub direcțiunea lui Vasile Goldiș, 1911—1916.

¹⁶ Aluzii la D. Tomescu și alții care susțineau în paginile revistei „*Ramuri*” polemici acerbe împotriva criticii impresioniste a lui E. Lovinescu.

¹⁷ E vorba de succesul pe care Victor Eftimiu, prieten al criticului, îl obține cu feeria *Înșiră-te mîrgărite*.

trebuie să-ți mărturisesc că vilegiaturile aceste sînt minunate, dar au un cusur: te pun în neputință de a lucra ceva. Într-o lună nu am citit decît trei cărți! De scris, mai nimic. Cum vezi, pentru un muncitor activ regimul acesta e cam ruinos.

Toate felicitările mele pentru aniversarea d[umi]tale¹⁸ și mulțumiri pentru informația comică din „*Ramuri*”¹⁹, scrisă desigur de vreun studentaș dar inspirată, și mai sigur, de marele d[umi]tale profet N. Iorga, pontificele trivialității și al insultei în literatura română *.

Aici nu sper să mai stau decît 3—4 zile, apoi mă duc în Florența unde voi sta o săptămînă — și de acolo mă decid de mă duc la Roma (unde ar trebui să stau mai mult) sau mă întorc în țară la ocupațiunile. Din nenorocire drumul meu e prin Predeal (din cauza vamei atît de tardive de la Vîrciorova) așa că n-am speranța plăcerii de a ne vedea la întoarcere.

De-mi trimiți un cuvînt la p[oste] rest[ante] Florența, mi-ar face mare plăcere.

Sărutări de mîini, rămînînd al d[umi]tale devotat

E. LOVINESCU

IV

Fălticeni, 30 iunie [1]911

Scumpă doamnă Farago,

Te vei fi mirînd ce e cu tăcerea mea? Bucureștii știi cum mă absorb și mă împiedică de la lucruri elementare și plăcute.

Sînt de vreo săptămînă la Fălticeni, unde am avut de suferit toate neplăcerile ploilor și ale inundațiilor.

M-am și încercat într-o serie de foiletoane — numeroase — la „*Românul*”. Închipuiește-ți că mi-am luat sarcina de a arăta Ardelenilor ce e arta, de care habar n-aveau! Mă încerc să le vîr în minte că cel mai mare prozator al nostru de acum e Duiliu Zamfirescu, pe care atîți nerozi și Chenzi²⁰ l-au umplut cu noroi!

Mai stau aici — probabil — pînă la 15 febr[uarie] apoi mă duc în Elveția, la Lucerna (poste restante, îți spun și acest amănunt fiindcă d[umnea]ta m-ai răsfățat, deși n-o meritam, și parcă văd cum o să-mi sară inima zărindu-ți slova pe acolo). Voi sta pînă la 7 sept[embrie]. Închipuiește-ți că m-am apucat de un scurt roman²¹. Numai de ar ieși ceva! Un fragment am publicat în mai și în „*Convorbiri literare*”.

Dar d[umnea]ta cum mergi cu sănătatea? Nu te întreb de literatură căci te știu rebelă la exortările mele de prieten și la ascendentul meu de critic.

Dulce și bună cum ești, cred că n-ai să te răzbuni printr-o lungă tăcere, ci ai să-mi dai cît de repede mîna să ți-o sărut și slova să ți-o citesc.

Cu prietenie

E. LOVINESCU

¹⁸ La 29 martie 1911, Elena Farago împlinea 33 de ani.

¹⁹ În „*Ramuri*”, VI, 16, din 15 martie 1911, p. 302, sub semnătura lui Dinu Vultur (D. Tomescu), la *Cronică*, putem citi următoarele: «D[omnu]l Lovinescu se întinde și cucerește teren. „*Românul*” din Ardeal, gazeta bătrînilor insultați, i-a cerut colaborarea pentru foiletonul literar și parizianul Lovinescu, rafinatul și sclvisitul Lovinescu primește 30 lei pentru fiecare articol. Sărmania nație ardeleană! Ai ajuns ca din fileră tîi să plătești pomana d[omnu]lui Lovinescu.»

* Este de observat însă că opiniile lui Lovinescu despre N. Iorga au evoluat în timp de la atitudinea subiectiv-negatoare din tinerețe, la o viziune obiectivă asupra activității și operei marelui istoric, în chiar ultimul an de viață al criticului. Dealtfel, într-o epistolă adresată romanistei slovace Jindra Hušková la 19 decembrie 1940, E. Lovinescu avea să deplîngă «...pierderea atît de cumplită a celei mai mari forțe intelectuale a noastră [N. Iorga] singura care izbutise să străbată pînă și în spațiile interplanetare...» Vezi „*Manuscriptum*”, nr. 1 (14)/1974, p. 71. N. R.

²⁰ Aluzie la Ilarie Chendi.

²¹ Probabil *Aripa Morții*, editura „Flacăra” 1913.

V

Fălticeni, 29 dec.[embrie] [1]911

Scumpă d[oa]m[nă] Farago,

Sînt foarte vesel că ai mai scăpat de necazuri și că Păpușica s-a făcut bine. A fost în adevăr scarlatină? Un june amic care te-a văzut bănuia că poate nu e tocmai scarlatină. Oricum, bine că ai scăpat de grijă și îți doresc ca și d[um]nea[ta] să te restabilești cît mai curînd în anul ce vine și să-mi dai noutăți despre ale sănătății.

Eu aici am intrat în regatul familial — unde e pacea cea mai adîncă și unde repede te apucă și te copleșește o torpoare!

În cinci, șase zile abia am scris două articole-fantezii care cred că-ți vor plăcea de-ți vor cădea în mină. Unul intitulat *Viața dublă*²², apare probabil în „*Flacăra*” de anul nou, și altul, *Un om singuratic*²³, ce va apare tot probabil în no. de anul nou al „*Rampei*”. Am pus înăuntru oarecare reverie și subtilitate.

De două zile mă uit în tavan, căutînd subiectul unei comedioare într-un act — și nu vine! Dar absolut nimic; aș fi scris-o în vacanța asta — dar dacă Minerva nu vrea să mă ajute! În seara plecării am fost la Teatrul Davila unde i-a jucat un fel de nimic al lui Eftimiu, *Poveste de crăciun*, într-un act. A fost delicos și mă bucur că nu-mi înșală marele speranțe ce mi le pun în acest băiet isteț.

Din lipsă de ocupație m-am pus să-mi tipăresc al III-lea volum de *Critice*²⁴, într-o tipografie locală. Îmi dau de lucru, certîndu-mă zilnic cu singurul lucrător al tipografiei. Ba ieri, am fost și la Sadoveanu, pe care nu-l văzusem de un an, deși locuiește aici. S-a mutat afară din oraș, într-o casuță clădită în mijlocul unei grădini.

Dar te țin cu vorba. Îți urez un an nou fericit și multe complimente la cei din jur.

Al d[umi]tale

E. LOVINESCU

VI

Vineri, 2 sept.[embrie] [1]912

Scumpa mea amică,

Sînt foarte vinovat de a nu-ți [fi] scris de o săptămînă de cînd sînt în București. Dar din prima zi a sosirii am și fost acaparat de obligațiile multiple literare, o, amicale; am ascultat un impozant număr de poezii și acum începe seria pieselor de teatru. Unde mai pui că am început să tipăresc pe clasicii noștri într-o ediție de popularizare a noii edituri „Alcalay” — așa că sînt copleșit de corecturi. Toate aceste motive adevărate care nu fac încă o scuză bună. „*Sburătorul*” apare efectiv la 17 sept.[embrie]²⁵, după cum hotărisem din iunie. În primul număr e și poezia d[umi]tale *Re-semnarea*, pe care am mai citit-o, dealtfel, și duminica trecută în cerc. Acest număr e și cules. Îmi pare bine că vii la 8 sept[embrie] și că ne vom vedea în curînd. Ochiul mă îngrijorează. E tot din boala veche?

Salutările mele tînărului Mihnea Dorin²⁶, iar d[umi]tale o cordială strîngere de mînă și să ne vedem în curînd sub auspiciile cele mai bune. Astă seară e seară de gală cu deschiderea Teatrului Național și trebuie să ne dichisim!

E. LOVINESCU

Toți te salută cordial.

²² *Viața dublă* a apărut în „*Flacăra*”, I, 11, din 31 decembrie 1911.²³ *Un om singuratic*, apare în „*Rampa*”, nr. 1, 1912.²⁴ *Critice* (vol. III) a apărut în prima ediție la Fălticeni în 1911, ediția a II-a apare la București la editura „Flacăra” (1915) ed. a III-a în 1920 la ed. „Alcalay”. E. Lovinescu ne menționează această primă ed. în *Bibliografia* publicată în volumul: Anonymus Notarius E. Lovinescu, ed. „Vremea”, 1942, p. 167.²⁵ Intenția criticului de a scoate o revistă cu titlul „*Sburătorul*” data, după cum se vede, încă din anul 1912, apariția ei fiind fixată efectiv la 17 septembrie 1912. Probabil unele împrejurări nefavorabile au făcut ca dorința lui E. Lovinescu să se realizeze abia după primul război mondial, la 19 aprilie 1919. Această mărturie contrazice opinia unor memorialiști care susțin că Felix Aderca ar fi dat titlul revistei.²⁶ *Mihnea Dorin*, fiul poetei.

CAIETE DE CREAȚIE

L i v i u R E B R E A N U

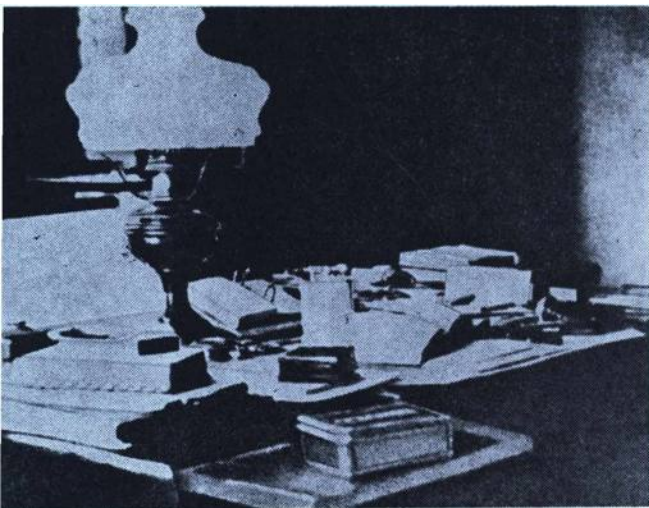
SCHIȚE PENTRU VIITOARELE ROMANE (II)

MAJORITATEA SCHIȚELOR PE CARE LE publicăm se înscriu între 1908—1909 (adausuri în 1910). Multe din ele amintesc contactul scriitorului cu lumea satului născădean (în afară de Prislop, în 1908, a fost ajutor de notar în Măgura Ilvei și Nimigea ungurească, iar în 1909, funcționar la primăria din Văratea).

Din cele 80 de proiecte, abia 8 vor ajunge cu vremea să fie materializate în forme de sine stătătoare: Răfuiala; Nevasta; Talerii; Cearta; Baroneasa; Dintele; Proștii; Norocul. Numeroase însemnări își găsesc rostul în istoria romanului Ion, prefigurând episoade esențiale ale viitoarei opere. Ele ne oferă cele mai vechi schițe de profil ale unor personaje ca Ion al Glanetașului, Ana și Vasile Băciu, Florica, învățătorul Herdelea, popa Belciug, Lang, Dumitru Moarcăș ș. a. chiar dacă, în aceste notații, răspund uneori la alte nume.

Ca într-un caleidoscop, destinul li se schimbă de la o pagină la alta, murind și înviind pentru a se apropia și depărta de ceea ce aveau să fie mai târziu. La început Ion a fost Zestrea, iar Zestrea a fost Temerea, iar Temerea o poveste: «povestea lui Ion cu Rodovica». Ion o bate pe Rodovica și ea se spânzură. În alte pagini, Ion ucide pe un Victor cu cinci lovituri de sapă, prinzându-l că dă tircoale Rodovicăi; până la urmă, ajuns de blesteme, cade la pat «și se usucă, se topește. Degeaba toate doctoriile babelor. Începe a-i cădea carnea. Și s-a stins și el».

Totalitatea acestor variante, ce țin îndeosebi de protogeneza romanului Ion, acuză, încă o dată, nefericita inspirație a unora de a confunda planul ficțiunii cu realitatea. Peste ani, Rebreanu avea de ales dintre mulții săi Ioni și Ane.

Din punct de vedere istoriografic, un interes major îl prezintă « schițele »: O femeie și doi bărbați, Temerea (Zestrea), Badea Dumitru, Rușinea, Soarta (Blestemul), Femeia, Moartea, Surprinzător, câteva pagini anticipează, încă din 1908—1909, tematica unor lucrări și mai îndepărtate: Adam și Eva (1925), Răscoala (1932).

În locul unei obositoare și neavenite prezentări, am preferat să indicăm, prin note de subsol, legăturile textului publicat cu restul fondului documentar. Lăsăm plăcerea cititorului să descopere un Rebreanu aflat la începutul unui drum de năzuințe și deslușiri.

Niculae GHERAN

M-a căpărat prin inimă o durere ca
[acea].

I s-a făcut o uimă tocmai pe ceafă.

Să te văd cînd mi-oi vedea ceafa.

Atîta l-am rugat de mă doare limba.

Lasă-l numai pe mine că ți-l îmbrac eu
de nu m-a uita cît a trăi.

ponihos = miop = ponevos [bun] ¹⁹
prov. *vejă* = trujan de cucuruz [buruiene
mari] ²⁰

ponor = un loc nămolos, tufos = bulhane
[bun] ²¹

gaură în pămînt după o ruptură de sol ²²

[f. 7]

Zice zicălașu' gros, ingadăi,
C-o mîncat aseară boș;
Zice zicălașu' moale, ingadăi,
C-o mîncat aseară moare!
Ingadăi, haide măi,
Inga, inga, inga i!

Strigătură din Coșna ²³

Știu învîrți lumea cum îmi place.

Sapa și hîrlețul vă despărțescă.
prov. ardelenesc și bucovinean

Nu-i modru, domnule, nu-i modru, că ne
mîncă sărăcia de nu știu încotro să ne
întorcem.

mocirlă = șciolnă = hîlboană, hîlbură,
prov. ales în verzele v. la țesut; un război.

sfirnar = industriaș, comerciant.
prov. *cordenciu* = o bîită pe care se fac
îțele

vacă bălțată = jumătate albă, jumătate
neagră ²⁴

vacă porumbă — coloarea porumbului

îi veni mai de-apoi, dragul meu...

²³ Tot la Prislop sînt notate și următoarele versuri populare:

* Nu-ți mai pune flori pe frunte
Că ți-o ieșit vorbe multe,
Lasă să iasă, că nu-mi pasă,
Căci bădița-i dus de-acasă *.

(B. A. R., ms. 4056, f. 174 v°.)

²⁴ Adăugat deasupra cu creionul: « pe la partea
dinainte ».

¹⁹, ²¹ Notația « bun » s-ar părea că exprimă satisfacția găsirii (selectării) cuvintelor.

²⁰, ²² Adăugat cu creion negru.

Iac'ăşa, se vînd numai de puf (tîrg slab).

N-am nimic pe lume, numai sufletul ăsta
din ciolane

N-am nimic în lume, numai pe bunul
D-zeu.

n-am răgaz.
Bine, bine, omule, numai să n-avem mai
tîrziu coteală!

Îl suga cum suga şarpele broscuilor.

Se uită ponciş.

[f. 7 v°.]

troscot = clopot de pe oi ²⁵
măslad = cu acesta se îmbată peştii.

Gîndeşti că pieri coasta atîtea clopote
şi droange are pe oi.

Era întunecet ca-n sac; de nu-ţi vedeai
nici mîna.

Începu a vrăji din aripi.

Om de om grăieşte, D-zeu de toţi grijeşte.

D-ar şti omul ce-ar ajunge,
niciodată n-ar mai rîde
num-ar suspina ş-ar plînge.

Fată frumoasă şi lăptoasă.

A făcut o mîncare de să-ţi alungi copiii.

Ciurbălesc moarea.

Nu se oţărăşte să lase glaja de la gură.

Undulesc lucrurile.
Frunzele veştede ale frăgarului sunt gal-
bine ca portocalul.

Găină cu buglă.

Mîncarea asta nu se plăteşte nimic; e
numai circălită.
Hodruc = lungău, rudă de fasole.
Degeaba mi-aş răci gura (degeaba aş
vorbi, n-am cu cine).

Are snahă de tăbac [suhă] ²⁶

Rămîn numai dureri pe trup de atîta
bătaie.

Are bubă mare pe inimă.

Şi-a strîns halubele şi s-a cărat de pe la
noi.

[searbăd la gură — spune tot ce ştie,
nu poate ţine-n el] ²⁷
[snahă — nărav] ²⁸

FLOAREA

[f. 8 r°]

O femeie frumoasă ca o vizdoagă şi putredă de bogată. Avuse peţitori domni, dar nu-i putea suferi; se suia prin pod şi nu se cobora de-acolo cu zilele cît erau ăştia acolo. Murea de dragul unui vîntură-pădurile, vîntor pătimaş, sălbatec ca un jder, dar puternic şi chipeş ca un Făt-Frumos. Şi s-au luat... Şi ei nu i-a părut rău macar de-a umblat pieptănată de multe ori. Îi era tare drag.

25-28 Adăugat cu creion negru.

DRAGOSTE?

O femeie-bărbat, tare ca un bou și jibă cît un deal. S-a măritat după un moșneag care-i putea fi tată. Îi era drag ca lumina ochilor. Îi plăcea rachiul și-n crîsmă bontănea pîrjol pe cei mai zdraveni bărbați; și cînd mergea acasă trăită se lăsa s-o brobodească moșneagul c-o cîrjă, pînă toată era vînată. Și nu zicea nici cîr, ci-i săruta mîna ceea ce a bătut-o...

STRĂINUL

[f. 8 v°]

L-au primit în casă ș-apoi i-a furat; vezi povestea ceea din Poiana.

PĂCURARUL

Un rumân frumos ca un steag. Cît e vara hoinărește pe munți la oi. Viața la stîină. O fată îl făcea însă de venea noaptea, după ce au slobozit oile-n porneală, venea acasă; numai s-o vază baremi. Dar odată o află moartă.

ILEANA, BOIEREASA ²⁹

[f. 9 r°]

Frumuseță; vezi caietul albastru. Domnica.

POVOIUL ³⁰

Amintire din Ilva-mare.

BADEA VASILE

[f. 9 v°]

SCRIITOR ³¹

Un dascăl, unul care trăiește totdeauna între popor, le face jalbe. Și oamenii îl năpăstuiesc cu scrisori. Pe unul îl scoate dintr-o belea, dar se bagă el în bandă, îl pedepsesc. Mîngăiere.

MÎNCA-M-AR MĂRITIȘUL... ³²

[f. 10 r°]

V. Talerii

„Făt-Frumos”, București — Str. Vintului 17.
27 IV 1909

NATU

Își omoară femeia beat, din voie-bună, pentru că locurile lui n-au fost stricate de gheață etc.

²⁹ Însemnările sînt șterse cu o linie sinuoasă. În Arh. L. R., II, ms. 5, f. 4 v. — 7, f. 8—8 v., se află mai multe pagini din lucrarea proiectată, scrise în forma unor « Amintiri ». La B. A. R. (ms. 4056, f. 111—156) se mai găsește și o altă versiune autografă, datată: Craiova, 12 mart. 1912, mult mai aproape de forma tipărită (Baroneasa, 1912).

³⁰ Vezi *Puvoiul din Ilva Mare* în Arh. L. R., II, ms. 7, f. 3.

³¹ Schița proiectată va fi reluată într-un episod al romanului *Ion* (pățania lui Zaharia Herdelea cu Ion al Glanetașului).

³² Vezi și notațiile cu titlul *Maria Morului, infra*, f. 4. Datarea este ulterioară celei de pe ms. nuvelei.

Un sergent locuiește în cazarmă. Om năcăjit, cu șapte copii. Își face serviciul ome-nește etc. Ficiorul său, cel mai mare chiar, e denumit de sublocotenent la regimentul acela și din întâmplare la aceeași companie cu tatăl său.

Firește, șede la părinți, care însuși [*sic!*] n-au numai 3 chilii. Pentru sergent destul, nu pentru un ofițer.

Vin ofițeri să-i redea vizitele. Strîmbă din nas. Vine colonelul, un om robust, moros. Și-i dă peste nas subl[o]c[o]t[e]n[ent]ului.

Într-o zi, la exerciții, sublocotenentul trebuie să dojenească pe tatăl-său. Acasă scîrbă, poznă. Sergentul ridică mîna să-l lovească. Subloc[otenentul] îl reține etc.

Scene: Început: În casă femeia serg[entului] vorbește cu copiii despre subl[ocotenent] laude etc.

O soră de-a lui amarezată într-un [*sic!*] ofițer. Subl[ocotenentul] îi surprinde.

*

Fr. (sărind ca ars de pe canapea): Ce-i? Ce-i?

Subl.: Psss!

Frat. (văzînd pe colonel): De cine am onoare, mă rog?

Col. Cum?

Frat. De cine am onoare?

Col.: Eu sunt colonelul X.

Frat. Îmi pare foarte bine. Am onoarea a mă recomanda ca necunoscut: X. Y., funcționar de prăvălie...

Col.: Învățăcel?

Frat.: Pardon... Calfă, de trei ani, cu salariu de 120 fr. lunar... O condițiune minu-nată d-le... scuzați că-s cam neglijen[t]... Am fost la o petrecere azi-noapte... Un bal mascat *splendid*. Niște cuconițe, ah (plioscăie cu limba). Am beut cam mulțișor vin roșu de... Scuzați, d[omnu]le. Un moment... Am onoare (îi întinde mîna).

Col.: Îmi pare bine că ai...

[f. 11 r°]

UN SUBIECT:³⁴ O scenă. *Fratele calfă vine direct de la un bal mascat, beut etc. Fratele:* Oh! Ce petrecere, ce bal! *Splendid*, doamnelor, mai mult decît *splendid*... (*către sora.*) Păcat, d[omni]șoară, că n-ai fost, păcat de moarte... Te-ai fi veselit ca o baroneasă... Te-am invitat, puteai veni...

Sora: Nu fi prost, X. Doară nu m-oi amesteca eu printre slujnicele de la baluri mascate...

Frate: Auzi la ea!... Tu, ai tu idee despre un bal mascat de-al nostru? Tu nici idee n-ai, domnișoară...

Sora: Te rog nu mă irita... Eu nu-s de sama voastră... Io-s...

Fratele: Tu ești proastă, domnișoară, tu nu știi ce-i balul mascat, altminterlea ar trebui să plîngi morțește trei zile... etc.

Bojotaie: uciderea porcului.

UN TIP FLEGMATIC, fost profesor; toată ziua mergea cu căruța într-un orașel apropiat. Calul nățîng se oprea.

— Hi, Cînaș, hi, mă!... Nu vrei?... Apoi, stăi dar na. Că doar nu m-oi bate eu cu tine...

³³ Pe aceeași filă (între cele două mari fragmente) un titlu: *Luna de miere*. El revine pe f. 11 v°.

³⁴ Fragmentul se află în partea de jos a f. 11; fiind însă o continuare a f. 10 v., am inversat poziția fragmentelor.

Și-și scoate gazeta și-ncepe a ceti. Calul stă, stă, pe urmă se socoate și pornește singur.

UN TIP MOROCĂNOS someșan din Ilva-mare. Un român se duce la el în bancă (e capar) și-l întreabă că [de ce] nu cumpără lemne. O oară așteaptă răspuns. Nu primește. Se duce.

— Cic-or fi verzi! — zice someșan la două ceasuri. [...]*

[f. 11 v°]

[...]

[1] *Sărmanul sublocotenent* (piesa) *Nepotriviri*.

[2] *Luna de miere* (piesă)

3 Un subiect de piesă scos din nuvelele lui Brătescu-Voinești³⁵; special din nuvela *Din carnetul unui judecător*; vezi cazul cel cu fata siluită.

4 Un subiect de piesă; deosebirea dintre boieri și țărani. Povestea: fiul unui avocat face un copil unei fete de țăran etc.³⁶

hrîncă = mămăligă tăiată cu ață și pe cărbune să se frigă³⁷.

STRĂINI³⁸

[f. 12 r°]

O familie săracă, năcăjită. Capul bea — un om bun ca mierea, dar închis, tăcut acasă. Trăiesc rău. Șapte copii. Cel mai mare de dascăl în locul bătrînului. Străini în suflete.

DARUL

Povestea lui Lazăr cu darul popii, o coroană din care apoi s-a iscat bătaia etc.

BADEA DUMITRU³⁹

Lucra la o hrubă doisprezece ani, după ce și-a prăpădit tot ce a avut cu o bicisnică: Sînziana. Vara șade în hrubă; copiii îl ocăresc: „Sînziană“, el se înfurie. Iarna de la cine poate. Cu un cal hîrjit își aduce el însuși tot ce-i trebuie la colibă; piatră, nuiele etc. Mai umblă și-n căraușie, dar acum abia capătă o pițulă pînă-n Tradam. Macar că pe vremuri fusese om țăpân; dar l-au bătut odată burcașii vrînd să-i fure caii; a zăcut doi ani și de atunci a rămas neom. Acum iacă își vinde și hruba unui ovreu. Își așteaptă sfîrșitul pe la cășile și din mila oamenilor. Moartea lui; Rodovica vrea să-l radă. Rămîne singur în casă, pe vatră. Se prăvălește. Cum se ceartă cea de la moștenire, căci cic-au rămas vreo 5 zloți din ai 6 cu care vînduse moșneagul casa.

* În dorința de a da cursivitate materialului la lectură, redacția publică selectiv această ultimă parte a caietului de creație al lui Liviu Rebreanu. Indicăm în paranteze drepte pasajele eludate — listă de cuvinte și expresii populare —, nesemnificative pentru laboratorul viitorului romancier.

³⁵ Într-un interviu publicat în revista „*Spre ziuă*“, I (1923), nr. 1 (11 mart.), L. R., va aminti numele prozatorului, alături de Caragiale, Creangă și Sadoveanu printre «maestri[i] mei români».

³⁶ Notăția revine pe fila următoare (vezi *Rușinea*).

³⁷ Adăugat ulterior cu creion negru.

³⁸ Titlul se află și în lista «nuvelor și schițelor» din Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1.

³⁹ Personajul va fi reluat în *Ion* (Dumitru Moarcăș). Multe detalii ale schiței se regăsesc într-unul din episoadele romanului ce se desfășoară în casa Glanetașului. Vezi și însemnările cu titlul *Moartea* (*supra*, f. 24 v°) precum și «sumarul» din *ibid.*, ms. 7 f. 3. La B. A. R. (ms. 4056, f. 173) se află începutul schiței proiectate, cu titlul *Hruba* (cf. Rebreanu., *Opere*, 1968, vol. I, pp. 323, 324).

I Bătaie mare în curtea lui Login, care venind beat leucă de la tîrg a apucat pe fată-sa la mîna ș-acum o bate s-o omoare. Loginoae aleargă glonț în uliță, strigă de cîteva ori: Avai de mine! Săriți oameni buni c-o omoară! Apoi se întoarce iar în casă. Vaiete, țipete, răcnete. Ficiorul îl îndeamnă: dă, dă! Se strînge lume: copii, femei, bărbați. Plîngerii. Nime nu îndrăznește să se bage în casă să-i despartă. Loginoae iese și vestește c-a izbit-o cu capu' de marginea vetrii, apoi iar că a apucat săcurea și vrea s-o taie bucățele.

Deodată apare în ușă Login cu mîna încheștată în părul fetii, tîrînd-o după sine. O duce la tăietor și-i pune gîtul să-l lovească cu săcurea. Vreo cițiva sar între ei, îi despart. Login se duce oblu la crișmă.

II Fata lui Login a fost slujnică în oraș, la un avocat și a avut cu el un copil. De-atunci încolo s-a îmbrăcat domnește, cu ghețe, umbrelă. Trăgea gîndul că o va lua domnul și că ea se va face doamnă. Atunci n-a zis nimic Login și sătenii o pizmuiau. Dar cînd a fost să nască, domnul i-a dat drumul. A venit acasă, s-a îmbolnăvit, a dat naștere unei copilite frumușele. Un an de zile și-a crescut acasă copila. Pețitori nu i-au umblat, deci s-a băgat iar slujnică. Tată-său i-a dat de grijă, iar ea i-a făgăduit că se va purta omeneste. De cîte ori venea acasă o lua la întrebare și ea totdeauna îl asigura că se poartă omeneste. Apoi într-o vreme a ieșit iar din slujbă. În sat se zvonea că iar e îngreunată, macar că acestea erau vorbe deșarte. Ci de aici înainte s-a lăsat de domnie, s-a uitat mai cu drag la flăcăi și aceștia au început a o împresora. A șezut mai cu unul, mai cu altul. Se vorbea că o va lua unul. Dar totodată iar umblă vestea că e îngreunată. În sfîrșit și Login a auzit de aceasta. Și într-o oară iar a luat-o la întrebare. Și a cusut-o și a des-cusut-o pînă ce i-a mărturisit că e [tăroasă]. A bătut-o ca mărul și ea a zis că-l are cu X.

III Scena de înfătoșare cu X. Era sară și Login a trimis după X. Și l-a luat cu buna. Așa ș-așa, dragul badii, dacă ești tu spune și ține-te de ea... X a înroșit, a spus drept că și el a șezut cu ea, dar și alții. El s-ar lega de ea, dar vezi Y zice că e al lui copilul, Z că e al lui etc.

IV Din pricina multelor bătăi, fata și-a urît zilele și după o strașnică bătaie a luat lumea-n cap. A trecut o zi, două, o săptămînă. Dintr-întîi Login nici habar n-avea. În toată seara mergea la crișmă și se jăluia la toată lumea că ce năcaz l-a ajuns și că tot o omoară el de mai vine acasă. Apoi cînd se întorcea îndărăpt, văzînd copila rămasă acasă, care întreba neîntreput de [f. 13 r°] mă-sa, și el se înduioșă. Lua pe genunchi copila, o mîngăia și se punea pe gînduri. Sîmbătă seara, la o săptămînă de la dispărerea fetei, n-a dormit toată noaptea. În ziua aceea se lăfise vestea în sat că pe muncel au aflat un om spînzurat. Și nu-l stătea de loc un gînd nebun: D-apoi dacă s-a spînzurat?

V Tot satul vorbea acum de fata lui Login. Unii spuneau că s-a prăpădit, alții că nu. Îl ocăreau și-l suduiau pe Login. Vederi despre rușine. Părerile de rău ale lui Login. Năcazul lui.

VI Un om o află în oraș slujnică și-i spune lui Login. Fata se reîntoarce. Un văduv din un sat vecin, porcarul, o cere de nevastă. Login stăruie să-i lase lui copiii, văduvul nu vrea să se despartă de ei. În ziua cununiei, după nuntă, o căruță duce pe cei doi miritei, amîndoi cu cîte o copilă în brațe, și ei sunt fericiți și bucuroși.

⁴⁰ Nuvela este amintită de L. R. în geneza romanului *Ion* (vezi *Amalgam*, *Mărturisiri*). Este o primă variantă a conflictului Ana—Vasile Baci, din capitolul V, intitulat, la fel, *Rușinea*. Titlul este înțilnit și între alte «nuvele și schițe» din Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1. Un fragment și în ibid., II, ms. 7, f. 8.

O FEMEIE

Bătrână, neputincioasă, săracă ca degetul. Moșia și-a împărțit-o între copii; ea șade singură, trăgând o zi după alta. Ea trebuie să plătească dările. Și n-are nimic, numai un purcel de îngrășat. Vine un domnișor, jucuțau. Să ia porcul.
— Iartă-mă, domnișorul, că iacă n-am numai sufletul ăsta din oase...

ALTĂ FEMEIE⁴¹

Îi moare bărbatul care nu i-a fost drag nicicând, după care s-a măritat în silă. La groapă vra să se arunce-n mormînt, numai cu greu o pot reținea cei de prinprejur. A treia zi însă: Dă-l în cite comedii că m-a lăsat cu copilă pe cap etc. Și așteaptă să se mărite a doua oară, după ăl ce-i era drag de fată și care și acum e holtei. Etc.

FRIȚI PĂRĂSITUL

[f. 13 v°]

A fost notar într-un sat românesc, l-au chemat Racolța și s-a făcut Rakoczy. Îi mergea bine, românii trăgeau la el, ca la sîngele lor, dar el îi trăgea și-i batjocurea și-n sfîrșit ca să se scape de ocara de a fi și [el] la fel cu unsuroșii păcurari s-a botezat și s-a făcut ungur. S-a însurat cu o fată de ungur și-n casa lui numai ungurește se mai vorbea, a avut doi copii pe cari nu i-a răbdat să învețe nici o boabă românește etc. Femeia țănoșă, infumurată, îi trebuiau bani mulți puzderie-pleavă.
— Domn ești ori pleavă ori rumun prost?

Și domnul se necăjea, dar trebuia să-i facă pe plac. Venitele și leașa nu i-au ajuns pentru calească, băi etc., haine scumpe, chefură zvăpăiate. S-a încurcat în datorii pînă-n grumaji. Și-n sfîrșit n-a mai biruit nicicum, s-a atins de banii oficioși. Încet-încet, întîi că-i va pune îndărăpt, și chiar așa a făcut. Dar mai tîrziu mai pe gros. A dat la cărți cînd mergea-n oraș. Apoi într-o zi s-a trezit în temniță. A șezut doi ani și patru luni și a avut vreme destulă să se pocăiască. Cînd a scăpat din pușcărie s-a dus drept la un prețin vechi ungur, dar acesta nu l-a primit. El nu stă de vorbă cu un escroc. S-a dus la altul, tot așa.

Copiii i-au rămas pe drumuri căci femeia-sa s-a dat cu un deregător ungur și s-a șters la Pesta, habar n-avînd de copii. Niște țărani i-au strîns de pe drumuri și din ei s-au ales flăcăi chipeși rumâni. Fostul notar umblă din sat în sat, a luat straie românești; mai tîrziu și-a agonisit un locșor, un pic de pămînt. S-a făcut iar țeran filozof și nici nu mai vrea să auză de vremea mării sale.

ȚĂRANII⁴²

[f. 14 r°]

Subiect de o piesă teatrală — din timpul răscoalelor țărănești. Cauzele răscoalei (după R. Rosetti): deja prin Regulamentul organic avîntul economic al țărănimii a fost oprit în loc, agricultura lor distrusă, țăranul silit la viață de trîndăvie relativă și lipsă de prevedere și economie. Exploatarea țărănilor prin creșterea continuă a arenzilor și scăderea prețurilor de muncă (care în timpul acel al nostru e în înflorire completă). Muncile făcute de țărani pentru datorii din trecut, pentru angajamentele făcute din iarnă, pentru învoieli de imaș și de locuri de arătură și pentru produsele luate. Prețurile cu cari li se arendează acum pămînturile de arătură și de imaș,

⁴¹ Ulterior *Nevasta*. Vezi *Femeia*; *infra*, f. 3 v°.

⁴² Proiect de piesă amintit de L. R. în geneza romanului *Răscoala*. (B.A.R., ms. 4063, f. 53—74). Un alt caiet de creație (Arh. L. R., I (1), ms. 22), se deschide cu o « pagină de gardă »: « Țăranii / Foaie săptămînală / Note ». În Arh. L. R., II, ms. 1, f. 5, referiri la *Răscoala* « O serie de nuvele ».

cînd sunt moderate, întrec pe cele de la 1849 de 4—5 ori, de multe ori chiar de 7 și 8 ori. În urma Regulamentului nemulțumirea ajunsese la culme.

Sătenii nu mai avură energia trebuitoare pentru a se răscula, dar încă din mai 1833, din satele de pe Prut (Iași, Dorohoi și Fălciu), începură a porni bejănari. Întîi plecară oameni singurateci, apoi familii, apoi sate întregi (zile *cu nart*, zile proaste). Cîtimea de muncă impusă pe zi pentru prașilă: 12 prăjini de păpușoi, prășite de două ori, culese, dezghiocate, duse la coșere și așezate într-insele, strujenii tăiați și cărați = drept o singură zi. Lipsa de orice dreptate pentru țăran și impunitatea desăvîrșită pentru orice fărădelegi ale stăpînilor. Vezi pagina ultimă ⁴³.

[f. 30 v°]

Atît stăpînii cît și ocîrmuirea aveau grijă să înăbușe la vreme, sub bici, orice semn de împotrivire. Era destul ca locuitorii unui sat să nu vrea să execute vreo lucrare (în cele mai multe cazuri, nedorită de ei), să lase *capetele* la întinderile de prașilă, secere sau coasă, măsurate cu o prăjină prea lungă, sau să răspundă prin vreo sudalmă la loviturile de *harapnic* ale feciorului boieresc sau ale vătavului, pentru ca fapitul să fie calificat de răscoală...

Atunci apoi venea ispravnicul, în cele mai multe cazuri însă privighitorul cu cîțiva *slujitori* sau *cazaci*, cum li se zicea mai pe urmă. Satul era strîns de aceștia grămadă la cancelaria moșiei, dojenit de privighitor, apoi erau chemați acei cari fusese însemnați de vechil ca fiind capii *buntului*. Aceștia erau puși pe jos și bătuți de cazaci astfel ca să țină multă vreme minte de acea bătaie. Pe urmă satul era somat să ceară iertare și să declare că se va supune la cele cari se împotrivise și, dacă nu cădea îndată în genunchi, făgăduind nemărgenită supunere, se luau oameni de-a rîndul, se puneau jos și se băteau unul după altul pînă ce, de obicei în urma stăruințelor preotului și ale cîtorva bătrîni, se muia dîrjia lor și făceau act de supunere.

DASCĂLUL ȘI POPA ⁴⁴

Un subiect pentru o piesă din luptele românilor ardeleni. Ungurizare; aști doi luptă din răsputeri, însă degeaba; inspectorul le închide școala. Lupta se vede pierdută cînd vin la popa niște țărani unguri, ca să-i boteze în legea românească etc.

UN VIS ⁴⁵

[f. 14 v°]

România-mare. În o cafenea străină. Nu crezi ochilor. Vin în satul meu natal. Tot notarul evreu numai cît acum se cheamă -escu în loc de Y etc.

VREMEA

Vorbeau despre cochetăria femeilor. Și X ne povestește: Am cunoscut o fată, dascăliță. Atunci o fi avut vreo 25 ani. Foarte serioasă. I-au făcut curte etc. Degeaba. Trecură șapte ani. Iar o întîlnii, trecînd prin satul unde era ea. M-a poftit. Am mers. Ce schimbare. Acum nu mai era cea veche. Trăgea cu ochiul, zîmbea cu înțelesuri etc. Dar apoi, cînd colo, în baierile inimei etc.

⁴³ Reproducem, în continuare, textul la care face trimitere L. R.

⁴⁴ Prima parte a schiței va fi reluată într-un episod în romanul *Ion*; protagoniști: învățătorul Herdelea și popa Belciug.

⁴⁵ Cu titlul *Vis și realitate*, figurează în Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1.

Cei trei oameni din sat: Victor, X și Ion a Firoanii. Țapeni și tari ca zmeii. Prieteni. Odată se sfădesc rău. Și Victor omoară pe X, în pădure; tăind un copac pentru un butuc de măcelar, copacul cade pe ripă unde șade X și-l turtește. Era încă cu țigara în gură, X însă, mergînd mai tîrziu cu Victor în pădure, a strigat la ovreul crișmariul: Să gătiți o velniță că astăzi are să vie unul mort... Și să-mi dai un rachiul bun!...

La tribunal Victor se blastămă, la doctorul care săvîrșește secționarea: Auzi[,] d-le doftor, de l-am omorît eu pe X, să dea D-zeu să mă belîți pe mine la anul!

Și a trecut un an. Era joi. Victor a băut în Tradem și a venit spre casă. Îi era dragă femeia lui Ion — Rodovica. S-a abătut pe-acolo. Ceia în afară. Ion ia sapa și-l taie în cinci locuri. La tribunal Ion e achitat... dar femeia lui Victor (care la tribunal cere 1000 fl. pentru Victor ca despăgubire) îl blastămă: Nu-ți ajute D-zeu sfîntul...

Și iacă la un an Ion cade la pat. Și se usucă. se topește. Degeaba toate doftoriile babelor. Începe a-i cădea carnea. Și s-a stîns și el.

UN DINTÉ⁴⁷

[f. 15 v°]

Femeie. Îi place să spună că nu-i pasă de frumuseță, să arate că ea nu e geloasă de bărbatul său. Și macar că tot mereu de frumuseță grijește așa însă că nici ea singură n-o bagă în samă. Și-și teme bărbatul foc, macar că-i bătrîn. Apoi odată începe a i se clătina un dinte tocmai dinainte deasupra. Răbdă multă vreme. În sfîrșit se hotărăște și și-l scoate. Și-apoi cînd e singură o cuprinde plînsul, ia amină oglinduța, se uită lungă vreme și plînge cu hohot.

FEMEIA⁴⁸

Lang. În sala tribunalului; pertractare; lume multă etc. Lang povestește. A luat-o săracă, rămasă, îmbătrînită etc. I-a fost dragă. Și-apoi a văzut că îl înșală. Cu alt dascăl. A avut o copilă; el știa că nu-i a lui; dar n-a putut face nimic, n-avea putere. A cerut să fie strămutat, cugetînd că acolo se va corege sau că va uita pe amant. Așa. Dar a venit altul. Toată lumea știa, îl huida; dar el tăcea, înghițea la noduri. Începu să bea. Și lumea îl făcea bețiv etc. Și iacă al doilea copil, care iar știe bine că nu-i al lui. Scene. A gonit-o din casă, să meargă cu copil cu tot oriunde. Ea s-a fîgăduit că va divorța. Și nu. Iar s-au împăcat. S-a mers mai binîșor o vreme. El credea că i s-au sfîrșit suferințele. Apoi iacă odată a prins-o la el în casă cu notarul. Și-a omorît-o.

O FEMEIE FĂRĂ CAP⁴⁹

[f. 16 r°]

Avea o frică grozavă să treacă dinaintea ruinelor. În sfîrșit mi-a povestit pentru ce... În 48 cînd veniră ungurii, grănicerii se retraseră în sat. Unde-s ruinele era cazarma și locuința colonelului. Colonelul se depărtase. D-na colonel, o-femeie blondă cu păr auriu, ochi mari albaștri; o frumuseță rară. Eu eram instructoră lîngă cei

⁴⁶ Conflictul va fi reluat, pe alte traiectorii, în *Ion*.

⁴⁷ Întreg fragmentul este anulat cu o linie sinuoasă. Ulterior va fi reluat, pe alte planuri, în nuvela *Din-tele*, tipărită, pentru prima dată, în „*Convorbiri critice*”, (IV 1910), nr. 12 (25 dec.), pp. 780—791. La B. A. R. (ms. 4054, f. 91—105) se află o versiune datată în București la 7 nov. 1910 (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968, vol. 2, pp. 350—358). Vezi și Arh. L. R., II, ms. 2, f. 28.

⁴⁸ Schița, cu același personaje, va fi reluată, pe alte planuri, în romanul *Ion*. «Titlul» va fi regăsit între alte «nuvele și schițe» în Arh. L. R. II, ms. 1, ff. 1, 3, 5. Acțiunea diferă.

⁴⁹ Titlul figurează, ca și cel de sus, în sumarul amintit.

doi copilași... Și deodată se văd nouri de fum din celălalt capăt al satului. În turnul bisericii clopotele sună-ntr-o. Oameni descoperiți aleargă în pîlcuri pe ulițele strimte strigînd: Vin ungurii, vin... Copii, bărbați, femei etc. Apoi totul se potolește. În depărtări se ivesc horde de călăreți etc. Coloneleasa, o femeie foarte ciudată, capătă poftă să se uite [...] Deschide fereastra și se pleacă în pervaz privind în afară. Pîlcuri-pîlcuri de unguri treceau urlînd, vorbind o limbă ciudată. Din mugetele lor se deslușește: Urban! Urban! Coloneleasa zîmbea. Ofițeri unguri îi făceau semn cu mîna etc. Ș-o dată un om grozav la vedere vine, pe sub fereastră, ridică sabia și c-o tăietură îi retează capul, care cade afară, iar trupul mototol în sobă... În momentul acela am leșinat și cînd m-am trezit eram în o casă țărănească cu copiii lîngă mine...

SÎNGELE CALD⁵⁰

Trebuia să împușc un cîne care s-a mîncat cu altul turbat. Era cînele meu favorit și nu l-am lăsat să-l puște alții. Eram slab pușcaș. Am trăgănat executarea lui. În sfîrșit l-am legat de un stîlp și am tras. Cînele se uită la mine. Sentiment. Apoi o dată îl podidește sîngele pe gură, pe la gît, pe coaste. Se zvîcolește, roade funia cu care era legat. Sîngele fierbinte aburea. Se mai uită o dată la mine implorător, apoi se pitește jos și-ncepe a-și linge rana. Nu l-am fost nimerit bine. Lîngea sîngele, care aburea fierbinte. În mine deodată se zgudui ceva. Îmi vinea parcă să-mi spăl mînile în acest puhoi cald. Ridicai pușca la cchi și mai trăsei. Îmi vinea să văd sînge cît mai mult, mai cald, să văd curgînd părău, să mă împresoare nebunește. Cînele s-a mai zvîrcolit ceva, apoi și-a dat sufletul. Sînge mult roșea pămîntul împrejurul lui. Funia roșă, burta înroșită. Și eu stam privindu-l setos de sînge și-mi vinea să mă tot uit... Nimic nu mai era în mine omenesc, numai sînge, sînge... [...]

O FEMEIE

[f. 16 v°]

Știe toate, așa zice ea, și-i proastă de n-are păreche. Viața celor dinprejurul ei e ade-vărat chin din pricina asta. Orice îi spune cineva — știe, dar cînd la făcut — nimic. Copii, bărbat nebunesc de răul ei etc.

UN OM

Are o față care totdeauna parcă zîmbește. Cine știe cum îi sunt întocmite trăsăturile, dar el arată voie bună și cînd dinlăuntru plînge cu hohot. Un năcaz. Omul stă să piară de durere. Și pe cînd povestește ceva altuia, ceva foarte dureros, zîmbește.

ALT OM

Întocmai contrastul celui dinainte etc. Vezi Sașii. [...]

GIAMBAȘUL

[f. 17 r°]

Vezi povestea cu Saicu Noti. X merge la tirg, vinde un cal bun lui Saicu. Țasta rămîne dator etc. etc. . .

⁵⁰ Idem. Proiect reluat ulterior în nuvela *Fiara*. Va apare, pentru prima oară, în „*Lamură*”, I (1920), nr. 12 (sept.), pp. 1030—1036 (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968, vol 3, pp. 399, 400). Titlul *Fiara* revine în Arh. L. R., II, ms. 2, f. 27 v°.

lunceț sau linceț îi zice la [încrêțiturile]⁵¹ ce se fac la cămășile țărănești pe la mîneacă sau pe la grumaji etc.

canvie = păioasă

HOȚII

La o româncă se fură o sumă de bani. Trecuseră țigani prin sat și o burcășită i-a cătat în cărți româncei. Bănuiala asupra burcășilor. Porunci jandarmilor. Întreg caravanul. În mijlocul drumului începe percheziția.

O țigăncuță slabă, scăzută, tînără, abia poate avea 15 ani, tocmai atunci naște un băiețel, mic, roș, cît un păpușoi. Jandarmii la lucru. Aruncă jos pe toți din căruță. Unul apucă pe cel nou născut și-l aruncă jos. Toți țiganii sar la el etc. Lehuza încă e trasă jos. După percheziția bagajelor urmează cea a persoanelor. În cancelaria jandarmerească, de afară se aude: Jos, jos, dezbracă-te de tot... Și cămașa și... și poalele! Și un glas slab, glasul țigancei care avea gura cea mai mare cînd se certau pentru băiat, se deslușește întretăiat, scăzut: Mi-i rușine[,] domnule... Fă-ți o bună-tate, D-zeu te alduiască... Mi-i rușine... Popa botează copilul etc. etc.

LANȚUL

[f. 17 v°]

Logica în toate întîmplările, în șirul acestor întîmplări. Un individ pățește una (vezi cazul X de azi) și zice: Așa, dar dacă făceam așa ș-așa nu mi se întîmpla una ca asta. Șirul. Instinctul etc. etc. [...]

INTERMEZZO

Doi țărani. Unul îl tot necăjește pe cel'alt căruia i-a fost murit nevasta. În sfîrșit: — Dacă d-ta poți rîde că n-ai nici un necaz ... și ...

— Ei[,] n-am ... că doar nu trăiesc nici eu din flori de cuc ... etc.

Și deodată devine serios: pe semne coarda compătîmirei sale a fost atinsă prin acele vorbe simple.

— D-apoi ce să faci... toate vin de la D-zeu și noi cată să le primim de-s bune[,] de-s rele. [...]

PĂCATUL

[f. 18 r°]

Fata a căzut odată, înșelată. Apoi tîrziu îi vine o dragoste mare, adevărată. Și o muștră păcatul pînă ce în sfîrșit mărturisește. El îi dă un crin alb = nevinovăția, ea bolborosește etc. etc.

ADAM ȘI EVA⁵²

[f. 18 v°]

I. În vîrstă de 7—8 ani. Adam disprețuiește pe Eva; nu vede în dînsa decît un băiat ca și dînsul, dar mult mai slab, mai laș și mai neputincios. Eva dimpotrivă are unele apucături cari seamănă cu cochetăria de mai tîrziu a femeiei.

II. În vîrstă de 15—16 ani. Adam se simțește rușinat, înbuimăcit dinaintea Evei, și totuși îl atrage ceva; îl face să umble după ea ca un cățeluș. Eva e perfect conștientă de rolul ei de femeie și-l ademeneste etc.

III. În vîrstă de 19—20 ani. Adam devine îndrăzneț. Săruturile. Aluziile la căsătorie. Cochetăria Evei, ademenirile, momelile. Totuși Adam nu se dă prins.

⁵¹ Adăugat cu creionul în dreptul cuvîntului: «penele ce se fac pe».

⁵² În 1925 L. R. va publica un roman cu același titlu.

IV. În vîrstă de 25—30 ani. Adam simte nevoia însurătoarei, dar mai mult ca el Eva, care abia așteaptă să se mărite. Și în sfîrșit Eva își și ajunge scopul.
V. În aceeași vîrstă. Logodiții. Adam începe a înnebuni.
VI. În vîrstă de 30 de ani. Doi copii. Eva tot drăgăstoasă. Adam plictisit.
VII. În vîrstă de 35 ani. Eva are amanți, Adam prost ca toți bărbații.
VIII. În vîrstă de 50 ani. Adam și Eva au un nepot.
IX. În vîrstă de 70—75 ani. Amîndoi vreau să se simtă fericiți.
Intermezzo după VI. Un vis al lui Adam: e burlac și i-e bine.
Intermezzo după VII. Un vis al Evei. E fată bătrînă cu visuri, nefericire.

Țăranii pînă ce-s mai străini își zic tot d-ta. Cînd se ceartă, pînă ce cearta e în albia aș putea zice a bunei-cuviinți, iarăși se agrăiesc per d-ta. Cînd însă se sfădesc dinadins, de regulă mă și tu, sau, iarăși, cel ce avea să se arate mai calm, per d-ta.

PRESIMȚIREA

[f. 19]

Gongoi se pregătește să meargă cu cîteva plute pe Someș — Are niște zbuciumări adînci. Nu știe el bine și nu-și poate da seama ce are, dar ceva îi strînge inima. Femeie, doi copii. O cină ultimă. Apoi a doua zi pleacă. Despărțirea, vezi iubirea mută a țăranelui. Trecînd peste un hăitaș alunecă între birnele pluții, cari deodată se închid deasupra lui. La cîteva zile, între gătejele iazului un pescar dă peste el. Femeia: Știut-am etc.

SPIRITIȘTII

Vezi inspirație după *ne cogito*

[Nepotrivirile dintre un țăran și fiul său ajuns domn]⁵³

[Cunună de oaspeți]⁵⁴

[N-am stemă = n-am noroc, soarte ...]⁵⁵

GURILE RELE

[f. 19 v°.]

Două prietene bune cari nu se sinchisesc decît de năcazurile lor proprii, niște suflete obidite de soarte. Atîta petrecere au cît merge una la alta.

PROȘTII⁵⁶

Conflictul unui țăran cu un vîcenotar, care îl pălmuește, pe cînd cîntă zice:
— Noi sîntem proști, domnule, iertați, că noi nu știm ...

DOI ZAHANI

[f. 20]⁵⁷

Advocatul cumpără moșie; licitație cu 125 bani etc. [...]

⁵³ Însemnare în creion. Tema schiței este mult apropiată de cea a nuvelei *Domnul Ionică*.

⁵⁴ ⁵⁵ Însemnări în creion.

⁵⁶ Idem. Ulterior « conflictul » va fi reluat pe alte planuri în schița cu același titlu. Vezi și *În tren*, supra, f. 22 v. Nuvela *Proștii* va fi publicată, întîia oară, în „*Convorbiri critice*”, IV (1910), nr. 2 (25 februarie), pp. 75—80. La B. A. R. (*ms. 4054*, ff. 27—34) se află o versiune autografă (cf. Reboreanu, *Opere*, 1968, vol. 2, pp. 331—337).

⁵⁷ Însemnările de pe această filă sînt în creion.

[O FATĂ CARE IUBEȘTE mult cetind e tot cu gândul la el și umple marginile fi-
lelor cu declarații ca: puișorule, pe cine iubești tu? puișorul meu mic, te iubesc etc.]⁵⁸

— Da ce? și dormit cu fereastra deschisă.

PRINCESA ȘI POETUL

[f. 22]

Poetul era tânăr, n-avea nici mustațe nici barbă, dar avea plete — avea plete lungi, negre pana corbului, inelate. Și parale încă n-avea poetul și nici haine bune. Numai versuri avea multe și dragoste de lună. Într-o zi iaca iese poetul la plimbare. Pe strade lume multă. Trăsuri după trăsuri. Și iaca vede poetul un car mare cenușiu fără cai. Și carul totuși umbla. Avea în loc de rogojină pomojnic de sticlă. Și-n car erau mulți, dar poetul nu văzu decât un căpșor de fetiță. Când a văzut-o a zis: oh, ce fetiță drăguță! Și și-a scos pălăria căci toată lumea și-o scosese. Iar pletele le juca vîntul. Și căpșorul se strîmbă și zise: oh, ce băiat urît! Lumea începe să strige trăiască și poetul întreabă pe un vecin: Cine-s? Vecinul îi spune disprețuitor: Împăratul.

ÎN TREN

[f. 22 v°.]

Descrierea naturii înainte de zori. Gara. Pașii surzi ai țăranului. Vine trenul. Graba țăranului. O femeie neputincioasă. El, coprins de milă, o sloboade înainte. Conducătorul îi strigă: Urcă-te mai, urcă-te! Se aruncă asupra-i și-l trîntește de scările vagonului strigînd într-una: Urcă-te!... Apoi: Gata! Pleacă. Ajung în gară. Conducătorul are cunoscute stă de vorbă. Țăranul nu poate deschide. Domnule, domnule, [hai] * la ușă! Gata. Trenul pleacă. Atunci conducătorul vine la ușă, o deschide și împinge afară pe țăran care-și zdrobește obrazul pe prundișul garei. Se scoală, se șterge cu mîneca cămășii, își face cruce: Nu-ți ajute Dumnezeu sfîntul! [...]

[f. 23 v°.]

[...]

NEBUNUL⁶⁰

În balamuc un alienat taie capul unui tovarăș și a doua zi povestește tuturor. Hehe, ce-o face ăla cînd s-o trezi fără cap! (E. Lovinescu).

MADAM XENOVICI

Cică bărbatul ei a fost căpitan. Mai tîrziu mărturisește că numai locotenent; iar cînd la circumscripție spune că a fost sublocotenent. Hulește pe femeile necinstite, pe cînd ea își povestește istoria mult zburciurnată a vieții sale.

SLUJBAȘUL

[f. 24]

Mă așezasem în pat și prinsei a ceti un roman ca să-mi vie somnul cînd mă pomenesc cu un bocănit în geam. De mirat nici nu apucau să răspund, cînd bocănitul se repeți mai răpede și grăbit și îndată auzii o voce care îmi sună cu totul necunoscută:

— Domnule... domnule...

⁵⁸ Notății cu cerneală violet; restul f. 21 v° în creion negru.

⁵⁹ Notății în creion; ulterior schița va fi reluată și tipărită cu titlul *Proștii*; vezi și *Proștii*; *infra*, f. 19 v°.

⁶⁰ Titlul revine în «sumarul» de *Nuvele și schițe* din Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1 Cu același titlu o lucrare Arh. L. R., II, (1), ms. 45.

Nu știam ce să fac, deci exclamai: Ai? Cine-i?

— Ia fi bun vino de deschide oleacă, domnule...

— Dar cine-i acolo?

— Eu sînt... Prodan...

— Vin, vin, la moment...

Sării răpede din pat și deschise ușa antreului.

— Fii bun du-te de te pune-n pat — îmi zise același glas în nemțește.

— A da... da... bilblii eu surd și intrai repede și mă vîrîi supt plapomă.

Peste cîteva clipe ușa se deschise încet și intră cu un zîmbet amar pe buze, d. Prodan.

— Iartă, domnule, iartă că venim în cap de noapte — făcu încet către mine ținînd încă de clanță, apoi vorbind în afară: Vino, dragă, vino...

Întră încetinel o femeie tînă, oacheșă cu o pălărie bărbătească pe cap straformată cu niște mofturi pestrițe.

D. Prodan zîmbi iar și frecîndu-și mîinile se apropiă de pat.

— Bună seară... iartă, domnule, uite a trecut de miezul nopții și nu mai am unde să merg și-i frig afară să-ți înghețe lacrimile-n ochi.

Nu știu ce voi fi bilbliit mai ales văzînd femeia aceea stînd și ea cu acel zîmbet nenorocit pe buze și privindu-mă parcă rugătoare. Întinsei mîna d-lui Prodan, apoi veni și d-na de-mi dădu mîna.

— Ședeți vă rog și scuzați să mă găsiți așa...

[f. 24 v°.]

— Să nu te deranjezi deloc, domnule... Iaca d-ta dormi hodinit iar noi vom șede aici pînă dimineață... aici totuși barămi nu te bate vîntul și zăpada...

Voiam să fiu galant, să le ofer patul meu, dar egoismul mă opri. N-aveam alt pat, sofa încă nu, numai o canapea de lemn și cîteva scaune... În sfîrșit, se așezară, ea pe un scaun lingă masă, el pe dunga patului.

— Hei, așa-i viața asta, minca-o-ar focul — suspină prelung Prodan...

— Dar cum... cum de... n-ați venit mai devreme căci atunci poate puteam face ceva să vă...

— Nimic, nimic, domnule, e foarte bine așa... De, facem cum putem... Eram absolut buimăcit. Îl știam pe Prodan, era funcționar la minister cu leafă de 300 lei. Se însurase abia de un an cu fata asta săracă, cu care avuse multe buclucuri. Dar ce avea acum?

Îi oferă o țigară. Femeia își încrucișă minile pe masă, își razimă capul și nu spune nimic. În sfârșit, Prodan își întoarce fața către mine — o față lincezită și zice:

MOARTEA ⁶¹

Moartea unui om necăjit care trăiește din mila satului și care, în sfârșit, se prăpădește la un alt necăjit.

Cine se vaită să-i iei,
cine se laudă să-i dai.

PLUTAȘUL

Despărțirea. Presimțirea. Prohodul etc.

Era întuneric beznă
om băgăreț

ger de foc
chițăit de soarece
mănîncă rușinea cu pumnul
lume spălată
tîrlie = sanie pentru copii
curat ca ochiul

COPILUL UNUI STRĂIN

[f. 25]

Cazul Mărioara. Urăște pe N. din tot sufletul, iubește pe C. și cînd colo are un copil cu N.

VISUL LUI HRISTOS ⁶²

Visează că a sărutat pe Magdalena ca amant. Se trezește.

— Poate-ar fi mai bine...

Îți pare rău că nu mai poate face așa...

PRINCIPIILE ⁶³

Un bețiv care nu lăsa pe celălalt să vorbească ci torăie el singur; îl prind și nu-l lasă pe el.

LOTUL ⁶⁴

Joacă mereu și nu cîștigă. Schimbă numărul și cel dinainte cîștigă.

BĂRBATUL ÎNȘELAT ⁶⁵

[f. 29 v°.]

Arsente Lazăr
Grigore Văreanu
Trifon Onoe
Leon Răcilă
Ioachim Tofan

Procop Maiercan
Anchedim Nedelea
Nistor
Zaharie

⁶¹ Vezi și *Badea Dumitru*; *infra*, f. 12.

⁶² Cu titlul *Hristos*, o schiță în sumarul de nuvele și schițe din Arh. L. R., I, (1), ms. 20, f. 1. În același ms. 20 (ff. 79–80) proiectul unei piese și al unei nuvele cu același personaj. În proza tipărită, un singur ecou depărtat: *Soacra sfîntul Petru*, schiță umoristică, publicată, prima oară, în „*Lumina*”, II (1918), nr. 185 (7 mart.), p. 1. Vezi și Arh. L. R., II, ms. 1, f. 1., 79 v., 80.

⁶³ După însemnări ulterioare (Arh. L. R. ms. 1, f. 37 v.) titlul pare mai curînd să fi desemnat un « ciclu » de schițe. El se întîlnește și în sumarul de « nuvele și schițe » care deschide ms. citat. Bruioane despre « principii » și în ibid. II, ms. 2, f. 35, 36, 39; vezi și sumarul din ibid. II, (1), ms. 45. Cu titlul *Norocul*, L. R., va publica o nuvelă cu aceeași temă în *Lumina*, II (1918), nr. 154 (4 febr.), pp. 1, 2, reluată în volume (cf. Rebreanu, *Opere*, 1968, vol. 2, pp. 401–403).

⁶⁴ Vezi și sumarul din Arh. L. R. II, ms. 2, f. 45 și ibid. II, ms. 1, ff. 1, 9, 60.

⁶⁵ Lămuriri suplimentare în Arh. L. R., II, ms. 1, f. 9, 17, 64; detalii în Arh. L. R., I (1), ms. 22, f. 56.

PUNCT-CONTRAPUNCT

În dezbatere:

seria «**SCRIITORI ROMÂNI**» a editurii „**MINERVA**”

CE ȘI CUM EDITĂM? O ÎNTREBARE LAPIDARĂ care s-a bucurat întotdeauna de un viu interes. Cu atât mai justificată ni se pare a fi însă atunci când ne referim la editarea clasicilor literaturii române, întreprindere de o mare responsabilitate și probitate profesională, cumulând nu numai virtuțile actului de cultură cu profunde semnificații patriotice, ci și pe acelea ale unei lucrări științifice, punct ferm de referință în abordarea unui scriitor, atât de către specialist, cât și de către lectorul obișnuit.

Avem, fără îndoială, ediții de înaltă ținută, reprezentând deja repere incontestabile în valorificarea clasicilor literaturii noastre, fie că ne referim la *Operele* lui Eminescu editate de Perpessicius, la ediția Creangă a lui Kirileanu sau la inițiativa, de dată mai recentă, a editurii „Minerva”, con-

cretizată în colecția „Scriitori români”, însă formula de ediție critică nu este una imuabilă; ca orice proces viu, cel al valorificării moștenirii literare e și el supus devenirii, unei continue îmbunătățiri. De aici se naște întrebarea: ce se înțelege printr-o ediție critică și care sînt, în ultima instanță, criteriile care stau la baza alcătuirii ei?

Avînd comun cu o altă doar spiritul științific al alcătuirii ei, o ediție critică trebuie să reflecte personalitatea Îngrijitorului. Cum poate fi definită personalitatea editorului și, decurgînd firesc din întrebările anterioare, în competența cărui specialist stă actul editorial?

Am solicitat, în numărul de față, opiniile academicienilor Șerban Cioculescu, Iorgu Iordan și ale criticului literar Cornel Regman.

1. În ce constă, după opinia dumneavoastră, importanța colecției „Scriitori români” lansată de editura „Minerva”?

2. Pornind de la edițiile deja realizate, care dintre acestea socotiți că se apropie cel mai mult de idealul ediției pe care-l propuneți?

3. Ce condiții considerați că trebuie să îndeplinească o ediție critică?

Șerban CIOCULESCU

1—2. Una dintre inițiativele cele mai valoroase ale editurii „Minerva” din București este fără îndoială seria impunătoare de ediții, intitulată *Scriitori români*.

Niciodată pînă azi nu s-a ilustrat o editură cu o asemenea întreprindere de strictă ținută științifică, la retipărirea operelor complete nu numai a clasicilor noștri, ci și a scriitorilor marcanți dintre cele două războaie (despre care s-a spus, nu fără dreptate, că ar constitui al doilea moment clasic, adică de virf, al literaturii române).

Ne putem referi la edițiile filologicește acurate, în primul rînd, ale cronicarilor:

Miron Costin, sub îngrijirea competentă a lui P. P. Panaitescu, și *Dimitrie Cantemir*, editat de învățatul Virgil Cîndea. Ediția de *Opere* ale lui Mihai Eminescu, îngrijită

de Perpessicius (nu mai e nevoie de nici o recomandare!), ale lui Ion Creangă (Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș), ale lui Ioan Slavici (D. Vatamaniuc), ale lui G. Coșbuc (Gavril Scridon), ale lui Al. Macedonski (Adrian Marino), ale lui Barbu Delavrancea (Emilia Șt. Milicescu), ale lui Duiliu Zamfirescu (Mihail Gafița) etc. s-au impus tuturor iubitorilor de ediții critice, prin bogăția informației, prin deshumarea textelor nereeditate de autor și prin fidelitatea colajonării.

Aceeași este grija editării scriitorilor, pentru mine iluștri contemporani, ca Panait Istrati (Al. Oprea și Eugen Barbu), Liviu Rebreanu (N. Liu și N. Gheran), Hortensia Papadat-Bengescu (Eugenia Tudor), Ion Marin Sadoveanu (I. Oprișan), G. Topîrceanu (Al. Săndulescu) și iubitul meu coleg de universitate — Anton Holban (Elena Beram).

În tinerețea mea, cultura noastră era lipsită de un asemenea instrument de lucru, de toată încrederea, adică dintre acelea care nu te obligă, pas cu pas, la o strictă verificare a datelor și colajonare a textelor. Își dau oare seama tinerii studioși din zilele noastre de neprețuitele foloase ale unei asemenea colecții? Nu mă îndoiesc că da!

Iorgu IORDAN

1—2. Despre edițiile apărute în seria „*Scriitori români*”, mărturisesc, destul de jenat, că nu mă pot pronunța, fiindcă nu le cunosc (în sensul că nu mi-am dat osteneala să văd, fie și foarte superficial, cum au fost întocmite).

Cvasiunanimitatea editorilor sint oameni tineri, sau mai tineri, unii necunoscuți mie chiar ca nume, toți istorici și critici literari. Această formație o avea și Perpessicius, dar ediția monumentală „*Eminescu*”, îngrijită de el, este un model de acribie filologică. La fel volumele I și II din opera lui Grigore Alexandrescu: editorul, I. Fischer, este un excelent filolog și lingvist.

3. După mine, editarea operelor unui scriitor este o problemă de competența unui filolog, în sensul larg al cuvântului, un om cu bună pregătire lingvistică și inițiat în munca de întocmire a unei ediții critice. Aceste condiții le îndeplinesc azi extrem de puțini cercetători, toți, mai mult ori mai puțin, vîrstnici, cu formație de pe vremuri, cînd în universitățile noastre existau profesori pregătiți ei înșiși în sensul arătat aici.

Să nu se creadă că pledez *pro domo*. Lingvistica ne ajută să distingem faptele de limbă autentice de cele neautentice privite din punctul de vedere al autorului editat, ținînd adică seamă de originalitatea lui locală, dar și din acela al locului unde i s-a tipărit opera. Să dau un exemplu concret: Creangă, pe care îl cunosc bine, fiindcă l-am editat (avînd colaborator pe Elisabeta Brâncuș de la Editura „*Minerva*”). El era originar din partea de nord a Moldovei. Un lingvist știe, dacă nu perfect, întrucît e vorba de o distanță în timp de un secol, cel puțin bine sau destul de bine cum se înfățișa vorbirea moldovenească acum 100 de ani și-și poate da seama de eventualele abateri (nu ale lui Creangă însuși!) de la realitatea lingvistică din epoca aceea. Știm, de asemenea, că povestitorul nostru și-a publicat scrierile, aproape toate, în „*Convorbiri literare*”, care foloseau o ortografie mai mult etimologică decît fonetică, ceea ce avea efecte dăunătoare asupra autenticității limbii întrebunțate de Creangă. De altfel acesta însuși se conforma, cînd scria, aceleiași ortografii (deprindere căpătată ca învățător, obligat să respecte normele de scriere stabilite de Ministerul Instrucțiunii Publice). Nu crede nimeni că, de pildă, *sunt*, din puținele manuscrise ale povestitorului, era o realitate (și nu numai pentru el). Afară de latiniști și de oamenii influențați, indiferent din ce motive, de aceștia, ceilalți pronunțau *sînt* (Țărani, toți, fără excepție, utilizau această formă. Pot adăuga și cazul meu, deși n-am fost contemporan cu Creangă decît... doi ani: nu-mi aduc aminte să fi vorbit cu *sunt*, iar în scris, cel puțin ca student — al lui A. Philippide și G. Ibrăileanu — am recurs totdeauna la *sînt*, pe care nu l-am părăsit niciodată).

Cele spuse pînă aici arată cît de complicată se poate prezenta, măcar uneori, situația. Aceasta m-a determinat să afirm, cu un prilej oarecare, că edițiile operelor ale căror autori nu mai trăiesc (spre a putea fi... consultați în cazuri îndoielnice), chiar cele întocmite potrivit cerințelor menționate mai sus, sînt, în general, aproape inutilizabile pentru studii lingvistice. Cu atît mai puțină încredere prezintă edițiile — iarăși în general vorbind — alcătuite de istorici și critici literari, ca să nu mai amintesc pe ale istoricilor propriu-zisi. Pe toți aceștia îi interesează, din cauza preocupărilor strict profesionale, conținutul unei opere, nu modul în care este el exprimat.

Cum putem ieși din această situație? Un lingvist a *outrance*, dacă îmi este permis să vorbesc așa, bazîndu-se pe cunoștințele sale atît teoretice, cît și practice, și avînd, bineînțeles, încredere deplină, adică exagerată, în aceste cunoștințe din punctul de vedere al preciziei, întocmește o ediție „lingvistică” — așa i-am spus cu o ocazie, în sensul că înlocuiește pretutindeni formele care i se par necorespunzătoare prin cele considerate de el ca autentice, pe baza cunoașterii vorbirii din regiunea unde s-a născut și a trăit un timp scriitorul în discuție. Așa a procedat cu opera lui Creangă filologul ieșean G. Pascu, nu mult după primul război. Evident că n-a găsit aprobarea nimănui (sau aproape a nimănui), deși, teoretic, acest punct de vedere se poate sustine, iar practic, nu știu dacă el falsifică în mai mare măsură „limba” reală decît procedeul de a reproduce întocmai textul tipărit, la vremea lui, în vreo revistă sau în volum.

Al doilea mod de a întocmi o ediție este practicat de unanimitatea editorilor și datează din cele mai vechi timpuri. El constă în respectarea strictă a textului tipărit (aceasta, de la apariția artei tipografice încoace), cu observații și explicații, ori de cîte ori se ivește cazul (îndoieli, nedumeriri etc. cu privire la autenticitatea formelor). Dacă opera a fost imprimată în mai multe rînduri, se alege textul « de bază », adică cel mai vechi, eventual cel despre care se știe că a fost văzut de autorul lui înainte de a fi trimis la tipar sau în timpul tipăririi. Deosebirile existente în celelalte variante se reproduc în subsol, cu observații și comentarii cînd este necesar. Bineînțeles, introducerea, care nu poate lipsi dintr-o asemenea ediție, numită obișnuit *critică*, trebuie să conțină explicații ample asupra metodei și motivelor luate în considerare de editor la alcătuirea ei. La fel se procedează cu operele rămase în manuscris. Dacă există un singur text, lucrurile se prezintă, în general, destul de simplu: se reproduce, adică se tipărește, întocmai cum ni se înfățișează. Această situație ne întîmpină destul de rar. În majoritatea cazurilor, o operă se transmite în mai multe manuscrise, diferite, într-o măsură mai mare ori mai mică, între ele. Problema principală care se pune este alegerea unuia, în principiu, celui original, scris de autorul însuși. (I se spune manuscrisul autograf.) Dar dificultatea cea mai mare este descoperirea lui, din cauză că este nesemnlat. Din cauze care nu interesează cele mai multe manuscrise, în deosebi cele vechi, cronologic vorbind, sînt anonime. Adesea manuscrisul original nu s-a păstrat. Copiștii interveneau de multe ori cu modificări personale, ceea ce complica și mai mult situația. În asemenea condiții, stabilirea textului de bază este o operație extrem de grea și plină de riscuri. Pot vorbi, concret, referindu-mă la un caz pe care-l cunosc bine: cronică lui Neculce pe care am editat-o eu însumi. Numărul manuscriselor prin care ni s-a transmis această capodoperă *literară* a epocii noastre vechi este foarte mare. Majoritatea lor sînt necomplete sau, mai mult ori mai puțin, tîrzii și de aceea nu contează. Cîteva se prezintă, tehnic (adică grafic) fără cusur. Printre ele avem unul care conține un număr (mic) de pagini scrise în întregime de cronicar și o serie, destul de bogată, de adaosuri de-a lungul povestirii. De aceea am renunțat la întocmirea unei ediții critice (cu prezentarea tuturor variantelor, așa cum am arătat aici mai sus) și am reproduș întocmai manuscrisul respectiv, pe care l-am asimilat, *grosso modo*, cu unul autograf. Am preferat acest procedeu și pentru motive de ordin practic: fiind vorba de un mare scriitor dintr-o epocă relativ îndepărtată, puțin cunoscut de un public mai larg, o ediție cu aparat filologic n-ar fi atras prea mulți cititori, și interesul nostru cere, în primul rînd, răspîndirea operei lui în cercuri de cititori de toate categoriile în ce privește formația lor intelectuală.

Cornel REGMAN

1. Colecția *Scriitori români* a editurii „Minerva”, moștenită de la mai vechea Editură pentru literatură (moștenire sporită însă în chip spectaculos, în numai trei ani de existență, prin vrednicia redactorilor, colectivelor și conducătorilor ei), este în clipa de față cea mai reușită formulă de editare științifică a scriitorilor noștri clasici. Ea satisface deopotrivă publicul mai larg și pe specialiști, cărora le oferă garanția că textele tipărite au fost trecute prin filtrul unor operații de confruntare și al discernământului critic. Dacă nu se editează în toate cazurile *totul* din creația unor autori (împrejurare, orice s-ar spune, regretabilă mai ales cu cazul scriitorilor însemnați ai trecutului), reeditările acestea îmbrățișează totuși cea mai mare suprafață din operă, iar pentru scriitorii mai apropiați de epoca noastră, partea efectiv durabilă, meritând a figura într-o colecție de prestigiu.

Din acest punct de vedere, cea mai aproape de «ideal» e editarea operei lui Creangă, în două volume, sub îngrijirea academicianului Iorgu Iordan și a Elisabetei Brâncuș. Ediția cuprinde, pe lângă studiul introductiv scris de marele savant, un corp de note și variante, un excelent glosar și o bibliografie (articole și studii despre Creangă). Din opera scriitorului se publică și corespondența mai semnificativă, precum și unele articole, versuri originale etc. O veritabilă ediție critică! «Ediție critică» se subintitulează — și pe bună dreptate — ediția Eliade Rădulescu, întocmită de Vladimir Drimba, ediție care, printre altele, are și meritul de a restitui autorului, sub forma unei *Anexe* introdusă în cuprinsul volumului II, ceea ce se omisese — nu atât din vina editorului — din volumul I. Cu alte cuvinte, o salutară remediere din mers!

Dacă studiile introductive nu sînt în toate cazurile excelente, multe fiind scrise de înșiși editorii, în genere harnici și ambițioși scotocitori de documente, biografi și bibliografi cu pasiunea detaliului și a ineditului, dar mai rar prevăzuți și cu priceperea comentării unor texte literare și a clarificării lor estetice, în schimb trebuie să ne bucurăm avîntul colecției și pentru motivul că a scos la iveală reale vocații de editori și textologi pe care puținătatea inițiativelor anterioare îi ținea departe de acest fertil domeniu de lucru.

Cît de proporționată și de fericit gîndită e această colecție se vede și din faptul că ea a reluat cu succes o seamă de inițiative editoriale, care n-au reușit să se impună. Un exemplu îl constituie ediția de autor Camil Petrescu, din care apăruse un prim volum (versurile) de absolut nefericită inspirație editorială. Cu același cuprins, dar prevăzut și cu aparatul critic și informativ necesar, seria de *Opere* ale lui Camil Petrescu, din care s-a editat de curînd volumul I în colecția *Scriitori români*, are toate șansele să se impună. În aceeași situație se află și autori ca Grigore Alexandrescu, pe care ediția anterioară, într-un format mai puțin prielnic, nu-l stimula să iasă în public, și cu volumul II (să rădăjduim că noul cadru va înlesni acest eveniment), Vasile Alecsandri, Eminescu.

3. Cîteva sugestii gospodărești: Aș reproșa unor ediții (Vlahuță, Duiliu Zamfirescu, N. D. Cocea, Asachi etc.) disproporționate, exagerata grosime a unor volume, care le face greu de mînit (să nu uităm că aceste ediții se adresează și profesorului, studentului, cărora le asigură textul de lucru), precum și distribuirea inegală a materiei pe volume, care face ca opera aceluiași scriitor să ofere tabloul nedorit al unor tomuri masive, învecinate cu altele foarte pîlpîrii (Slavici, Delavrancea și din nou Vlahuță). Ar mai încăpea și alte îmbunătățiri ca, de pildă, găsirea unei soluții spre a se evita scrierea cu auriu pe galben a numelui autorilor pe cotorul volumelor, ceea ce le face anevoie de deosebit,

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

LA BRATISLAVA

NU ȘTIU PRECIS CÎND AM VENIT

prima dată în cercul literar al criticului Eugen Lovinescu, cu toate că vizita aceasta a fost foarte însemnată pentru mine. Cred, însă, că evenimentul acesta a avut loc chiar înainte de anul 1932, căci, la 14 mai 1932, am publicat articolul intitulat Salonul literar bucureștean, în care relateam cititorilor cehoslovaci impresiile mele din mediul atât de interesant al „Sburătorului”. Articolul a apărut în ziarul ceh din Brno „Lidové Noviny”, urmărit cu atenție și de intelectualii din Slovacia. Colaboratoare a acestui ziar am fost încă din anii mei de ucenicie la profesorul Ovid Densusianu, prin 1919—1920. Am publicat acolo diferite articole privind nu numai evenimentele culturale din România, ci și amintirile mele din peregrinările prin orașele cu tradiție românească veche din Transilvania, ca Blaj, Brașov, Sibiu și Avrig.

Articolul citat, în care cu multă căldură și simpatie am descris atmosfera plăcută a întâlnirilor literare în casa primitoare a șefului revistei „Sburătorul”, Eugen Lovinescu, urmărea același scop, să trezească interesul pentru viața culturală din România în rândurile publicului nostru.

Pe vremurile acelea (1932) nu mai eram studentă, ci lectoră pentru limba română la facultate și bibliotecară la Biblioteca universitară din Bratislava. Aveam însă contacte dese cu mișcarea literară și științifică românească, mai ales grație atenției profesorului Densusianu. Cred că datorită tactului și înțelegerii fără seamăn a Domniei sale — față de pasiunea mea pentru literatura română — am fost introdusă la Eugen Lovinescu, cu care el, personal, nu întreținea nici un fel de relații. Probabil că prin vreuna din fostele lui colaboratoare la revista simbolistă

„Viața nouă”, care acum frecventa cercul „Sburătorului” s-a pus la cale și primirea mea acolo. Presupun că a fost chiar poeta Mia Frollo, care m-a prezentat amfitrionului casei în biroul lui.

Gazda mi-a strîns mîna cordial, iar doamnele așezate pe un divan spațios, în colț, s-au strîns nișel ca să-mi facă loc de cînst. Am stat lingă Bebs, fiica cunoscutului scriitor Delavrancea. Am observat numai decît că această doamnă avea o poziție anumită printre cei de față, fiindcă, după citirea noutăților literare, era prima solicitată să-și spună părerea, de către șeful casei, prin stereotipicul «Ce mai spui, Bebs?»

M-am aclimatizat repede în cercul acesta al literaților, cunoscuți de mine pînă atunci numai

din gazete. M-am împrietenit mai ales cu scriitoarele Mia Frollo, Ticu Arhip și, puțin mai târziu, și cu Hortensia Papadat-Bengescu. M-am bucurat foarte mult când am putut s-o servesc pe această eminentă romancieră, luând parte ca intermediară la traducerea în limba cehă a romanului ei Logodnicul. L-a tradus prietena mea Helena Langová cu care, mai înainte, tradusesem piesa lui Octavian Goga Meșterul Manole, jucată la Teatrul Național din Bratislava.

În scrisoarea pe care o încredințez acum tiparului, Hortensia Papadat-Bengescu se referă la apariția traducerii acestui roman și dă totodată câteva amănunte despre preocupările ei din acel moment greu, atât din cauza sănătății ei precare, cât și din cauza atmosferei atât de apăsătoare a anilor de război.

Jindra HUŠKOVÁ

« Stimată Doamnă și Colegă*,
N-aș putea statornici dacă viața are multe bucurii — e o statistică anevoioasă — pot însă afirma că am avut o mare bucurie pipăind volumul atât de frumos tipărit și privind silueta atât de sugestivă de pe coperta lucrării mele *Zenich*, prima traducere a uneia din scrierile ce am publicat.

E o bucurie pe care o datorez atenției duminică atât de delicate de a trimite volumul Domnului Lovinescu, ctitorul nostru. Domnul Lovinescu, firește, mi-a comunicat evenimentul și am alergat să văd miracolul. Trăim cu toții acum, cîteva ani, ce sunt mai lungi prin îngrămădirea unor întîmplări mari, în mijlocul cărora viața spirituală își duce totuși pasul, abia ceva mai asurzit dar nezdruccinat. Așa cum desigur Domnul Lovinescu vă va fi informat, „Sburătorul“ își urmează sedințele lui de literatură pură, de la care cu regret am lipsit un timp din motive de sănătate — pentru a ocoli cuvîntul propriu — boală. Deodată cu primăvara, o primăvară plină de promisiuni ca și de taine, sper că mă voi simți mai voinică. Cea mai mare preocupare [...] ne este tuturor, firește, frontul — unde se află patria.

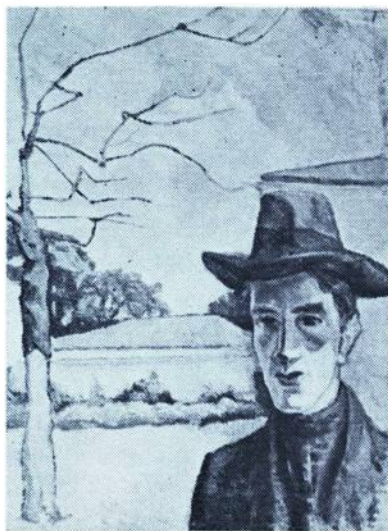
Bizuită pe interesul viu și constant ce știu că-l purtați literaturii noastre românești, în genere, cit și în special norocosului meu *Logodnic*, vă spun că, printre atîtea preocupări, lucrez totuși, adun materialul unui nou roman care se află abia în faza primelor notații. Sper și urez ca munca duminică să aibă bune răgazuri și să se desfășoare așa cum o dorești. Trimis un gînd nostalgic frumosului oraș Bratislava, prin care am trecut cîndva spre Karlsbad, și care în scurta trecere mi-a întipărit o imagine cu totul particulară și interesantă nespuse, — din făptura sa de vechi Burg așezat pe malul apelor, patinat de veacuri și îmbibat de civilizație, — totodată tainic și atrăgător; îmi amintesc un cortegiu nupțial coborînd colina și contrastul cartierului cel nou cu vile albe. Într-un oraș interesant trebuie să stai sau timp lung, sau să te lași cuprins de farmecul lui în cele cîteva ore; așa cum s-a petrecut cu mine. Ceea ce am dori cu toții, ar fi să vă putem, scumpă Doamnă, revedea la „Sburătorul“ cit de curînd și cu voie bună. Pînă atunci repet mulțumirea mea deosebită și trimit cele mai frumoase salutări.

Hortensia PAPADAT-BENGESCU

* Celelalte scrisori ale scriitorilor români pe care romanista Jindra Hušková le-a oferit spre achiziție Muzeului literaturii române, vor fi publicate în numerele noastre viitoare. (N. R.)

din 17 martie 1942
București B[ule]j[ar]d Ardeal 65

Intre mine și Vineau s-a născut o comuniune încă din momentul cînd ne-am cunoscut. Asta s-a întîmplat în redacția revistei "Contemporanul", unde am intrat la recomandarea lui Maxi și unde am cunoscut, odată cu Marcel Iancu, și pe Ion Vineau.

Ion Vineau în viziunea lui Marcel Iancu.

Taciturn, însă activ și energic, Vineau se lăsa greu apropiat, dar odată manifestîndu-și atașamentul, afecțiunea și prietenia, toate aceste calități de sociabilitate deveneau permanente de nezdruccinat.

Gînditor de esență, Vineau și-a împărțit personalitatea, cerebrală, între poezie și proză. Versurile sale — încă din epoca de efervescentă lirică — își păstrează și astăzi, nealterat, filonul adevăratei poezii, care-l impune ca pe unul din stilhutorii noștri de frunte. Conținutul, forma și bogăția tematică sînt exemple demne de cercetare, socot eu, chiar și de către poeții de azi și de mîine.

Vineau avea o fire a lui — o trăsătură de feminitate aparte, foarte rar întîlnită la bărbați; o feminitate ridicată psihic la absolut. Dacă în raza privirii lui se întîmpla să apară o femeie valoroasă, el o ridica la diapazonul culmii realului; femeia, ca prin minune, începea să se simtă înaripată de o plăcere nespueă, care-i da simțul noii descoperiri pe care ea nu și-o cunoscuse.

Comunica prin silabe scurte, întărite întotdeauna de un suris care-i lumina toată fața, dominată de doi ochi albaștri, scilpitori.

Activitatea spirituală a lui Vineau era analitică, niciodată nu-l preocupa sinteza; consecința se simte și în romanele lui.

Primul portret al lui Ion Vineau a fost făcut de mine — tăiat în lemn. L-a impresionat faptul că, deși nu-mi pozase vreodată, am executat portretul din imaginație; cu toate acestea avea o asemănare care dovedește cît de mare era atașamentul dintre noi, fapt care l-a bucurat foarte mult. Am rămas nedespărțiți în raporturile noastre spirituale, știut fiind că arta a legat totdeauna mari prietenii.

Ca un divertisment, legat de acest portret — pe care i l-am oferit, și de care s-a bucurat mult —, îi plăcea să-l înveșminteze, punîndu-i, succesiv, pălăria pe cap, paltonul pe umeri, încîntat de identitatea dintre non-model și portret.

Era de o mare și profundă delicatețe. Îi lipsea curiozitatea meschină, o avea doar pe cea a scriitorului, care da în vileag pe umanistul de necontestat.

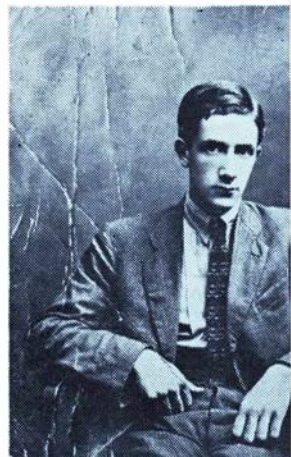

« Sunt singur de tot. Inima mi s-a strins ca o frunză[...] dar unde e luciditatea și ordinea.»

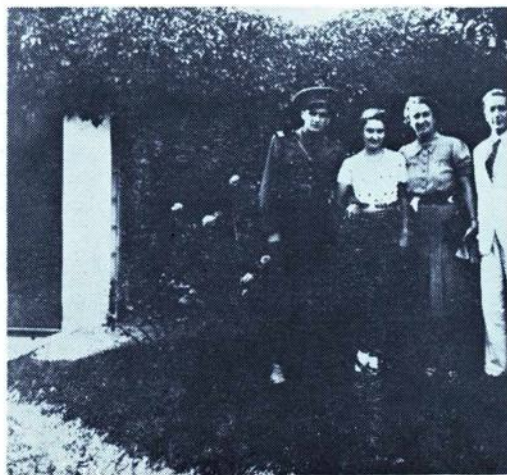
« A nu fi ghicit de ceilalți, iată o condițiune.»

« Ceasornicul nostru cu bătaia grea și a cum cad clipele în pustietatea mea ca tremură[...] fiecare minută care-mi cad creștetul capului înseamnă un pas de-a-departé de mine.»

« Oamenii au nevoie să și admire, nu iubească. Dacă ai devenit obiectul admiră niciodată nu-i vei satisface.»

« Ce-jour ci, j'ai senti sur ma nuque
la poigne du destin. »

« Me suis reveillé vers 3 h. du matin,
en plein nuit étoilée. J'ai revu au
balcon la marche solennelle de la terre à
travers les espaces. »

« Je suis dans la vase tiraillée
de tous les côtés, et pourtant
inutile, inactif, propre à rien. »

« Incapacité de travailler. Empêtré
dans un chapitre de Lunatocl. »

« Nouvelle: ma vie baisse. Je lis de plus en plus difficilement, il me faut des lunettes. 50 ans. »

« Chaque être possède l'espace de sa densité. »

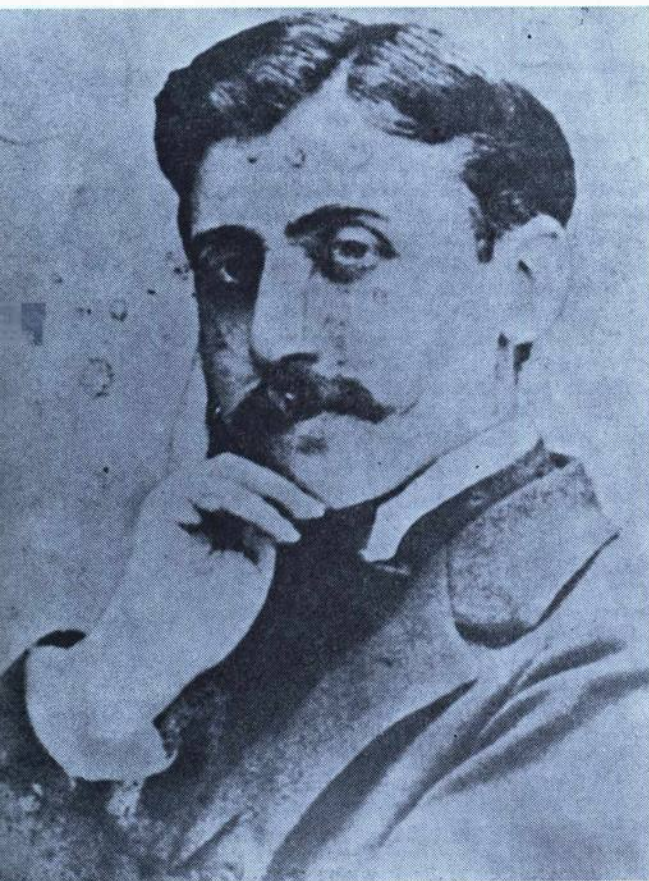
« Je n'ai pas beaucoup d'ennemis — mais ils sont petits! et c'est ce qui est le pire. »

« Imposer au prochain son délire... »

Marcel PROUST

O scrisoare către Constantin BASARAB BRÎNCOVEANU

MARCEL PROUST ESTE SCRITORUL CARE, atît în scrisori, în opera eseistică, cît și prin purtătorii săi de cuvînt din ciclul romanesc în căutarea timpului pierdut, n-a încetat să polemizeze cu criticii care caută să descifreze pe creatorul unei opere de artă, apropiindu-se de omul ce a purtat același nume. În acest sens, declarația de principiu a lui Marcel Proust sună răsplat: « O carte este produsul unui alt eu, diferit de cel pe care îl vădese obiceiurile noastre, viața în societate, vicile noastre »¹.

Ne îngăduim să presupunem că această barieră, ridicată cu atîta strășnicie de criticul Marcel Proust, nu ar fi existat dacă omul Marcel Proust ar fi păstrat o anumită discreție asupra persoanei sale. Pe urmele acestui om chinuit de boală, de obsesii, au pornit mulți cercetători căutînd să-i pătrundă tainele.²

¹ Marcel Proust, *Contre Sainte-Beuve*. Paris 1954, Editions „Gallimard”, N. R. F., p. 157.

² Interesul pentru cele mai mici detalii privind viața scriitorului, pare să fi atins punctul culminant în momentul în care George Painter publică monumentală sa lucrare intitulată: *Marcel Proust* („*Mercury de France*”, 1966), caracterizată de critica franceză prin grăitoarea formulă: « o furnică pe urmele lui Marcel Proust ».

Philip Kolb își dedică, din 1949, cînd apare volumul: *La correspondance de Marcel Proust* („*University of Illinois Press*”) și pînă astăzi, întreaga sa activitate studiului corespondenței proustiene, izbutind să inventarieze și să comenteze aproximativ 4000 de scrisori.

Recent, Céleste Albaret, menajera lui Proust, își publică memoriile în volumul intitulat: *Monsieur Proust* (Paris, 1973, editura „Robert Laffont”). Cartea a constituit un eveniment de mare răsunet pentru marea public, fiind distinsă, în ianuarie 1974, cu premiul „Vérité”.

Întrebarea pe care nu te poți împiedica să ți-o pui, citind miile de pagini consacrate omului, și nu creatorului, este următoarea: cum ar fi privit Proust însuși toate aceste interpretări, toate aceste mărturii adunate cu mîgală?

Răpunsul nu-l vom afla niciodată, desigur, dar ne îndoiim că Marcel Proust a dorit într-adevăr ca orice urmă lăsată de omul care i-a furnizat materia primă pentru construirea operei sale să se șteargă cu totul, și ne îndoiim tocmai fiindcă Marcel Proust a scris peste patru mii de scrisori, fără a pune la socoteală pe cea pe care o publicăm acum, descoperită recent prin singuina cercetătoare Maria Soveja, de la Arhivele Statului, căreia îi aducem și pe această cale călduroase mulțumiri.

Această epistolă, ca de altfel majoritatea corespondenței adresată de Proust nenumăraților săi prieteni, nu este datată, dar așa cum vom încerca să demonstrăm, este scrisă în ultimii trei ani înainte de moartea lui, survenită la 18 noiembrie 1922. Ea este adresată lui Constantin Basarab Brîncoveanu, vărul fraților Antoine și Emmanuel Bibescu — și fratele poetei Anna de Noailles — al cărei talent, unanim recunoscut în acea epocă, l-a uluit și, am spune chiar, l-a orbit și pe Marcel Proust.

Și această scrisoare confirmă un fapt cunoscut, relațiile de prietenie existente între Proust și membrii familiei Bibescu-Brîncoveanu.³

Lectura acestui bilet scris în grabă, pe care nu pregetăm să-l comparăm — așa cum făcea însuși Marcel Proust — cu un instantaneu, dă la iveală o amplă motivație pentru o acțiune extrem de banală. Căci ce poate fi mai banal decît a cere cu împrumut o revistă? În aparență, acesta este motivul invocat de Marcel Proust. Fapt surprinzător, revista pe care o dorește, „La Renaissance latine“, se află în posesia lui, fiindu-i trimisă chiar de Anna de Noailles, sora adresantului. Volumul nu-i poate folosi, explică Proust, tocmai fiindcă e prea frumos. Nu-l poate deteriora smulgînd din el un articol. Articolul respectiv este scris chiar de Marcel Proust. Evident, scrie expeditorul scrisorii ripostînd dinainte unei replici ce vine pe buzele tuturor: « l-aș putea copia ». Atunci? La noua întrebare, nerostită de destinatarul scrisorii, Proust dă cel mai verosimil argument: « aș prefera ca articolul să parvină editurii

sub „pavilionul“ revistei „Renașterea latină“ care să dea acoperire mărții mele... »

Proust colabora la diverse reviste, încă din 1892, publicase eseuri și nuvele încă din 1896 (*Les Plaisirs et les Jours*), semnase diferite articole de critică literară, pastişe, cronici mondene, prefețe, traduceri din limba engleză. Faptul că, după toate probabilitățile, Proust voia să includă articolul Sur la lecture (apărut în 1905, în revista „La Renaissance latine“), într-o culegere de articole din 1919, anul în care a apărut *Pastiches et Mélanges*, unde figurează sub titlul *Journées de lecture*, dedicat prințesei de Caraman-Chimay, sora lui Constantin Brîncoveanu, ne permite să datăm, cu oarecare aproximație, scrisoarea și să ne întrebăm de ce oare Marcel Proust avea nevoie de a fi încă tutelat, în 1919, cînd cea mai prestigioasă editură din Franța, „Nouvelle Revue Française“, îi publica manuscrisele.

Lectura atentă a ciclului romanesc În căutarea timpului pierdut permite oricărui cititor să afle că Proust, un om care avea multe de ascuns, a acordat o mare atenție felului cum mincinoșii se trădează. Primul indiciu al falselor argumente este enumerarea unor motive mai mult sau mai puțin plauzibile, apoi alți factori, ca: intonația ciudată, o expresie neobișnuită, mimica involuntară. O scrisoare nu poate da la iveală nici expresia feței, nici rictusuri, nici inflexiunile vocii celui ce invocă alte cauze pentru a o ascunde pe cea adevărată.

Și totuși... o mică frază, aproape indescifrabilă, explică de ce Proust a făcut marele sacrificiu de a intra într-o cabină telefonică, sculîndu-se atît de devreme (la ora opt seara), el, care nu mai apărea, din 1919, decît arareori în lume și atunci numai după douăsprezece noaptea. Nu pentru a dobîndi un nou exemplar dintr-o revistă pe care o avea s-a hotărît bolnavul Proust, ce suferea de claustrofobie încă din copilărie, să intre într-o cabină telefonică, în acea « cutie », care, ca orice spațiu închis, îi evocă imaginea mormîntului, ci pentru a-l ruga pe prințul Constantin Brîncoveanu să-i facă o favoare.

În ciuda aparențelor, scrisoarea îl dezvăluie mai degrabă pe burghezul Proust care cere unui aristocrat un serviciu...

Dar scriitorul, cel pe care Proust îl voia deosebit de omul contingent și muritor?

În această scrisoare îl regăsim, atunci cînd ne așteptăm mai puțin, și anume, în clipa cînd « demonul motivării » îl împinge să argumenteze o banală formulă de politețe: « Credeți-mă că dacă voi putea, va fi pentru mine o mare plăcere să vă văd. Mai mare decît pentru dumneavoastră ».

³ Deși s-a scris mult despre aceste relații, ținem să subliniem faptul că prietenia lui Marcel Proust cu frații Antoine și Emmanuel Bibescu nu a avut numai caracterul monden, îndeobște semnalat, ci și un pronunțat caracter intelectual.

Biletul, scris în grabă de bolnavul, de anxiosul Marcel Proust, se încheia aici. În locul penibilelor și tragicelor fraze, greșit construite, din care lipsesc uneori și cuvinte, se înalță o frază majestuoasă ce poartă pecetea geniului: «Căci cei care trăiesc complet singuri își fac (ca orbii prin auz și pipăit), substituții atât de exacte pentru cei pe care îi iubesc și pe care nu-i văd, încît păstrează mai vie decît sînt capabili ceilalți dorința de a-i revedea».

Fraza e nu numai perfect construită, ci și scrisă de acel genial Marcel Proust care a pus la temelie artei sale senzația pură, senzația extrasă din amalgamul alcătuit de celelalte senzații ce o întovă-

rășesc în realitate. Trebuie să procedezi voit ca orbii, să pipăi, să auzi, să guști, nelăsîndu-te furat de caleidoscopul imaginilor prezentate mereu de realitate, pentru a ajunge la esențe. Munca scriitorului, pe care Proust o aseamănă cu cea a unui «traducător», este aceea de a găsi un limbaj prin care senzația pură, izolată cu greu, și descifrată anevoie, să poată fi percepută și de alții, și acest limbaj nu poate fi decît metaforic.

Transferul de pe un plan pe altul este magistral analizat în această ultimă frază, demnă, după părerea noastră, de a fi fost inclusă în opera lui Proust.

Irina ELIADE

Cher ami

*Le vous remercie infiniment
de votre lettre et j'allais vous*

Cher ami

[F. 1] *Je vous remercie infiniment de votre lettre et j'allais vous répondre en tâchant de vous voir quand je suis brusquement pris d'une espèce [de] grippe qui j'espère ne durera pas mais enfin qui tout de même va me rendre très mal à l'aise quelques jours, du moins je le crains.*

[F. 2] *Je ne perds pas tout de même l'espoir de vous voir avant votre départ et dès que je serai assez bien je vous téléphonerai. C'est ce que j'ai dû rester fait avant d'avoir reçu votre lettre, mais on m'a répondu chez vous que vous étiez, si j'ai bien compris, au Majestic. C'était d'un bureau de poste que je vous téléphonais parce que j'avais profité de ce que j'étais exceptionnellement levé plus tôt pour tâcher de vous [f. 3] voir si vous m'aviez reçu. Vous pouvez du reste demander chez vous. C'est mercredi dernier vers 8 heures. Mais cette tentative dans ces cabines si étouffées a employé ce que j'avais de force. Je n'ai pas eu le courage de demander le Majestic et de*

Dragă prietene,

Îți mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea ta și eram pe punctul de a-ți răspunde încercînd să te văd cînd, brusc, m-a apucat un fel de gripă care sper că nu va dura, dar care totuși mă va face să mă simt foarte prost cîteva zile, cel puțin așa mă tem.

Totuși nu pierd speranța de a te vedea înainte de plecare și îndată ce mă voi simți destul de bine îți voi telefona. De altfel, chiar așa am și făcut înainte de a fi primit scrisoarea, dar mi s-a răspuns că ești, dacă am înțeles bine, la Majestic. Ți-am telefonat de la un oficiu poștal profitînd de faptul că în mod excepțional mă sculasem mai devreme pentru a încerca să te văd, dacă m-ai fi primit. Poți de altfel, să întrebi acasă. Era miercurea trecută, pe la 8. Dar această încercare, în cabinele atât de sufocante, m-a sleit și de puterea pe care o mai aveam. N-am avut curajul să telefonez la Majestic și să intru din nou în acea

rentrer dans la boîte. Et je suis rentré à la place chez moi. Je suis désolé que vous ne fussiez hier, pour le jeune homme. Quant à « La Renaissance latine » j'aurais eu besoin de ce numéro non pour le consulter, mais pour le garder (pour le donner à une édition dans l'intention de faire un [f. 4] recueil d'articles). Je pourrais évidemment le faire copier, mais j'aimerais mieux que cela lui arrive [sic], avec le « pavillon » de « La Renaissance latine » couvrant ma marchandise. Mais ce que madame de Noailles m'a envoyé est un superbe volume que je ne peux dépecer pour en arracher l'article. Si donc vous ne possédez pas un exemplaire non relié et que vous puissiez sacrifier (je tâcherais de vous le rendre, mais c'est incertain), je retire ma demande. Le beau volume ne peut me servir. Au revoir mon cher ami si je vais bien avant votre départ je vous téléphonerai. Malheureusement j'ai [f. 5] tellement l'habitude d'être obligé de renoncer à tout ce que je désire et qui me plairait, que je n'ose être très assuré pour cela non plus. Mais croyez que si je le peux ce sera pour moi un grand plaisir. Plus grand que pour vous. Car ceux qui vivent tout à fait seuls se font (comme les aveugles pour l'ouïe et le touche) des substitutions si exactes de ceux qu'ils aiment et ne voient pas qu'ils conservent — plus vif que ne peuvent ceux-là — le désir de les revoir. Présentez mes respects à la Princesse et croyez à ma amitié dévouée.

Marcel PROUST

cutie. Așa că m-am înapoiat. Îmi pare foarte rău că n-ai fost acasă pentru acel tinăr. Cît despre revista „Renașterea latină”, aș fi avut nevoie de acest număr nu pentru a-l consulta, ci pentru a-l păstra (pentru a-l da unei edituri cu intenția de a alcătui o culegere de articole). Evident, aș putea să-l dau la copiat, dar aș prefera să ajungă acolo sub « pavilionul » „Renașterii latine” care să gireze marfa mea. Ceea ce mi-a trimis doamna de Noailles este un superb volum pe care nu pot să-l sfîrtec pentru a smulge din el articolul. Dacă nu ai deci un exemplar nelegat, pe care l-ai putea sacrifica (mă voi strădui să ți-l înapoiez, dar nu e sigur), renunț. Acest frumos volum nu-mi poate servi. La revedere, scumpul meu prieten, dacă voi putea, îți voi telefona înainte de plecarea dumitale. Din păcate, m-am obișnuit atît de mult să fiu silit să renunț la tot ceea ce doresc și ce mi-ar face plăcere, încît nu îndrăznesc să fiu foarte sigur nici de acest lucru.

Crede-mă însă că dacă voi fi în stare, va fi pentru mine o mare plăcere. Mai mare decît pentru dumneata. Căci cei care trăiesc complet singuri își fac (ca orbii prin auz și pipăit) substituții atît de exacte pentru cei pe care îi iubesc și pe care nu-i văd, încît păstrează mai vie, decît sînt capabili ceilalți, dorința de a-i revedea. Prezintă omagiile mele prințesei și fii sigur de prietenia mea devotată.

Marcel PROUST

*est fait dans la boîte (comme les
aveugles pour l'ouïe et le toucher)
des substitutions si exactes de ceux qu'
ils aiment et ne voient pas qu'ils conservent
— plus vif que ne peuvent ceux-là —
le désir de les revoir. Présentez mes respects à
la Princesse et croyez à ma amitié dévouée*

CRONICA EDIȚIILOR

CENOTAF PENTRU „JUNIMEA”*

INTERESUL PENTRU „JUNIMEA” ȘI JUNIMISM, concretizat în seria de studii (multe, e drept, legate de personalitatea lui Titu Maiorescu, dar și o încercare de sinteză, a lui Z. Ornea), continuă să fie în creștere. Orientarea din ultima vreme înregistrează însă mai mult un efort spre scotocirea arhivistică, editarea de documente, acte, încercări literare rămase în manuscris, majoritatea provenind de la personalități de a doua și a treia mână din raza „Junimii”, și numai cu rare excepții de la reprezentanții ei de marcă. Valoarea unor asemenea investigații se reduce, prin urmare, la completarea unui tablou sociologic, de climat cultural-literar, cu unele retoșuri, nuanțări sau completări eventuale (minime corecturi) ale datelor ce țin de esența fenomenului. Interpretarea și exegeza acestuia nu dobindește elemente noi, în adâncime; ciștigul e limitat, deocamdată, la acumulări factologice. Utilă, fără doar și poate, punerea în circulație a documentului, prin răscolirea pînă la epuizare a tuturor arhivelor, nu e scutită de o primejdie a fetișizării. Superstiția documentaristică, cu riscurile ce comportă, e ilustrată de modul cum se încearcă — pe linia unei restituții a « junimismului » — reeditarea revistei de la 1867, care a fost, se știe, creuzetul ideologic și de creație al curentului.

* Cartea „Convorbirilor literare” („Convorbiri literare” 1867—1868, ediție și prefață de Pavel Florea, Iași, Editura „Junimea”, 1973; Documente literare junimiste, ediție îngrijită, prefață și note de Dan Mănuță, Iași, Editura „Junimea”, 1973, 269 p.; Junimea și junimiștii, Scrisori și documente inedite, ediție îngrijită, introducere și note de Ion Arhip și Dumitru Vacariu, Iași, Editura „Junimea”, 1973 303 p.

Cartea „Convorbirilor literare” este un hibrid între ceea ce s-ar chema o « ediție facsimilată » (procedeu practicat frecvent în alte țări, și la noi, cu succes, în cazul „Alăutei românești” și al „Daciei literare”) și « antologie ». Primul volum reproduce cu unele croșete, întregul material al celui dintîi an de apariție al „Convorbirilor” (1 martie 1867 — 1 martie 1868), dar nu în formă facsimilată — cu excepția unor anunțuri — ci transcriind (și modernizînd, uneori arbitrar, ca în cazul formei verbale sunt redată sint ș. a.) ortografia originalului. Justificarea procedurii e cu totul vagă: ediția « își propune aducerea în actualitate a prestigioasei publicații ieșene »; volumele următoare « vor avea un caracter de antologie, încorporînd cele mai valoroase scrieri din cuprinsul revistei „Convorbiri literare” (perioada ieșeană) » (p. XXI). Absența oricăror note și comentarii ale textelor (adesea necesare pentru reactualizarea lecturii, în special gîndindu-ne la cititorul neavertizat) e motivată prin faptul că editorul își propune, peste ani, « un studiu monografic cu o bibliografie generală a revistei », ceea ce ar explica și scurtimea Prefetei, fiecare volum urmînd să fie însoțit cu o precuvîntare menită « a scoate mai bine în evidență evoluția de la un an la altul a revistei » (p. XXIII). Acceptînd ideea că « perioada ieșeană » e întru totul reprezentativă pentru hașurarea hărții spirituale a « junimismului », definitiv cristalizat în acea etapă, rămîne totuși neclar de ce s-a optat pentru reproducerea evasi-integrală a primului an și pentru selecția antologică a celorlalți? Și care va fi criteriul acelei « antologii »? Înțelegem că « încorporînd cele mai valoroase scrieri din cuprinsul revistei », antologia va cu-

prinde, pe lângă textele teoretice, de critică literară, îndrumare etc., și creațiile lui Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale publicate în acei ani, acolo. Or, rostul unei atări ediții ar fi greu de probat. Refuzind fascsimilarea, care ar fi pus la îndemna unui public foarte larg posibilitatea consultării întregii colecții a revistei, fie și pentru raritatea ei sau pentru preservarea fondurilor existente în marile biblioteci, soluția cea mai funcțională rămânea o antologie de texte critico-teoretice, însoțite de un studiu și de o bibliografie completă a publicației, instrument de lucru practic și eficace pentru oricine ar dori să studieze fenomenul «junimist». Căci — cu extrem de rare excepții — nu ne vom adresa colecției „Convorbirilor” pentru a citi cutare creație eminesciană, dar o vom cerceta inevitabil pentru lectura articolelor-program, de orientare, de bilanț, de comentariu al mișcării cultural-literare a epocii ș.a.m.d. Mai rămâne deschisă și întrebarea: cui se adresează prezenta ediție ce reproduce, cu unele omisiuni, e drept, marcate, anul 1867—68? În nici un caz marelui public, care va întâmpina cu un sentiment de perplexitate producția literară a începuturilor de drum ale „Junimii” (cînd marii ei scriitori nu se afirmaseră încă), limitată la palidele încercări ale lui Sc. Capșa, M. D. Cornea, George Crețeanu, Matilda Cugler, V. Gheorghian, Petru Grădișteanu, Ioan Ianoș, Leon Negruzzi, Iacob Negruzzi, V. Pogor, N. Scheletti, G. Roșu, Teodor Șerbănescu, Șt. Virgoliei, N. Gane, S. Bodnărescu, Morțun ș.a. Partea de rezistență a startului convorbirist rămîne, deci, cea teoretică, concretizată în studiile maioreștiene, nu fără a se observa contradicția între obiectivele afirmate în Despre poezia română și promovarea, în paginile proprii, a unei literaturi cu nimic peste gustul mediocru al epocii. Ideea prefațatorului, că «înversunarea retorică a înaintașilor a fost înlocuită în programul și în paginile [revistei, n. n.] cu analiza rece a fenomenelor» (p. VII) și că Maioreșcu poate fi «absolvit» pentru publicarea palidelor creații ale membrilor cenei, fiindcă el va recunoaște apoi valoarea lui Alecsandri, Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, nu explică satisfăcător împrejurarea. Lectura integrală a primului an de apariție a „Convorbirilor” deplasează involuntar accentul, mai ales pentru cititorul neprevenit, de la textele teoretice (mai cunoscute) spre asediul minorilor, care înecă cu vegetația lor parazităre cele două-trei coloane de marmură din cîte templul junimist apucase să înalțe. Cît despre cititorul specializat, nu-i nici

un dubiu că (în lipsa unei ediții facsimilate, cu garanția totală a fidelității) el va continua să se adreseze colecției originale din marile biblioteci. Soluția ar fi fost, așadar, o antologie de texte teoretice fundamentale, în care spiritul și orientarea „Junimii” să ne apară cu claritate, sistematic și evolutiv. Altfel, câștigul aparent rămîne al «caracudei» care nu fără sentiment al revanșei involuntare, se trezește, reeditată...

Asaltul «minorilor» e mai vechi. Încă din 1971 semnalul lor de atac fusese dat de Dan Mănuță cu Scriitorii junimiști (Editura „Junimea”, 271 p.) în intenția de reabilitare a unor Iancu Alecsandri, Gh. Bengescu-Dabija, S. Bodnărescu, Sc. Capșa, M. D. Cornea, I. Ianoș, Anton Naum, Leon Negruzzi, Dim. Petrino, V. Pogor, I. Pop-Florantin, N. Scheletti, unii prezentați ca «promisiuni nerealizate», alții ca «scriitori împliniți» sau «în drum spre realizare», chiar dacă valoarea lor e recunoscută ca «foarte modestă» (p. 74). Portrete fidele, executate cu o fină pătrundere psihologică, micile studii ale lui Dan Mănuță își au, dacă vrei, utilitatea lor; riscul rezidă în confundarea, semnalată și mai sus, a «junimismului» cu studiul «caracudei». Întrucît pentru primele numere răspunderea selecției din „Convorbiri” revine în întregime lui Maioreșcu și Iacob Negruzzi, arată comentatorul, «textele publicate acum pot fi socotite, prin urmare, ca reprezentative pentru modul junimist de a înțelege literatura» (p. 72). Aserțiunea, ușor de combătut, creează o breșă prin care anonimii de ieri, căzuți în ieratătoarea uitare, se reînfințează la gustoasa colivă. Să nu uităm că timp de mai multe decenii «junimismul» marii pleiade de scriitori din jurul „Convorbirilor” și al lui Titu Maioreșcu a fost combătut și contestat cu argumente dintre cele mai serioase (chiar dacă scoatem din cauză exagerările dogmatice și răstălmăcirile vulgarizatoare). Astfel decapitată, „Junimea” se vede azi reinterpretată nu din perspectiva creațiilor ei majore (dependente sau contingente cu spiritul curentului), ci prin chemarea în ajutor a periferiilor. Frontul principal, dislocat și risipit, nu

s-a reconstituit încă într-o coeziune mai autentică. În schimb se face apel la armata de strinsură. În Documente literare junimiste, Dan Mănuță ne propune încă o dată reluarea bătăliei, chemind sub arme niște « iluzorii speranțe »: N. Beldiceanu, Samson Bodnărescu, Anton Naum, Dim. Petrino, V. Pogor, Th. Șerbănescu, din scrierile cărora alcătulește o mică antologie, însoțită de corespondență, note de călătorie și acte oficiale, cele mai multe anodine. La capitolul « actelor » (multe certificate de naștere) serviciul de grefă completează și corectează util unele date absente sau puse în circulație într-o formă eronată. Textele literare nu aduc, în majoritatea lor, nimic nou, peste ceea ce se cunoaște din colecția „Convorbirilor” pe primii ani; nu modifică, altfel spus, imaginea noastră asupra autorilor în chestiune. Sigur, spiritul de « farsă », din Fotografia Junimei (1874) a lui Anton Naum, cu totul benign, nu-i lipsit de haz, cu toate că unele aluzii strict contingente și-au pierdut înțelesul pentru cititorul actual și ele nu sînt explicate în Note. Un singur exemplu: Aghiță spune la un moment dat: « Cunoști ce-au făcut cu Brinză cei de la Liceul Nou ».; nu, noi nu « cunoaștem » ce s-a întimplat cu dascălul în chestie și adresîndu-ne aparatului de note aflăm doar că e vorba de « Dim. Brândză (1846—1895), celebru savant botanist, preda la Liceul Nou din Iași, botanica și zoologia » (p. 113), lucruri îndeobște cunoscute din orice dicționar enciclopedic, fără a se lămuri însă aluzia contemporană din text. În nota vremii e și Paharnicul Chifforescu a lui V. Pogor, cu săgeți aruncate latinomaniei, pe gustul lui Maloirescu și în tradiția lui Russo sau Alecsandri: « Domnul meu, numele meu este Cincinatus Dobrovski, sum descendent direct din ilustru Traian, care a avut bunătatea de a stîrpi pe toți străbunii mei daci, căci și daciul meu sînge curge-n ale mele vine... » Sau: « Ce dascălesc? Cuvîntul e straniu, dar îl privesc ca de origine elenă, deși latinitatea trebuie a fi norma absolută în formațiunea limbei noastre neo-romane. Voi răspunde dar că dascălesc pe tinerele domnișoare care se prepară la grelele și serioasele sarcini ale familiei pentru a le face demne de străbunele noastre, demne de a figura lingă Lucreția, Virginia, Agripina și celelalte. Dar, domnul meu, la acest sanct învețement am consfințit vegiele mele laborioase și de aceea vedeți fruntea mea atît de palidă, deși încă atît de jună » (p. 96) etc. Mai interesante sînt notele de călătorie ale lui Samson Bodnărescu (Insula Rügen), fără inze-

trare peisagistică, dar cu reflecții frumoase despre mare și o neașteptată meditație asupra relativității timpului și spațiului, tangentă filozofiei din Sărmanul Dionis: « Cînd n-ar fi nici o stea pe ceriu, oare ai avea tu mai mare idee de depărtare decît cea a norilor sau a unei păsări ce ar pluti prin văzduh? Tot asemenea, dacă ai trăi pe Jupiter, oare anul tău n-ar fi de atîtea ori mai mare decît acest ce-l cunoști pe pămînt? Ba este adevărat cum că chiar pe pămînt, ziua și noaptea strămoșilor tăi au fost mai mică decît cea a noastră » Etc. (Textul e din 1872). Dar toate acestea sînt prea puțin pentru a susține că „Minorilor” junimiști se datorește, în bună măsură, răspindirea aceluia atît de greu de definit, însă atît de eficace, spirit junimist. A-i cunoaște pe ei, a le cunoaște opera și modul de a gîndi, înseamnă, implicit, a preciza contribuția „Junimii” la dezvoltarea literaturii române» (Prefața, p. V.) Teoria infuzorilor literari, avantajoasă doar pentru ei înșiși, nu poate justifica impunerea unei direcții și a unui curent decît printr-o contaminare mimetică.

*

Într-un alt zbornic de documente eterogene (Junimea și Junimiștii, Scrisori și documente inedite), revendicările se extind și asupra simplicilor « membri » ai societății ieșene, « care au rămas umbriți de aureola, pe deplin meritată, a altora », dar au susținut « material » confreria, creînd un « climat propice » marilor realizări, siliți totuși a intra în posteritate « pe scara de serviciu ». (Introducere, p. 5). Căci dar să punem asemenea persoane « în luminisuri dintre cele mai favorabile » (p. 6), căci alături de marii scriitori ce au ilustrat „Junimea” « bat la ferestrele posterității pentru a ieși din anonim » militanții ei de rînd, cei ce au adus « nu plus de lăminozitate » grupării. Ni se propun, în acest registru, Iacob Negruzzi (cu toate că animatorul „Convorbirilor” n-a circulat, se știe, « pe scara de serviciu »), dar și V. Pogor, Ion M. Melik, N. Culiianu, C. Meissner, S. Mehedinți sau alte persoane « care prezintă aspecte interesante »:

Emilia Humpel, Ana Malorescu, Livia Dymaza, C. I. Creangă, intrându-se astfel într-un soi de «junimism în familie»... Correspondența e divizată în patru secțiuni: Junimiștii între ei, Scrisori de la junimiști, Scrisori către junimiști, Despre Junimea și junimiști. Tangențe. Junimiști întirziați, ceea ce face ca unele epistolarii să fie dislocate (spre pildă, Emilia Humpel figurează în trei secțiuni, după cum relațiile ei cu fratele, cumnata sau cu junimistul C. Meissner ar avea sau nu tangențe cu „Junimea”); Duiliu Zamfirescu, deși membru al societății, și în multe privințe un discipol ortodox al mentorului ei, figurează abia în ultimul capitol, printre «întirziați»! Cele mai interesante scrisori provin de la Malorescu, al cărui portret se reliefează încă o dată în datele temperamentale și caracterologice cunoscute: deezie, ton casant, abilitate diplomatică («trebuie să crezi că sunt împrejurări care ne silesc a face așa cum fac», p. 26), atitudine cezarică, comprehensivă, îndată ce interesele clanului sînt în joc, intratabilă în enestiuirea socialiștilor și a repudierii persoanelor bănuite de simpatii pentru o ideologie socotită «primejdioasă». Informații eminesciene furnizează (e drept, într-o scrisoare tîrzie, din 1927) Iacob Negruzzi, al cărui conservatism sceptic-ironic animă un spiritul tablou politic al societății de la 1891 (într-o scrisoare către Al. Philippide). Nu mai puțin consistente sînt scrisorile lui G. T. Kirileanu (considerațiile asupra Glosarului la Amintirile lui I. Creangă, relatarea amuzantă a incidentului Pompiliu Eliade — D. Onciul, cu hazul scenei duelului, comentariul intristat al obnubilării lui Ion Adam ș. a.), ale lui I. Paul (sarcastică înfățișare a spiritului ardelenesc de «chivernisire» după Unirea din 1918), informațiile lui Tr. Ichim despre Ion Creangă, dar mai ales scrisoarea-pamflet a lui Duiliu Zamfirescu către C. Meissner, piesă în adevăr antologică, combătînd cenzura («o pură pehlivănă») în urma unui incident, din păcate nelămurit, căci și aici Notele se mărginesc a da informații generale despre autori, nu și despre ocurențele epistolare. Ca și în celelalte ediții de documente, «caracuda» se află în largul ei, de la S. Bodnărescu, Melik, A. Naum, P. Missir pînă la D. Boghean, despre care pînă și editorii afirmă în notă, dezarmați, că «nu s-a remarcat prin nimic deosebit» (p. 17). Datele sînt, în majoritate, anodine: proiecte de călătorii, mutarea la țară pentru tihna estivală, bucuria de a fi scăpat de otită, procurarea unui stoc de țigări „Naționale”, semnalarea unor cazuri de variolă printre elevi,

starea vremii, avantajele titlului de «doctor», rugăminți de a se înregistra petiții etc., etc. Unele informații, e adevărat, sînt utile pentru cunoașterea sociologică (costul vieții unui student român la Paris, în acea epocă ș.a.), interesul istorico-literar e însă minim, sau privește mai mult tot o latură sociologică: a climatului literar-cultural. «Caracuda» e interesată, cupidă, totdeauna în căutarea de aranjamente profitabile, nu o dată periculoasă, ascuțită la limbă și bucurasă cînd poate birfi în taină, la spatele patronilor. Malorescu nu e scutit de ironii, surprins în contradicția cu sine: «Dl. Malorescu, care critică cu atîta succes limba jurnalelor din Austria, D-lui, care posedă într-un grad deosebit inteligența și gustul literar, trece cu vederea fără a nimicnici o piesă ca „Kienzi” sau epigrame fără sare, «o adunătură de vorbe» neglijent aruncate pe hîrtie, idei vulgare exprimate «într-o tristă limbă română schimonosită și frîmțată ca vai de ea» etc., etc. (p. 57). Gheorghe Roșu, autorul acestei diatribe, subliniază influența «fastă» a mentorului „Junimii”, amintește că rolul „Convorbirilor” e de «a forma gustul literar într-o societate ca a noastră virgină de orice impresiuni literare», apăsînd prin aceasta pe ușurătatea cu care revista dădea la iveală producțiuni literare confuze, facile sau lipsite de orice valoare. Este aici, o mărturisește el «amicalmente» lui I. M. Melik, o «amară ironie pentru publicul cititor», al cărui drept de a protesta și-l asumă, nu fără un anume subtext («Ce vrei! Nu toată lumea poate fi literată de profesiune!») dar nu mai puțin vehement. Între relatările faptului divers («Fata lui Beizadea Grigore Sturdza [...] a murit de facere») veninul se strecoară insinuant: «Dl. Malorescu umblă cu limba soasă să se facă ministru (m-a rugat mult și pe mine ca să stăruiesc — să mă mai gîndesc... poate...)». Participarea la cinaclul „Junimii” e comunicată cu un haz cinic memorabil: «Cum intru dau bonsoir și apoi nu mă așez bine pe scaun și mă scol ca să iau dulceața. Îndată-mi aprind țigara și din cînd în cînd tușesc, oftez etc... cînd este ceva de ris, lasă pe mine, rid ca un prost. După

aceste mici întorsături și tușituri, încep a mă uita la ușă să văd feciorul dacă nu aduce ceai sau cafea cu cele trebuitoare pe lângă ele. Când îl văd, îmi vine să rid de bucurie... Cîte odată bat din palme — și dacă mă întreabă cineva de această manifestare — eu repede răspund că mă încintă bucata ce se citește și înșfac cafeaua și cu posmagii sau alte și mă pui într-un colț cu o seriozitate demnă de mine și într-o astfel de atitudine (destul de demnă) încep a... mînca cu un foarte mare tact, căci mă tem să nu mă înec și să-mi zică vreunul că sînt prost. Cum această operație s-a finit urmează o țigară și apoi încep a-mi căuta pălăria și pe ici mi-i drumul. Halal membru ce are Junimea și, mulțumită lui D-zeu sînt mulțșori de aceștia!!! Ce plăcut lucru să fii membru la astfel de societăți!!!» (p. 60). Savuroasă e și cozeria femeilor de familie «Junimistă», Emilia Humpel (sora lui Maiorescu) făcînd filosofie cu C. Meissner sau conversînd à batons rompus cu soția aceluia, despre o fotografie a ei unde ar apare cu «un bust de fantasmă despre care zici și D-ta că se vede de departe că e ceva artificial», bîrlînd subțire pe Madame Melik pentru că subestima un ginere ce nu era «de familie» deși e «demult maior», în vreme ce Scorțeanu, ginerele favorit, «e tot căpitan», căzînd mereu la examenul de grad etc. Socialistul Teodoru moare într-un accident de mașină, prilej de a vitupera împotriva noului mijloc de locomotie: «vehicul impertinent», automobilul e nesuferit și «foarte periculos, întii pentru public, dar și pentru cei ce-l ocupă» (p. 228). Etc. La rîndu-i, Ana Maiorescu împărtășește, cumnatei Emilia, impresiile de la Expoziția din Paris (1889), intimități ale vieții casnice (Maioresții preferă să stea iarna acasă, la «calorifer», se culcă devreme etc.), duminica se duc la cîte un concert, cu o execuție aproximativă, dar din plăcerea de a asculta Beethoven, Mozart, Wagner în Bucureștiul acesta părăsit de Dumnezeu); Liviei i-au ieșit două măsele de minte «fără să prea aibă loc în gură» pricină de suferință, căci trebuia operată «pentru a evacua corul gurii unde

nu au încăput» ș. a. m. d. Mai tîrziu, relațiile cu Livia sînt ipocrit afectuoase, cu strădanii femeiești de a ascunde reciproca aversiune (Cl. p. 271, 277). Se reconstituie, din firimituri zilnice, și portretul «Despotului» (Maiorescu) și modul cum se ogîndește în mintea unei femei (soția reproducînd prin rîcoșeu comentariile casnice) țesătura de relații, ambiții nemărturisite, combinații politice etc. Maiorescu speră să se aleagă senator din partea Universității, mai ales că Hasdeu l-a atacat în „Lupta“ (1895): «Asta-i face mai curînd bine decît rău» (p. 270); totuși, se alege Kalinderu, «un cartofor ramolit»; tonul se schimbă: șeful „Junimii“ nici n-ar fi voit să-și depună candidatura, «l-au silit Carp și ai săi»; Hasdeu e acum «spiritistul Hasdeu care are multe lefuri fără a lucra, nici la Universitate nu-și face cursul și a fost înlocuit pentru Dicționarul sub auspiciile regelui cu concursul lui Titu, numindu-se Philippide în locul lui, înțelegi că are de ce să-i fie vrăjmaș», (p. 276) Culise, «lucrături», animozități ascunse («à propos de Gherea...»), consolări prefăcute (a căzut guvernul, dar a fost măcar «o cădere frumoasă») se amestecă într-un verbaj astușos-candid. Curba veniturilor e urmărită febril («Avocatura nu curge încă, dar pică; noi așteptăm să curgă, ca să ne putem asigura Parisul de Paști»), orgoliul consoartei e satisfăcut de modul cum funcționează multiplele funcții și ocupații ale soțului-robot: «Vezi că mașina merge înainte în diferite direcții și capul stă solid și minunat pe umeri» (p. 278). Lectură agreabilă, nici vorbă, dar problema rămînd și aici deschisă; întru cit toate acestea au tangențe cu „Junimea“ și cu «spiritul junimist»? Mica istorie, laterală, periferică oricum, perisabilă, chiar dacă amuzantă prin anecdotică ei, poate înlocui sub raportul istoriei literare imaginea de ansamblu a unui curent și a unei grupări ca „Junimea“? Desigur, asemenea date colorează tabloul (uneori cu tușe stridente), îl umanizează într-un fel, coborînd figurile din posturile hieratice, descărnate, abstracte ale unui bizantinism al interpretării, cu care ne-au obișnuit exegeții «culturii junimiste» și manualele din trecut. Dar nici deplasarea accentului către epigoni, caracudă, oameni de casă, rubedenii ș. a., nici înlocuirea vechii versiuni «ad usum Delphini» cu una trivială, nu se apropie de adevărul esențial. Hotărît, din aceste temple «documentare» spiritul junimist (în sensul strict istorico-literar) «atît de greu de definit», cum recunoștea unul dintre editori, n-a fost captat.

Un cuvînt despre bogatul aparat de Note la Junimea și Junimiștii: ținînd seama de publicul cărui a se adresează astfel de colecții documentare, trebuie oare să aflăm din subsolul lor cine sînt Maiorescu, Slavici, Creangă, C. Hogaș, Bassarabescu, N. Tonitza, Duiliu Zamfirescu ș. a. m. d.? Or împrejurarea precisă la care se referă într-o scrisoare sau în alta prezența cutărui scriitor? Oricum, formulările sînt la tot pasul neglijente, lacunare sau improprii. Papiu Ilarian este un «istoric român de origine transilvăneană»; opera lui Gherea, ni se spune, ar fi fost reunită «în trei volume antume și două postume» (p. 278); la T. Maiorescu se dau referințele bibliografice la ediția a II-a a Criticelor (de ce?) (p. 22); despre Slavici aflăm că «a publicat mai multe titluri de nuvele» (p. 46, subl. ns.); Iacob Negruzzi ar fi un autor de «romane» (p. 45); D. Zamfirescu n-a debutat, cum se afirmă la p. 207, la „Literaturul”, el încă din 1877 la „Ghimpele”; același, n-a publicat: «mai multe romane valoroase din cunoscutul ciclu al Comăneștenilor», ei, firește, întregul ciclu; despre C. Hogaș aflăm lapidar că «mare scriitor român» (p. 150); despre I. A. Bassarabescu, că a «practicat (subl. ns.) genul scurt» (p. 125); Bogdan-Pitești ar fi fost un «literat român» (p. 167); casa lui Pogor, unde «se adunau deseori membrii Junimii» nu putea fi situată, atunci, «pe str. I. C. Frimu nr. 4» (p. 50) ș.a.m.d. Formularea: «a publicat mai multe titluri de lucrări» (care apare la Marghioloman, P. Missir ș. a.) e de la sine grăitoare pentru stilul multor note. Frapează apoi eludarea aprecierii (oricît de succinte) a evoluției politice a unor personalități ca I. Nădejde, V. G. Morțun, Al. Bădărău, S. Mehedinți ș. a. A. C. Cuza n-a fost doar promotorul «mai multor acțiuni cu caracter reacționar» (p. 112), el și autorul unor teorii, lucrări. Există și neconcordanțe între text și notă, de pildă în cazul lui Atanasie Marie-

nescu, «o caricatură literară» (p. 93), după opinia maioreșciană, prezentat în termeni elogiși la subsolul epistolei. Cine are dreptate? O precizare se impunea. Sînt și note duble, uitîndu-se de la o pagină la alta ce s-a mai spus despre Em. Riegler (p. 70 și 182) sau Dum. I. M. Cădere (care apare la p. 105 «profesor» la Universitatea ieșeană, iar la p. 141 e retrogradat «conferențiar»!). Iată și o amuzantă confuzie: Longinescu Ștefan (p. 141) a fost, ni se spune, «profesor de drept roman la Universitatea din Iași și București. Unul dintre cei mai buni cunosători ai vechiului drept românesc». Etc. Editorilor nu li s-a părut curios totuși că un jurist ocupa o catedră de fizico-chimice, după cum rezultă fără echivoc din textul scrisorii? Dacă Micul dicționar enciclopedic (1972) ar fi fost consultat cu puțină răbdare, s-ar fi observat sub Șt. Longinescu-juristul, prezența fratelui său, celebrul chimist român Gheorghe L. Longinescu (1869—1939), după manualele cărui am mai învățat unii dintre noi. Unele expresii franțuzești sînt traduse cu — să-i zicem eufemistic — pripeala unui corigent: «vos aînés» = «ca vîrstă» (p. 63); «on vient de me voler...» = «vine să mă fure»!! (p. 56). În fine, unde tot dorea și proiecta Ana Maiorescu să-și petreacă vacanțele? La Abbazia, ni se spune la pp. 280, 281, 288. Numai că o asemenea localitate balneară nu există pe glob, fiind vorba de lecțiunea greșită (probabil din grafia specială a lui z) a Abbaziei (azi Opatija) în Istria (Croatia), pe coasta Adriaticei «cunoscută ca loc de cură și baie de mare lîngă sinul Quarnero (Marea Adriatică). Are o vegetație sudică (păduri frumoase de lauri), clima domoală, plăcută, hoteluri splendide și (1891) 1192 loc. Domnitorii și cercurile înalte o cercetează bucuros» — citim în Enciclopedia română a lui C. Diaconovich (1898), tom. I, p. 5.

Mircea ZACIU

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1974)

A

AGÂRBICEANU (Ion)

Pienescu (Gheorghe) — Precizări pe marginea unui roman. [Fragmente din romanul *Prăbușirea*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 58—69.

ARGHEZI (Tudor)

Arghezi (Baruțu T.) — O scrisoare. [Scrisoare Tudor Arghezi către familia sa, datată: duminică 24 octombrie 1943.] „*Steaua*“, anul XXV, nr. 2 (321), februarie 1974, p. 35.

Gheran (Niculae) — Arghezi — Rebreanu. Raporturi discrete. [5 scrisori Tudor Arghezi către Liviu Rebreanu, datate: 15 ianuarie 1926, 6 februarie 1926, 8 iulie 1930, 16 mai 1939, 4 octombrie 1943.] „*Ramuri*“, anul XI, nr. 3 (117), 15 martie 1974, pp. 10—11.

B

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorly) — Poemele debutului. *Odă unui rînd de haine nouă; Cerul; Fata morgana*. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 24—26.

BRESLAȘU (Marcel)

* * * — Muzică și poezie. [Fragmente din conferința ținută la sala Dalles în ziua de 5 februarie 1955.] „*Secolul XX*“, nr. 10 (153), 1973, pp. 159—164.

* * * — Traduceri inedite. Edgar Allan Poe: *Corbul, Ulalume, Annabel Lee* și Rainer Maria Rilke: *Cîntec de leagăn, Mi-s dragi cuvintele, Moartea iubitei*, „*Secolul XX*“, nr. 10 (153)/1973, pp. 141—149.

C

CAMILAR (Eusebiu)

Rariște (Florea) — Eusebiu Camilar inedit. *Însemnări pe o masă de brad, Fragment dintr-o elegie uitată*. [Versuri, datate: Udești, 13—14 septembrie 1937; Udești 1938.] „*Convorbiri literare*“, nr. 3 (51), martie 1974, p. 2.

CARAGIALE (Mateiu I.)

Gioculescu (Barbu) — Arhetipurile *Crailor de curtea veche* (I). [Fragmente din corespondența adresată lui Nicolae Boicescu în perioada: 1906—1908.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 117—130.

CĂLINESCU (G.)

Raicu (Al.) — Acasă la Al. Rosetti. [Dedicație G. Călinescu pe volumul *Istoria literaturii române...*] — „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 3 (612), sîmbătă 19 ianuarie 1974, p. 7.

CHINEZU (Ion)

Cubleșan (Constantin) — Corespondență inedită Ion Chinezu — G. M. Vlădescu. [Două scrisori date: Cluj, 12 aprilie 1937; Tg. Mureș, 2 mai 1937.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 11 (899), 14 martie 1974, p. 15.

CIOCÂRDIA MATILA (Dimitrie)

Rusu (M. N.) — Un document inedit din 1856. [Fragmente din broșura manuscris *Unirea Principatelor*.] „*România literară*“, anul VII, nr. 4, joi 24 ianuarie 1974, pp. 17—18.

CISEK (Oscar Walter)

Oprea (Al.) — Oscar Walter Cisek și idealul clasicismului. *Criza epicului în romanul contemporan*. [Conferință.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 126—140.

CODRU-DRĂGUSĂNU (Ion)

Rațiu (Radu) și

Sabău (Flaviu) — «...cu puțină merinde în traistă... plecai să cerc rotundul lumii...» [Fragment din *Jurnal*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 93—99.

CONSTANTINESCU (Pompiliu)

* * * — Istoria literaturii române. [Fragment din volumul *Caleidoscop* în pregătire la editura „*Cartea Românească*“.] „*Convorbiri literare*“, nr. 2(50), februarie 1974, pp. 1—2.

D

DENSUSIANU (Ovid)

Șerb (Ioan) — Ovid Densusianu. Scrisori către Elena Preșcariu. [3 scrisori, date: Paris, 8 decembrie 1895; Paris, 13 septembrie 1896; Paris, 29 noiembrie 1896.] „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 6(615), sîmbătă 9 februarie 1974, p. 6.

* * * — Însemnări inedite. [Date: 1915—1919.] „*Viața Românească*“, anul XXVI, nr. 12, decembrie 1973, pp. 55—57.

DOBROGEANU-GHEREA (C.)

Ardeleanu (Ion) — C. Dobrogeanu-Gherea. Documente inedite. [Scrisoare C. Dobrogeanu-Gherea către Ștefania Gherea, f. d.] „*România literară*“, anul VII, nr. 12, joi 21 martie 1974, pp. 16—17.

Vezi: Istrati, Panait (Ardeleanu, Ion)

DRAGOMIRESCU (Mihail)

Vezi: Rebreanu, Liviu (Gheran, Niculae)

E

EFTIMIU (Victor)

Tănăsescu (Manuela) — «...și frumoase poeme vor înflori din singele sufletului meu». [Dedicație lui Al. Macedonski pe volumul *Înșiră-te Mărgărite*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 111.

ELIADE (Mircea)

Handoca (Mircea) — Mitul jertfei creatoare. *Ifigenia*. Piesă în trei acte — cinci tablouri. „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 27—57.

EMINESCU (Mihai)

Pop (Augustin Z. N.) — Secvențe biografice. [Scrisoare Aglae Eminovici către Matei Eminovici, datată: Cernăuți, 7/19 iunie 1895; scrisoare Henrieta Eminescu, datată: Cernăuți, 9 septembrie 1882.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 14—20.

Vitcu (D.) — «Pentru fiii mei Șerban și Neculai... eu sînt chizăș...» [Acte Gh. Eminovici din perioada: 8 octombrie 1836—31 august 1853.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 6—13.

H

HASDEU (B. P.)

Cornea (Paul) — Epistolar: B. P. Hașdeu — Iulia Hașdeu. [O scrisoare datată: 31 decembrie 1887; 3 scrisori f. d.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 145—158.

HASDEU (Iulia)

Cornea (Paul) — Epistolar: B. P. Hașdeu — Iulia Hașdeu. [Scrisoare către B. P. Hașdeu, datată: duminică 8 ianuarie 1888.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1(14)/1974, pp. 145—158.

I

ISAC (Emil)

(Z. S.) — N. N. Tonitza, către Emil Isac, „*Cronica*“, anul IX, nr. 12 (425), vineri 22 martie 1974, p. 5.

ISTRATI (Panait)

Ardeleanu (Ion) — C. Dobrogeanu-Gherea. Documente inedite. [C. p. Panait Istrati către C. Dobrogeanu-Gherea, datată: București, 11 august 1916.] „*România literară*“, anul VII, nr. 12, joi 21 martie 1974, pp. 16—17.

L

LABIȘ (N.)

Istrati (Ion) — Poetul și istoria. O poezie inedită a lui N. Labiș. *Balada celor doi frați*. [Fragmente] „*Cronica*“, anul IX, nr. 7 (420), vineri 15 februarie 1974, p. 5.

LOCUSTEANU (P.)

Vezi: Macedonski (Alexandru) — (Tănăsescu, Manuela).

M

MACEDONSKI (Alexandru)

Manolescu (Nicolae) — Patimile publicistului. [« Scrisoare deschisă » adresată lui Simion Mehedinți; articolul *Virtea literară*; proiect pentru înființarea unei « case a scriitorilor ».] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 102—110.

Tănăsescu (Manuela) — « ...și frumoase poeme vor înflori din singele sufletului meu ». [Două scrisori adresate lui P. Locusteanu și lui Jean Th. Florescu, date: București, 18 august 1912 și, respectiv, 1902.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14) 1974, pp. 111—116.

* * * — *În revărsat de zori*. [Versuri, date: Slatina, noiembrie (1871), Craiova.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 101.

MANIU (Adrian)

Tănăsescu (Manuela) — « ...și frumoase poeme vor înflori din singele sufletului meu ». [Dedicație lui Al. Macedonski pe volumul *Figurile de ceară*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 111—112.

MICLE (Veronica)

Pop (Augustin, Z. N.) — Mihai Eminescu. Secvențe biografice. [Scrisoare Veronica Micle către Iuliu I. Roșca, datată: 26 septembrie 1881; Doamnei Aristitza — versuri dedicate Aristitzei Romanescu, date: 29 iunie 1885, Iași.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 14—16, 20.

MIHĂESCU (Gib.)

Florea (Ghiță) — O nuvelă inedită a lui Gib. I. Mihăescu. [Intre prieteni.] „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 1 (610), sîmbătă 5 ianuarie 1974, p. 6.

N

NEAGOE (Peter)

Cristev (Diana) — Peter Neagoe. Proiecte editoriale. [5 scrisori către Alfred Margul Sperber, date: 27 martie 1932; 15 mai 1932; 22 iunie 1932; 12 septembrie 1932; 21 octombrie 1932.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 172—179.

NEGRUZZI (Iacob)

Mănuță (Dan) — Iacob Negruzzi, *Jurnal* (I), (II). [Fragmente din perioada 1—19 decembrie 1861.] „*Convorbiri literare*“, nr. 1 (49), ianuarie 1974, p. 14; 2(50), februarie 1974, p. 14.

O

ORESTE

Tănăsescu (Manuela) — «...și frumoase poeme vor înflori din sîngele sufletului meu». [Dedicație comună Oreste și Ioan I. Pavelescu lui Al. Macedonski pe volumul *Zile de purpură*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 111.

P

PAVELESCU (Ioan I.)

Tănăsescu (Manuela) — «...și frumoase poeme vor înflori din sîngele sufletului meu». [Dedicație lui Al. Macedonski pe volumul: *Sigilii de aur*. Dedicație comună Oreste și Ioan I. Pavelescu lui Al. Macedonski pe volumul *Zile de purpură*.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, p. 111.

PERPESICIUS

Panaiteescu (Dumitru D.) — Din literatura Bucureștilor vechi. [Conferință radiofonică transmisă la 2 mai 1935.] „*Steaua*“, anul XXV, nr. 1 (320), ianuarie 1974, pp. 26—27, 49.

PETRESCU (Camil)

Barborică (Cornel) — Camil Petrescu și Gib I. Mihăescu la Praga. [Scrisoare Camil Petrescu către M. Kojecká, dată: București: 16 noiembrie 1936.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 159—161.

PETRESCU (Cezar)

Scurtu (Nicolae) — O colaborare utilă: Cezar Petrescu și Virgil Molin. [4 scrisori către Virgil Molin. Două, date: 12 iunie 1929, 17 decembrie 1928; două scrisori f. d.] „*Orizont*“, serie nouă, anul XXV, nr. 9 (312), joi 28 februarie 1974, p. 4.

PUȘCARIU (Sextil)

Tepelea (Gabriel) — George Coșbuc văzut de Sextil Pușcariu. A murit Coșbuc. [Fragment din jurnalul lui Sextil Pușcariu, datat: Porumbu, 15 mai 1918.] „*Ramuri*“, anul XI, nr. 1 (115), 15 ianuarie 1974, pp. 11—12.

R

RAȘCU (I. M.)

* * * — Din noaptea amintirii (fragment). „*Revista noastră*“, publicație a elevilor liceului „Unirea“ din Focșani, anul III, (serie nouă), nr. 13—14—15, ianuarie-martie 1974, p. 195.

REBREANU (Liviu)

Gheran (Niculae) — Argezi—Rebreanu. Raporturi discrete. [3 adrese oficiale semnate de Liviu Rebreanu, Președinte al S. S. R. Două, date: 16 ianuarie 1926; una f. d.] „*Ramuri*“, anul XI, nr. 3 (117), 15 martie 1974, pp. 10—11.

Gheran (Niculae) — Rebreanu. Slove din închisoare. [Scrisoare către Mihail Dragomirescu, dată: Gyula, 1 august 1910.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 4 (892), 24 ianuarie 1974, pp. 14—15.

S

SADOVEANU (Mihail)

Scurtu (Nicolae) — Sadoveanu. [Două scrisori către Ion Scurtu, date: Fălticeni, 28 mai 1906; Iași, 20 august 1906.] „*Cronica*“, anul IX, nr. 11 (424), vineri 15 martie 1974, p. 13.

SCURTU (Ion)

Vezi: Sadoveanu, Mihail (Scurtu, Nicolae)

SEBASTIAN (Mihail)

Raicu (Al.) — Acasă la Al. Rosetti. [Dedicație lui Al. Rosetti pe volumul *De două mii de ani*, datată: iunie 1934.] „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 3 (612), sîmbătă 19 ianuarie 1974, p. 7.

SORBUL (Mihail)

Crăciun (Victor) — Mihail Sorbul. *Dramatizarea lui „Ion“*. [Conferință radiofonică] „*România literară*“, anul VII, nr. 9, joi 28 februarie 1974, p. 17.

SPERBER (Alfred Margul)

Vezi: Neagoe, Peter (Cristev, Diana)

STANCA (Radu)

* * * — Radu Stanca inedit. *Ce mă-nspăimîntă e: ultima zi...* [Versuri] „*Familia*“, seria a V-a, anul IX (109), nr. 3 (103), martie 1974, p. 4.

T

THEODORESCU (Cicerone)

* * * — Bătrînul. *Arcașul. Orga subterană. Ecouri*. [Versuri. Din volumul inedit *De bello dacico*.] „*Luceafărul*“, anul XVII, nr. 8 (617), sîmbătă 23 februarie 1974, p. 6.

V

VIANU (Tudor)

Constantinescu (Miron) — Acta litteraria. [Schiță tematică întocmită în vederea elaborării primului manual de literatură universală pentru uzul învățămîntului mediu.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14) 1974, pp. 21—23.

VINEA (Ion)

Vaida (Mircea) — Ion Vinea — inedit. *Într-o noapte de iarnă. Simplă poveste. Amicul meu Myrmidon*. [Povestiri.] „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 6 (894), 7 februarie 1974, pp. 8—9.

VOICULESCU (Vasile)

Crăciun (Victor) — Vasile Voiculescu. *Despre artă...* [Conferință radiofonică.] „*România literară*“, anul VII, nr. 9, joi 28 februarie 1974, p. 16.

* * * — V. Voiculescu inedit, *Autoportret romantic la 67 ani*. [Versuri, date: București, duminică 11 noiembrie 1951.] „*Familia*“, seria a V-a, anul 9(109), nr. 3(103), martie 1974, p. 4.

* * * — V. Voiculescu inedit. Poemul *Hanului cu urși*. „*Tribuna*“, anul XVIII, nr. 9 (897), 28 februarie 1974, p. 5, rubrica: *Actualitatea literară*.

VOINESCU (Alice)

Murnu (Maria-Ana) — André Gide și Roger Martin du Gard în dialog cu Alice Voinescu. [3 scrisori André Gide către Alice Voinescu, date: 27 septembrie 1932, 9 septembrie 1938, 2 iunie 1943; 2 scrisori Roger Martin du Gard către Alice Voinescu, date: 14 ianuarie 1933; 9 martie 1938.] „*Manuscriptum*“, anul V, nr. 1 (14)/1974, pp. 162—167.

Mihaela CONSTANTINESCU

Creșterea colecțiilor

(1 ianuarie — 31 martie 1974)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R.S.ROMÂNIA

Manuscrise:

EMINESCU, M. — Raport de revizor școlar.
PETRESCU, Cezar. — *Vladim sau Drumul pierdut*.
MACEDONSKI, Al. — *Noaptea de februarie*.

Corespondență:

Carol Scrob, Cezar Petrescu.

Arhivă personală:

Octavian Goga, G. Călinescu, Const. T. Stoika
Gabriel ȘTREMPER

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI

Corespondență:

Elena Văcărescu

Fotografii:

Titu Maiorescu, G. Bogdan-Duică.

Diverse:

Documente din secolele XVII—XVIII, în
limba slavă și română, cu miniaturi.

Marla SOVEJA

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE STAT

Manuscrise:

GOGA, Octavian — Versuri din perioada
1900—1901.
SADOVEANU Mihail — *Au fost pomeniți
Grigorescu și Hașdeu; Dimitrie Cantemir;
Biserici și fntini; Exodul Ieșenilor; Fapte;
Lichidare; Milostenii; Mîrtoaga omului; Pa-
latul cnezilor; Prima treaptă; Realități;
S-a găsit o tichie verde; Salut adresat partici-*

*panților la Festivalul Tineretului; Sate de
mazili și de răzeși; Scrisoare adresată lui Mihai
Sevastos; Spiridonia; Sectanți* (articole).

ZAMFIRSCU, Duiliu — Caiet cuprinzînd
versuri, note, amintiri.

ZAMFIRESCU, Al. Duiliu — *Înmormintarea
doamnei Kapeelenberge* (nuvelă).

BOUREANU, Radu — *Despre «Viața Spă-
tarului Milescu»* (articol).

ELIADE, Mircea — *Despre «Huliganii»* (ar-
ticol).

PELTZ, I. — *«Țară bună» sau semnificația
unui titlu* (articol).

PETRESCU, Cezar — *Despre «Romanul lui
Eminescu»* (articol).

SADOVEANU, Mihail — *Despre «Izvorul
alb»* (articol).

BOUREANU, Radu; CONSTANTINESCU,
Pompiliu; DEMETRIUS, Lucia; ELIADE
Mircea; MANOLIU, Petru; PAPADAT-BEN-
GESCU, Hortensia; PETRESCU, Cezar —
răspunsuri la ancheta editurii „Naționala
Ciornei” cu ocazia «Săptămîinii cărții» —
din anul 1934.

Viorica SECĂRESCU

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ CLUJ

Carte românească veche:

Liturghier, Rîmnic, 1733.

Triod, București, 1746.

Apostol, Blaj, 1767.

Carte folositoare de suflet, București, 1799.

Carte rară:

Dionysius AREOPAGITUL, *Celestis Hierar-
chia*, Veneția, 1502.

TACITUS, *Opera*, Antwerp, 1668, ex Officina Plantiniana.

Elena MOSORA

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

ALECSANDRI, V., KOGĂLNICEANU, M., NEGRI, C. — Memoriu din 1856, conținând demersuri unioniste în chestiunea Principatelor Române.

HASDEU, Bogdan-Petriceicu — *Literatura populară* (fragment).

HASDEU, Iulia — *Quinze ans* (versuri).

ARGHEZI, Tudor — traducerea romanului *La vie en fleur* de Anatole France.

MIHĂESCU, Gib. — fragmente din schițe și nuvele.

TOPÎRCEANU, G. — *Fables microscopiques*.

CAZIMIR, Otilia — *Toamna pe șes*; *Cîntec de foc* (versuri).

Correspondență:

Felix Aderca, V. Alecsandri, Carol Ardeleanu, Ion Bianu, Octav Botez, Al. Brătescu-Voinești, G. Călinescu, A. Chibici-Răvneanu, N. D. Cocca, Ion Dragoslav, Elena Farago, Gala Galaction, Emil Gulian, A. de Herz, N. Iorga, E. Lovinescu, Constanța Marino-Moscu, Ion Minulescu, Sanda Movilă, Natalia Negru, Perpessicius, Hortensia Papadat-Bengescu, L. Rebreanu, Mihail Sebastian, Damian Stănoiu, Eugeniu Speranția, I. Valerian, Al. Vlahuță, Aida Vrioni, G. M. Zamfirescu,

Paul Zarifopol; Al. Macedonski (scrisori de familie).

Fotografii:

Al. Macedonski, Hortensia Papadat-Bengescu, Constanța Marino-Moscu, Otilia Cazimir, Gala Galaction, Elena Farago, Natalia Negru, Caton Theodorian, Cezar T. Stoika.

Donatii:

Mihail Celarianu — mobilier, obiecte, tablouri ce au aparținut lui Al. Macedonski; fotografii Al. Macedonski și Mihail Celarianu.

Octaviana MIHĂILESCU

MUZEUL DE LITERATURĂ AL MOLDOVEI — IASI

Manuscrise:

PETRESCU, Cezar — 1907 (scenariu cinematografic).

Correspondență:

Matei Millo, Mihail Kogălniceanu, G. Topîrceanu, Cezar Petrescu.

Diverse:

Mitropolitul Varlaam și Miron Barnovski — acte originale. Documente originale privind anul revoluționar 1848 și Unirea Principatelor.

Periodice:

Colecția completează a revistei „Jurnalul literar”.

Dumitru VACARIU

Numărul de față se afla sub tipar cînd cei care au fost Ștefan ROLL și Ion PAS, doi dintre cei mai apropiați prieteni ai „Manuscriptum”-ului, ne-au părăsit pentru totdeauna.

Trecerea lor în lumea umbrelor o resimțim cu adîncă durere, cu atît mai mult, cu cît apariția acestor pagini continuă să le păstreze printre noi, vie, înimitabila prezență.

Mărturiile documentare, pe care le publicăm acum, se vor un modest omagiu închinat memoriei acestor prestigioși scriitori, exemplare conștiințe civice, care și-au adus o contribuție de seamă la dezvoltarea literelor românești contemporane.

MANUSCRIPTUM

The first pages of this issue present a text by Mihai Eminescu entitled 'About Work'—a praise brought by the great poet to creative activity.

The present issue of "*Manuscriptum*" which comes out on the eve of the 30-th anniversary of the national antifascist armed insurrection in Romania, includes a series of significant testimonies of some great personalities of our literature who played an important role in the development of the Romanian culture in the last three decades, testimonies gathered under the title: *Testimonies for nowadays*.

Telling professions of faith delivered over the radio, on various occasions, by such writers as: Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Alfred Margul Sperber, once again stress the active role of the Romanian progressive intellectuals in building up a new spiritual and moral universe of our people. We also mention Lucian Blaga's confession, dated 1959, which inaugurates the cycle of meditations of the great poet on the historic revolutionary transformations of socialist Romania.

In the column *Confessions* the review publishes the memories of some friends and companions of struggle of the poet Miron Radu Paraschivescu, whose pathetic personality has been evoked in the cycle of hommagial series of *Rotonde 13*.

Several poems from the years of his debut, as well as two others dating from the latest years of life of the poet B. Fundoianu, point to the continuity of the

Les pages de ce numéro s'ouvrent avec un texte de Mihai Eminescu, intitulé *Du travail*, représentant l'éloge porté par le grand poète à l'activité créatrice.

Ce numéro de "*Manuscriptum*", qui paraît près du XXX-ème anniversaire de l'insurrection nationale antifasciste armée de Roumanie, réunit une série de témoignages significatifs de certaines grandes personnalités de notre littérature, qui ont joué un rôle important dans le développement de la culture roumaine des dernières trois décennies, témoignages groupés sous le titre: *Témoignages pour le temps d'aujourd'hui*.

D'éloquents professions de foi, exprimées au microphone à différentes occasions, par des écrivains comme Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Alfred Margul Sperber, mettent en évidence, une fois de plus, le rôle actif de l'intelligentsia progressiste roumaine dans l'édification d'un nouvel univers spirituel et moral de notre peuple. Nous mentionnons également, la confession de Lucian Blaga, datant de 1959, témoignage qui inaugure le cycle des méditations du grand poète sur les historiques transformations révolutionnaires de la Roumanie socialiste.

Dans le cadre de la rubrique *Confessions*, la revue publie des souvenirs de certains amis et camarades de combat du poète Miron Radu Paraschivescu, dont la pathétique personnalité a été évoquée dans le cycle des soirées-hommages de la *Rotonde 13*.

Quelques poèmes des années de début, de même que deux autres des dernières années de vie du poète Benjamin Fondane, relèvent la continuité

Die vorliegende Nummer des „*Manuscriptum*“ wird mit Mihai Eminescu Artikel *Über die Arbeit*, einem Lobe der schöpferischen Tätigkeit des Menschen, eingeleitet.

Die Zeitschrift erscheint vor dem XXX. Jahrestag des bewaffneten antifaschistischen nationalen Aufstandes in Rumänien und enthält eine Reihe von bedeutsamen Bekenntnissen — sie tragen den beredten Titel *Pathetische Erklärung* — großer Vertreter unserer Literatur, die in der Entwicklung der rumänischen Kultur der letzten drei Jahrzehnte eine wichtige Rolle gespielt haben.

Die aufschlußreichen Bekenntnisse der Schriftsteller: Mihail Sadoveanu, Victor Eftimiu, Mihai Ralea, Alfred Margul Sperber offenbaren noch einmal die aktive Rolle der fortschrittlichen Intelligenz beim Aufbau einer neuen geistigen und moralischen Welt unseres Volkes. Auch erwähnen wir das Credo Lucian Blaga aus dem Jahre 1959: damit beginnt der große Dichter seine Betrachtungen über die historischen revolutionären Umwandlungen im sozialistischen Rumänien.

Die Rubrik *Geständnisse* bringt die Erinnerungen von Freunden und Kampfgenossen des Dichters Miron Radu Paraschivescu, dessen strahlende Persönlichkeit im Rahmen der Gedenkabende *Rotunde 13* gewürdigt wurde.

Einige Erstlingsgedichte und zwei andere aus den letzten Lebensjahren des Dichters B. Fundoianu bezeugen die kontinuierliche humanistische und pazifistische Haltung eines Schriftstellers.

Seiten dieses Nummers werden durch den Text M. Eminescu, ozaглавленнм *О работе*, в котором великий поэт дает высокую оценку творческой деятельности.

Настоящий номер «*Манускрипт-а*», который выходит накануне тридцатой годовщины национального, антифашистского вооруженного восстания в Румынии, содержит целую серию значительных свидетельств, сделанных видными представителями нашей литературы, которые сыграли важную роль в развитии румынской культуры за последние три десятилетия, — свидетельства, собранные под заголовком «*Признание для настоящего времени*».

Красноречивые выражения убеждений, произнесенных по микрофону по разнообразному поводу, писателями: Михаил Садовяну, Виктор Ефтимю, Михаил Рала, Альфред Маргул Спербер, снова выявили активную роль прогрессивной румынской интеллигенции в создании нового духовного и морального мира нашего народа. Обращаем внимание также на credo Лучьяна Благи, выпущенное в 1959 году. Его признание открыло цикл размышлений великого поэта относительно исторических революционных преобразований в Социалистической Румынии.

В отделе, под названием «*Признания*», журнал публикует воспоминания некоторых приятелей и товарищей по борьбе поэта Мирона Раду Параскивеску, патетическая личность которого воскрешается в памяти в цикле торжественных вечеров «*Тринадцатой Ротонды*».

Несколько поэм, написанных в годы дебюта, а также две другие — в последние годы жизни

humanist and pacifist attitude of the writer.

The poetess Magda Isanos is present in this issue of the review with a less known side of her creation, that of author of phantastic stories.

From the series *Dialogues with tragic characters* of the essayist Alice Voinescu, those entitled *Oreste* and *Electra*. The critical notes, in manuscript, of Octav Șuluțiu reflect some of his latest preoccupations.

At 90 years since the birth of Panait Istrati, a large feature, which starts with the vibrating pages of a "journal of the beginning", — dedicated to Romain Rolland, in 1921, as the documentary investigation *Panait Istrati chased by the Security Police* — comes to bring one more homage to the memory of this "knight errant" of the Romanian literature.

Very interesting literary documents are included in the columns: *Per aspera* and *Ad astra* referring to a *Project for an unwritten novel* by Camil Petrescu and to the archetype characters of the novel *Craii de Curtea Veche* by Mateiu I. Caragiale.

"*Manuscriptum*" has the pleasure to publish in this issue a letter by the wellknown friend of the Romanian literature, the Slovak novelist Jindra Hušková, addressed to the writer Hortensia Papadat-Bengescu.

A revelation is also a letter, recently discovered in the Romanian archives, belonging to Marcel Proust, written in his last years of life.

Pages of an Album are devoted this time to the poet Ion Vineu.

Dragoș VRÂNCEANU

Writer, Visiting Professor at the University of Urbino (Italy)

d'une attitude humaniste et pacifiste de l'écrivain.

La poétesse Magda Isanos est présente dans ce numéro de la revue par un côté moins connu de sa création, celui d'auteur de quelques contes fantastiques.

De la série des *Dialogues avec les héros tragiques* de l'essayiste Alice Voinescu, voient maintenant la lumière ceux intitulés *Oreste* et *Electre*.

Des critiques inédites d'Octav Șuluțiu reflètent quelques unes de ses dernières préoccupations.

Pour les 90 ans depuis la naissance de Panait Istrati, un ample groupement, inauguré par les vibrantes pages d'un « journal de débuts », dédié à Romain Rolland, en 1921 et l'investigation documentaire: *Panait Istrati poursuivi par la Sûreté*, — vient rendre hommage, encore une fois, à la mémoire de ce « chevalier errant » de la littérature roumaine.

De très intéressants documents littéraires comprenant les rubriques *Per aspera* et *Ad astra*, se référant à un *Projet pour un roman nonécrit* de Camil Petrescu et aux archétypes des héros du roman *Les seigneurs de l'ancienne cour* de Mateiu I. Caragiale.

Ce numéro de "*Manuscriptum*" jouit de la collaboration d'une très connue amie de la littérature roumaine, la romainiste slovaque Jindra Hušková, qui communique une lettre de l'écrivain Hortensia Papadat-Bengescu.

Révéléateur, de même, est « l'instantané » proustien surpris dans une lettre des dernières années de vie de l'auteur, récemment découverte dans les archives roumaines.

Les *Feuilles d'album* sont consacrées cette fois-ci au poète Ion Vineu.

Dragoș VRÂNCEANU

écrivain, chargé de cours de l'Université d'Urbino (Italie)

Die Dichterin Magda Isanos erscheint in dieser Zeitschriftennummer mit einer weniger bekannten Gattung ihres Schaffens, u. zw. mit phantastischen Erzählungen.

Aus den *Dialogen mit den tragischen Helden* der Essayistin Alice Voinescu werden nun *Orestes* und *Elektra* — veröffentlicht.

Die Handschrift gebliebenen kritischen Interventionen Octav Şuluţius verweisen auf seine letzten Bemühungen.

Anlässlich des 90. Geburtsjahrs von Panait Istrati veröffentlicht die Zeitschrift eine große Anzahl von Dokumenten, beginnend mit den pathetischen Seiten des „Journals der Anfänge“, daß Romain Rolland gewidmet ist, und die urkundliche Erhebung *Panait Istrati verfolgt von der Sigurantza* — dies ist eine neuerliche Ehrung dieses umherirrenden „Ritters von der Feder“.

Besonders interessante literarische Dokumente enthalten die Rubriken: *Per aspera* und *Ad astra*, sie beziehen sich auf einen Entwurf zu einem nichtgeschriebenen Roman Camil Petrescu und auf die Archetypen des Romans *Die Wustlinge vom Alten Fürstenhof* von Mateiu I. Caragiale.

„*Manuscriptum*“ erfreut sich der Mitarbeit einer bekannten Freundin der rumänischen Literatur, der slowakischen Romanistin Jindra Hušková; es handelt sich um einen Brief der Schriftstellerin Hortensia Papadat-Bengescu.

Weiterhin erwähnen wir einen kürzlich entdeckten Brief Prousts aus den letzten Lebensjahren.

Die *Albumsblätter* sind diesmal Ion Vinea gewidmet.

Dragoş VRANCEANU

Schriftsteller, Gastprofessor an der Universität zu Urbino (Italien)

poeta B. Fundoiyanu, подчеркивают постоянство гуманитарных и пацифистских отношений писателя.

Поэтесса Магда Исанос представлена в этом номере журнала фантастическими рассказами, которые являются еще мало известной стороной ее творчества.

Из серии «*Диалогов с трагическими героями*» очеркиста Алисы Войнеску выходят теперь в печать диалоги *Оресте* и *Слектра*.

Критические статьи Октава Шулуциу, сохранившиеся в рукописи, отражают некоторые из его планов.

По случаю исполнения 90 лет со дня рождения Панайота Истрати, обширной группой статей, во главе с волнующими страницами из «журнала начал», посвященного Ромэну Роллану в 1921 года, документальное исследование *Панайот Истрати преследуемый органами государственной безопасности* — снова была почтена память этого «странствующего кавалера» румынской письменности.

Особенно интересные литературные документы помещены в отделах: *Per aspera* и *Ad astra* относительно *Плана одного ненаписанного романа* Камилы Петреску и относительно типов героев романа Матая И. Караджале «*Короли Старого Двора*».

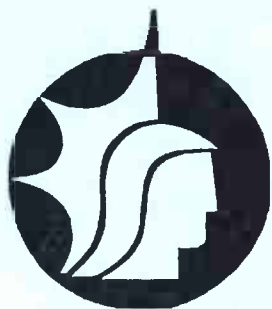
«*Manuscriptum*» выражает в этом номере свою радость по поводу сотрудничества известной приятельницы румынской литературы, словацкой романистки Жиндра Хускова, которая сообщила содержание письма писательницы Хортензии Пападат-Бенджеску.

Разоблачающей является также «пруст-янская» скоропостижность, замеченная в одном из писем последних лет его жизни, недавно найденном в румынских архивах.

Страницы альбома посвящены на этот раз поэту Иону Виня.

ДРАГОШ ВРЫНЧАНУ

писатель, приватный доцент Урбинского университета (Италии)

editura

MINERVA

**vă recomandă
seriile și colecțiile:**

**SCRIITORI ROMÂNI • ARCADE • PATRIMONIU • RESTITUTIO • MEȘTERUL
MANOLE • OPERE • SCRIERI • EDIȚII BILINGVE • EDIȚII BIBLIOFILE
• EDIȚII ILUSTRATE • EDIȚII DE AUTOR • UNIVERSITAS • MEMORIA-
LISTICĂ • CONFLUENȚE • NE VARIETUR • DOCUMENTE LITERARE •
INTRODUCERE ÎN OPERA LUI... • MOMENTE ȘI SINTEZE • RETROSPEC-
TIVE LIRICE • BIBLIOTECA PENTRU TOȚI**

SERIA „ARCADE”

- Texte reprezentative ale literaturii românești, de la cronicari la scriitorii contemporani
- Versuri, proză, teatru, critică — într-un format de buzunar
- Postfețe, bibliografii selective, referințe critice, sem-nate de prestigioși critici și istorici literari
- O bibliotecă posibilă, la îndemina tineretului

CEREȚI ÎN LIBRĂRII:

V. ALECSANDRI: *Dan, căpitan de plai*
G. COȘBUC: *Fire de tort*
C. HOGAȘ: *Amintiri dintr-o călătorie*
Alecă RUSSO: *Cîntarea României*

„SCRIITORI ROMÂNI”

Camil PETRESCU: *Opere*, vol. I
Ștefan PETICĂ: *Opere*, vol. II
Duiliu ZAMFIRESCU: *Opere*, vol. IV

Sub tipar:

Seria OPERE

L. Rebreanu, *Opere*, vol. VI
C. Negruzzi, *Opere*, vol. I

„EDIȚII DEFINITIVE”

T. ARGEZI: *Scrieri*, vol. 24, 25 (*Semne cu creionul*)
L. BLAGA: *Opere*, vol. I, II

seria

P A T R I M O N I U

- O istorie a literaturii române în capodopere
- Un corpus al literaturii noastre clasice
- Texte definitive însoțite de Repere istorico-literare
- Fiecare volum — o lectură elevată, un prețios instrument de lucru

CEREȚI ÎN LIBRĂRII:

Liviu REBREANU: *Ion*
Mihail SADOVEANU: *Nicoară Potcoavă*
Duiliu ZAMFIRESCU: *Viața la țară; Tănase Scatiu*

Seria

„RESTITUTIO“

Radu IONESCU: *Scrieri*

Sub tipar:

M. SĂULESCU — *Scrieri*

Emil GÎRLEANU — *Scrieri*

Seria

„CONFLUENȚE“

1. CONSTANTINESCU: *Caragiale și începuturile teatrului contemporan modern*

AU MAI APĂRUT LA ACEEAȘI EDITURĂ:

M. EMINESCU: *Articole și traduceri*

G. CĂLINESCU: *Gilceava înțeleptului cu lumea*, vol. II

S. DAMIAN: *G. Călinescu — romancier*, ediția a II-a

O CĂLĂTORIE ÎN TĂRÎMUL MIRIFIC ARGHEZIAN
RECONSTITUIREA UNIVERSULUI DOMESTIC
FĂURIT DE MÎNA POETULUI

TIPARNIȚA MEȘTERULUI

« CUVINTELOR POTRIVITE »

LIVADA ȘI PRISACA DIN « CARTEA CU JUCĂRII »
O LUME A MINUSCULULUI ȘI MINIATURALULUI

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE VĂ INVITĂ SĂ VIZITAȚI

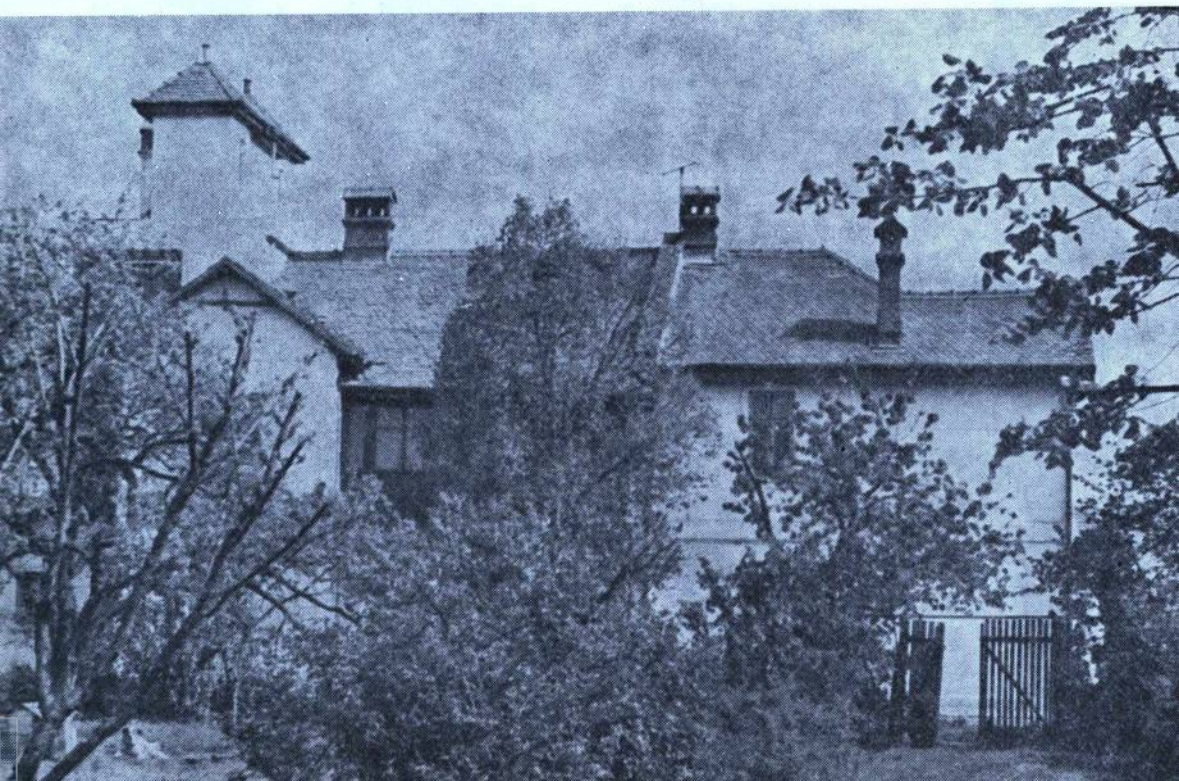
MĂRȚIȘORUL

— PATRIA LITERATURII LUI TUDOR ARGHEZI —

Strada Mărțișor nr. 26

Biblioteca Jud. Hușed - D. v.
SALA DE LECTURĂ

Zilnic între orele 10—18 (luni închis)

Mobilier M. KOGĂLNICEA-
NU aflat în colecția Adrian
Măniu.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ
Retuș foto: Florica PRICIU

«Comenzi, strigăte, înjurături. Cazarma. Acolo era deja animație. Soldați somnoroși cu chipuri oboseite se înviteau în curtea strîmtă, pătrată. În jurul fîntinii erau îngrămădiți douăzeci-treizeci de inși în cămăși albe murdare, cu capetele goale: se spălau. Din odăile cu aer închis, îmbibsit de mirosul oamenilor, se mai auzea glasul siciilor al celor de jurnă: „Scularea!... Ieșirea!...“

În ușa deschisă a cantinei se răsărea, asemănătoare cu un butoi de bere, făptura de șapcă bosniacă a domnului Klein. Cînd mă văzu, îmi ură bună dimineața, zimbînd larg și ploconindu-se. Și doar îi sînt dator douăzeci și doi de forinți. Dar nu zice nici pis. Mare canalie!»

(Liviu REBREANU)

«În lunecă pe ape grațioasă barcă,
O lebedă... Iar amintirea prinde să se toarcă...
Și țărături vechi de vis apar, de parcă
Un coș vrăjit de hasme se descarcă...»

(Camil PETRESCU)

Fragmentele din primul roman al lui Liviu REBREANU și din versurile ocazionale ale lui Camil PETRESCU fac parte din sumarul numărului viitor, care mai cuprinde, de asemenea:

ARGHEZI — Jurnal de mănăstire;
DOSOFTEI — Cronograful împăraților;
Martha BIBESCU călătorind în Iran;
G. IBRĂILEANU — Pagini de critică;
Ivan BUNIN în arhive românești.

